



**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

2017. 1. szám

**SZAKMAI
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	vezérőrnagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Fűrjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	alezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	dr. Sabjanics István	főhadnagy
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Simon László	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	alezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelő szerkesztő:	Szabó Beatrix	törzsszászlós

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.kfh.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. UJHÁZI LÓRÁND

**AZ UKRÁN NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
MŰKÖDÉSI KERETE 7**

BABOS SÁNDOR

A PÉNZHAMISÍTÁS NEMZETBIZTONSÁGI VONAKTOZÁSAI..... 34

BARTÓK ANDRÁS

**JAPÁN HÍRSZERZŐ SZOLGÁLATAI – A PACIFISTA
DOKTRÍNÁBÓL FAKADÓ PROBLÉMÁK ÉS FEJLŐDÉSI
LEHETŐSÉGEK 40**

DALLOS BENCE

**A LÉLEKTANI MŰVELETEK SZEREPE A HÍRSZERZÉS
VONATKOZÁSÁBAN 62**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

**AZ ORORSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ –
„ÉDESVÍZ NAGYHATALOM” 73**

MAROSI ZSUZSANNA

**A RADIKÁLIS ISZLÁM TERRORIZMUS SPANYOLORSZÁG
ELLENI INFORMÁCIÓS MŰVELETEI 85**

TECHNIKAI RENDSZEREK

DR. DOBÁK IMRE

**TÖMEGES MIGRÁCIÓ A MOBILKOMMUNIKÁCIÓ
TÜKRÉBEN 101**

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

DR. MAGYAR ISTVÁN

**A NORVÉG RENDŐRSÉGI BIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
2017. ÉVI KOCKÁZATELEMZÉSE** 112

FÓRUM

DR. SALLA ORSOLYA

**EURÓPAI TERRORIZMUS: VISSZASZEREZHETŐ-E AZ
ELVESZETT BIZTONSÁG** 121

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS

**AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMÁNAK
VÉDELMI FELKÉSZÍTÉSE 2016-BAN** 137

AZ OLVASÓHOZ

PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ

**RECENZIÓ
MAGYARORSZÁG KATONAI VÉDELME NEK
KÖZJOGI ALAPJAI** 144

E SZÁMUNK TARTALMA 148

CONTENTS..... 149

SZERZŐINK 160

E SZÁMUNK LEKTORAI..... 161

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI..... 163

Mottó: „A tudománynak szembe kell nézni két nagy akadállyal. Az egyik előrejelzési probléma: meddig folytatódhat a dolog úgy tovább, ahogyan most folyik. A másik feltalálási probléma: hogyan előzhetjük meg a katasztrófát.” Gábor Dénes 1972.

Tisztelt Olvasó!
Tisztelt Szerzőink!
Tisztelt Lektoraink!

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Szakmai Szemle elnevezésű folyóiratának Szerkesztőbizottsága 2017-ben **Gábor Dénes Nobel-díjas fizikus** gondolatai köré gyűlve, **a holográfia feltalálásának 70. évfordulója kapcsán** tisztelegve tematikus – az információs társadalmak biztonságára hatással bíró technológiai és hálózati jellegű – publikációk számára is teret kíván biztosítani.

A mindennapok tapasztalatai egyre inkább életünk biztonsági kihívásaira, kockázataira és fenyegetéseire irányítja a hozzáértők és a laikusok figyelmét. Az információs környezet változásai sok esetben egyszerre növelik és csökkentik komfort-, illetve biztonságérzetünket. A különböző új hálózatok és a technológiai fejlesztések, innovációk rendre azzal a céllal jelennek meg, illetve kezdik meg működésüket, hogy életünket jobbá tegyék.

Gábor Dénes 1947-ben a lézerrel és a hanghullámok képzésével kapcsolatos kutatásai révén alkotta meg a széles körben ismert hologramot. Az egészségügyben egyre szélesebb körben használt ultrahang kamerát szintén az elismert fizikus kutatásainak köszönhetjük. Más felfedezésről, mint például az univerzális analóg számítógépről, vagy a színes és sík televíziós képcsőről pedig már jóval kevesebben tudjuk, hogy szintén személyéhez kötődik. Az akkori kutatásainak célja és technológiai fejlesztéseinek eredménye a mottóban szereplő kijelentésében tükröződik. Az emberi kommunikációt is tanulmányozó, 1971-ben Nobel-díjjal elismert tudós egy évvel később – és élete végéig, saját bevallása szerint, inkább – szociológusként a fenntartható környezet, illetve a növekvő életszínvonalú társadalom kérdéseivel is foglalkozott. A gazdasági és technológiai növekedéssel kapcsolatos, idézett, kritikus gondolatai – az 1972-ben készült televíziós riportja halála után is – fontos és gondozandó üzenetet tartalmaznak.

Az információs társadalmak korában megjelenő hálózatok, technológiák és az azokhoz kötődő „okos” alkalmazások, illetve egyre kevésbé védhető adatbázisok bárki számára jelenthetnek problémákat, esetleg katasztrófákat is. Illetéktelen kezekbe (például bűnözőkhöz, terroristákhoz vagy ellentétes érdekű csoportokhoz) kerülve eszközeink, illetve adataink közvetlen vagy közvetett módon befolyásolják biztonságunkat. Ezen fejlesztések rendszerszintű megalkotásánál fokozottan nő az anyagi, erkölcsi és egyéb biztonsági kockázatok minimalizálásának jelentősége.

Gábor Dénes felvetése nem áll messze a klasszikus felderítő (a hírszerző és elhárító) gondolkodásmódtól. Ebben a témakörben egy nyitott, biztonságos, fenntartható és egyben innovatív publikációs teret kívánunk minden érdeklődő számára nyújtani.

Mindemellett legfontosabb feladataink között szerepel a szerzői kör és az olvasóközönség további bővítése az alábbi rovatrend mentén:

Nemzetbiztonság elmélete

(Nemzetbiztonsági rendszerek, szervezetek feladatrendszere, működése, történelme, szervezeti változásai, hazai és külföldi titkosszolgálatok, nemzetbiztonsági együttműködések, ágazati kapcsolatok, nemzetbiztonsági kockázatok kezelése, nemzetbiztonsági információk, illetve azok kapcsolódása, védelem-igazgatás és a válságok kezelése);

Biztonság- és védelempolitika

(Állam- és jogtudomány érintkező területei, országismeret, külföldi szolgálatok, fegyveres testületek, idegen hadseregek, nemzeti és szakági stratégiák, doktrínák, direktívák, NATO-szabályok és szabványok, azok hatásai, válságkezelő- és nemzetközi műveletek, gyakorlatok, ezen belül katonai, rendészeti, katasztrófavédelmi, pszichológiai és szociális tevékenységek nemzetbiztonsági vetületei);

Technikai rendszerek

(Nemzetközi és hazai titkosszolgálati és titkos információgyűjtő tevékenységet befolyásoló információ- és haditechnika, geo-informatika, kiberműveletek és -védelem, stb.);

Alkalmazott nemzetbiztonsági-elhárító ismeretek

(A hírszerzés és az elhárítás műveleti tapasztalatai, objektum- és rendezvénybiztosítás, nemzetbiztonsági ellenőrzés, kapcsolódó humánpolitika, rendvédelem, egészségügy és katasztrófavédelem, szervezett bűnözés elleni védelem és terrorelhárítás);

Fórum

(alkalmazható állam-, jog- és hadtudomány, vallástudomány, stb.);

Továbbá recenziók, hírek, események, konferenciák, kapcsolódó adatok.

A jövőben várjuk mindazok alkotásait is, akik a nemzetbiztonsági, katonai és rendészeti szakterületen tudományos és szakmai munkájukkal támogatják bűnmegelőző, elhárító, illetve felderítő tevékenységünket. Ezzel párhuzamosan a védelmi szférában kívánják bővíteni mindannyiunk társadalmi térlátását, és nem utolsósorban útmutatást adnak a téma iránt érdeklődőknek a biztonsági fenyegetésektől és kihívásoktól terhelt világunkban.

Mindezek mellett folyamatosan törekszünk tudományos minősítéssel rendelkező személyek bevonására a szakmai cikkeink lektorálásához. Tesszük ezt azért is, mert a Magyar Tudományos Akadémia által jegyzett tudományos folyóiratok között minősítéssel rendelkező kiadványunk igényességét fenn kívánjuk tartani és lehetőségeink mentén továbbfejleszteni a jövőben.

Ezúton is kívánunk sikeres alkotómunkát és eredményes együttműködést valamennyi partnerünk számára.

Felelős szerkesztők

DR. UJHÁZI LÓRÁND

AZ UKRÁN NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK MŰKÖDÉSI KERETE¹

Az ukrán államiság megszilárdításához elengedhetetlen volt az ukrán védelmi, biztonsági és hírszerző szektor reformja. A szovjet utódszervezetek demokratikus ellenőrző rendszerének kialakítása nem ment könnyen, sőt egyes elemzők szerint ez a folyamat ténylegesen mind a mai napig nem zárult le. Ebben részben szerepet játszott, hogy az új nemzetbiztonsági szektor megörökölte szovjet elődszervezet személyi állományát annak mentalitásával és munkamódszereivel. Másrészt az ukrán függetlenné válás után az éppen aktuálisan regnáló politikai erők maguk sem mindig tartották tiszteletben a nemzetbiztonsági szolgálatok jogállami működésének alapelveit.

Jelenleg az ukrán nemzetbiztonsági szektorhoz az Ukrán Biztonsági Szolgálat,² az Ukrán Külső Hírszerző Szolgálat,³ a Védelmi Minisztérium Felderítő Főcsoportfőnöksége⁴ és az Különleges Összeköttetésért és Információvédelemért Felelős Állami Szolgálat tartozik.⁵ Titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazására jogosult még az Állami Határőr Szolgálat is.

Az egyes szolgálatok intézmény specifikus feladatszabása mellett az összes szervezet tevékenységét meghatározzák azok a biztonsági kihívások, amelyek a globális és az ukrán regionális biztonság szempontjából jelentősek. A volt szovjet tagköztársaság függetlenné válása után hangsúlyos szempont volt az ország szuverenitásának, területi integritásának védelme. Majd a fegyverkereskedelem és a szovjet fegyverrendszerek illetéktelen kezekbe kerülésének megakadályozása került előtérbe.⁶ A biztonsági környezetben beállt változások miatt a kétezres években a szervezett bűnözéssel, a kábítószer-kereskedelemmel, a terrorista csoportokkal szembeni fellépés vált jelentőssé. Az ukrán gázválság kapcsán a szolgálatok energiabiztonság szempontjából betöltött szerepét emelték ki.⁷ Újabbán a hírszerző és elhárító szolgálatok illegális migrációval és az orosz agresszióval szembeni fellépését hangsúlyozzák.

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Zrínyi Miklós Habilitációs Programban, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült

² Sluzsba Bezpeki Ukrajinyi – SZBU

³ Szluzsba Zovnyisnojji Rozvidki Ukrajinyi – SzZRU

⁴ Holovne Upravlinnyja Rozvidki – HUR

⁵ Derzsavna Szluzsba Szpecialna Zvjazku ta Zahisztu Informaciji Ukrajinyi – DSzSZZIU.

⁶ Razumkov Centre: Ukraine's national security: state and prospects in the context of changes in the security environment. In. National Security & Defence. 2008. 9. sz. pp. 48-61.

⁷ White Book 2008. Security Service of Ukraine. Kyev: Operational Activity and State Security Institute, 2009. - pp. 5-6.

A 2014-es eseményeket és a politikai átalakulásokat követően a védelmi szektor egészét érintő, széleskörű reformot hirdettek meg. 2014 és 2016 között pedig számos új biztonsági dokumentumot – köztük új Nemzeti Biztonsági Stratégiát – adtak ki. Mind a reformok, mind a védelmi szektorra vonatkozó általános dokumentumok, mind a strukturális átalakítások érintették a nemzetbiztonsági szektort is.⁸ Korai még végső konklúziót levonni, hiszen az ukrán védelmi szektort az ország függetlenné válása óta „reformálják”. A jelenlegi szervezeti kultúra megújításának vannak többszörösen deklarált általános pillérei, mint a NATO és EU normák figyelembevétele, a költségvetési támogatás, hazai és nemzetközi együttműködés, az átláthatóság és az elszámoltathatóság növelése. Ezeknek az elveknek a jogszabályi deklarálása fontos Ukrajna jelenlegi EU és NATO közeledési törekvései szempontjából, azonban hogy ezekből az elvekből mi és hogyan fog megvalósulni, majd csak a jövőben fog elválni.⁹

1. Ukrán Biztonsági Szolgálat

Az Ukrán Biztonsági Szolgálat méretét tekintve a legnagyobb ukrán nemzetbiztonsági szolgálat. Annak érdekében, hogy a szolgálat adekvát választ tudjon adni az új biztonsági kihívásokra, évről-évre jelentős fejlesztéseket hajtanak végre mind a személyi állomány, mind a technikai felszereltség területén. Feladata az ország területi egységének, szuverenitásának, alkotmányos rendjének a védelme. A szervezet felel a gazdasági-, a tudományos-technikai és a védelmi potenciák biztonságáért. Védi az állampolgárok jogait és törvényes érdekeit belföldön, felfedi és elhárítja az idegen és ellenérdekű titkosszolgálatok tevékenységét. Feladat körébe tartozik a védelmi komplexumok, a fegyveres erők, az energetikai, a közlekedési és a távközlési objektumok biztosítása, az állam- és a szolgálati titok védelme. Feladata a nukleáris intézmények védelme, és a radioaktív hulladék biztonságos elhelyezésének felügyelete. Tevékenységi körében egyre erőteljesebben jelent meg a korrupció, a gazdasági bűncselekmények és a szervezett bűnözés felderítése. Ezzel kapcsolatos jogköre, hogy ellenőrzi a külkereskedelmi joggal felruházott ukrán állami vállalatok és magáncégek üzleti tevékenységét. Figyelmet szentel a szélsőséges csoportoknak. Az újabb kihívásokra reflektálva növelték a szervezet terrorellhárítási és kibervédelmi kapacitását. Az államelnök joga, hogy a kül- és belpolitikai környezet kihívásainak tükrében „ad hoc” jelleggel is újabb feladatszabást határozzon meg.¹⁰

Egyes elemzések szerint a kilencvenes években az SZBU számos sikeres kémelhárító akciót hajtott végre. Felfedte G. Szarkiszjan és A. Tkacsenko tevékenységét, akik az új léghárítási rendszerrel külföldi hírszerző szolgálat számára gyűjtöttek információkat. Kémelhárítási sikernek tekintik, hogy több hajónyi fegyver rakomány ki- és behozatalát sikerült megakadályozni. Hasonlóan

⁸ A védelmi szektor egyes területeinek átalakításáról lásd: Razumkov Centre (Szerk.): *Monitoring Ukraine's Security Governance Challenges*, monitoring Ukraine's Security Governance Challenges. Zapovit' Publishing House, Kyiv. 2016

⁹ ROZOUVAN, Tamara: *Why Ukraine's Soviet-Era Defense Sector Need Reforming Badly*. In. Hromadske International. http://en.hromadske.ua/articles/show/reforming_ukraine_defense_sector (Letöltés ideje: 2017. 03. 01.).

¹⁰ 1992-es Nemzetbiztonsági Kerettörvény 24. cikkelyéhez egy 2010-es törvénymódosítás alapján történt módosítás.

eredménynek könyvelik el, hogy a védett technikák és a kettős felhasználású alapanyagok kivételét és esetleges illegális atomprogramban való felhasználását sikerült megakadályozni. Ezek az akciók kifejezetten a fegyverkereskedelem és a tömegpusztító fegyverek proliferációjával szembeni ukrán elkötelezettséget voltak hivatottak erősíteni.

Az ukrán függetlenné válás után az SZBU az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság KGB részlegének utódjaként kezdte meg tevékenységét. Személyi állományában jelentős mértékben az elődszervezet munkatársaira támaszkodott. Nem meglepő, hogy az SZBU több későbbi prominens vezetője a szovjet katonai vagy polgári hírszerzésnél szerzett tapasztalatokat.¹¹ Ez nemcsak a munkamódszerek, hanem a kapcsolati kör tekintetében is kérdéseket vetett fel. Többen a szovjet, majd később az orosz befolyás visszatérésétől majd megszilárdulásától tartottak a szervezetben belül.¹² Az SZBU létrejötte utáni első években számos volt KGB tiszt hagyta el a szervezetet, mivel nem tudtak azonosulni sem a kijevi célkitűzésekkel, sem az új szervezet feladatsabásával, sem a demokratizálódási folyamatokkal. Mivel a nemzeti elkötelezettség fontos kérdés volt, sok orosz származású tisztet eltávolítottak a szervezetből. Más nemzetiségűekkel szemben is fenntartásokkal viseltettek, és igyekeztek őket kiszorítani a szolgálatból. Ugyanakkor több ezer ukrán nemzetiségű KGB tiszt, aki valahol a Szovjetunió területén dolgozott tért vissza a szülőföldjére, hogy az újonnan létrehozott nemzetbiztonsági szolgálat munkájában vegyen részt. Így összességében képzett munkaerőben nem volt hiány.¹³ A 2014-es események után is jelentős személycserét hajtottak végre. Bár igyekeztek megszabadulni azoktól, akiknél felmerül a gyanú, hogy az orosz oldalnak dolgoznak, egyes források szerint az SZBU-ban még mindig sok az orosz ügynök vagy orosz szimpatizáns.

1.1. Ukrán Biztonsági Szolgálat felépítése

A SZBU vezetőjét a parlament meghallgatása után az elnök nevezi ki, és ugyancsak ő mozdítja el. Az elnök nevezi ki a főigazgató közvetlen és többi helyettesét, illetve a stratégiai jelentős beosztásban lévő vezetőket és tiszteket. A legfontosabb központi szervezeti egységek vezetőinek kinevezését az 1992-es (03. 25.) Nemzetbiztonsági (vagy SZBU -) kerettörvény egy 2011-es módosítása tételesen felsorolja (15. cikkely 1. pont). Az egyes vezetők kinevezését megelőző tételes eljárást az SZBU főigazgatója határozza meg. A helyi szervezeti egységek vezetőinek kinevezése a helyi önkormányzati vezető egyetértésével történik (15. cikkely 2. pont).

A főigazgató helyetteseinek számát a szervezet létrehozása óta több alkalommal módosították: 2000-ig kilenc, majd 2000-tól hat helyettes és két kiemelt vagy fő helyettes segíti a főigazgató munkáját. Az egyik a Terrorrelhárító Központért, a másik, aki egyben az egyetlen civil az SZBU vezetésében a politikai ügyekért felel.

¹¹ WOLOSZYN, George: Ihor Smeshko: The Man in the Iron Mas. In. Kyiv Post, Jan. 15, 2010.

¹² BENNETT, Gordon: The SZBU – The Security Service of Ukraine. Central & Eastern Europe Series. 2004. p. 4.

¹³ BENNETT i. m. p. 3.

A központi struktúra főcsoportfőnökségekből, csoportfőnökségekből, ügyosztályokból és részlegekből tevődik össze. A megyeszékhelyeken működő helyi kirendeltségek a központi szervezetek alárendeltségében állnak. Ez alól csak Kijev, illetve a kijevi körzet jelent kivételt, de a Krím orosz annektálása előtt, a félsziget érzékeny természete miatt a helyi SZBU ugyancsak nem tartozott a központi irányítás alá.

Az egyes szervezeti egységek a biztonsági kihívásoknak és működés előmozdításának figyelembe vételével lettek kialakítva.

Az információs támogatásért és az üzemeltetésért külön főcsoportfőnökség felel.¹⁴ Feladata az SZBU minden akciójához az elegendő információ és elemzés-értékelés biztosítása. A főcsoportfőnökség törvényességi felügyeletet is gyakorol, annak érdekében, hogy az SZBU egyes akciói törvényes keretek között maradjanak. Belső szabályzókat és utasításokat ad ki, de a bírósági és peres ügyekben nem képviseli a szervezetet. Az összegyűjtött minősített és nyílt forrású információkból belső használatra kiadott adattárakkal is támogatja a szervezet munkáját, és hasonló információkkal, elemzésekkel hozzájárul a külföldi társzervezetek tevékenységéhez.

Mivel a kémelhárítás az SZBU klasszikus tevékenysége, így a kémelhárításért felelős részleg a szervezeten belül a legkiépültebb. A főcsoportfőnökség két csoportfőnökségre oszlik: Az első a kémelhárítási csoportfőnökség-, amely alá még két ügyosztály tartozik – a kémelhárításért és kifejezetten az ipari kémelhárításért felelős ügyosztály. A másik csoportfőnökség a katonai elhárításért felel (lásd alább: katonai elhárítás és hírszerzés). Az ipari kémkedés mellett a gazdasági bűnözéssel szembeni fellépés is szempont. Az SZBU gazdasági visszaélések visszaszorítása kapcsán széles feladat-együttessel és ehhez kapcsolódó jogkörrel rendelkezik. Felel a közvagyon védelméért, a külföldi vállaltok tulajdonszerzésének ellenőrzéséért. Ellenőrzi a külföldi szervezetek pénzmozgását, és kiszűri a pénzmosás lehetőségét.¹⁵ Nemcsak a nemzetgazdaság védelméért, hanem annak növekedéséért vagy a növekedés biztosításáért is felelős.

A terrorizmussal szembeni preventív fellépés a szervezet felállítása óta jelentős szempont volt. 1998-ban hozták létre az SZBU Terrorelhárító Központját¹⁶, amely főcsoportfőnökség közötti bizottsággal is rendelkezik. A Terrorelhárító Központ felelős a katonai és a rendvédelmi egységeken belül a terrorelhárító akciók összehangolásáért is. A központ szoros kapcsolatot tart fent a FÁK országok hasonló feladatokat ellátó szervezeteivel és régebben az orosz nemzetbiztonsági szervezetekkel is kapcsolatban állt. A 2003-as Terrorizmus Elleni Törvény a központ tevékenységét összefoglaló 5. cikkelyben fontosnak tartja a korai információgyűjtést és a terrorszervezetek finansziális hátterének felderítését és felszámolását is (5. cikkely 1. pont).

A Terrorelhárító Központ alárendeltségébe tartozik Ukrajna legjobbnak tartott különleges egysége az Alfa. A szovjet időkben a KGB minden nagyobb városban

¹⁴ Department Informatsyonnogo Zabezpechennya ta Upravlinnya Operativno Sluzhboyu Diyalinisty (DIU).

¹⁵ European Committee on Crime Problem: Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. UKRAINE. Strasbourg. 2009.

¹⁶ Departament Zakhistu Natsyonalnoy Derzhavnosti I Borotbi z Terrorizmom – (DZND).

különleges „A” erővel rendelkezett. Az ukrán függetlenség kikiáltása után a kijevi KGB Alfa egységet feloszlatták. Ukrajna 1992-ben hozta létre a saját gyorsreagálású „Alfa” egységet.

A Terrorizmus Elleni Törvény, amely amellet, hogy felhatalmazta a kormányzatot, hogy elvégezheti a szükséges eszközök beszerzését és a személyi állomány fejlesztését, megerősítette, hogy az SZBU az ukrán állam azon kormányzati szerve, amely a jogszabályi keretek között a terrorizmus elleni küzdelemért és koordináló munkáért felel.

A Terrorelhárító Központ együttműködik azokkal a kormányzati intézményekkel – Belügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium és az Állami Határőr Szolgálat – amelyek szintén érintettek a terrorfenyegetettség elemzés-értékelése és elhárítása vonatkozásában. A terrorelhárító részleg a különösen veszélyes bűnözőkkel szemben megközelítőleg háromszáz letartóztatást eszközöl évente. Ez azonban nem a klasszikus terrorelhárítási, hanem inkább a szervezett bűnözéssel, a korrupcióval, a nemzetközi bűnözéssel szembeni fellépés.

A Logisztikai és Működtetési Főcsoportfőnökség felel az egyes szervezeti egységek logisztikai és adminisztratív támogatásáért. Ebbe beletartozik a katonai logisztikai és az egészségügyi ellátás megszervezése is. Ellenőrzi az SZBU anyagi tevékenységét és védi a szervezet felszerelését.

Az SZBU általános feladatszabásának megfelelően külön főcsoportfőnökség felel a korrupció és a szervezett bűnözés elleni fellépésért.¹⁷ Az főcsoportfőnökséget 1992-ben hozták létre, hogy a posztszovjet gazdasági liberalizáció kaotikus helyzetében az ukrán gazdaságot veszélyeztető szervezetszerű lépéseket felfedje és elhárítsa. Mivel az SZBU jelentős szerepet vállal a kábítószer- és a kábítószer előállításához szükséges alapanyagok kereskedelmének feltérképezésében és felszámolásában, a főcsoportfőnökség tevékenység- és jogkörét a kábítószer-kereskedelem felderítésére és leleplezésére is kiterjesztették. Ennek megfelelően a személyi állományt is jelentősen fejlesztették. A kábítószer-kereskedelem felszámolása kapcsán együttműködik az Állami Fiskális Szolgálattal¹⁸ és az Állami Határőr Szolgálattal. Ukrajna számára különösen veszélyesek a kolumbiai és az egyes afrikai országokból származó kábítószer-csempészetre specializálódott csoportok, amelyek elosztó központként használják az országot. Ezek a csoportok nagy mennyiségben szállítanak kemény drogokat az országba, hogy onnan Nyugat-Európába terítsék a termékeiket.¹⁹

Az államtitok védelmére külön főcsoportfőnökséget hoztak létre,²⁰ amelyből később (2006-ban) kialakult az Különleges Összeköttetésért és Információvédelemért Felelős Állami Szolgálat, megörökölve a főcsoportfőnökség

¹⁷ Golovne Upravlinnaya Borotbi z Koruptsieu I Organizovanoyu Zlochinnisty (GUBKOZ).

¹⁸ Derzavna Fiszkalna Szluzsba – DFSz

¹⁹ Sluzhba Bespeky Ukrayiny (SZBU) Security Service of Ukraine. In Globalsecurity <http://www.globalsecurity.org/intell/world/ukraine/SZBU.htm>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.).

²⁰ Upravlinnaya Okhoroni Derzhavnoy Taemnitzi (UODT).

feladategyüttesét az állami szempontból fontos releváns információk védelmére vonatkozóan.

Az SZBU Személyi Főcsoportfőnöksége²¹ foglalkozik az SZBU beosztottjainak összes személyügyi, képzési kérdéskörével. Felel a fizikai és pszichikai szintfelméréséért is.

Az SZBU egyik legjelentősebb szervezeti egysége a Belső Elhárítás Főcsoportfőnökség,²² amely a személyi ügyosztállyal szoros együttműködésben végzi az SZBU munkatársainak ellenőrzését.

A Jogi- és Együttműködési Főcsoportfőnökség²³ az SZBU megalakulása után az első szervezeti egységek között szerepelt a legális működésért és a nemzetközi kapcsolatok kialakításáért felelős szervezeti egység létrehozása. Ez a főcsoportfőnökség felel az SZBU jogi szabályozás biztosította keretek között történő tevékenységéért, illetve feladata még a külföldi nemzetbiztonsági, rendvédelmi és egyéb nemzetbiztonsági szolgálatokkal való együttműködés megszervezése, továbbá képviseli az SZBU-t minden bírósági és jogi ügyben.

A Vizsgálati Csoportfőnökség,²⁴ amelyet 1991-ben az SZBU vezetője alapított, arra a vizsgálati részlegre épült, amely a volt ukrain KGB ügynököket vizsgálta, és amely a kémelhárítás második főcsoportfőnöksége alá tartozott. Jelenleg azokat a bűncselekményeket kell megelőznie és felderítenie, amelyek a nemzeti érdekeket súlyosan sértik, illetve intézi azokat a kompenzációkat, amelyek a jogtalan letartóztatás és más jogsértések kapcsán megilleti az érintetteket.

Tudományos és Technikai Csoportfőnökség²⁵ feladata, hogy az SZBU gördülékeny működéséhez minden szükséges technikai eszközt biztosítson. Ebbe a tevékenységbe beletartozik mindazoknak a technikai felszereléseknek és licenceknek a beszerzése, amelyek az ukrán és a külföldi társzervezetekkel való együttműködést lehetővé teszik.

Az SZBU titkos levéltárral is rendelkezik,²⁶ amely nemcsak az SZBU, hanem a nemzeti levéltár és a tudományos kutatások számára is fontos.

Az SZBU Katonai Egészségügyi Főcsoportfőnöksége biztosítja az egészségügyi ellátást az SZBU állományára és családtagjaira.²⁷

Ami az SZBU jelenlegi jogi szabályozását és struktúráját illeti, az a demokratikus országok szervezeti keretét mutatja. Ugyanakkor az ukrán nemzetbiztonsági szektor egész működését is belengték a különböző botrányok, amelyek jelentős részben az SZBU nevéhez kapcsolódtak. Például Leonyid Kucsma elnök testőrségébe tartozó és a kommunikációs védelemért felelős ügynök volt a

²¹ Upravlinnaya Raboti z Osobovim Skladom (URLS).

²² Upravlinnaya Vnutrishnoy Bezpeki (UVP).

²³ Dogovorno-Pravovye Upravlinnaya (DPU).

²⁴ Slidche Upravlinnaya (SU).

²⁵ Naukovo-Tekhnichne Upravlinnaya (NTU).

²⁶ Derzhavniy Arkhiv SZBU.

²⁷ Viyskovo-Medichne Upravlinnya (VMU).

2000-ben kirobbant ún. „kazetta botrány” főszereplője. Melnyicsenko ugyanis azzal vádolta Leonyid Derkacsot, az SZBU akkori vezetőjét, hogy titokban kapcsolatot tart fenn az orosz alvilág prominens személyiségével (Szemjon Mogiljevics). 2004-ben Valerij Kravcsenko tábornok az SZBU németországi képviselője pedig nyilvánosan politikai elfogultsággal vádolta saját szervezetét, illetve azt állította, hogy az ukrán ellenzéki politikusokat és a német sajtó egyes képviselőit külföldön is megfigyelik. A tábornokot eltávolították a testületből.

2004-ben Ihor Szmesko-t, az SZBU vezetőjét vádolták meg, hogy a 2004-es elnökválasztáson esélyes jelöltet Viktor Juscsenkót Szmesko egyik első helyettesével fogyasztott vacsorán megmérgezték. Sem a politikus, sem a vizsgálatban résztvevők hivatalosan nem léptek fel a szervezet munkatársaival szemben. A narancsos forradalom alatt a szervezet alapvetően semleges maradt, de a szervezet volt munkatársai vagy a kadétok állást foglaltak egyes személyek kapcsán. Bár sokszor felvetették a szervezettel szemben az illegális lehallgatások és az információk kiszivároztatásának, illetve a törvénytelen kihallgatási módszerek és a kínzás vádját, de az elemzők többsége az SZBU-t még így is sokkal politikafüggetlenebbnek tartja, mint a haderőt.

Olekszandr Jakimenko, az SZBU igazgatója 2013. szeptember 13-án az európai nemzetbiztonsági szolgálatok jaltai találkozóján kifejtette, hogy az ukrán nemzetbiztonsági szektor az európai normákhoz és szabályzókhoz igyekszik igazítani szervezeti kultúráját és tevékenységét.²⁸ A találkozón résztvevők egyetértettek abban, hogy folytatni kell az együttműködést az ukrán és a demokratikus országok nemzetbiztonsági szolgálatai között. Egyrészt az új nemzetbiztonsági kihívásoknak való jobb megfelelés, másrészt az ukrán nemzetbiztonsági szervezetek demokratikus keretek közötti működése miatt. A sors fintora, hogy éppen az ő vezetése alatt és jóváhagyásával került sor azokra az ún. „terrorelhárító” akciókra, amelyeket a majdani tüntetésen résztvevőkkel szemben hajtottak végre, és amelyek miatt az igazgató ellen is elfogatóparancsot adtak ki.²⁹

II. Ukrán Külső Hírszerző Szolgálat

Az SZBU-ból, mint a KGB ukránjai „mamut szervezetéből” fokozatosan kerültek kialakítására a többi hírszerzésért és elhárításért felelős nemzetbiztonsági szolgálatok. 2004-ben az SZBU hírszerző részlegéből létrehozták az Ukrán Külső Hírszerző Szolgálatot, amely független szervezatként a külügyi hírszerzésért felelős. Létrejöttékor még nem volt egyértelműen szabályozva a hivatal tevékenységi és hatásköre. A szolgálat tevékenységi körét a 2005. december 1-jén elfogadott törvényben rögzítették. (Később ez a nap lett a szervezet megalakulásának ünnepnapja.) A jogszabály a bevezetőben jelzi, hogy azoknak a szervezeteknek a működési keretét tisztázza, amelyek Ukrajna nemzeti érdekeit a külső fenyegetettségekkel szemben védik.

²⁸ Sluzhba Bespeky Ukrayiny (SZBU) Security Service of Ukraine. In Globalsecurity <http://www.globalsecurity.org/intell/world/ukraine/SZBU.htm>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.).

²⁹ Sergei L. LOIKO: Ukraine threatens 'anti-terrorist operation' against protests. In. Los Angeles Times. 2014. február 19. <http://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-ukraine-antiterrorist-protests-20140219-story.html#axzz2vk9EDUwU>. (Letöltés ideje 2015. 06. 15.).

A szolgálat politikai, gazdasági, katonai, technikai, környezeti és tudományos élethez kapcsolódó információt gyűjt.³⁰ Felügyeli az ukrán külföldi missziókat, biztosítja a külképviseletek dolgozói és családtagjaik, illetve az érzékeny információval rendelkezők biztonságát külföldön. Felfedi és elhárítja az Ukrajnát érintő külföldi fenyegetettségeket. Részt vesz azokban a nemzetközi műveletekben, amelyek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, az illegális fegyver- és a védett technikai eljárások kereskedelme és az illegális migráció ellen irányulnak.

A szervezet az általános gyakorlatnak megfelelően a hírszerzés minden eszközével folytat információgyűjtést, de különösen hangsúlyos a HUMINT (emberi erővel történő információgyűjtés) és a SIGINT módszerek alkalmazása.

A szolgálat felépítését a feladatszabásnak megfelelően alakították ki. A szolgálat élén az igazgató áll, akit a helyettesek segítik a munkában. Külön részlege van a HUMINT és külön a SIGINT eszközökkel történő hírszerzésnek. A SIGINT részleg helyi egységekkel is rendelkezik, amelyek végzik a lehallgatásokat, a programozást és a rejtjelfejtést, illetve az elemzéseket.

Emellett információs és elemző részleg, támogató és ki-, illetve továbbképző részlegek (Hírszerzési Törvény 5. cikkely 1. pont) segítik a hírszerző tevékenységet.

A szolgálat pontos felosztását és struktúráját az államelnök határozza meg (Hírszerzési Törvény 5. cikkely 3. pont).

III. Különleges Összeköttetésért és Információvédelemért Felelős Állami Szolgálat

A Különleges Összeköttetésért és Információvédelemért Felelős Állami Szolgálatot ugyancsak az SZBU egyik főcsoportfőnökségéből hozták létre 2005-ben. Az információs rendszerek és az adatvédelem, illetve az ezzel összefüggő feladatokat ellátó önálló szervezet kialakításánál hangsúlyos szempont volt az állampolgári alapjogok védelme és az adatkezelés összehangolása.³¹ Feladata az állam szempontjából érzékeny információk, adattárak, kommunikációs vonalak, információs források védelme, rejtjelezés és az információk egyéb technikai védelme.³² Békeidőben és hadi állapotban védi az ukrán elnök, a parlament elnöke, az ukrán miniszterelnök, más fontos kormányzati szereplők, a helyi politikai és a katonai vezetők kommunikációs vonalait. Védi az információ szempontjából érzékeny komplexumokat és hálózatokat, a kulcsfontosságú dokumentumokat. A védendő dokumentumokat részben a jogi szabályozók, részben az állami és a katonai egységek eseti felkérése alapján határozzák meg.

Felel az ukrán diplomáciai testületek és más külföldön szolgálatot teljesítő hivatalos ukrán állami szervezetinek információs védelméért. Működését külön

³⁰ http://szru.gov.ua/index_en/index.html (Letöltés ideje: 2015. 06. 19.).

³¹ http://www.dstszi.gov.ua/dstszi/control/en/publish/article?art_id=89926&cat_id=88059 (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

³² http://www.dstszi.gov.ua/dstszi/control/en/publish/article?art_id=89931&cat_id=89930 (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

jogszabály, illetve a telekommunikációs eszközök alkalmazására vonatkozó törvény szabályozza.³³

A szervezeten belül külön részleg felel a hivatali-adminisztrációs ügyek intézéséért, amelynek megyei kirendeltségei és területi egységei vannak. Mivel az információs csatornák védelménél a technikai innováció evidenciának számít, kutató központtal³⁴ és az Ukrán Nemzeti Műszaki Egyetemen belül a szolgálat profiljához igazított oktatási projekttel,³⁵ intézettel rendelkezik.³⁶ A szervezet munkatársait az SZBU-hoz és a Külső Hírszerző Szolgálathoz hasonlóan hivatásos és civil alkalmazottak teszik ki. Jogállásukat ennek megfelelően a hivatásos állományra vonatkozó előírások és az ukrán munkaügyi jogszabályok határozzák meg.

IV. Katonai hírszerzés és elhárítás

Ukrajnában a katonai elhárítás és hírszerzés sajátos rendszere épült ki. A kémelhárítás alapvetően az SZBU tevékenységi köréhez tartozik. Ezért a katonai elhárítást sem a Védelmi Minisztérium és a vezérkari főnök alárendeltségébe tartozó szervezeti egységek végzik, hanem ez az SZBU-n belül külön főcsoportfőnökség feladta. Mivel a Szovjetunió központilag kitüntetett figyelmet szentelt a katonai elhárításnak és hírszerzésnek, a szovjet tagköztársaságok helyi szinten ezekre a feladat-együttesekre nem láttak rá.³⁷

A kisebb ex-szovjet tagköztársaságokkal szemben Ukrajnában nagyobb hangsúlyt fektettek arra, hogy kiépüljön a katonai elhárítás önálló rendszere, tekintve, hogy a szovjet időkben Ukrajnában jelentős haderő állomásozott és ennek megfelelő katonai infrastruktúra épült ki. Az utódállam területén diszlokáló már ukrán haderő és fegyverzet-rendszerek biztonsága szempontjából létkérdés volt, hogy kialakítsák az ukrán katonai elhárítást.³⁸ 1991. december 18-án elnöki rendelettel létrehozták a Katonai Kémelhárításért felelős hivatalt, amely először az ukrain KGB, majd annak utódszervezetébe az SZBU-ba integrált szervezet lett. Egyes elemzések szerint a katonai elhárításnak számos fegyverlopást és illegális fegyverkereskedelmi akciót sikerült elhárítani, beleértve nehézfegyverzet és repülőgépek eltulajdonítását is. Ugyanakkor az SZBU-ba integrált katonai kémelhárításért felelős főcsoportfőnökség tevékenysége felvetette azt a kérdést, hogy egy kémelhárításra létrehozott szervezetnek valóban a lopások megakadályozása a legfontosabb feladata? Kucsma elnök 2002. április 2-án aláírta az Ukrán Fegyveres Erők Katonai Rendészetéről szóló törvényt. Ennek értelmében a szoros értelemben vett bűncselekmények felderítésére és elhárítására a hadseregben külön egységet állítottak fel. Ettől kezdve az SZBU katonai kémelhárításért felelős

³³ International Business Publications: Ukraine Telecom Laws and Regulations Handbook. Washington. 2003.

³⁴ http://www.dstszi.gov.ua/dstszi/control/en/publish/article?art_id=89928&cat_id=88060. (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

³⁵ <http://iszzi.kpi.ua/index.php/en/2013-05-06-14-13-35/areas-of-dev.html>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

³⁶ <http://iszzi.kpi.ua/index.php/ua/>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

³⁷ Katonai elhárítás és hírszerzés fogalmi tisztázásához lásd: SzABÓ Károly: Gondolatok a katonai elhárításról. In: Szakmai Szemle. 2015/1. sz., pp. 10-11.

³⁸ Defence Intelligence of Ukraine: Establishment. <http://www.gur.mil.gov.ua/en/content/creation.html> (Letöltés ideje: 2015. 06. 20.).

szervezeti egységének csak kifejezett kémelhárítási feladatokra kellett összpontosítani, ugyanakkor ezt a feladat-együttest minden fegyveres testületen belül folytatja, beleértve a rendvédelmi, a Belügyminisztérium és az Állami Határőr Szolgálat egységeit is.

Ami azonban a katonai hírszerzést illeti, azt nem az SZBU fent bemutatott, katonai kémelhárításáért felelős főcsoportfőnöksége végzi, hanem ezért a Védelmi Minisztérium Felderítő Főcsoportfőnöksége felelős. Már az SZBU megalakításakor látszott, hogy a szervezet erős elhárító, de gyenge hírszerző kapacitással rendelkezik. Ez a katonai hírszerzés területére is igaz volt. A függetlenség első időszakában nem látszott egyértelműen a katonai és a politikai szándék az erős katonai hírszerzés kialakítására vonatkozóan. Még a haderő legmagasabb vezetési köreiből is voltak olyan elképzelések, hogy az ukrán haderőnek nincs szüksége komoly hírszerző kapacitásra, hanem a katonai hírszerzés területén együttműködést kell kialakítani Oroszországgal, és az ukrán katonai felderítés tisztjeit is Moszkvában kell képezni. Ez a vélemény Ukrajna területe, történelmi és politikai, illetve geostartégiai helyzete miatt is nonszensz volt. Ezért értelemszerűen elkezdődött az ukrán katonai hírszerzés rendszerének kiépítése.

A katonai hírszerzés kiépítésében az ukrán haderő a volt szovjet hírszerzési struktúrára épült. A hírszerző kapacitás gerincét a kijevi, az odesszai, a Kárpátokon túli katonai körzetek, a légvédelmi, a légierő, a fekete-tengeri flotta és a központi ellenőrző egységek hírszerző kapacitása, vagyis a helyi hírszerző egységei jelentették. Teljesen hiányzott a központi irányító és elemző-értékelő rendszer. A helyi szintű, központi irányítás nélküli struktúra nem volt képes eleget tenni a haderő hírszerzési igényeinek. Értelemszerűen szükségessé vált a központi irányítás kiépítése. 1992-ben első lépésben az Ukrán Haderő Főparancsnokság alárendeltségében felállították a vezérkar Felderítő Főcsoportfőnökségét. Elsődleges célként a haderő különböző szervezeti egységeiben található hírszerzési kapacitások összekapcsolását és a központi vezetés-irányítás, illetve elemzés-értékelés kialakítását tűzték ki célul. Ebben az időben a hírszerzési tevékenységre vonatkozó utasítások és szabályozók is hiányoztak, mint ahogy nem volt egységes kiképzés és továbbképzés, személyügy, tudományos képzési és kutatási lehetőség, illetve logisztikai támogatás sem. Ezek megszervezése az új csoportfőnökség feladata volt.

1992-ben kiadott elnöki rendelettel létrehozták a Védelmi Minisztérium alárendeltségében álló és stratégiai katonai hírszerzést végrehajtó Hadászati Felderítő Csoportfőnökséget. Ennek következtében a katonai hírszerzés területén egy nem kívánatos párhuzamosság alakult ki. Nyilvánvalóvá vált, hogy részben a Katonai Főparancsnokság, részben a Védelmi Minisztérium ellenőrzése alatt állt álló, párhuzamos struktúra nem lesz alkalmas hosszútávon a katonai hírszerzési feladatok ellátására. 1993-ban elnöki rendelettel Felderítő Főcsoportfőnökség néven egyesítették a két szervezetet. Az új, egyesített hírszerző szolgálat a Védelmi Minisztérium alárendeltségébe került, 1994-ben pedig Védelmi Minisztérium Felderítő Főcsoportfőnökségre módosították a szervezet nevét. Jogállását és működését az ukrán parlament 2001-ben kiadott „hírszerzési törvényben” erősítette meg.

V. Képzés és továbbképzés

Az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok tagjainak képzésében a legfontosabb szerepet az Ukrán Biztonsági Szolgálatok Nemzeti Akadémiája játssza. Az 1992-ben az eredetileg SZBU keretei között létrehozott intézmény a KGB Felsőfokú Kiképző Központjára épült. Az intézet 1995-ben elnyerte az akadémiai címet, Kucsma elnök pedig nemzeti akadémia ranggal tüntette ki. Az akadémia teljes körű nappali, ötéves egyetemi-, posztgraduális- és kihelyezett-, illetve rövidebb technikai továbbképzésekkel rendelkezik. Az akadémia 1997-ben jogi szakirányt indított, de a jogi alapképzés – az SZBU tiszték számára is – a Bölcs Jaroslav Egyetem Jogi Karán történik. A képzésben már a kilencvenes években fontos szempont volt a nyelvi jártasság elsajátítása, a nyugati nyelvek mellett a keleti nyelvek is egyre dominánsabb szerepet kaptak.³⁹ Az akadémia külön határőr, katonai elhárítási, államvédelmi és hírszerző szakiránnyal rendelkezik, annak megfelelően, hogy a végzett hallgató melyik testületben fog elhelyezkedni. Az akadémia a Védelmi Minisztérium Felderítő Főcsoportfőnöksége számára külön képzési programot indít. Emellett az intézmény végzi a technikai hírszerző, rejtjel-fejtő tisztjeinek képzését, de a képzési folyamatról a dolog természete miatt meglehetősen keveset lehet tudni.

Amíg volt Ukrajnában sorkatonai szolgálat, addig az évente újonnan besorozottak közül 900-1000 sorállományú katonát rendeltek az SZBU-hoz. Ez a szám megközelítőleg egy százalékát tette ki a sorozottaknak. Régóta gondot jelent a toborzás megszervezése és az állomány fizetésének rendezése. A 1994-es kerettörvénybe több jogszabály-módosítás útján, fokozatosan került megfogalmazásra az állomány szociális és egészségügyi juttatásainak kerete. Ennek kapcsán került a szövegbe a szolgálatok tagjainak jogsegélyezési lehetőségei. A nemzetbiztonsági szolgálatok reformjáról 2009-ben kiadott Fehér Könyv központi, visszatérő gondolata volt a szolgálatok állományának fejlesztése. A tervezet felvetése szerint a nyugati, demokratikus országok gyakorlatához kell közelíteni a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományának összetételét: Növelni kell a szolgálatok állományához tartozó civil alkalmazottak számát. Figyelmet kell szentelni az újonnan felvett civilek szakmai alkalmasságának. Érdekes szempont, hogy a 2009-ben kiadott tervezet a személyi állomány nemzeti elkötelezettségét is jelentős szempontnak tekinti.⁴⁰ Ez a szempont az orosz-ukrán konfliktus és a majdani forradalom után csak erősödött. Ugyanakkor 2016-ban is még sok kritika érte a hírszerző-elhárító szektor toborzási és kiképzési rendszerét, illetve, hogy a szakma nem tudja megtartani és kellően megfizetni a munkatársait.⁴¹

Az 1992-es Nemzetbiztonsági Törvény a szolgálathoz való felvételhez a szakmai, erkölcsi alkalmasságot, az iskolai végzettséget, kiemelten a jogi ismereteket és megfelelő egészségi állapotot vár el. A követelmények pontos meghatározása a szolgálat vezetőjének a feladata (19. cikkely 1-2. pont.). A szolgálatok létszámát az ukrán elnök a szervezet vezetőivel való konzultáció, a

³⁹ BENNETT, Gordon: *The SZBU – The Security Service of Ukraine*. Central & Eastern Europe Series. 2004. p. 12.

⁴⁰ White Book 2008. Security Service of Ukraine. i.m. p. 21.

⁴¹ Olga OLIKER, Lynn E. DAVIS, Keith CRANE, Andrew RADIN, Celeste GVENTER, Susanne SONDERGAARD, James T. QUINLIVAN, Stephan B. SEABROOK, Jacopo BELLASIO, Bryan FREDERICK, Andriy BEGA, Jakub HLAVKA: *Security Sector Reform in Ukraine*, Santa Monica, 2016. p. 9.

nemzetbiztonsági kihívások és a költségvetés tükrében határozza meg (19. cikkely 3. pont). A hivatásos állomány katonai esküt tesz, az elnök által jóváhagyott egyenruhát és katonai rendfokozatot visel (20. cikkely). A civil alkalmazottak számára az ukrán munkatörvénykönyv a meghatározó (21. cikkely). Hasonlóan nyilatkozik a 2001-es Hírszerzési Törvény is, amely azonban még hozzáteszi, hogy a hivatásos állomány alkalmazása vonatkozásában alapvetően a katonai szolgálatra való alkalmasságot meghatározó jogszabály az irányadó, kiegészítve azokkal a speciális követelményekkel, amelyeket az államelnök a szervezetben dolgozókkal szemben támaszt (16. cikkely 3. pont). Ez a törvény egyben az állomány különleges jogállását is tisztázza.

A Nemzetbiztonsági Törvénybe egy 2007-es módosítással bekerült a szervezetenél szolgálatot teljesítő tartalékos állományra való utalás is (23. cikkely). Olyan, a katonai szolgálatból visszavonult személyekről van szó, akik még fizikailag alkalmasak a katonai szolgálatra és még nem érték el a tartalékos állományra vonatkozó korhatárt. A központi irányításnál és a helyi szervezeteknél is regisztrációra kerülnek, és besorolásuknak megfelelő kiképzést kapnak.

VI. Az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok jogi szabályozásának kerete

Az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok jogállami keretek közötti működtetésének jelentőségét, illetve a szektor demokratikus elveinek sarkalatos pontjait számtalan alkalommal megfogalmazták. Elméleti szinten a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének is legfontosabb kerete az ukrán alkotmány. Ezt az 1992-es Nemzetbiztonsági Kerettörvény is megerősíti, ahogy azoknak a nemzetközi emberi jogi megállapodásoknak a tiszteletben tartására is utal, amelyekhez Ukrajna a demokratizálódási folyamatok jegyében csatlakozott. Jelentős alapelveket tartalmaz a 2015 májusában elfogadott új Nemzeti Biztonsági Stratégia is.⁴² A nemzetbiztonsági szolgálatok működésének tételes jogi szabályozása nem ment egyszerűen. Illetve gyakoriak a feszültségek a tételesen megfogalmazott jogi alapelvek és a praxis között.

A jogalkotás tekintetében ugyanaz a felemás állapot alakult ki, mint amelyet a szervezeti struktúra is tükrözött. A demokratikus változásokat követően voltak jogi szabályozói az elhárító tevékenységnek, de hiányoztak a hírszerzésre vonatkozó jogszabály-együttesek. A Parlament 1992. március 25-én fogadta el az ún. SZBU törvényt, amely az alapelvek megfogalmazása mellett alapvetően az SZBU elhárító tevékenységéhez lett igazítva. Ugyanakkor a megváltozott biztonsági környezet és szervezeti kultúra miatt mára ez a törvény is számos jogszabálymódosítást élt meg, amely esetenként nehezen érthetővé teszi a kerettörvényt.

Az SZBU vezetősége és a parlamenti támogatók hosszú éveken keresztül elutasították, hogy a hírszerző szervezetekre és tevékenységük szabályozására külön törvény szülessen. Az SZBU vezetése azt szerette volna, ha a hírszerzési tevékenység is az SZBU hatáskörében maradna, és nem jönne létre önálló hírszerző szolgálat sem a katonai, sem a polgári vonalon. Így érthető, hogy nem kívánták a

⁴² THE MAU, Le: A Glimpse of Ukraine's National Security Strategy 2015. In. National Defence Journal. 2015/9. <http://tapchiquptd.vn/en/events-and-comments/a-glimpse-of-ukraines-national-security-strategy-2015/8029.html>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.).

hírszerző szolgálatok helyzetét jogi szabályozókkal is megerősíteni. Mivel azonban már léteztek a polgári és a katonai hírszerzésre létrehozott szervezetek, Leonyid Kucsma elnök végül 2001 márciusában aláírta a hírszerzési törvényt.⁴³ Hasonló viták előzték meg a kémelhárítási tevékenységről szóló 2002-es törvényt is. Ez a törvény ugyanis több helyen megerősíti az SZBU elhárítás területén betöltött szerepét, de emellett más szervezetek elhárító tevékenységét is említi, külön hangsúlyt helyezve az Állami Határőr Szolgálat elhárító tevékenységére.

Ami az 1992-es törvényt illeti, inkább kerettörvény, amely a módosításokkal együtt adja a nemzetbiztonsági tevékenységre – különösen az SZBU vonatkozásában – a működési alapelveket. A jogszabály rövid bevezető után tisztázza:

- a nemzetbiztonsági szolgálatok alapfeladatait;
- a jogi alapelveket;
- a nemzetbiztonsági tevékenység és az emberi jogok tiszteletben tartását;
- a párt- és politikamentességet;
- a lakosság információhoz való jogát a szolgálatok tevékenységéről;
- a szolgálatok más állami, katonai, rendvédelmi szervekkel, az állampolgárokkal és más személyekkel való együttműködését;
- a szervezeti felépítés központi, helyi rendszerét;
- a képzés és a továbbképzés keretét;
- a vezető kinevezésére és az azt megelőző nemzetbiztonsági ellenőrzésre vonatkozó rendet;
- a külföldi társszervezetekkel való együttműködés rendszerét;
- a szervezet felépítését és vezetését;
- a munkatársak jogait és kötelességeit, illetve jogi felelősségüket.

Ehhez képest a 2001-es „Ukrajna hírszerző szervezeteiről” szóló törvény a jogfejlődés szempontjából is jelentős. A jogalkotó már számos olyan elemet figyelembe vett, amelyek nemzetbiztonsági szolgálatok működése kapcsán a függetlenné válás után merültek fel. A törvény a bevezető után tisztázza:

- a hírszerző tevékenység-;
- a hírszerzésből származó információ-;
- az ukrán hírszerző szolgálatok fogalmát;
- a működés jogszabályi keretét – törvényesség, emberi és állampolgári jogok, titkos információgyűjtésre vonatkozó jogszabályok tiszteletben tartására vonatkozó alapfogalmakat;
- a hírszerző szolgálatok tevékenységi körét;
- a hírszerző szolgálatok által alkalmazható módszereket;
- a hírszerző szolgálatok létrehozásának, szerkezeti módosításának, megszüntetésének;
- a szolgálatok vezetésének és ellenőrzésének keretét;
- a hírszerző szolgálatok jogait;
- a hazai és a nemzetközi együttműködés feltételeit;
- a média és a szolgálatok kapcsolatát;
- az anyagi és logisztikai támogatás rendszerét;

⁴³ BENNETT, Gordon: The SZBU – The Security Service of Ukraine. Central & Eastern Europe Series. 2004. pp. 13-14.

- a technikai és a fegyverzet-beszerzési eljárások és vámmentesség kérdését;
- a katonai és civil állomány jogait és kötelelességeit;
- az állomány és azok családtagjainak szociális támogatási rendszerét.

A 2002-es ún. Elhárítási Törvény a bemutatott jogszabályokhoz hasonló sémát mutat. Bár a két említett törvényhez képest rövidebb jogszabály, de tartalmaz újdonságokat. Az elhárítás és az elhárításhoz tartozó fogalmak tisztázása, az elhárító tevékenység jogi alapjai és az elhárítandó kihívások után az elemzés-értékelések, a nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatása, az információvédelem, a nyílt és titkos információgyűjtés, az információgyűjtés befejezésének okai kerülnek bemutatásra. Fontos alapjogi szabályozó, hogy a szolgálatok állampolgári kérésre, egy hónapon belül írásban kötelesek megindokolni az esetleges alapjogi korlátozásokat (5. cikkely 2. pont). Indokolatlan alapjogi korlátozás és károkozás esetén kártérítés is igényelhető (5. cikkely 3. pont). Szintén fontos demokratikus alapelv a közvélemény értesítése a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységéről – amely alól csak a nemzetbiztonsági szempontból fontos információk képeznek kivételt –, de ezek az adatok soha nem érinthetik a szolgálatok költségvetését és adott esetben jogtalanul végrehajtott tevékenységét (Hírszerzési Törvény 7. cikkely). Az információvédelem szempontjából fontos, a Hírszerzési Törvény kimondja, hogy az elhárítási tevékenység alatt keletkezett bizalmas információt éppúgy, mint az információgyűjtés alatt érintetté vált személyeket védeni kell (10. cikkely). Ez az alapelv abból a szempontból is jelentős, mert az elhárításért felelős szervek végzik azoknak a személyeknek a nemzetbiztonsági ellenőrzését, akik bizalmas információk birtokába juthatnak.

A demokratikus működés szempontjából jelentős a nemzetbiztonsági szolgálatok párt- és politikamentességének jogszabályi megerősítése, amely az 1992-es Nemzetbiztonsági (3. cikkely 1. pont; 6. cikkely), továbbá a 2001-es „Ukrajna hírszerző szervezeteiről” szóló törvénybe (3. cikkely 1. pont), valamint a 2002-es Elhárítási Törvénybe is bekerült (4. cikkely). Ugyanakkor mindmáig kritizálják a biztonsági szektort, beleértve a nemzetbiztonsági szolgálatokat, hogy szervezeti szinten erősen a politikától és adott esetben kormányzattól függenek.

Az „Ukrajna hírszerző szervezeteiről” szóló 2001-es törvény 2005-ös módosítása tartalmazza az alkalmazható módszerek listáját, amelynek értelmében a hírszerző szolgálatok információt kérhetnek a velük önkéntesen együttműködő személyektől, más állami és nem állami szervezetektől, beleértve a bankokat is. Szolgáltatásokat – beleértve azokat is, amelyekért cserébe ellenszolgáltatást kell adni – vehetnek igénybe szakértőktől, kutatóktól, állami és privát tudásközpontoktól. Irodát, hivatalt, járműveket bérelhetnek feladatainak végrehajtásához. Szervezeti és munkatársai számára fedőokmányt állíthatnak ki. Feladat-végrehajtáshoz igénybe vehetnek járműveket, legyenek azok magánkézben vagy bármilyen szervezet tulajdonában. A jog által meghatározott keretek között együttműködhetnek más állami és rendvédelmi szervezetekkel. Bankszámlával rendelkezhetnek bármilyen valutában.

A hírszerző szolgálatok csak bírósági felhatalmazás birtokában jogosultak megfigyelésre és titkos információgyűjtésre. A legfőbb ügyész hivatala felel a titkos információgyűjtésre felhatalmazott szolgálatok törvényes és alkotmányos

működésének ellenőrzéséért. Az alkotmány biztosítja a jogot, hogy az érintettek betekintsenek minden, az SZBU birtokában lévő és őket érintő dokumentumba, illetve lelki vagy fizikai károkozás esetén jogorvoslatot kérjenek. Ahogy azonban egyes szerzők megjegyzik, ezeket a jogokat a hatóságok nem tartják tiszteletben és a megvalósításukhoz szükséges jogszabályok is hiányoznak.

A szolgálatok működését más kapcsolódó ukrán törvények is érintik, mint az információgyűjtésre, a szervezett bűnözésre, az államtitokra és a korrupcióra vonatkozó jogszabályok.

2009-ben, az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok reformjáról szóló Fehér Könyvben fogalmazódott meg, hogy az említett törvények számos hiányossággal és pontatlansággal bírnak. Olyan, a nemzetbiztonsági tevékenységhez kapcsolódó alapfogalmakat kellene tisztázni, mint a hivatali titok, a titkosítás és a feloldás folyamata, titkos információk rangsorolása, vagy a korrupció és a terrorelhárítás fogalmának tisztázása. Az említett Fehér Könyv a főbb jogszabályok hiányosságain kívül az egyéb elnöki rendeletek és alsóbb jogi szabályozók pontatlanságára is utal.⁴⁴

VII. A nemzetbiztonsági szolgálatok ellenőrzése

A katonai és rendfenntartó fegyveres testületek, beleértve a nemzetbiztonsági szolgálatok (7. cikkely 3. pont) általános demokratikus kontroljáról 2003-ban általános kerettörvényt szavazott meg az ukrán parlament. A jogszabály értelmében az ellenőrző felügyeleti rendszer alatt a parlamenti, az elnöki, az önkormányzati, a bírói és az ügyészi, társadalmi, emberi jogi általános ellenőrzést, illetve a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács⁴⁵, a kormány, az egyes hatóságok ellenőrzési jogát kell érteni (6. cikkely 1. pont). Az ukrán parlament a jogalkotás területén általános ellenőrző szerepet gyakorol a nemzetbiztonsági szolgálatok felett. A parlament a jogalkotási mechanizmuson keresztül meghatározza a kül- és a belbiztonság szempontjából jelentős alapirányokat. Jóváhagyja a nemzetbiztonsági szolgálatok működéséhez szükséges anyagi feltételeket. Állandó és „ad hoc”-jellegű bizottságokat hoz létre, amelyek a nemzetbiztonsági szolgálatok felett felügyeletet gyakorolnak. Az „ad hoc” ellenőrző bizottságok írásban számolnak be a parlamentnek (9. cikkely 2. pont). Ukrajnában is működik az ombudsman intézménye, amely egyrészt emberi jogi szempontból általános észrevételeket tehet a szolgálatokat érintő jogszabályokra, másrészt az egyes nemzetbiztonsági akciókra. Éves beszámolóban értesíti a parlament tagjait és tartja a kapcsolatot a médiával. Tevékenységét átfogóan külön törvény szabályozza. A titkos információgyűjtés törvényességét az ukrán főügyész hivatala ellenőrzi.

Leonyid Kucsma elnök idejében épült ki a nemzetbiztonsági szolgálatok elnöki felügyelete, és az erős elnöki ellenőrző rendszer az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok sajátosságává vált⁴⁶. Az 1992-ben kiadott Nemzetbiztonsági Törvény

⁴⁴ White Book 2008. Security Service of Ukraine. i.m. pp. 27-28.

⁴⁵ Rada Nacionalnoj Bezpeki i Oboronj Ukrajini – RNBO

⁴⁶ BÖRCSÖK András – VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására). In. Nemzetbiztonsági Szemle 2014. 2. évf. 1. sz. p. 79.

2010-es törvénymódosítással beiktatott bevezetője megerősíti, hogy az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok az ukrán elnök alárendeltségében állnak (1. cikkely 2. pont). A 2001-es „Ukrajna hírszerző szervezeteiről” szóló törvény pedig hozzáteszi, hogy a hírszerző szolgálatok létrehozása, átszervezése és megszüntetése az elnök alkotmányos jogkörébe tartozik (6. cikkely 2. pont). Az elnöki jogosítványokat az említett jogszabály a hírszerző szolgálat ellenőrzése és irányítása kapcsán is megerősíti (7. cikkely 1. pont). A szolgálatok főigazgatói évente írásban beszámolnak az államelnöknek a szolgálatok tevékenységéről. Hasonló alapelvet mond ki az Elhárítási Törvény is, bár itt nem az éves beszámolóról, hanem az elhárítási tevékenység eredményességéről való beszámolóról van szó. Ezt a beszámolót az elhárító szolgálatok az államelnöknek és a parlamentnek készítik el (8. cikkely 11. pont).

A nemzetbiztonsági szolgálatok felett az elnök által kijelölt egyes állami hivatalok is felügyeletet gyakorolnak.

Az 1992-es kerettörvény utolsó fejezete a szolgálatot teljesítők személyes felelősségéről is beszél. Eszerint a nemzetbiztonsági szolgálat munkatársai semmilyen utasítást, parancsot, rendeletet nem hajthatnak végre, amely ellenkezik a hatályos jogszabályokkal. Az ilyen utasítások végrehajtásával okozott károk esetében teljes büntetőjogi felelősséggel tartoznak (35. cikkely, 1. pont). Ellenben semmilyen felelősséggel nem tartoznak a szolgálat munkatársai, ha törvényesen végrehajtott akció során következnek be anyagi vagy erkölcsi károk (35. cikkely, 2. pont). Ilyen esetben az állam tartozik jóvátétellel (35. cikkely, 3. pont).

Az Állami Számvevőszék a hírszerző és az elhárító szolgálatok vagyonkezelését ellenőrzi. A Számvevőszék különleges egységei jogosultak jog által meghatározott keretek között a szolgálatok vagyonkezelésbe betekinteni, és erről a dokumentumokból és a szolgálatok munkatársaitól információt gyűjteni (2001-es Hírszerzési Törvény 26. cikkely).

A nemzetbiztonsági és védelmi szektor ellenőrzése és feladatszabása szempontjából különösen jelentős az ukrán Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács. A tanács az ukrán elnök általános konzultatív testülete védelmi és biztonsági kérdésekben. A tanácsadó szervezet az eredetileg önálló védelmi és nemzetbiztonsági tanács összevonásából jött létre. A tanács élén az elnök áll, tagjai pedig a legfelsőbb bíróság vezetője és annak helyettese, a miniszterelnök, a belügy-, a külügy-, a védelmi-, a hadipari miniszter, az SZBU főigazgatója, a nemzeti gárda és a határőrség parancsnoka. Működését külön törvény szabályozza. A tanács titkárát az elnök szabadon nevezik ki, ugyanő szabadon el is mozdíthatja, és csak az elnöknek tartozik elszámolással. A tanács az általános felügyeleti és tanácsadói tevékenységében együttműködik az elnöki titkársággal.⁴⁷ Ezenkívül a tanács munkáját saját elemző-értékelők és kutató központok segítik, amelyek különböző biztonsági kihívások területén adnak elemzés-értékeléseket a tanács számára. A tanács előterjesztési jogkörrel is rendelkezik, minthogy a biztonsági kihívások

⁴⁷ HORBULIN, V. P., BYELOV, O. F., O. V.: Ukraine's National Security. An Agenda for the Security Sector. Berlin-Münster: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces. 2010. pp. 101-102.

fényében javaslatokat tesz az elnök számára. Koordinálja és ellenőrzi a védelmi szektor szervezeteinek tevékenységét békeidőben, illetve válságkezelés esetén.

VIII. Az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi együttműködése

A nemzetközi kapcsolatrendszer az ország függetlenné válása óta fokozatosan alakult ki. 1996-ban az SZBU még csak 30 szolgálattal rendelkezett együttműködési megállapodással. 2010-re ez a szám 60 ország 110 szolgálatára emelkedett.⁴⁸ Az együttműködés területei leginkább a szervezett bűnözés, az illegális fegyver- és kábítószer kereskedelem, a terrorizmus és az illegális migrációval szembeni fellépést érintik.

Az SZBU az ország függetlenné válása után először a kisebb szomszédos országokkal alakított ki együttműködést. Például a moldovai nemzetbiztonsági szolgálattal több együttműködési megállapodást is aláírtak. A dokumentumok az említett biztonsági kihívásokkal szembeni közös fellépésen túl, a két ország biztonságát érintő releváns információk cseréjére is kitérnek. Az egyik első megállapodást az SZBU a Kazah Nemzetbiztonsági Közösséggel kötötte. Az 1992-es megállapodás ígéret tesz a két országot érintő gazdasági érdekek védelme érdekében, a terrorizmussal és a szervezett bűnözéssel szembeni közös fellépésre. Az ukrán és a lengyel szolgálatok több alkalommal is tárgyaltak az együttműködés lehetőségeiről, de kapcsolatukat alapvetően a bizalmatlanság jellemzi. Az elmúlt időszakban is inkább az egyes biztonsági kérdésekben – mint például a terrorelhárítás – való együttműködés és nem az átfogó stratégiai együttműködés volt a jellemző. Ukrajna számos biztonsági kérdésben együttműködik a volt szovjet tagköztársaságokkal, amely a biztonsági szolgálatokkal szemben is megfogalmaz feladatszabást.⁴⁹

A nyugat-európai és a NATO tagállamokkal az SZBU 2000-ben kezdte meg a kapcsolatfelvételt. A 2009-ben kiadott Fehér Könyv már számos olyan NATO tagállamot – Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Franciaország – említ, amelyekkel a tömegpusztító fegyverek proliferációja és a számítógépes bűnözés visszaszorítása terén az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködnek.⁵⁰

Ukrajna a 2000-es években különböző területeken a NATO-val együttműködési programokat is indított. Külön munkacsoport van, amely a hadsereg reformjéért, a nemzetbiztonsági szolgálatok civil és demokratikus ellenőrzésének kialakításán tevékenykedik.⁵¹ A NATO-val közösen szakmai work-shopokat és tréningeket szerveznek a terrorelhárítás, a kibervédelem és a béketámogató műveletek végrehajtása területén. Utóbbi kapcsán a békepartnerség keretében az SZBU alá tartozó Alfa különleges különítményből embereket ajánlottak fel, akik részt vesznek a NATO terrorelhárítási műveleteiben. Ukrajna az ISAF műveletekben,

⁴⁸ Sluzhba Bespeky Ukrayiny (SZBU) Security Service of Ukraine. In Globalsecurity <http://www.globalsecurity.org/intell/world/ukraine/SZBU.htm>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.).

⁴⁹ Commonwealth of Independent States (CIS). (letöltés ideje: <http://www.globalsecurity.org/military/world/int/cis.htm>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 19.).

⁵⁰ White Book 2008. Security Service of Ukraine. i.m. p. 9.

⁵¹ White Book 2008. Security Service of Ukraine. i.m. p. 37.

illetve azok biztosításban is részt vesz. Ez utóbbi a nemzetbiztonsági szolgálatok számára is jelent feladatot.

A NATO tagállamokhoz hasonlóan az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok igyekeztek az EU, illetve az egyes tagállamok rendészeti és nemzetbiztonsági szolgálataival is kapcsolatot kialakítani. 2009-ben célul tűzték ki az EU–ukrán akcióterv felülvizsgálatát, amely a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét is érintette. Egyes EU–tagállamokkal jelentős a technikai és a logisztikai együttműködés, amely a fontosabb biztonsági kihívások: pénzmosás, terrorelhárítás, szervezett bűnözés, illegális migráció területén alakult ki.

A szolgálatok – egy ukrán–izraeli megállapodás alapján – együttműködnek az izraeli szervezetekkel, kifejezetten az izraelita vallású állampolgárokkal és az izraeli külképviseletek tagjaival szembeni agresszív megnyilvánulások megelőzésére.

A kétezres években kezdődtek a komolyabb intézményes kapcsolatok kiépítései a kínai és az Öböl-menti államok partnerszervezeteivel. Az orosz–ukrán közös történelem és a jelenlegi konfliktus miatt az orosz szolgálatokkal való együttműködés különösen jelentős. Az együttműködési területek kiépítése nem volt egyszerű, hiszen az orosz hírszerző szolgálatok erőteljes ukrajnai tevékenysége köztudott volt.⁵² Így az 1992-ben kötött megállapodás is csak az atomfegyverek Oroszországba való szállításának közös felügyeletére terjedt ki. 1999-től azonban több biztonsági megállapodás is született a két ország szolgálatai között, amelyek leginkább a terrorizmus, a pénzmosás, a szervezett bűnözés, a kábítószer- és a fegyverkereskedelem, illetve az illegális migrációval szembeni közös fellépésre vonatkoztak. Emellett a kétezres években kötött egyes kétoldalú megállapodások tartalmát nem hozták nyilvánosságra. Az ukrán krízis következményeképp a két ország szolgálatai között is megromlott a kapcsolat, amely számos sajtóértesülésben is tetet öltött.⁵³ Az orosz–ukrán konfliktus miatt az amerikai szolgálatokkal való együttműködés vált – egyes vélemények szerint túlzottan – hangsúlyossá.⁵⁴

Ami az együttműködés kialakításának technikai oldalát illeti, a 2001-es „Ukrajna hírszerző szervezeteiről” szóló törvény a hírszerző szolgálatok nemzetközi együttműködésének kialakítását – legyen az akár multi- vagy akár bilaterális – elnöki engedélyhez köti. Ilyen esetben az elnök jogosult az együttműködés főbb területeit is meghatározni vagy jóváhagyni (11. cikkely 2. pont). Olyan hosszútávú nemzetközi megállapodások esetében, amelyeket az ukrán parlament jóváhagyott, az együttműködés kialakításáért a hírszerző szolgálat külügyi képviselője felel (11. cikkely 3. pont).

⁵² SOLDATOV, Andrei: The True Role of the FSB in the Ukrainian Crisis. <https://themoscowtimes.com/articles/the-true-role-of-the-fsb-in-the-ukrainian-crisis-33985> (Letöltés ideje: 2017. 01. 23.).

⁵³ Propaganda oder tatsächliche Spione? <http://orf.at/stories/2225637/2225636/> (Letöltés ideje: 2015. 06. 23.).

⁵⁴ Is the Ukrainian Security Service a US Intelligence Unit? CIA Director Held ‘Secret Consultations’ in Kiev <http://www.globalresearch.ca/is-the-ukrainian-security-service-a-us-intelligence-unit-cia-director-held-secret-consultations-in-kiiev/5377806>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.)

A védelmi szektor jelenleg meghirdetett reformja kapcsán a NATO és EU tagokkal való együttműködés evidenciának számított. Számos javaslat érkezett a nemzetbiztonsági struktúra átalakítására is. Ezt a tényét az együttműködés egy fontos aspektusának lehet tekinteni. Azonban gyakorlati nehézséget okoz, hogy az említett nyugati szövetségi rendszerekben nem bíznak abban, hogy a szolgálatokat, különösen az SZBU-t valóban sikerült megtisztítani az orosz ügynököktől és orosz szálaktól. Ez a bizalmatlanság visszahat az információcserére is.

IX. A nyilvánosság szerepe az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok életében

Az SZBU egyes sikeres akcióiról, általános célkitűzéséről gyakran esik szó az ukrán médiában. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységi körének átláthatósága alapját képezte a nemzetbiztonsági szolgálatok átalakításának. A 2001-es „Ukrájna hírszerző szervezeteiről” szóló törvény külön kitér a média szerepére, mely szerint a szolgálatok tevékenységéről a médianak átadott híryanag nem tartalmazhat államtitkot érintő elemeket. Több ezer polgári megkeresés történik évente levélben vagy személyesen, amelyekben a polgárok nemzetbiztonságilag aggályos eseményekre hívják fel a figyelmet. A szolgálatok a nyugati trendnek megfelelően saját internetes oldallal rendelkeznek, amelyen megtalálható a szervezet egyszerűsített szerkezeti felépítése, története és feladatszabása. Emellett a végrehajtott, nem titkos vagy fedett műveletekről is olvashatók beszámolók. A szervezeti internetes oldalakon a klasszikus feladatszabás mellett, egyre több szó esik a szolgálatok jelenlegi, „háborús” szerepvállalásáról, az „orosz agresszióval” szembeni ukrán fellépésben betöltött szerepükről.⁵⁵

Egyes, a nemzetbiztonsági szektort érintő kérdésekben hozzászólási fórumot is biztosítanak az internetes oldalon. Így például a nemzetbiztonsági törvény átdolgozása és a törvényjavaslatok kapcsán is volt lehetősége a polgároknak a véleménykifejtésre. A 2009-ben kiadott Fehér Könyv előkelő helyen tárgyalja a szolgálatok polgárok szemében való hitelességének növelését.⁵⁶

Együttműködve az egyetemi és az akadémiai élet munkatársaival tudományos, nemzetközi konferenciákat is szerveznek. Kiemelkedő jelentőségű a nemzetbiztonsági szolgálatok és az emberi jogok tiszteletben tartásának kapcsolta szempontjából rendezett konferenciasorozat, amelyet a nemzetbiztonsági szolgálatok jogállami működésének vizsgálatának szenteltek.⁵⁷ A konferenciákon, amelyek érintik nemzetbiztonsági szolgálatok működését tartalmazó jogszabályi keretet, a megfigyelést és titkos információgyűjtést, a szolgálatok pártsemlegességének és politikamentességének kérdését a nemzetközi jogvédő

⁵⁵ Young security service officers graduate National Academy of Security Service of Ukraine.

http://www.SZBU.gov.ua/SZBU/control/en/publish/article;jsessionid=5145278D4FF75BD12CF088BE421180C9.app1?art_id=146832&cat_id=35317 (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

⁵⁶ White Book 2008. Security Service of Ukraine. i.m. p. 18.

⁵⁷ III International Conference Promotion of Democratic Values and Compliance with Human Rights in the Activity of Special Services.

http://www.SZBU.gov.ua/SZBU/control/en/publish/article;jsessionid=4D887E7AC5E4255339ABC8DE6B0ED176?art_id=98872&cat_id=103520 (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

szervezetek, más országok szakemberei, illetve EU és NATO szakemberek is részt vettek.⁵⁸

A nyilvánosság szempontjából fontos a nem titkosított levéltári anyagok objektív feldolgozása is, amelyet az említett Fehér Könyv is célkitűzései között említ.

A 2014-ben meghirdetett reformnak egyik fontos eleme volt a védelmi szektor szereplőinek, köztük a nemzetbiztonsági szolgálatok ellenőrizhetőségének és átláthatóságának növelése. Sőt az átalakításról szóló általános információk széleskörű ismertetése a nemzeti és a nemzetközi médiában szintén szempont volt.⁵⁹

X. Tervek és remények – változások a nemzetbiztonsági szektorban 2014 óta

A 2014-es események után szembe kellett nézni azzal, hogy az ország biztonsága szempontjából kulcsfontosságú felderítő és elhárító szolgálatok számos területen átalakításra szorulnak. A személycseréket már 2014 első felében megkezdték. Ezzel nem lehetett várni, tekintve, hogy 2014 februárjában számos dokumentumot és informatikai adathordozót loptak el, vagy semmisítettek meg. Az adathordozók informátorok és SZBU tisztek neveit is tartalmazták. Nem lehetett kockáztatni, hogy újabb kényes, az ország biztonsága szempontjából érzékeny információk kerülnek ki a szolgálatoktól. Az is kellemetlen volt, hogy az SZBU 2014 előtt az országba akkreditált nyugati nagyköveteket megfigyelés alatt tartotta. Ez az ország orosz orientációjú és EU-szkeptikus politikájának tudható be. Olyan vezetésre és állományra volt szükség, akik azonosulni tudnak az új politikai vezetés euroatlanti közeledésével. A személycseréket azonban leginkább az indokolta, hogy a szolgálatokban óriási arányú volt az orosz beépülés. Nyilván az, hogy az orosz szolgálatokkal megszakadt a hivatalos kapcsolat, egyértelmű, de a beépült és az orosz szolgálatoknak is dolgozó ügynököktől már nem volt annyira egyszerű megszabadulni és az általuk életben tartott információs vonalakat felszámolni.⁶⁰ 2014 első felében az SZBU tisztek egy része önként hagyta el az országot, és az annektált krími vagy orosz területre menekült. 2014 végén pedig számos olyan tisztet tartóztattak le – köztük a korábbi elhárításért felelős igazgatót – akiről feltételezték, hogy orosz érdekeket szolgálnak. A megyei SZBU igazgatókat leváltották és megközelítőleg az igazgatóhelyettesek felét is lecserélték.⁶¹ Az elbocsátott munkatársak helyére új alkalmazottakat vettek fel főképp Nyugat-

⁵⁸ The III International Conference Promotion of Democratic Values and Compliance with Human Rights in the Activity of Special Services
http://www.SZBU.gov.ua/SZBU/control/en/publish/article:jsessionid=E55F546E1ED265E099CF778FFE95E3C7?art_id=99190&cat_id=103520. (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.).

⁵⁹ FLURI, Philipp, MELNYK, Oleksiy: Democratic Security Sector Governance In Ukraine. : Razumkov Centre (Szerk.): Monitoring Ukraine's Security Governance Challengesmonitoring Ukraine's Security Governance Challenges. Zapovit" Publishing House, Kyiv, 2016. pp. 5-6.

⁶⁰ SZBU under Yanukovich regime 'spied on all foreign ambassadors':
<https://www.unian.info/politics/1070811-SZBU-under-yanukovich-regime-spied-on-all-foreign-ambassadors.html>. (Letöltés ideje: 2016. 02. 22.)

⁶¹ Ukraine's top intelligence agency deeply infiltrated by Russian spies.
http://mashable.com/2014/12/30/russian-vs-ukrainian-spies/#qQKLGsl_BOqV. (Letöltés ideje: 2017. 02. 22.).

Ukrajnából. Az alkalmasság szempontjából az ukrán nemzeti öntudat és elkötelezettség kulcsfontosságú volt.

Ami kifejezetten a hosszútávú stratégiát illeti, 2015 márciusában a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács elfogadta az ország új Nemzeti Biztonsági Stratégiáját, amelyet a májusban elnöki rendelettel jóváhagytak. A stratégia a 2015-2020 közötti időszakra vonatkozik.⁶² Az általános politikai akarattal összhangban az egész védelmi szektor reformját hirdette meg. Visszatérő gondolata a külső agresszióval szembeni eredményes fellépésre való felkészítés, amelyet valószínűsíthetően az évek óta húzódó orosz–ukrán konfliktus indokol. A dokumentum a belügyi szervek, a rendőrség, a határőrség mellett külön foglalkozik a nemzetbiztonsági szektor megújításával (4.4.). Számba veszi azokat a szempontokat, amelyek alapján a hírszerző, illetve elhárító szolgálatokat meg kell reformálni. A stratégián erősen érződik a 2014-es fordulat politikai üzenete és az európai normák – legalábbis elvi szinten – átvételére és az ukrán nemzettudat erősítésére tett kísérlet. Ez utóbbit nemcsak az intézmények, hanem a munkatársakkal kapcsolatosan is elvárásnak tekinti.

Az új stratégia a nemzetbiztonsági szektorban evidenciának számító szempontokat fogalmaz meg, mint a szolgálatok közötti kiegyensúlyozott együttműködés, a kompetenciák tiszteletben tartása – ezzel voltak ugyanis problémák régebben – a felesleges párhuzamosságok felszámolása és a demokratikus civil–katonai együttműködés kialakítása.⁶³ Kiemelt területként kezeli az alkotmányosság, az ország területi egységének védelmét, a kutatás és fejlesztés erősítését, az ellenérdekű hírszerző és a terrrorszervezetek feltérképezését és megsemmisítését. A nemzetbiztonsági szektorban evidenciának számít a technikai eszközök fejlesztése, a csúcstechnika. A dokumentum jelzi a fejlesztési irányvonalakat és az ehhez szükséges költségvetési támogatás biztosításának szükségességét (4.2). Kiemelt területnek tekinti a kibervédelmi képességek erősítését. A terület jelentőségét jelzi, hogy a 2016 januárjában a Védelmi és Nemzetbiztonsági Tanács új Kibervédelmi Stratégiát fogadott el, amelyet a 2016. március 15-én kiadott elnöki rendelettel szentesítettek.⁶⁴ A stratégia legfontosabb célja, hogy egyrészt kialakítsa az együttműködés fórumait a védelmi szektorban eddig elkülönülten működő kibervédelmi egységek között, másrészt inspirálja a kibervédelmi fejlesztéseket az egész védelmi szektorban és a nemzetbiztonsági szolgálatoknál. A kritikus infrastruktúra – nukleáris erőművek, repülőterek, vasúthálózat – elleni támadások felderítésben és elhárításában a nemzetbiztonsági

⁶² Ukraine adopts new National Security Strategy. <http://info-news.eu/ukraine-adopts-new-national-security-strategy/>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 22.).

⁶³ National Security Strategy Of Ukraine. http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_table/Draft_strategy.pdf. (Letöltés ideje: 2017. 02. 22.).

⁶⁴ KOVAL, Mariia: Ukraine's New Cyber Security Strategy, the Measures and Priorities Set Out in the Strategy, the Current State of Cyber Security Law in the Ukraine and Whether the New Cyber Security Strategy Is Enough to Adequately Protect the Ukraine Against Cyber Crime. In. Cyber Security Law & Practice. <http://attorneys.ua/en/publications/ukraines-new-cyber-security-strategy-the-measures-and-priorities-set-out-in-the-strategy-the-current-state-of-cyber-security-law/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.).

szolgálatok eddig is kulcsszerepet játszottak.⁶⁵ Ez a szerep továbbra is megmarad, de a politikai akarat nagyobb együttműködést irányzott elő. Az összehangoltabb kibervédelem megvalósítása érdekében a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács Nemzeti Kibervédelmi Koordinációs Központot hozott létre. A központ a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács irányítása alatt, a tanács titkárának a vezetésével és a védelmi szektor – köztük a hírszerző és elhárító szolgálatok – vezetőinek a szerepvállalásával tevékenykedik. A központ az elemzés-értékelések elkészítéséhez, a kibervédelmi képességek ellenőrzéséhez és erősítéséhez, a fenyegetettségek felderítéséhez és elhárításhoz az állami hatóságoktól, önkormányzatoktól, illetve a telekommunikációs vállalatoktól egyaránt információt kérhet.⁶⁶ A kibervédelmi képesség növelését nemcsak az általános fenyegetettségek, hanem az Ukrajnával szembeni növekvő – a feltételezések szerint – orosz eredetű kibertámadások is indokolták.⁶⁷ A stratégia egyes elemeinél igyekeztek az EU és NATO szabványokat figyelembe venni.

A katonai elhárítás és hírszerzés szempontjából meg kell említeni a 2015. szeptember 24-én kiadott elnöki rendelettel szentesített új Katonai Doktrínát. A dokumentum általános feladatszabásból is látszik, hogy a katonai hírszerzés és elhárítás számára a fegyveres konfliktusok kezelése, az információs és lélektani műveletek, a mozgósítás előkészítése komoly kapacitásokat fog lekötni.

A nemzetbiztonsági szektorra vonatkozóan megjelent a Nemzeti Hírszerző Program, azzal a céllal, hogy 2020-ig jelentősen növeljék az ország hírszerző és elhárító kapacitását.⁶⁸

Az újonnan megfogalmazott reformok és az egyes, már eszközölt átalakítások ellenére mind a védelmi szektorral foglalkozó nyugati szervezetek 2016-os elemzéséből,⁶⁹ mind a szakma képviselőinek⁷⁰ megfogalmazásából kiderül, hogy a gyors operatív intézkedések és a szép stratégiai tervek ellenére az ukrán nemzetbiztonsági szektor 2016-ban még messze volt a kívánt eredménytől. A kritikusok egyrészt általános hiányosságokat fogalmaztak meg a szektorral

⁶⁵ A kritikus infrastruktúra védelméhez lásd: László NÁDAI, József PADÁNYI (szerk.): *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary*. Zürich: Springer International Publishing, 2016; József PADÁNYI, László FÖLDI: *Security Research in the Field of Climate Change*. In: László Nádai, József Padányi (szerk.) *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary*. 184 p. Zürich: Springer International Publishing, 2016. pp. 79-90.

⁶⁶ UNIAN: *Ukraine creates National Center for Cyber Security*. <https://www.unian.info/society/1369157-ukraine-creates-national-center-for-cyber-security.html>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.).

⁶⁷ GERDEN, Eugene: *Ukraine approves new cyber-security strategy*. <https://www.scmagazineuk.com/ukraine-approves-new-cyber-security-strategy/article/531670/>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.).

⁶⁸ *Key Findings of the First Stage of Reform of Ukrainian National Security and Defence. Public Assessment of Effectiveness of the National Security and Defense Reform*. p. 3. http://www.rmbo.gov.ua/files/2016/en_print-1.pdf. (Letöltés ideje: 2017. 04. 26.).

⁶⁹ OLIKER, DAVIS, CRANE, RADIN, GVENTER, SONDERGAARD, QUINLIVAN, SEABROOK, BELLASIO, FREDERICK, BEGA, HLAVKA: i. m. p. 9.

⁷⁰ YAHUN, Victor: *Intelligence and Special Services Reform: Independent Expert Opinion*. In. *Monitoring Ukraine's Security Governance Challenges*, Kyiv, 2016. pp. 37-43.

kapcsolatban. Eszerint a hírszerző és elhárító szolgálatok erősen decentralizáltak, és nem működik az információmegosztás sem. Ez utóbbi mind a hírszerző és elhárító szolgálatok egymás közti információmegosztására, mind a szolgálatok és a védelmi szektor egyéb szereplői közötti információcserére igaz.⁷¹ Létrehozták ugyan 2015 márciusában a „Hírszerző Bizottságot”, amelynek az információcseré, a szolgálatok közötti együttműködés és a nagyobb koordináció biztosítása a feladata, de az új szervezetnek ez ideig nem sikerült felszámolni a koordináció és az együttműködés területén tapasztalható nehézségeket.⁷²

A legtöbb kritikát még 2016-ban is az SZBU kapta. Kritizálták a szervezet méretét, szervezeti kultúráját. A kritikusok szerint az SZBU sokat hordozott át a KGB szervezeti kultúrájából, amelyet a különböző reformok sem tudtak feloldani. Az SZBU nem működik megfelelően együtt a többi biztonsági és elhárító szervezettel.⁷³ Sem eljárás módjában, sem méreteiben nem illeszkedik az európai modellhez. Hiába deklarálták az SZBU pártsemlegességét, az elmúlt időszakban rendszeresen alkalmazták a szolgálatot az ellenzéki politikusok megfigyelésére, és az éppen aktuális kormányzat hatalmának a megszilárdítására. Rendészeti feladatokat is ellát a szolgálat, amely pedig felvet bizonyos alkotmányossági aggályokat.

Ami kifejezetten az SZBU méretét illeti, bár az Állami Határőr Szolgálatot és az Ukrán Külső Hírszerző Szolgálatot leválasztották az SZBU-ról, de európai mértékkel mérve még így is óriási elhárító szervezetről van szó. A szolgálat létszámát 41.700 főről 27.000 főre csökkentették – amelyet szükségállapotban – 31.000 főre lehet növelni. Összehasonlítás kedvéért az FBI-nál 35.000 fő dolgozik, de az USA lakossága hétszer nagyobb, mint Ukrajna lakossága. Az MI-5-nél 4000 alkalmazott van, bár Anglia lakossága is másfélszer akkora, mint Ukrajna lakossága.⁷⁴ Az sem vet jó fényt a rendszerre, hogy az SZBU nagyobb anyagi támogatásban részesül, és jobb technikai felszereltséggel rendelkezik, mint a többi szolgálat. Ami a technikai fejlesztéseket illeti, az számos területen elkelne, különösen, ha a meghirdetett kibervédelemnek is eleget akarnak majd tenni hosszútávon. Végezetül a tisztogatások ellenére feltételezhető, hogy a szeparatista érzelmű és orosz ügynökök nagy számban vannak jelen az SZBU-ban. Ez jelentősen csökkenti az európai hírszerző és elhárító szervezetek SZBU-ba vetett bizalmát, amely pedig negatívan hat az információcserére.⁷⁵

⁷¹ OLIKER, DAVIS, CRANE, RADIN, GVENTER, SONDERGAARD, QUINLIVAN, SEABROOK, BELLASIO, FREDERICK, BEGA, HLAVKA: i. m. p. 77.

⁷² OLIKER, DAVIS, CRANE, RADIN, GVENTER, SONDERGAARD, QUINLIVAN, SEABROOK, BELLASIO, FREDERICK, BEGA, HLAVKA: i. m. p. 12.

⁷³ OLIKER, DAVIS, CRANE, RADIN, GVENTER, SONDERGAARD, QUINLIVAN, SEABROOK, BELLASIO, FREDERICK, BEGA, HLAVKA: i. m. p. 10.

⁷⁴ OLEKSII, Petrov: Political and Budgetary Oversight of the Ukrainian Intelligence Community. thesis, Monterey, Calif.: Naval Postgraduate School, 2007. p. 66.

⁷⁵ OLIKER, DAVIS, CRANE, RADIN, GVENTER, SONDERGAARD, QUINLIVAN, SEABROOK, BELLASIO, FREDERICK, BEGA, HLAVKA: i. m. pp. 15-16.

Összefoglalás

A volt szocialista, közép-kelet-európai országokhoz képest az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok demokratizálódása lassabban valósult meg, és ahogy sokan megjegyzik, az nem is történt meg teljesen.

Az ukrán nemzetbiztonsági szektor reformja Ukrajna 1991-es függetlenné válása óta nagy kihívást jelent az ország számára. Számtalan tényező merült fel, amely nehezítette az átalakításokat: az örökölt pártállami struktúra és személyi állomány, a gyorsan változó biztonsági kihívások, az éppen regnáló ukrán vezetés ambivalens NATO és EU integrációs törekvése, illetve a kormányzat Oroszországhoz való viszonya, és a szolgálatok számára adott gyorsan változó feladatszabás. A reformokat az országban uralkodó állapotok, elsősorban a hatalmas korrupció és a klientelizmus is nehezítette. Ezek közül a tényezők közül számos a majdani forradalom után, napjainkban is nehézséget jelent.

Ukrajna lényegében egy szovjet típusú rendszert örökölt, majd megpróbált bizonyos jogszabályi és strukturális módosításokkal a nyugati típusú, NATO- és EU-országok normáihoz közeledni, amelynek eredményeképpen létrejött a máig létező „hibrid” elhárító és hírszerző rendszer. Az SZBU, mint „KGB–utódszervezet” ma is a legjelentősebb nemzetbiztonsági szolgálat, amelyet nem kevés kritika ér. Túlméretezettnek és a többi szolgálathoz képest túlpozíciónáltnak tartják, annak ellenére, hogy ha nem is ellenállás nélkül, de végül levált a szervezetről a külügyi és a katonai hírszerzés és elhárítás is. A mérete mellett a jogkörét is szűkíteni kellene, illetve le kellene választani a szektoridegen kompetenciákat, amelyek inkább rendőrségi, mintsem nemzetbiztonsági feladatok.

Az ukrán nemzetbiztonsági szféra erősen decentralizált. A hírszerző és elhárító szolgálatok kapcsán éppúgy, mint általánosságban az ukrán védelmi szektorral kapcsolatosan mind a mai napig hiányolják a civil kontrol erőteljesebb jelenlétét. A felügyeleti rendszert és a szolgálatok közötti együttműködést a kilencvenes évektől igyekeztek javítani. Az információmegosztás és a nagyobb intézményes együttműködés előmozdítására a kilencvenes években külön szervezetet, „Hírszerző Bizottság”-ot hoztak létre, amelyet azután szép lassan leépítettek. 2015 márciusában Porosenko elnök újra létrehozta a szervezetet. Úgy tűnik azonban, hogy az „új-régi” intézmény segítségével sem sikerült még elérni a koordináció és az együttműködés kívánt szintjére. Ennek az egyik fő oka, hogy a koordinációs központ nem rendelkezik elég befolyással és megfelelő személyi állománnyal. Fejlesztésre szorul a kormány, a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács, valamint a Hírszerző Bizottság közötti együttműködés erősítése is.

Vitatják a szolgálatok politikai semlegességét, hatásos ellenőrző rendszerét, illetve, hogy a feladatvégrehajtás alatt az emberi jogokat tiszteletben tartják, és az alapjogokat csak valóban indokolt esetben korlátozzák-e. Az emberi jogok tiszteletben tartására az újonnan létrehozott Nemzeti Kibervédelmi Koordinációs Központ kapcsán is utalnak, minthogy a stratégia célkitűzéseknél nem tisztázzák az emberi jogi alapelveket. A kibervédelmi kapacitások növelése általános szempont a szektorban, ugyanakkor még nem látszik, hogy a 2016-os jogszabályi háttér és az említett koordinációs központ eleget tud-e tenni a meghirdetett céloknak.

A képzési központok és a felsőoktatási képzés ellenére nehézséget jelent a toborzás, a rendszerben tartás, amelynek a nem megfelelő juttatási rendszer is az oka.

A majdani forradalom legalább arra lehetőséget teremtett, hogy az ukrán politikai végre szembe nézzen a védelmi és a nemzetbiztonsági szektor területén a kilencvenes évek óta meg nem oldott nehézségekkel. Újra átgondolhatták, hogy az egyes intézményeknek mi a pontos feladata, hogy eredményesebben, másrészt nagyobb elszámoltathatósággal és áttekinthetőséggel tevékenykedjenek. Mindez igaz a jogszabályi keretekre és a joghézagok feltöltésére, vagy az esetleges jogszabályi egyenetlenségek feloldására. Igazából pontosításokra is szükség lenne, ami az elnök, a kormány, a védelmi miniszter, a vezérkar pontos tevékenységi területét, az említett tanácsok és újonnan létrehozott hivatalok jog- és feladatkörét illeti. A nyugati értékrendhez való közelítést az egész szektor megújítása kapcsán evidenciának tartják, de ez esetben is kérdéses, hogy egy ennyire erős szovjet-típusú intézményi, személyi és mentalitásbeli örökséggel ez milyen mértékben fog sikerülni.

Felhasznált irodalom:

- BENNETT, Gordon: The SZBU – The Security Service of Ukraine. Central & Eastern Europe Series. 2004.
- BÖRCSÖK András, VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására). In. Nemzetbiztonsági Szemle 2014. 2. évf. 1. sz.
- GERDEN, Eugene: Ukraine approves new cyber-security strategy. <https://www.scmagazineuk.com/ukraine-approves-new-cyber-security-strategy/article/531670/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.)
- European Committee on Crime Problem: Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. UKRAINE. Strasbourg. 2009.
- HORBULIN, V. P, BYELOV, O. F, O. V: Ukraine's National Security. An Agenda for the Security Sector. Berlin-Münster: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces. 2010, pp. 101-102.
- KOVAL, Mariia: Ukraine's New Cyber Security Strategy, the Measures and Priorities Set Out in the Strategy, the Current State of Cyber Security Law in the Ukraine and Whether the New Cyber Security Strategy Is Enough to Adequately Protect the Ukraine Against Cyber Crime. In. Cyber Security Law & Practice. <http://attorneys.ua/en/publications/ukraines-new-cyber-security-strategy-the-measures-and-priorities-set-out-in-the-strategy-the-current-state-of-cyber-security-law/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.).

- László NÁDAI, József PADÁNYI (szerk.): Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary. Zürich: Springer International Publishing, 2016; József PADÁNYI, László FÖLDI: Security Research in the Field of Climate Change. In: László Nádai, József Padányi (szerk.) Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary. 184 p. Zürich: Springer International Publishing, 2016, pp. 79-90.
- Olga OLIKER, Lynn E. DAVIS, Keith CRANE, Andrew RADIN, Celeste GVENTER, Susanne SONDERGAARD, James T. QUINLIVAN, Stephan B. SEABROOK, Jacopo BELLASIO, Bryan FREDERICK, Andriy BEGA, Jakub HLAVKA: Security Sector Reform in Ukraine, Santa Monica, 2016.
- Razumkov Centre: Ukraine's national security: state and prospects in the context of changes in the security environment. In. National Security & Defence. 2008. 9. sz. pp. 48-61.
- SOLDATOV, Andrei: The True Role of the FSB in the Ukrainian Crisis. <https://themoscowtimes.com/articles/the-true-role-of-the-fsb-in-the-ukrainian-crisis-33985> (Letöltés ideje: 2017. 01. 23.).
- SERGEI L. Loiko: Ukraine threatens 'anti-terrorist operation' against protests. In. Los Angeles Times. 2014. február 19. <http://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-ukraine-antiterrorist-protests-20140219-story.html#axzz2vk9EDUwU>. (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.)
- THE MAU, Le: A Glimpse of Ukraine's National Security Strategy 2015. In. National Defence Journal. 2015/9. <http://tapchiqptd.vn/en/events-and-comments/a-glimpse-of-ukraines-national-security-strategy-2015/8029.html>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.).
- White Book 2008. Security Service of Ukraine. Kyev: Operational Activity and State Security Institute, 2009.
- WOLOSHYN, George: Ihor Smeshko: The Man in the Iron Mas. In. Kyiv Post, Jan. 15, 2010.
- http://szru.gov.ua/index_en/index.html (Letöltés ideje: 2015. 06. 19.)
- http://www.dstszi.gov.ua/dstszi/control/en/publish/article?art_id=89926&cat_id=88059 (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)
- Propaganda oder tatsächliche Spione? <http://orf.at/stories/2225637/2225636/> (Letöltés ideje: 2015. 06. 23.)
- Is the Ukrainian Security Service a US Intelligence Unit? CIA Director Held 'Secret Consultations' in Kiev <http://www.globalresearch.ca/is-the-ukrainian-security-service-a-us-intelligence-unit-cia-director-held-secret-consultations-in-kyiv/5377806> (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.)
- Sluzhba Bespeky Ukrayiny (SZBU) Security Service of Ukraine. In Globalsecurity <http://www.globalsecurity.org/intell/world/ukraine/SZBU.htm> (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.)

- Commonwealth of Independent States (CIS). (letöltés ideje: <http://www.globalsecurity.org/military/world/int/cis.htm> (Letöltés ideje: 2015. 06. 19.)
- Is the Ukrainian Security Service a US Intelligence Unit? CIA Director Held ‘Secret Consultations’ in Young security service officers graduate National Academy of Security Service of Ukraine. http://www.SZBU.gov.ua/SZBU/control/en/publish/article;jsessionid=5145278D4FF75BD12CF088BE421180C9.app1?art_id=146832&cat_id=35317 (Letöltés ideje: 2015. 06. 15.)
- III International Conference Promotion of Democratic Values and Compliance with Human Rights in the Activity of Special Services. http://www.SZBU.gov.ua/SZBU/control/en/publish/article;jsessionid=4D887E7AC5E4255339ABC8DE6B0ED176?art_id=98872&cat_id=103520 (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)
- The III International Conference Promotion of Democratic Values and Compliance with Human Rights in the Activity of Special Services http://www.SZBU.gov.ua/SZBU/control/en/publish/article;jsessionid=E55F546E1ED265E099CF778FFE95E3C7?art_id=99190&cat_id=103520. (Letöltés ideje: 2015. 06. 22.)
- SZBU under Yanukovych regime ‘spied on all foreign ambassadors’: <https://www.unian.info/politics/1070811-SZBU-under-yanukovych-regime-spied-on-all-foreign-ambassadors.html>. (Letöltés ideje: 2016. 02. 22.)
- Ukraine's top intelligence agency deeply infiltrated by Russian spies. http://mashable.com/2014/12/30/russian-vs-ukrainian-spies/#qQKLGsl_BOqV. (Letöltés ideje: 2017. 02. 22.)
- Ukraine adopts new National Security Strategy. <http://info-news.eu/ukraine-adopts-new-national-security-strategy/>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 22.)
- National Security Strategy Of Ukraine. http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_table/Draft_strategy.pdf. (Letöltés ideje: 2017. 02. 22.)
- UNIAN: Ukraine creates National Center for Cyber Security. <https://www.unian.info/society/1369157-ukraine-creates-national-center-for-cyber-security.html>. (Letöltés ideje: 2017. 02. 27.)

A PÉNZHAMISÍTÁS NEMZETBIZTONSÁGI VONATKOZÁSAI

Prof. Dr. Gál István László és dr. Tóth Dávid *A pénzhamisítás gazdaságbiztonsági kockázatai*¹ címen megjelent cikke részletesen foglalkozik a témakör alapjainak tisztázásával, történeti áttekintést ad a pénzhamisítás elleni küzdelem kialakulásáról és nemzetközi kitekintést is nyújt az intézményesített és nem intézményesített ellenintézkedések tekintetében.

A hivatkozott cikk ugyanakkor vitaindítónak is tekinthető, mivel a pénzhamisítás gazdaságbiztonsági kockázatai nem értelmezhetők a nemzeti (állami) és nemzetbiztonsági érdekek vizsgálata nélkül, hiszen a gazdaságbiztonság a nemzetbiztonsági tevékenység kifejtésének egyik fő iránya.

Jelen írás célja tehát annak megfogalmazása, hogy a vitaindító cikkben megjelenítettek milyen kölcsönhatásban állnak a nemzetbiztonsági érdekekkel, mi az a szint, amely esetében már nemzetbiztonsági kockázatról beszélhetünk.² A szerző megkísérel egyúttal arra is választ adni, hogy a pénzhamisítás, mint eszközrendszer a hadtudományok rendszerében hogyan illeszkedhet bele többek között a hibrid³ hadviselés eljárásrendjébe.

A problémafelvetés kiterjesztése

A hivatkozott cikk szerzői megfogalmazzák azt a megállapítást, miszerint a pénzhamisítás valószínűleg egyidős a pénz megjelenésével, így az egyik legidősebb büntett, történetileg pedig „sértette az uralkodó pénzkibocsátási monopóliumát” és hűtlenségi bűncselekményként kezelték.

Ennél a résznél szükséges megkezdeni a vizsgálódást a tekintetben, hogy ha az uralkodó – a későbbiekben pedig értelemszerűen az állam – jogait sérti a pénzhamisítás⁴, akkor vajon mi az a pont, amelytől már a nemzetbiztonsági érdekek sérelméről beszélhetünk.

¹ GÁL István László – TÓTH Dávid: A pénzhamisítás gazdaságbiztonsági kockázatai. Szakmai Szemle 2016. 4. szám pp. 158-176.

² GÁL – TÓTH i.m. 158.o.

³ A hagyományos hadviseléssel szemben az erősebb fél által bevezetett, a háború és a béke határának szándékos elmosásával, a nem-katonai eszközök (gazdasági, politikai, informatikai) célzott felhasználásával, a katonai erő rejtett alkalmazásával végrehajtott összkormányzati erőkifejtés.

⁴ A pénzhamisítás deliktumának jogi tárgyát a kriminalisták hasonlóan határozzák meg. Lásd.: KŐHALMI László: A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma. In: Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. 78.fejezet. pp. 388-394. (ISBN: 978-963-7296-56-7); MOLNÁR Gábor Miklós: A pénz-és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. (szerk. Busch Béla). HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, pp. 660-680. (ISBN: 978 963 258 180 4); KARSAI Krisztina: A pénz-és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Kommentár a Büntető

A hűtlenségi bűncselekmények fogalmi szintű meghatározása tekintetében elmondható, hogy a jogfejlődés során eltérő tartalommal és értelmezéssel ruházták fel, ugyanakkor közös vonásnak tekinthető, hogy tárgya minden esetben az uralkodó – a későbbiekben az állam alkotórészei –, a fennálló rend vagy az ország területe voltak. Ilyen formában pedig adja magát az összehasonlítás a nemzetbiztonsági érdekekkel, amely mai fogalomhasználatunk szerint Magyarország függetlenségét és törvényes rendjét foglalja magába⁵. Nemzetbiztonsági érdek tehát többek között az ország – minden dimenzióban értelmezett – függetlensége és területi épségének fenntartása, politikai, gazdasági, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető leplezett törekvések felfedése és elhárítása, továbbá a törvényes intézmények működésének jogellenes eszközökkel történő megváltoztatására, vagy megzavarására – ide értve a pénzkibocsátás monopóliumának megsértését is – irányuló leplezett törekvések felderítése és elhárítása.

A hivatkozott cikk szerzői a nagy mennyiségű pénzhamisítás vonatkozásában azzal a megállapítással éltek, hogy a nagy mennyiségű hamis, vagy hamisított pénz forgalomba kerülése veszélyezteti az állam gazdasági rendjét és a pénzeszközök, valamint az árualap egyensúlyát. Az előzőekkel együtt pedig a pénzhamisítás általában sérti az állam pénzkibocsátási monopóliumát, a pénzforgalom biztonságát, továbbá a pénzbe, mint fizetőeszközbe vetett bizalmat. Összességében tehát a hamis vagy hamisított pénz forgalomba hozatala tekintetében a nemzetbiztonsági érdek sérelme megállapítható.

A fenti gondolatmenetből levonható az a következtetés, hogy a pénzhamisítás mind történeti távlatokban vizsgálva, mind napjaink jogszabályait értékelve nemzetbiztonsági kockázatként került meghatározásra, attól függetlenül, hogy ezt az adott korszakban ebben a formában értelmezni lehetett-e vagy sem.

A pénzhamisítás nemzetbiztonságra gyakorolt hatása

Ha megfordítjuk a képet, akkor a pénzhamisítást és annak hatásait tekinthetjük a hibrid hadviselés eszközének is⁶. Tehetjük ezt azért, mert a fentiekben vázoltak szerint a pénzhamisítás nemzetbiztonsági érdeket sért.

Más állam – a hibrid hadviselést folytató állam – által létrehozott nagy mennyiségű, illetve huzamosabb időn át forgalomba hozott hamis pénz ugyanakkor a célszág gazdaságának gyengítését és ezáltal a stratégiai (hadműveleti) cél elérését is támogathatja, különös tekintettel a pénzhamisítás költségének összetevőire:

1. A redisztribúciós költség nemzetbiztonságra gyakorolt hatása tekintetében legfontosabb tulajdonsága, hogy hosszabb távon a hamis pénz kiszoríthatja a valódi pénzt a forgalomból, amely így a későbbiekben látható módon a bizalmi költségek jelentős növekedéséhez vezethet.

Törvénykönyvhöz (szerk.: Karsai Krisztina), Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013, pp. 817-830 (ISBN: 978 963 295 322 9).

⁵ a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 74. §

⁶ Magyarországi vonatkozású példa az 1925-ben kitört frankhamisítási botrány, amelynek során magyar jobboldali körök – feltehetően a legfelsőbb politikai vezetés tudtával – ezerfrankosok ezreinek hamisításával próbálták Franciaországon bosszút állni a trianoni békeszerződésért.

Fontos azonban megjegyezni azt is, hogy az egyének szintjén is van redistribúciós költség, amennyiben az adott személynél derül ki, hogy bankjegye hamis, mivel az egyén elveszti annak értékét.

2. A prevenciók költségei – többnyire önkéntes vállalatok alapján – a későbbi redistribúciós költségek elkerülését célozzák. Kormányzati oldalról ezek rendészeti és bírósági, központi banki oldalról a bankjegyek technikai fejlesztéseivel kapcsolatos biztonsági intézkedések bevezetésének, míg az egyén és a vállalkozások oldaláról a pénzellenőrző eszközök és a felvilágosító tréningek költségeit jelentik.
3. A bizalmi költségek tekintetében egyértelmű a kép, mivel a pénznek csak akkor van értéke, ha a többség elfogadja azt fizetőeszközként. A hivatkozott cikk szerzői itt visszautalnak az 1999-es magyarországi esetre, amikor a nagy mennyiségű és kiváló minőségű hamis 5000 forintos bankjegyek forgalomba kerülése miatt a címletet ki kellett vonni a forgalomból.

A szerzők említést tesznek az USA Nemzeti Kutatási Tanácsának azon megállapításáról is, miszerint a pénzhamisítás *pszichológiai hatása* miatt meginoghat a bizalom a fizetőeszközben. Ugyanezen okra vezethető vissza a pénzhamisítás háború eszközeként való alkalmazása is a korábbiakban, amikor a Függetlenségi Háború alatt a brit kormányzat hamis pénz forgalomba hozatalával kívánta destabilizálni az amerikai kormányzatot. Történelmi példát is találhatunk tehát a pénzhamisítás háborús felhasználására, ugyanakkor az is könnyen belátható, hogy ez napjainkban más eljárás mód szerint kerülhetne csak alkalmazásra. Míg a korábbiakban a harc megvívása elsődleges szerepet töltött be a győzelem elérésében, addig napjaink hibrid hadviselési környezetében megállapítható, hogy a haderő bevetése, a konkrét harci cselekmények végrehajtása a végső eszköz. Eppen emiatt erősödik a hadműveletek mind gazdasági, politikai, társadalmi, mind informatikai (kiber) előkészítése, amely során a gazdasági felkészülés része lehet a célország pénzhamisítással történő destabilizálása, ezáltal első lépésben a gazdasági fölény megszerzése a későbbi stratégiai cél elérése érdekében.

Hasonló gazdasági fölény szerezhető meg a hirtelen és nagy mennyiségű hamis pénz forgalomba hozatalával is, hiszen a hirtelen megnövekedett vásárlóerő és az emiatt csökkenő kínálat inflációhoz vezet és erősíti a szürke- és feketegazdaságot. A gazdaságbiztonságra gyakorolt hatás tovább fokozható, amennyiben a „támadó” olcsó és keresett áruval árasztja el a célország piacait.

E módszerrel viszont nem csak a hibrid hadviselés általános fogalmak között értelmezett fajtája támogatható, hanem felhasználható olyan stratégiai célok elérésére is, mint a választások befolyásolása, vagy egy-egy fontos nemzetközi konszenzust igénylő kérdésben való nyomásgyakorlás.

A pénzhamisítással okozott károk

A hivatkozott publikáció sorra veszi a Magyar Nemzeti Bank éves bontású kimutatásait a Magyarországon történt forint- és valutahamisítások tekintetében, azonban ezek elemzésétől eltekintek, mivel ezidáig olyan eset a fent megjelenítetten kívül nem történt, amely nemzetbiztonsági szempontból relevanciával bírna.

Jelenleg lényegesebbnek tűnik az euróval kapcsolatos vizsgálat, mivel annak ellenére, hogy hazánk fizetőeszköze jelenleg a forint, függőségünk az Európai Unió közös valutájától nem elhanyagolható mértékű.

A hivatkozott írás szerzői az Europol és az Európai Központi Bank adatai alapján megállapították, hogy az euró 2002-es bevezetése óta a forgalomban lévő 913 milliárd euró értékű eredeti bankjeggyel szemben 500 millió euró értékű pénzhamisítás-eredetű kár tehető mérlegre. Ez az összeg az összes euró értékhez képest ugyan elhanyagolható – hiszen csak 0,05 %-át teszi ki a teljes mennyiségnek –, azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a valuta hamisítása 2012 óta évről-évre 5-26% közötti mértékkel folyamatosan növekszik.

Nemzetbiztonsági szempontból, és a hibrid hadviselés oldaláról vizsgálva az euróhamisítást megállapítható, hogy mivel Magyarország Európai Unió- és ezáltal eurófüggősége jelentős, ezért a közös valuta elleni támadás – akár pénzhamisításon keresztül – jelentősen befolyásolja gazdaságbiztonságunkat és így nemzetbiztonsági érdekeink sérelmével jár. Egyúttal nem csak az mondható el, hogy jelentősen befolyásolja ezen érdekeinket, hanem az is, hogy a mag-európai országokhoz képest mért kisebb piaci bizalom miatt fokozottan éreznénk gazdaságunk teljesítményének visszaesését, mint a fenti államok.

Mikor és kinek éri meg?

A szerzők Cyril MONNET-ra⁷ hivatkozással leírták, hogy a pénzhamisításnak akkor lehet komoly inflációs hatása, ha a hamisított pénz előállításának költsége jelentősen csökken. Állami szereplő esetében ez némi újragondolásra szorul, hiszen általában az államoknak eleve rendelkezésére áll a szükséges mennyiségű és fejlettségű technológia más ország hamisított pénzének előállításához. Ugyanakkor állami szereplő esetében fel kell tenni a kérdést, hogy mi az az elérendő cél, amikor „megéri” ezt az eszközt választani.

A pénzhamisítás elleni küzdelem

A hivatkozott cikkben a pénzhamisítás elleni küzdelem eszközeiként az alábbiak kerültek megjelenítésre:

1. A büntetőjogi eszköz, amely ugyan a bűnözés elleni küzdelemben nagy jelentőséggel bírhat, azonban a nemzetbiztonsági érdek sérelmét célzó szándékos támadás esetén szinte semmilyen visszatartó erővel nem bír. Ugyanakkor pozitívumként értékelhető, hogy a pénzhamisítás visszaszorítására irányuló nemzetközi egyezmény⁸, amely megtiltja a pénznemek közötti diszkriminációt, esélyt ad arra, hogy a külföldön felderített pénzhamisítási magatartásokat⁹ is büntetni legyen szükséges.

⁷ Cyril MONNET: Counterfeiting and inflation. In: Working paper series. European Central Bank. No. 512 / August 2005. p. 5.

⁸ Genf, 1929. április 20., amely Magyarországon az 1933. évi XI. törvénycikkkel vált a jogrend részévé

⁹ A jelenleg hatályos Európai Unió szabályozás – az Európai Parlament és a Tanács 2014/62/EU irányelve – alapján a produktív, a disztributív és a pénzhamisítást elősegítő jellegű magatartásokat is.

2. A büntetőjogon kívüli eszközök:¹⁰

a. A bankjegyek gyártástechnológiájával kapcsolatos védelmi elemek (passzív eszköztár).¹¹

A bankjegyek védelmi rendszerét a jegybankok titokként kezelik, amelyek nemzetbiztonsági szempontú védelme kiemelt jelentőséggel bír a polgári elhárító szolgálatok részéről is, akár a banki dolgozók ellenőrzése, akár a megelőző műveleti intézkedések bevezetésének oldaláról.

b. A bankjegyekkel hivatásszerűen foglalkozók és az állampolgárok képzése (aktív eszköztár).

A banki dolgozók felkészítése tekintetében ismét kiemelendő a nemzetbiztonsági szolgálatok részéről bevezetendő intézkedések fontossága, amelyek ebben az esetben a felkészítést foglalják magukban a tekintetben, hogy a bankjegyek biztonsági elemeivel kapcsolatos információk védelme más állammal, illetve a bűnözői körökkel szemben súlypontot képeznek. Itt kell kiemelni a nemzetbiztonsági szféra állománya képzésének jelentőségét is, mind a pénzhamisítás nemzetstratégiai kérdései, mind technikája és technológiája vonatkozásában.

A pénzhamisítás elleni küzdelem intézményi oldala

Hazai viszonylatban a cikk szerzői az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főosztálya Korrupció és Gazdasági Bűnözés Elleni Osztályát, azon belül is a Pénzhamisítás Elleni Nemzeti Központi Hivatalt emelik ki, amely a Magyar Nemzeti Bankkal való együttműködés mellett elemzi és értékeli a pénzhamisítással kapcsolatos információkat, támogatja a nyomozásokat és részt vesz a nemzetközi bűnügyi együttműködés feladataiban. Nemzetbiztonsági szempontból azonban a hazai és külföldi eredetű jelentős pénzhamisítás esetében a polgári¹² – és illetékességi területén, tehát a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség érintettsége esetén a katonai – elhárító szolgálatok, külföldi eredetű esetében pedig a polgári¹³ és katonai hírszerző szolgálatok szerepe is vitathatatlan, még akkor is, ha jogszabály konkrét feladatot nem is határoz meg, hiszen a nemzetbiztonsági érdek védelme emiatt nem csorbulhat.

A szerzők a nemzetközi kitekintés során az Amerikai Egyesült Államok egyik nemzetbiztonsági szolgálatát, a Secret Service-t is bemutatták, mint a pénzhamisítás elleni küzdelem példáját. Jelen írás tárgyát tekintve – és az eddig megfogalmazottakat nemzetközi példával megerősítve – egy fontos kiemelés szükséges tennünk, miszerint a fenti szolgálat 2015. évi jelentésében rámutatott arra,

¹⁰ GÁL – TÓTH i.m. pp. 168-170.

¹¹ Lásd még: GÁL István László: A bűnmegelőzés néhány kérdése a pénzhamisítással kapcsolatban. In: Tanulmányok a "Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben" című tudományos konferenciáról (szerk.: Hautzinger Zoltán). Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II., Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2003, p. 166. (HU ISSN 1589 1674)

¹² a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 5. § d) pontja alapján

¹³ a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 4. § d) pontja alapján

hogy az amerikai dollár hamisítása jelentős veszélyt hordoz az ország monetáris rendszerére, így tehát nemzetbiztonsági érdeket sért.

A nemzetbiztonsági szolgálatok pénzhamisítás elleni szerepe ugyanakkor nem csak az előzőek miatt jelentős, hanem mivel e bűncselekmény látenciája igen magas, a gyanú megléte előtt folytatott tevékenységnek kulcsszerepe lehet. E tekintetben – a rendvédelmi szervek által végrehajtott bűnmegelőzési tevékenység mellett – kizárólag a nemzetbiztonsági szolgálatok rendelkeznek azzal a hatékony eszköz- és módszerrendszerrel, amellyel a leplezett tevékenység felderítésére és megelőzésére lehetőség van. A megelőzés kulcsszerepe pedig vitathatatlan abban a tekintetben is, hogy egy esetleges, az ország nemzetbiztonsági érdekeit, vagy gazdasági stabilitását veszélyeztető törekvés felderítésével biztosítható kizárólagosan annak megakadályozása és elhárítása is, hiszen ebben az esetben a hamis pénz forgalomba kerülésekor már nincs eszköz az állam kezében, amellyel a káros és önmagukat gerjesztő gazdasági folyamatok visszafordíthatók lennének.

Felhasznált irodalom:

- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- Cyril MONNET: Counterfeiting and inflation. In: Working paper series. European Central Bank. No. 512 / August 2005. p. 5.
- Európai Parlament és Tanács 2014/62/EU irányelve
- GÁL István László – Tóth Dávid: A pénzhamisítás gazdaságbiztonsági kockázatai. Szakmai Szemle 2016. 4. szám pp. 158-176.
- GÁL István László: A bűnmegelőzés néhány kérdése a pénzhamisítással kapcsolatban. In: Tanulmányok a "Határország szerepe a bűnmegelőzésben" című tudományos konferenciáról (szerk.: Hautzimger Zoltán). Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II., Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2003, p. 166. (HU ISSN 1589 1674)
- KARSAI Krisztina: A pénz-és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (szerk.: Karsai Krisztina), Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013, pp. 817-830 (ISBN: 978 963 295 322 9)
- KŐHALMI László: A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma. In: Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. 78.fejezet. pp. 388-394. (ISBN: 978-963-7296-56-7)
- MOLNÁR Gábor Miklós: A pénz-és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. (szerk. Busch Béla). HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, pp. 660-680. (ISBN: 978 963 258 180 4)

**JAPÁN HÍRSZERZŐ SZOLGÁLATAI
– A PACIFISTA DOKTRÍNÁBÓL FAKADÓ PROBLÉMÁK ÉS FEJLŐDÉSI
LEHETŐSÉGEK**

**情報機関 „jō-hō ki-kan”, (2) 諜報機関 „chō-hō ki-kan” –
információs/hírszerző hivatal, vagy „titkosszolgálat”?**

A nemzetbiztonságban érintett szakszolgálatokkal kapcsolatban már a megnevezés során bonyodalmakba ütközünk Japán esetében. A hírszerzés fogalmára ugyanis három szinonimával is találkozunk, melyek adott kontextusban más-más árnyalatát fejezik ki a fogalomnak, ami már a japán hírszerző szervezetek és a külföldi intézmények megnevezése közötti különbség kapcsán is rögtön szembetűnő.

Amennyiben japán szervezetekről van szó, a megnevezésben kizárólag a (1) 情報¹ (*jōhō*, azaz „információ”, de adott kontextusban használható a hírszerzésre is) fogalom szerepel, mind a civil hírszerző szolgálatnak megfelelően belső 内閣情報調査室 **Kabinet Hírszerző és Kutató Hivatal**, az elhárítással foglalkozó 公安調査室² **Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat**, illetve a katonai hírszerzéssel foglalkozó 情報本部 **Információs Központ** esetében.

A (2) 諜報³ fogalmát leginkább *titkos információszerzésként*, „*kémkedésként*” fordíthatjuk és kizárólag külföldi hírszerző szolgálatok megnevezése kapcsán találkozunk vele a japánban, például a Moszad fordításában *イスラエル諜報特務庁*, de az elhárítás esetében is találkozunk a 諜 előtaggal, például a német *Abwehr 国防軍防諜部*⁴ megnevezésében. Az árnyalatnyi különbségek nem véletlenül alakultak így a japán nyelvben. Remekül szemléltetik a szigetország nemzetbiztonsági kérdésekkel kapcsolatos problémáinak egy érdekes szegmensét, az önkorlátozás megjelenését a titkosszolgálati gyakorlatra nézve.

A pacifista társadalmi konszenzusra épülő önkorlátozás minden szempontból rányomta bélyegét Japán berendezkedésére a világháború utáni korszakban. Az elmúlt néhány évben azonban az eddigi leglendületesebb elmozdulásokat láhattuk egy aktívabb biztonságpolitikai szerepvállalás irányába, Abe Shinzo miniszterelnök kormányzati ciklusai alatt. Érthető módon a szakirodalom és a nemzetközi média is

¹ A 情報 egy fogalomösszetétel, a 情 jelentése érzés, ismeret, a 報 jelentése hír, tudósítás, együtt információ.

² A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat nevében ugyan nem szerepel a 情報 kifejezés, de a japán *hírszerző közösség* (情報コミュニティー省庁) egyik nevesített intézményeként találkozunk vele. 内閣情報調査室 2011 [*Általános tájékoztató a Kabinet Hírszerző és Kutató Hivatallal kapcsolatban 2011*] p. 2.

³ A 諜報 szintén összetett fogalom, a 諜 azaz kémkedés/felderítés és a 報 hír, tudósítás elemekből áll össze, jelentése titkos információ, titkos információszerzés, „kémkedés”.

⁴ Az elhárításra használt kifejezés a 防諜 *bō-chō*, vagyis 防 *bō* azaz védekezni és 諜 *chō*, „kémkedés”.

érdeklődve figyelte Japán Nemzetbiztonsági Tanácsának létrehozását,⁵ illetve ezt követően az önvédelmi-törvénymódosításokat, melyek a japán fegyveres erők alkalmazásának jogi kereteit bővítették ki.⁶

Kevésbé feltárt kérdéskör azonban, hogy egyrészt a hidegháború alatt kialakult önkorlátozás, illetve ennek jelenlegi, óvatos felülvizsgálata hogyan érintette a japán titkosszolgálatok fejlődéstörténetét, milyen kilátásokat vetít elő a mostani biztonságpolitikai útkeresés dinamikája.

A szigetország pacifista szerepvállalásának alapvetése az 1947-ben hatályba lépő alkotmányának 9. cikkelyéhez kötődik (melyet a „béke paragrafusának” is szoktak nevezni⁷). Ennek értelmében Japán eláll a háborúhoz való jogától és a nemzetközi ügyek kizárólag békés úton történő rendezésére kötelezi el magát. Az alkotmányt ezért a japán közvélemény a „Béke Alkotmányának” 平和憲法 (*heiwa kenpō*) is nevezi. Ahogyan az alkotmány béke iránti elköteleződése is erősen köthető a világháború élményére adott társadalmi reakcióhoz, a hírszerzés és elhárítás kapcsán szintén akadnak fájdalmas emlékek, melyek meghatározták a háború utáni japán közvélemény ezekhez fűződő viszonyát. Az 1945 előtt működő titkosrendőrség, a Tokko⁸ által elszenvedett atrocitások emléke elidegenítette a japán közvéleményt a nemzetbiztonsági szolgálatok létjogosultságának kérdéskörétől.⁹

A hírszerzés problémaköre kapcsán Japán esetében egyrészt a témát körülengő társadalmi tabu jelenségével találkozhatunk.¹⁰ Emellett, a világháború után kialakult sajátosságoknak köszönhetően, a korlátozott elhárítási lehetőségek miatt a közvéleményben a szigetország időnként elnyeri a „kémek paradicsoma” (スパイ天国) eposzi jelzőjét, legutóbb például 2015-ben egy észak-koreai kötődésű ügynökhálózat felgöngyölítése kapcsán.¹¹ A kétezres évektől kezdve azonban,

⁵ A Japán Országgyűlés 2013 novemberében fogadta el az Abe kormánya által előterjesztett nemzetbiztonsági törvényt, mely egy amerikai mintára kialakított Nemzetbiztonsági Tanács létrehozását célozta.

⁶ 2015 tavaszán több törvénymódosítást tartalmazó csomagot fogadott el a Japán Országgyűlés, melyek érvénybeléptetését követően a japán Önvédelmi Erők szélesebb spektrumú részvételét és logisztikai támogatást vállalhatnak nemzetközi békefenntartó műveletekben, valamint a szövetséges országok csapatainak védelme érdekében kollektív önvédelmi joggal élve alkalmazhatnak fegyveres erőt olyan esetben is, amikor nem közvetlenül japán csapatokat ér támadás.

⁷ 平和条項 *heiwa jōkō* – vagyis béke-paragrafus

⁸ A császári korszakban a belső elhárító tevékenység a Tokkō (特別高等警察 *Tokubetsu koutou keisatsu*, röviden Tokkō), vagyis „Különleges Magas-rangú Rendőri Szolgálat” fennhatósága alá tartozott, mely a politikai tisztogatásairól vált híressé.

⁹ NAKANISHI Terumasa: 日本人として知っておきたい外交の授業 [Amit a japánoknak tudni érdemes a külpolitikáról] PHP研究所 Tokió. 2012. p. 117.

¹⁰ HYODO Nakao: 外交とインテリジェンス--「国際社会と法」に関連して [Külpolitika és hírszerzés – A Nemzetközi társadalom és a jog kérdéskörének tükrében] in. 現代法学 14 (2007) p. 234.

¹¹ 朝鮮大学校元幹部逮捕 「スパイ天国・日本」狙い撃ち 北朝鮮の指示役、韓国大統領選でも暗躍 [A Korea Egyetem előző intézményvezetőjének letartóztatása, „Kémek Paradicsoma, Japán” - Az észak-koreai ügynökök a dél-koreai elnökválasztással kapcsolatban is tevékenykedtek], SANKEI Nyusu [Sankei hírügynökség]:

ahogyan a haderőhöz kötődő védelempolitikai vita körüli hallgatás oldódni látszott, különösen a Védelmi Minisztérium 2007-es létrehozásával, egyes szakértők szerint ennek margóján elképzelhetővé vált a hírszerzésre vonatkozó kérdésekkel kapcsolatos tabuk oldódása is a társadalmi és politikai párbeszédben.¹²

Ha megnézzük a 2007 előtti források tematikáját, fő kérdésként merül fel, vajon hajlandó-e egyáltalán elfogadni a közvélemény, hogy Japánban működnek hírszerző intézmények,¹³ valóban nagy előrelépést mutat az egy-két éve megfogalmazott kérdés, miszerint elképzelhető lenne-e egy külföldi, titkos műveletekre is képes japán hírszerző szolgálat létrehozása.¹⁴

Ám maga ez a folyamat is hangsúlyozza, hogy az érintett intézmények egyrészt definíció szempontjából óvatos önértelmezési keretek között kénytelenek működni, másrészt az igény rámutat a jelenlegi helyzet hiányosságaira. A szigetország komoly korlátokkal küzd a külföldi titkos információgyűjtés (és különösen az emberi erővel folytatott titkos információgyűjtés (HUMINT)) terén. Az a terület, ahol az elmúlt évtizedekben fejlődést sikerült elérni, az a Kabinet Hírszerző Kutató Hivatal fennhatósága alatt tevékenykedő Kabinet Műholdas Hírszerző Központ által működtetett japán felderítőműhold program, ami azonban akár precedensként is szolgálhat a jövőbeni képességbővítési törekvések számára.

Jelen tanulmányban a három hírszerzésben érintett központi hivatal fejlődéstörténetének áttekintésével és a jelenlegi tevékenységük bemutatásával szeretném ismertetni Japán hírszerzési kapacitását. Ennek ismeretére építve könnyebben alkothatunk képet arról, hogy a jelenlegi óvatos dinamikájú biztonságpolitikai útkeresés milyen lehetőségeket helyez kilátásba a nemzetbiztonságban érintett szolgálatok számára, ezáltal árnyalva Japán globális relevanciájának lehetőségeire vonatkozó elképzeléseinket.

Japán nemzetbiztonsági és hírszerző szakszolgálatai 1945 után

A világháború után Japán nemzetbiztonsági szolgálatainak fejlődéstörténete szorosan összefügg a szigetország politikatörténeti pályájának alakulásával. Az érintett szervezetek, vagy intézményi elődeik az ötvenes években jöttek létre, az amerikai megszállás kezdeti radikális reformokat hirdető politikájának enyhülése, a centralizációt és stabilizációt előremozdítani hivatott „*Reverse Course*” programja

<http://www.sankei.com/affairs/news/160202/afr1602020050-n1.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

¹² HYODO i.m. p. 245.

¹³ ONUKI Keiko: 国際情報機関の存在意義の考察: 我が国での創設の必要性. [A nemzetközi hírszerző szervezetek jelentősége- Ilyen intézmények szükségessége hazánkban] 麗澤学際ジャーナル 5.1 (1997) pp. 1-4. De lásd még:

➤ HYODO i.m. pp. 1-3.

➤ KITAOKA, Hajime: 外交とインテリジェンス [Diplomácia és hírszerzés] in. 特集> 戦略的意志決定とインテリジェンス, 研究技術計画 23.1 (2008) pp. 1-2.

¹⁴ 第189回国会 予算委員会 第4号 (平成27年2月4日 (水曜日)) [A 189. Országgyűlési Költségvetési Bizottság 4. számú 2015 február 04-i, szerdai ülésének jegyzőkönyve]

http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_kaigiroku.nsf/html/kaigiroku/001818920150204004.htm (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

nyomán.¹⁵ A hidegháború vége és a bipoláris világrend felbomlása óvatos de fokozatos változásokat hozott a szervezetek életében. Az ezredforduló, után a Japán körül egyre inkább változó biztonsági környezet visszhangjában pedig mindinkább felmerül, mennyiben tartható a pacifista biztonságpolitikai doktrína, indokolt lehet-e a képességbővítés, nem csupán a katonai szektor, de akár a nemzetbiztonsági szervezetek esetében is.

Japánban jelenleg három különálló hírszerző és elhárító nemzetbiztonsági szervezet működik, az a Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal (Naichō)¹⁶, a Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat (Kōanchō)¹⁷, valamint az Információs Központ (Jōhōhonbu)¹⁸, mely a Védelmi Minisztérium fennhatósága alá tartozó katonai hírszerző hivatal.

A legkorábbi gyökerekkel a Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat (Kōanchō) rendelkezik. A hivatal megalakulása előtt a belbiztonsági és nemzetbiztonsági feladatokat ideiglenesen a Belügyminisztériumon belüli alosztályok látták el. A Kōanchō 1952-ben jött létre, önálló hivatalként, a Belügyminisztérium felügyelete alatt. Elsődleges célja a belföldi nemzetbiztonsági kockázatok felderítése, diverzáns csoportok nyomon követése volt, de nem rendelkezett önálló letartóztatási jogkörrel. 1991-ben a Kōanchō hatásköre kiegészült a terrorelhárítás, a kibervédelem és a non-proliférációs feladatokkal. 1995 óta a szervezet a tömeggyilkossággal gyanúsított csoportok megfigyelését is végzi.¹⁹

Szintén 1952-ben jött létre a Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal (Naichō) elődjeként a Miniszterelnöki Kutatóhivatal, mely a különböző minisztériumok és állami intézmények által készített jelentésekből és további nyílt forrású anyagokból igyekezett a miniszterelnöki döntéseket támogató elemzéseket készíteni. 1957-ben önálló hivatali szintre lépve Kabinet Kutatóhivatalként működött tovább, hasonló szerepkörben. 1986-ban több más miniszterelnöki és kabinet-hivatali döntéstámogató kutatóintézet beolvasztásával alakult meg a Kabinetfőtitkár fennhatósága alá rendelt

¹⁵ Japánban a megszállást követően a szövetségesek programja a három „D” elve, a „demilitarizáció”, „decentralizáció” és „demokratizáló” törekvései mentén fogalmazta meg célját. A hidegháborús viszonyok kiéleződése azonban arra ösztönözte az amerikai vezetést, hogy újraértelmezve ezt, Japán mihamarabbi talpra állását, a politikai viszonyok stabilitását (és a baloldali és kommunista eszmék visszaszorítását), valamint a gazdasági felépülést sürgesse. Ez a megszállási időszak (1945-52) „Reverse Course” szakaszaként vált ismertté, 1948-tól a megszállás végéig, 1952-ig, többek között megalapozva a japán Önvédelmi Erők megalapítását.

¹⁶ 内閣情報調査室 *Naikakujōhoushōshitsu* Kabinet Hírszerző Kutatóhivatal (gyakori rövidítése japánul 内調 *Naichō*), angol megnevezése Cabinet Intelligence and Research Office (CIRO).

¹⁷ 公安調査庁 *Kōanchōshitsu* (gyakori japán rövidítése: 公安庁 *Koancho*) szó szerint „Közbiztonsági (vagy: Nemzetbiztonsági) Kutatóhivatal/Szakszolgálat, de talán jobban illik rá a Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat, hivatalos angol megnevezése a Public Security Intelligence Agency (PSIA).

¹⁸ 情報本部 *Jōhōhonbu* (nincs elterjedt rövidítése japán nyelvben), Információs/Hírszerző Központ (a japán nyelvben a 情報 jelentése információ, de kontextus függvényében a „hírszerzés” szóval azonosítható); angolul Defense Intelligence Headquarters (DIH).

¹⁹ 公安調査庁紹介 / 沿革 [*Kōanchō: A Szervezet története*]
http://www.moj.go.jp/psia/kouan_shoukai2-3.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal. A szervezet feladata kiegészült a szövetséges államok hírszerző szolgálataival történő kapcsolattartással és információmegosztással, illetve 1996-ban egy a miniszterelnök számára 24 órában elérhető tájékoztató információs központ működtetésével. 2001-ben a Naichō hatásköre alá került a műholdas felderítéssel készült képek feldolgozása és elemzői feladatköre, majd később Japán saját felderítőműholdjainak működtetését és az elkészült anyag elemzését végző Kabinet Műholdas Hírszerző Központ. 2008-ban a Naichō-n belül önálló elhárító központot hoztak létre, mely feladata főleg a külföldi hírszerzőszolgálatokkal kapcsolatos elérhető információk összesítése és a politikai vezetők tájékoztatása, felkészítése.²⁰

Az Információs Szakszolgálat (Jōhōhonbu) 1997-ben jött létre önálló intézményként, egyesítve a korábban a Védelmi Hivatalban²¹, a vezérkarban és a különböző haderőnemeknél működő felderítő szolgálatok felügyeleti és szervezeti irányítását. Bár ezt követően történtek további szervezeti átszervezések egyes alosztályok terén, de lényegében az Információs Szakszolgálat továbbra is a Védelmi Minisztérium fennhatósága alatt működő, katonai felderítési és elhárító tevékenységek irányítását végzi, illetve a Naichō-val és a Kōanchō-val együttműködve végzi az elemzői és értékelő tevékenységet.²²

Japán nemzetbiztonsági szakszolgálatainak közös jellemzője, hogy az egyes intézmények elsődleges feladata az állami és partnerintézetek²³ által készített jelentések és tanulmányok összesítése és ezek alapján döntéshozatalt támogató elemzések elkészítése, de önálló külföldi titkos információgyűjtést hivatalosan nem végeznek.²⁴

Ez a hiányosság időszakosan felbukkan a politikai diskurzusban, illetve a közvéleményben, egészen a háború utáni évektől napjainkig. Az ötvenes évek elején lezajló politikai centralizációval egy időben, az amerikaiak már az első Yoshida kormány előtt is szorgalmazták Japánban egy, a miniszterelnök közvetlen fennhatósága alá tartozó hírszerző ügynökség létrehozását.²⁵ Bár a mostani

²⁰ 内閣官房内閣情報調査室-採用案内2016 [Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal – Ismertető és Felvételi tájékoztató kiadvány 2016] p. 4.

http://www.cas.go.jp/jp/saiyou/pdf/panf_2016.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

²¹ Japánban 1954-ig a haderő rendőri szervezetek társszervezeteként működött, 1954-től vált önálló szervezetté Szárazföldi-, Hadtengerészet- és Légi Önvédelmi Erőként, kormányzati felügyeleti szervként hozták létre a Védelmi Hivatalt, mely végül 2008-ban került önálló minisztériumi szintre, a jelenlegi Védelmi Minisztériumként.

²² 防衛省 [Védelmi Minisztérium – Tájékoztató kiadvány 2016] p. 10.

http://www.mod.go.jp/j/saiyou/sougou/sougou_jimu/pdf/28_pamphlet.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

²³ A Naichō többek között a minisztériumok, külföldi tudósító média, valamint kutatóintézetekkel működik együtt.

²⁴ A katonai hírszerzéssel kapcsolatban név nélkül nyilatkozó források kapcsán felmerült, ám nem nyert bizonyítást egy az Önvédelmi Erők kötelékéből válogatott, civil kontroll nélküli, titkos (a miniszterelnök és a védelmi miniszter tudta nélkül) ügynökhálózat működése. Az ügyről részletesebben lásd jelen tanulmány későbbi szakaszában, az információs Szakszolgálatot bemutató részt!

²⁵ WILLIAMS, Brad: *Explaining the Absence of a Japanese Central Intelligence Agency: Alliance Politics, Sectionalism, and Antimilitarism* in. *Journal of East Asian Studies* 13.01 (2013): pp. 137-164, 143-144.

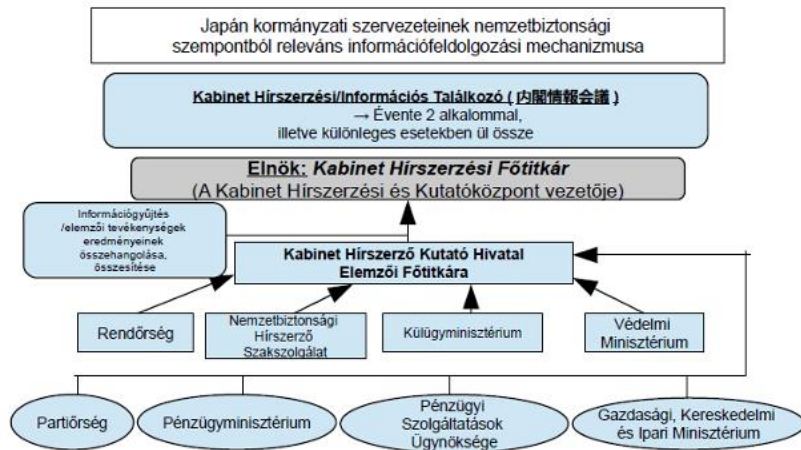
intézmények elődjének létrehozását el is fogadta a japán országgyűlés, már ekkor felmerült, hogy jóval nagyobb képességekre és centralizációra lenne szükség, ám Yoshida miniszterelnök végül az akkor jóval nagyobb súlyú ellenzék és a média nyomására nem engedte egy robosztusabb nemzetbiztonsági apparátus kialakítását.²⁶ A képességbővítésekkel kapcsolatos elképzelések azonban továbbra is előtérbe kerülnek, legutóbb 2015. február másodikán egy országgyűlési költségvetési bizottsági ülés során. Maruyama Hodaka képviselő, a bizottság tagja Abe Shinzo miniszterelnökhöz intézett felszólalásában felvetette a hírszerzési képességek megerősítésének kapcsán egy külföldi titkos információgyűjtéssel foglalkozó intézmény kérdését. Abe miniszterelnök válaszában kilátásba helyezte egy ilyen intézmény létrehozásának lehetőségét vizsgáló kutatócsoport kialakítását, ám ennek alakulásáról további nyilvános információ egyelőre nem áll rendelkezésre.²⁷

Japán politikai döntéshozói számára sokáig nem állt rendelkezésre hivatalosan kodifikált módja a nemzetbiztonsági információgyűjtésben érintett szervezetek által begyűjtött információ és elemzések hatékony kommunikálására, mivel a szervezeteknek ugyan működött a kormányzati adminisztratív irányítása, de az eredmények összesített értelmezésére hatékony központosítás nélkül nem volt lehetőség. Miután egy 2008-as kormányzati tanulmány felhívta a figyelmet erre a decentralizáltságból adódó hiányosságra, valamint a különböző szervezetek tevékenységét összehangoló hivatalos fórum hiányára, 2008 márciusában átfogó reformok keretében rögzítették a Kabinet Hírszerző Kutatóközpont vezetőjének, a Kabinet Hírszerzési Főtitkárának szerepét, mint elsődleges összekötő kapocs a politikai vezetés és a hírszerzésben érintett szervezetek között. Továbbá, a korábban informális Kabinet Hírszerzési/Információs Találkozó lett a hivatalos módja a különböző szervezetek tevékenységének koordinálására, illetve eredményeik összesítésére.²⁸

²⁶ U.o. p. 153.

²⁷ 第189回国会 予算委員会 第4号 (平成27年2月4日 (水曜日)) [A 189. Országgyűlési Költségvetési Bizottság 4. számú 2015 február 04-i, szerdai ülésének jegyzőkönyve].
http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_kaigiroku.nsf/html/kaigiroku/001818920150204004.htm (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

²⁸ KOBAYASHI, Yoshiaki: *Assessing Reform of the Japanese Intelligence Community*. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence 28/4 (2015) p. 724.



1. ábra (Saját szerkesztés)

Forrás: Kabinetfőtitkár. 情報と情報保全 [Hírszerzés és Információbiztonság] Összefoglaló jelentés az elmúlt évek hírszerzést érintő reformjairól 2010. május; hozzáférve a Védelmi Minisztérium honlapján keresztül

A reformok azonban a korábban megfogalmazott három problémakör, a külföldi titkos információgyűjtő képességek hiánya, a decentralizáltság és a megfelelő információvédelem közül csak az utóbbi két szempontból fakadó gondokat igyekeztek orvosolni. Így, az ötvenes években kialakított viszonyok óta ugyan Japán képes volt szignifikáns reformokat eszközölni a nemzetbiztonsági szolgálatok működése terén, de az egyik legmeghatározottabb képességhiány kiküszöbölésére utaló jelek egyelőre nem látszanak. A szigetország szolgálatairól és az ebből fakadó jövőbeli kilátásokkal kapcsolatban – az árnyaltabb kép bemutatása érdekében – a tanulmány további részében a három nemzetbiztonsági szolgálat sajátosságait szeretném bemutatni, érintőlegesen kitekintve néhány más, az információgyűjtésben érintett állami és félig állami intézmény jelentőségére.

A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat, Kōancho

A Kōancho (公安調査庁 „kōachōsa shitsu” [Közbiztonsági, vagy Nemzetbiztonsági Kutató/Hírszerző Hivatal], angol nevén Public Security Intelligence Agency – PSIA²⁹) Japán belföldi megfigyelési és elemzői hatáskörrel felruházott nemzetbiztonsági szervezete. Kormányzati felügyeletét az Igazságügyi Minisztérium látja el. Önálló kihallgatási és letartóztatási jogkörrel nem rendelkezik, így tevékenységét a rendészeti szervekkel szoros együttműködésben végzi.³⁰ Feladata a nemzetbiztonságot fenyegető bel- és külföldi szervezetekkel és fenyegetésekkel (többek között a nemzetközi terrorizmussal, illetve a környező országokkal, például Észak-Koreával, a Kínai Népköztársasággal és az Oroszországi Föderációval) kapcsolatos információgyűjtés és elemző-értékelő tevékenység. A

²⁹ 部局課名・官職名英訳名称一覧 - Names of Government Organizations and Positions <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/name.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

³⁰ OROS, Andrew L: *Japan's growing intelligence capability*. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence 15/1. (2001) pp. 7-8.

Japán hírszerző szolgálatok egyikeként támogatja a politikai döntéshozói folyamatot.³¹

A szervezet költségvetéséről nem találni pontos adatot a hivatal által elérhető anyagokban, de az igazságügyi minisztérium költségvetésében feltüntetésre kerülnek a Kōanchō működésével kapcsolatos tételek.³² Az Asahi Shinbun internetes kiadásában 2016 decemberében megjelent cikk alapján a szervezet éves költségvetése 14.700.000.000 yen³³ nagyságú (129 millió USD/37 milliárd HUF), amely a tokiói olimpiára való előkészületként várhatóan évről-évre fokozatosan nő majd. Létszáma hozzávetőleg 1500-2000 fő között mozog, mely kapcsán szintén fokozatos bővítésre lehet számítani az olimpiai előkészületekre való tekintettel.³⁴

A szervezet rendszeres időközönként publikál nyilvános elemzéseket a Japán számára nemzetbiztonsági szempontból releváns fenyegetésekről, belföldi-, illetve a környező régió országaiban zajló folyamatokról, különös tekintettel Észak-Koreára, a Kínai Népköztársaságra, valamint az Oroszországi Föderációra.³⁵ A *Kōanchō* honlapján emellett rendszeres hírösszefoglaló tartalmat is jelentet meg nemzetbiztonsági szempontból releváns globális események rövid összefoglalóival. A legutóbbi, 2016. decemberi tájékoztató anyagban például olvashatunk globális internetszolgáltatók elleni kibertámadásokról, a KNK haditengerészetének Dél-Kínai tengeren zajló mozgásairól, de érdekes módon szerepelnek benne a Kōanchō által végrehajtott, az Aum Shinrinkyo terrorszervezet felderítését célzó műveletek időpontjai, az érintett város/prefektúra nevének feltüntetésével.³⁶

A szakszolgálat műveleti eszköztáráról eltérő információkat találhatunk. A belföldi megfigyelési képességekkel kapcsolatban a technológiai alapú információgyűjtés mellett felmerül műveleti ügynökhálózat működtetése. Ken

³¹ Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat. *公安調査庁とは* [A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat bemutatása] <http://www.moj.go.jp/psia/20130806.shokai.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

³² Igazságügyi Minisztérium. *総務省* [Igazságügyi Minisztérium] (tájékoztató anyag a minisztérium szervezetéről, tevékenységéről) http://www.soumu.go.jp/main_content/000162863.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

³³ KANEMOTO, Nozomi: *公安調査庁、5年連続の増員計画 東京五輪へ対テロ強化* [A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat öt éves fejlesztési és bővítési tervete – A terrorelhárítás megerősítése a tokiói olimpiára való felkészülés jegyében] Asahi hírügynökség, <http://www.asahi.com/articles/ASJDR61R7JDRUTIL012.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

³⁴ KOBAYASHI i.m. pp. 717-733, 719.

³⁵ 2013-ig ezen jelentések japán és angol nyelven is elérhetőek voltak, ám a 2014-2016-os kiadványok már csak japán nyelvű változatban készültek el. Az utolsó angol nyelvű kiadvány a 2013 januárjában publikált jelentés: Public Security Intelligence Agency JAPAN. *Annual Report 2012 Review and Prospects of Internal and External Situations (January 2013)* <http://www.moj.go.jp/content/000112383.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

³⁶ Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat. *最近の内外情勢 2016年12月* [Bel- és külföldi fejlemények 2016 December], <http://www.moj.go.jp/psia/201612naigai.html>, (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.), illetve *立入検査実施施設* <http://www.moj.go.jp/content/001184142.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
平成27年1月から12月実施分) [Helyszíni Nyomozások lebonyolítása az érintett létesítményekben – 2015 január–2015 december]

Kotani, a Védelmi Tanulmányok Nemzeti Intézetének³⁷ munkatársa egy angol nyelvű publikációjában utal egy ilyen, esetleg külföldön is működő hálózatra,³⁸ ám más forrásokban ennél jóval visszafogottabb képességleírásokkal találkozunk.³⁹ Egy 2009-es, a Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal által készített, a japán hírszerzőszolgálatokat bemutató jelentésében a külföldi HUMINT képességekkel kapcsolatban is a hiányosságok említésével találkozunk, melyre megoldásként területi szakértőkkel történő együttműködést említ ennek erősítésére, nem pedig műveleti ügynökhálózatok kiépítését.⁴⁰

A Kōanchō tevékenységének fő fókusza tehát a hazai nemzetbiztonsági kockázatokkal kapcsolatos információgyűjtés. Ezen csoportok a szolgálat tájékoztató anyagai alapján az 1995-ös tokiói szaringáz-támadásért felelős Aum Shrinkyo szekta, szélsőséges politikai ideológiát valló szervezetek, például a Japán Vöröshadsereg, a Japán Forradalmi Munkásmozgalom, vagy a Kommunista Forradalmárok Ligájának Központi Frakciója, mely 2016-ban főleg atomenergia-ellenes hangvételű megmozdulásaival hívta fel magára a figyelmet.⁴¹

Érdekes átmenetet képez a belföldi és külföldi vonatkozású csoportosulások között a japánban élő koreaiak Észak-Koreához kötődő szervezete, a Chosen Soren⁴² (japán neve: 在日本朝鮮人総聯合会 Zai-Nihon Chōsenjin Sōrengōkai, Japánban Élő Koreaiak Szövetsége), gyakori megnevezése a koreai változat rövidítése, a Chongryon. Mivel Pyonyang nem tart fenn külképviseleti intézményeket Japánban, a Chongryon egyfajta nemhivatalos diplomáciai kapcsolóként is funkcionál a két ország között, de különböző kulturális tevékenységén (iskolák, egyetem működtetése), illetve a koreai kisebbség közösségszervezésén túl feltételezhetően az észak-koreai rezsim számára juttatott külföldi pénzügyi támogatások útvonala is egyben.⁴³

A japán Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat működésével szemben igen eltérő véglétekből érkezik kritika. Egyrészt a Japán Kommunista Párt a vele szembeni megfigyelési tevékenység jogszerűtlensége kapcsán szokott hangot adni

³⁷ 防衛省・防衛研究所 [Bōeishō – Bōei Kenkyūjo] *Védelmi Minisztérium – Védelmi Tanulmányok Intézete*

³⁸ KOTANI, Ken: *Current Japanese Intelligence Reform* University of Oxford, Nuffield College – Oxford Intelligence Group, <https://www.nuffield.ox.ac.uk/Research/OIG/Documents/kotani1.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

³⁹ OROS i.m. pp. 7-8.

⁴⁰ Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal: 我が国の情報機能 [Hazánk Hírszerző képességei] <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/ampoboue2/dai4/siryou1.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁴¹ Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat: *内外情勢の回顧と展望* (平成28年 (2016年) 1月) [Bel- és Külföldi fejlemények, visszatekintés az elmúlt évre és várható kilátások, 2016 január] <http://www.moj.go.jp/content/001177471.pdf>, p. 68. (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁴² Uo. pp. 14-15., illetve a korábbi, angol nyelvű kiadványban: Public Security Intelligence Agency JAPAN: Annual Report 2011 Review and Prospects of Internal and External Situations (January 2012) <http://www.moj.go.jp/content/000096470.pdf>, pp. 17-18.

⁴³ ROSEN, Armin: The Strange Rise and Fall of North Korea's Business Empire in Japan, *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/07/the-strange-rise-and-fall-of-north-koreas-business-empire-in-japan/260373/> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

ellenérzéseknek,⁴⁴ de a közvéleményben ennél jóval mérvadóbb a Kōanchō tevékenységének hiányosságaival kapcsolatos kritika. A japán nemzetbiztonsági szervezetek korlátozott hatékonysága miatt az országra már a hidegháború alatt használták a „kének paradicsoma” jelzőt. Egy nemrég sajtónyilvánosságot látott letartóztatás kapcsán a Sankei hírügynökség rendszeti szervekhez tartozó érintetteket idézve tudósított arról, hogy az ország kedvelt művelési és előkészítő területe az észak-koreai érdekeltségű szolgálatoknak, mivel az elhárítási képességei komoly hiányosságokkal küszködnek.⁴⁵

Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal, Naichō

Az 1986 óta működő hivatal elődje, a Kabinet Kutatóhivatal és más, információgyűjtésben, illetve elemzésben érintett állami intézményeken belül működő munkacsoportok egybeolvasztásával jött létre. Feladata a kormányzat döntéseinek támogatásához szükséges jelentések és tanulmányok készítése, a japán hírszerzés szempontjából releváns szervezetek közötti együttműködés koordinálása (nemzetbiztonsági szolgálatok, fegyveres erők, minisztériumok, külképvisletek). A hivatal hatásköre alá került a korábban a Védelmi Hivatal hatáskörébe tartozó műholdfelvételek alapján készített elemzések elkészítése, majd Japán saját felderítőműholdjainak üzembe helyezése után a felderítőműhold-program irányítása, melyet a hivatalon belül a Kabinet Műholdas Hírszerző Központ végez.

A Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal (hivatalos angol neve: Cabinet Intelligence and Research Office – CIRO⁴⁶) költségvetése 2016-ban 2,7 milliárd yen volt (26 millió USD/6,8 milliárd HUF), a Kabinet Műholdas Hírszerző Központ költségvetése ezen felül további, 61,9 milliárd yen volt 2016-ban (0,5 milliárd USD/157 milliárd HUF). A Naichō 2017-re tervezett költségvetése 3,1 milliárd yen (27 millió USD/7,8 milliárd HUF), a Műholdas Hírszerző Központé pedig 62 milliárd yen (0,54 milliárd USD/158 milliárd HUF).⁴⁷

A hivatal jelenlegi állományának pontos létszáma nincs feltüntetve hivatalos kormányzati kiadványokban, de nem hivatalos források 2016-ban nagyjából 180 főre becsülték a Naichō állományát, további 220 főre pedig a műholdas központban dolgozók létszámát.⁴⁸

⁴⁴ Japán Kommunista Párt: 公安調査庁とは？[*Mi is a Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat?*], http://www.jcp.or.jp/faq_box/001/991129_faq.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁴⁵ 朝鮮大元帥元幹部逮捕 「スパイ天国・日本」狙い撃ち
北朝鮮の指示役、韓国大統領選でも暗躍 [A Korea Egyetem előző intézményvezetőjének letartóztatása, „Kének Paradicsoma, Japán” - Az észak-koreai műveletek célja a Koreai elnökválasztás] SANKEI Nyusu [Sankei hírügynökség], <http://www.sankei.com/affairs/news/160202/afr1602020050-n1.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁴⁶ 部局課名・官職名英訳名称一覧 - Names of Government Organizations and Positions <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/name.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁴⁷ Japán Kabinetiroda: 平成 29 年度予算(案) [Költségvetési javaslat a 2017-es évre], http://www.cas.go.jp/jp/yosan/pdf/h29_yosan_gaiyou.pdf p. 2. (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁴⁸ MyNavi munkaközvetítő vállalat: 内閣官房内閣情報調査室 [Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal], <https://job.mynavi.jp/17/pc/search/corp208908/outline.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

A Naichō kormányzati felügyelete a Kabinetfőtitkár hatásköre, a hivatal élén a Kabinet Információs/Hírszerzési Főtitkár áll. Szintén az ő felügyelete alá tartozik, de a Naichō szervezeti kereteitől függetlenül működik a 2008-ban létrehozott Kémelhárítási Központ, illetve a 2015-ben létrehozott Nemzetközi Teroelhárítási Hírszerző Főcsoport.⁴⁹

A Naichō főként nyílt forrású információgyűjtésre épülő munkát végez, illetve a kormányzati szervek információgyűjtő munkájának koordinálását hajtja végre. Ezt elősegíti, hogy állománya hagyományosan az érintett intézmények korábbi tagjaiból áll. A legnagyobb rész, majdnem az állomány fele, a rendőrség soraiból, a másik fele vegyesen a különböző minisztériumok (főleg a Külügyminisztérium, de többek között a Nemzetközi Kereskedelmi és Iparügyi Minisztérium, stb.) dolgozóiból áll.⁵⁰ A Naichō feladata továbbá a szövetséges külföldi szolgálatokkal történő kapcsolattartás, együttműködés. Hasonló feladatot a Védelmi Minisztérium alá tartozó Információs Szakszolgálat is ellát. A Naichō viszont közvetlenebb szervezeti kapcsolatban áll a miniszterelnökkel, illetve a kabinettel. A Naichō jelenlegi vezetője 2011 óta Kitamura Shigeru,⁵¹ aki Abe Shinzo első, 2007-es kormányzatának idején a miniszterelnök titkára volt, de korábban magas rangú rendőri vezető volt, illetve első beosztottként dolgozott Japán franciaországi nagykövetségén is. Az őt megelőző Kabinet Információs/Hírszerzési Főtitkár Uematsu Shinichi volt, aki szintén rendőrtisztként szolgált, illetve első beosztotti pozíciót töltött be Japán washington-i nagykövetségén,⁵² ahogy a rendőrtiszti hivatás és diplomáciai tapasztalat jellemző vonása a hivatal 1986 utáni további 11 vezetőjének esetében is.

A Kōanchō-hoz hasonlóan a Naichō-t érintő problémák is felmerültek az utóbbi években, melyek közül a legkomolyabb ügy 2008-ban egy Naichō tisztségviselő kihallgatása volt, akiről kiderült, hogy egy feltehetően orosz hírszerző számára adott el kényes információt a hivatali munkája során.⁵³ A 2008 januári eset minden bizonnyal hozzájárult a Naichō felügyeletéhez tartozó kémelhárítási központ létrehozásának felgyorsításához, mely 2008 áprilisában kezdte el munkáját.

A Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal, mely már jelenlegi kapacitásával is a külföldi hírszerzés feladatkörét látja el, a legvalószínűbb szervezatként merülhet fel, ha szóba kerül egy külföldi titkos információgyűjtést végző képességbővítés lehetősége. A Wikileaks szivárogtató oldal által kiadott 2008-as jelentés szerint a

⁴⁹ Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal: 内閣官房内閣情報調査室・採用案内2016 [*Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal – Általános- és felvételi tájékoztató 2016*], http://www.cas.go.jp/jp/saiyou/pdf/panf_2016.pdf, pp. 4-6. (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁵⁰ OROS, Andrew L: Japan's growing intelligence capability. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 15/1. (2001) pp. 5-6.

⁵¹ Japán Kabinetiroda: 内閣情報官 [*Kabinet Hírszerző Főtitkár*], a Naichō vezetőjének önéletrajza, <http://www.cas.go.jp/jp/gaiyou/kanbu/2011/kitamura.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁵² WEBCATPLUS: *Uematsu Shinichi önéletrajza*, <http://webcatplus.nii.ac.jp/webcatplus/details/creator/2319393.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁵³ Japan Times: *Official probed over leak to Russian agent*, http://www.japantimes.co.jp/news/2008/01/17/national/official-probed-over-leak-to-russian-agent/#.WIotQ_nhDIU (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

Naichō igazgatója az amerikai külügyminisztérium egy tisztségviselőjével folytatott beszélgetése során kilátásba helyezte egy külföldi műveleti ügynökhálózat kiépítését, amely a kiszivárgást követően több hírportálon is úgy jelent meg, mint bizonyíték egy titkos, civil felügyelet nélkül működő ügynökhálózat meglétéről.⁵⁴ Az eredeti dokumentumban azonban csupán említés történik ennek lehetőségéről és mind az amerikai, mind a japán fél elismeri, hogy rendkívül lassú folyamat lesz majd egy esetleges hálózat kiépítése,⁵⁵ pusztán ez alapján messzemenő következtetés lenne azt hinni, valóban történtek lépések ebbe az irányba. Sokkal inkább jelent komolyabb képességbővítést a Naichō történetében Japán felderítőműhold-programja és a Kabinet Műholdas Hírszerző Központ létrehozása.

Észak-Korea 1998-as ballisztikus rakétakísérlete váratlanul érte mind Japán közvéleményét, mind a politikai vezetést. Az esemény által kiváltott reakciók többek között Japán felderítőműhold-programjának felgyorsulásához vezettek.⁵⁶ Japán vezetői már a kilencvenes évek eleje óta foglalkoztak egy ilyen program elindításával, míg végül a váratlan incidens a közvéleményt is fogékonyá tette a felderítőműholdak rendszeresítésével kapcsolatban.⁵⁷

A Naichō szervezetén belül 2001-ben hozták létre a Kabinet Műholdas Hírszerző Központot mely eleinte csak külső felektől vásárolt felvételek alapján készített elemzéseket.⁵⁸ Emellett felügyelte és irányította a folyamatban lévő felderítőműhold program lebonyolítását. Az első eszközpár, egy 1 m felbontású optikai és egy 1-3 m közötti felbontású szintetikus apertúrájú rádiolokátoros műhold pályára állítása 2003 márciusában történt meg.⁵⁹ Ugyanezen év végére egy második műholdpár üzembe helyezése is tervben volt, ám egy műszaki hiba miatt a műholdakat nem sikerült pályára állítani.⁶⁰ A némileg fejlettebb, de még mindig az első generációs harmadik és negyedik műhold indítására végül 2006. szeptember 11-én, illetve 2007. február 24-én került sor.⁶¹ A jelenlegi eszközök jóval nagyobb felbontású és jobb minőségű felvételeket képesek készíteni. A legutóbb pályára állított optikai műhold (光学5号機/IGS OPTICAL 5) felbontása elméletileg 30 cm-

⁵⁴ BESTA, Shankar: *Japan sets up secret spy agency: WikiLeaks* International Business Times <http://www.ibtimes.com/japan-sets-secret-spy-agency-wikileaks-268993> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁵⁵ Wikileaks: *INR ASSISTANT SECRETARY FORT CONSULTS WITH JAPANESE COUNTERPARTS* https://wikileaks.org/plusd/cables/08TOKYO2980_a.html (Letöltés ideje: 2008. 10. 24.)

⁵⁶ JOHNSON-FREESE, Joan – GATLING, Lance: *Security implications of Japan's information gathering satellite (IGS) system*. *Intelligence & National Security* 19/3 (2004) pp. 538-539.

⁵⁷ RADCLIFFE, William W.: *Origins and Current State of Japan's Reconnaissance Satellite Program*. *Studies in Intelligence* 54.3 (2010) p. 11.

⁵⁸ Uo. pp. 16-19.

⁵⁹ Uo. p. 7.

⁶⁰ JAXA: *H-IIAロケット6号機/情報収集衛星2号機の打上げ失敗について [A #6 H-2A Rakéta/ A #2 Felderítőműhold sikertelen pályára állítása]* A Japán Űrügynökség (JAXA) Sajtótájékoztatója, http://www.jaxa.jp/press/2003/11/20031129_h2af6-sac_j.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶¹ IGS 3A, a NASA On-line műhold jegyzékében; JAXA. *光データ中継衛星の検討状況について [Összefoglaló az optikai műholdakról készült tanulmányról]*, <https://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraftDisplay.do?id=2006-037A> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

es, jó időjárási körülmények között.⁶² A két legújabb szériájú radarszenzoros műhold (レーダ予備機IGS 9A, レーダ3号機IGS 7A és レーダ4号機IGS 8A) részletes paramétereiről nincs elérhető adat, de a felvételek pontosságát nem hivatalos forrásokban a korábbi eszközök 1-3 m közötti felbontásához képest sokkal jobbra, 1 m közelire feltételezik.⁶³

A Kabinet Műholdas Hírszerző Központjának költségvetése és korábbi évekre vonatkozó költségvetése elérhető a szervezet honlapján.⁶⁴ Hozzáférhető a központ bővítésének tervezett menete is az elkövetkezendő évekre. Az jövőben, fejlettebb eszközök váltják majd a fokozatosan elöregedő műholdakat. Továbbra is 1-3 optikai és radaros felderítő műhold fenntartása a cél. 2019-re tervezik az első adatátviteli műhold (データ中継衛星 – *Tracking and data relay satellite*) üzembe helyezését a felderítő műholdak támogatására, amely már szélesebb körű, akár globális érdeklődést is jelenthet.⁶⁵

Védelmi Minisztérium, Információs Központ (Jōhō Honbu)

A Japán Önvédelmi Erők katonai nemzetbiztonsági szakszolgálatának is megfeleltethető hírszerző intézmény a Védelmi Minisztérium közvetlen fennhatósága alá tartozó⁶⁶ Információs Központ, a *Jōhō Honbu* (情報本部 jōhō - „információ/hírszerzés”, „honbu” – központ), hivatalos angol neve: Defense Intelligence Headquarters (DIH)⁶⁷.

A központ 1997-ben jött létre, az Önvédelmi Erőkön belüli, hírszerzésben és felderítésben érintett csoportok összevonásával, melyek közül a legnagyobb a Szárazföldi Önvédelmi Haderő Egyesített Vezérkara alá tartozó 2. Felderítő Iroda (陸上幕僚監部調査部第2課別室), a hidegháború alatt létrehozott, rádióelektronikai

⁶² SANKEI: 監視能力の向上期待 情報収集衛星打ち上げ成功 [Javuló felderítési képességek – Sikeres volt a tervezett Felderítő műhold pályára állítása] SANKEI Nyusu [Sankei hírügynökség], <http://www.sankei.com/life/news/150326/lif1503260021-n1.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶³ 情報収集衛星 [Felderítő Műholdak] WDIC Japán nyelvű on-line enciklopédia, <http://www.wdic.org/w/SCI/%E6%83%85%E5%A0%B1%E5%8F%8E%E9%9B%86%E8%A1%9B%E6%98%9F> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶⁴ 内閣衛星情報センターの概要 [A Kabinet Műholdas Hírszerző Központ működése] pp. 1-2., <http://www.cas.go.jp/jp/gaiyou/jimu/pdf/csice1.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶⁵ 宇宙基本計画工程表 (平成27年度改訂) [Űrprogram Alapjainak Tervezete és Áttekintése, 2015-ös felülvizsgálat], http://www8.cao.go.jp/space/plan/plan2/kaitei_fy27/fy27_kaitei_public_comment.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶⁶ Japán törvények elektronikus adatbázisa. 情報本部組織規則 [Az Információs Központ törvényi szabályozása], http://law.e-gov.go.jp/cgi-bin/idxselect.cgi?IDX_OPT=1&H_NAME=%8F%EE%95%F1%96%7B%95%94&H_NAME_YOMI=%82%A0&H_NO_GENGO=H&H_NO_YEAR=&H_NO_TYPE=2&H_NO_NO=&H_FILE_NAME=H09F03101000001&H_RYAKU=1&H_CTG=1&H_YOMI_GUN=1&H_CTG_GUN=1%20 (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶⁷ 部局課・官職名英訳名称一覧 - Names of Government Organizations and Positions, <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/name.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

felderítésért felelős ügyosztály volt.⁶⁸ Ennek eredményeként sok esetben mint a japán haderő rádióelektronikai felderítő szervezeteként utalnak a *Jōhō Honbu*-re, de a központ már ténylegesen átfogó katonai hírszerző szolgálatként működik.

Az Információs Központ hét főosztályra oszlik, melyek közül a Szervezeti Menedzsment és Kommunikációs Főosztályok a központ működéséért és a társszervezetekkel történő kapcsolattartásért felelősek, a többi főosztály pedig a szakirányú felderítő és elemző tevékenységért, illetve annak irányításáért. Ezek a Tervezési Főosztály, az Elemző Főosztály, az Integrált Információs Főosztály, a Képi- és Geoinformációs Főosztály, illetve a Rádióelektronikai Felderítő Főosztály. Az Információs Központ a szakirányú felderítést végző főosztályok tevékenysége mellett nagyban támaszkodik nyílt információ alapú (OSINT) elemzői tevékenységre, valamint a külföldi képviselőkön kihelyezett katonai attasék és missziókban tevékenykedő csapatok által készített jelentések összesítésére és értékelésére.⁶⁹

A *Jōhō Honbu* nyilvános anyagai között a központ költségvetésére, illetve az állomány létszámára vonatkozó hivatalos adat nem áll rendelkezésre, de nem hivatalos források alapján 2400-2500 főre tehető az állomány, a költségvetése pedig 50,3 milliárd yen⁷⁰ (450 millió USD/12 milliárd HUF).

Az Információs Központ szintén érintett volt néhány, a közvélemény elé tárt incidensben az elmúlt évek során. Egyrészt kiderült, hogy megfigyelést folytatott a hazai lakossággal szemben a fegyveres erők külföldön történő alkalmazása ellen tartott tüntetések kapcsán, mely ügyben egy prefekturális bíróság jóvátétel kifizetését rendelte el a sértettekkel szemben.⁷¹ Ennél némileg nagyobb visszhangot keltett 2013-ban egy névtelen nyilatkozatot idéző cikk a Sankei hírügynökség részéről, melyben az informátorok egy, a hidegháborúban létrehozott ügynökhálózatról beszéltek, amely egyik jogelődje, Szárazföldi Önvédelmi Haderő Egyesített Vezérkara alárendeltségében lévő 2. Felderítő Iroda hatásköre alá tartozott. A név nélkül nyilatkozó források szerint a néhány tucat ügynök a védelmi miniszter és a miniszterelnök közvetlen tudta nélkül végzett külföldi titkos hírszerző tevékenységet. A hír akkora visszhangot keltett, hogy egy országgyűlési meghallgatás során is felmerült egy közvetlen civil felügyelet nélkül működő hálózat kérdése, ám Abe miniszterelnök egyértelműen cáfolta a feltételezéseket.⁷²

⁶⁸ KOTANI, Ken: *Current Japanese Intelligence Reform* University of Oxford, Nuffield College – Oxford Intelligence Group, <https://www.nuffield.ox.ac.uk/Research/OIG/Documents/kotani1.pdf>, pp. 3-4. (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁶⁹ Védelmi Minisztérium: 防衛省情報本部・2016情報本部職員採用パンフレット [*Védelmi Minisztérium, Információs Központ: 2016-os Felvételi Tájékoztató*], <http://www.mod.go.jp/dih/bosyu.pdf>, pp. 4-5. (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁷⁰ KOBAYASHI i.m. p. 719.

⁷¹ ASAHI: *EDITORIAL: Civilian control needed to stop dodgy SDF monitoring of civilians*, <http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201602030038.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁷² 平成二十五年十二月二日提出 質問第一〇六号:
陸上幕僚監部運用支援・情報部別班（別班）に関する質問主意書 [2013 December 02-án benyújtott 106. számú kérdés: A Szárazföldi Önvédelmi Erők Vezérkari Támogató Ügyosztály / Hírszerzési Különleges Csoporttal („Különleges Csoport”) kapcsolatos kérdés jegyzőkönyve].

További, hírszerzéssel foglalkozó szervezetek és intézmények

A három szolgálat mellett Japán nemzetbiztonsági és hírszerző közösségének részét képezik még egyéb, nagyobb közigazgatási intézmények részeként működő kisebb szervezetek. Ezek három főbb kategóriába tartoznak: egyes minisztériumok információgyűjtéssel és elemzéssel foglalkozó ügyosztályai, a rendőri szervezeteken belül működő érintett ügyosztályok, valamint az állami szférán kívüli, illetve abban csak részint érintett intézmények.

A minisztériumokhoz tartozó információgyűjtéssel és elemzéssel foglalkozó ügyosztályok közül a legnagyobb és a hírszerzési képességek szempontjából legfontosabb a külügyminisztériumon belül működő Nemzetközi Információs és Elemzői Egyesített Szolgálat (国際情報統括官組織, angol nevén: Ministry of Foreign Affairs (MOFA) - Intelligence and Analysis Service). Az ügyosztály a minisztérium munkáját támogató, nyílt forrásokra és a japán külképviseletek által készített jelentésekre támaszkodó elemzéseket készít,⁷³ illetve a minisztérium információgyűjtést végző tevékenységét koordinálja.⁷⁴

A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat mellett a rendőrség szervezeti egységén belül a nemzetbiztonsági és terrorelhárítási feladatokban érintett Biztonsági Hivatal (警察庁警備局, angol nevén: National Police Agency – Security Bureau) a Kōanchō-val közösen tölti be a belföldi nemzetbiztonsági szolgálat szerepkörét. A Biztonsági Hivatal feladata a fővárosi és prefekturális rendőri szervek munkájának koordinálása nemzetbiztonsági vonatkozású ügyekben.⁷⁵

A japán nemzetbiztonsági szolgálatok bizonyos nem állami kutatóintézetek és alapítványok segítségével is igénybe veszik az információgyűjtés terén, ezek közül a legnagyobb és talán legismertebb az angol rövidítésével elhíresült JETRO (Japanese External Trade Organization, japánul 独立行政法人日本貿易振興機構 *Önálló Japán Külkereskedelmi Szervezet*). A JETRO a Gazdasági, Ipari és Kereskedelmi Minisztérium fennhatósága alatt létrehozott, de önálló szervezetként működő intézmény, melynek célja a külföldi japán befektetések, illetve a kereskedelmi kapcsolatok támogatása, valamint információgyűjtéssel támogatni a japán gazdaságpolitikát. Bizonyos kategorizálások a JETRO-t mint Japán gazdasági és ipari hírszerzéssel foglalkozó szervezetét tartják számon, mivel előfordult, hogy a japán kereskedelmi kapcsolatokra irányuló tanácsadás kapcsán olyan külföldi cégekkel kapcsolatos információhoz is hozzájutott, amely felvetette az ipari kémkedés lehetőségét.⁷⁶

A különböző minisztériumi ügyosztályok, rendőrségi ügyosztályok és nem állami szintű szervezetek információgyűjtő és elemző tevékenységét elméletileg a

http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_shitsumon.nsf/html/shitsumon/a185106.htm
(Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁷³ KOBAYASHI i.m. p. 719.

⁷⁴ Japán Külügyminisztérium. 国際情報統括官組織 [Nemzetközi Információs és Elemzői Egyesített Szolgálat Szervezeti felépítése],

http://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/sosiki/koku_j.htmlhttp://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/sosiki/koku_j.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁷⁵ KOBAYASHI i.m. p. 719.

⁷⁶ OROS i.m. pp. 14-16.

Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal integrálja, azonban egy 2008-ban elkészült tanulmány szerint a japán hírszerzés számára komoly problémát jelentett, hogy az információk politikai döntéshozók felé történő kommunikációja nem minden esetben volt megfelelően központosítva.⁷⁷ A 2008-as tanulmányt követő reformintézkedések elméletileg a Naichō vezetőjét tették a japán hírszerzésben érintett szervezetek összekötőjévé, aminek eredménye a Naichō igazgatójának miniszterelnöki hivatalban tett látogatásainak drasztikus növekedése volt, ám többi titkosszolgálat továbbra is különálló összeköttetést tart fenn a politikai döntéshozói szférával. Így a Naichō igazgatójának központi szerepe mellett is kérdéses lehet, hogy amennyiben a Kōanchō elvileg a Naichō-val történő együttműködés jegyében osztja meg az információt és integrálja az elemzői tevékenységet, a rendőrség Biztonsági Hivatala, vagy esetleg a Külügyminisztérium Nemzetközi Információs és Elemzői Egyesített Szolgálat által készített elemzések valóban a Naichō által egységesen koordinált úton jutnak el a döntéshozókhöz, vagy a Kōanchō, illetve a külügyminiszter közvetítésével akár a Naichō nélkül is kapcsolatban lehetnek a politikai vezetéssel.

Összegzés: 情報 (jōhō – információ és/vagy hírszerzés) centrikus gyakorlatból a 諜報 (chōhō – titkos információ/hírszerzés) irányába?

A hidegháború vége, a bipoláris világrend átalakulása folyamatos lépéskényszerben tartja Japán vezetőit biztonságpolitikai kérdésekben, mivel újból és újból szükségessé válik a passzívabb szerepvállalás újraértékelése, ám a társadalom nehezen fogadja el a pacifista doktrína akár apróbb változásait is.

A nemzetbiztonságban érintett szolgálatok – egyrészt a passzívabb biztonságpolitikai gyakorlat, másrészt a fennálló társadalmi érzékenység hatására –, az ötvenes évek újjáépítése során erősen korlátozott keretek között indulhattak el fejlődési útjukon. Ennek köszönhető, hogy Japán még napjainkban is az egyedüli a G7 országok közül, amely nem rendelkezik külföldön, emberi erővel folytatott titkos információgyűjtésre szakosodott szervezettel, illetve a belső kémelhárításra szakosodott szervezetek a többi nagyhatalomhoz képest rendkívül korlátozott kapacitással működnek.⁷⁸

Ezek a hiányosságok, leginkább az ezredforduló óta, egyre nagyobb hangsúlyú kérdésekként merülnek fel már nem csak a japán politikai szférában, de a köztudatban is. Ennek eredményeként, a kétezres évek óta a nemzetbiztonságban érintett három szolgálat kapcsán egyre több, óvatos reformintézkedést sikerült eszközölni. Japán kiépítette saját műholdas felderítő képességeit, amelyeket a jövőben továbbra is fokozatosan bővíteni kíván, illetve akár nagyobb távlatú, globális kapacitást is képes lehet kialakítani. A közvetlenül a Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal igazgatójának fennhatósága alá tartozó Műholdas Hírszerző Központtal az elemző-értékelő képességek terén is jelentős előrelépést sikerült elérni.

A másik terület, amely nagyobb előrelépést mutat, az információvédelem, illetve a minősített információk egységes rendszerének kidolgozása volt, melynek eredményeként 2013 decemberében az Országgyűlés elfogadta a Különleges Titkok

⁷⁷ KOBAYASHI i.m. pp. 723-724.

⁷⁸ KOBAYASHI i.m. p. 721.

megőrzésével kapcsolatos törvényt (特定秘密の保護に関する法律案), mely 2014-ben lépett életbe.⁷⁹ A törvénymódosítás a korábban állami intézményenként eltérő és meglehetősen laza titkosítási eljárást egységesítette és a korábbi gyakorlattal ellentétben, többek között szigorú börtönbüntetést szabott ki a minősített információk illetéktelen kiszivárogtatásával, illetve az ezek megszerzésére irányuló tevékenységekkel kapcsolatban.

Továbbra sem történt előrelépés azonban a külföldön, emberi erővel folytatott titkos információgyűjtésre szakosodott szervezet létrehozására, vagy esetleg a *Naichō* ilyen irányú képességbővítése terén, amely még mindig komoly hiányosságként merül fel Japán hírszerzési kapacitása szempontjából. Azt azonban, hogy már egyre elfogadottabb kérdése ez a politikai párbeszédnek, jelzi, hogy mára már országgyűlési felszólalásban is elhangzott egy ilyen szervezet létrehozásának lehetősége. Maruyama Hodaka képviselő 2015-ös februári felszólalása és Abe miniszterelnök nem elzárkózó válasza egy japán külföldi titkosügynök-hálózat kiépítése kapcsán mutatja eddig a legnagyobb hajlandóságot a törvényhozói oldalon.

Hangsúlyozni kell, hogy egy esetlegesen titokban már működő szervezet lehetősége, annak szenzációfaktora miatt, már korábban is több alkalommal felmerült a japán és külföldi sajtóban. Azonban óvatosan kell kezelnünk ezeket a feltételezéseket. Egyrészt a 2008-as, a Wikileaks által kiszivárogtatott, a *Naichō* igazgatója és amerikai kollégája között lezajlott beszélgetésre alapozó feltételezés kapcsán születő japán, majd angol nyelvű cikkek túlságosan messzemenő következtetéseket vonnak le. A két tisztségviselő közötti párbeszédben a japán fél pusztán tájékoztatta az amerikai oldalt, hogy fontolgatják egy ilyen szervezet létrehozását. Ezek alapján még nem feltételezhetjük, hogy ez meg is történt, annak ellenére sem, hogy nem csak a sajtóban, hanem a szakirodalomban is előfordul, hogy erre hivatkozva egy CIA-ra hasonlító kiterjedt japán ügynökhálózatról olvashatunk.⁸⁰ Hasonlóan nem tekinthetjük hiteles információnak az Infomációs Központhoz tartozó, a Védelmi Miniszter és a Miniszterelnök közvetlen tudta nélkül működő ügynökhálózatról szóló híreszteléseket, illetve a *Kōanchō*-hoz tartozó külföldi szakértők elemzésbe történő bevonása szokott még némi csúsztatással ügynökhálózatként felbukkanni a közvéleményben.

Az elmúlt néhány évtized reformlépései azonban egyértelműen jelzik, hogy a japán hírszerzés fejlesztése előtti ajtó nyitva áll. A *Kōanchō*, a *Naichō* és a *Jōhō Honbu* mind széles körű forrásokból származó információk alapján végzi tevékenységét, a külképviseletek dolgozói és külföldi missziókban levő katonák értesüléseinek bevonásával. A JETRO példája pedig rávilágít, hogy Japán nem idegenkedik a gazdasági szféra szereplőinek bevonásától sem a hírszerzési tevékenységbe. A felderítőműhold-program pedig jelzi, hogy a szigetország a pénzügyi beruházások terén sem feltétlenül fukarkodik. A 情報 (*jōhō* – információ és/vagy hírszerzés) centrikus gyakorlat 諜報 (*chōhō* – titkos információ/hírszerzés) irányába történő határozott lépés előtti gátak leginkább társadalmi berögződéseken alapulnak. Ezek azonban, ahogyan azt a védelmi törvényekkel kapcsolatos

⁷⁹ Japán Kormánya: 特定秘密の保護に関する法律案の概要 [A Különleges Titkok megőrzésével kapcsolatos törvény áttekintő ismertetése], <http://www.cas.go.jp/jp/tokuteihimitsu/gaiyou.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

⁸⁰ WILLIAMS i.m. p. 137.

módosítások, és Abe Shinzō proaktívabb biztonságpolitikájának paradigmaváltása, valamint az alkotmánymódosítás egyre gyakrabban felmerülő lehetősége jelzi, a jövőben változhatnak. Érdemes tehát úgy is figyelemmel kísérni Japán védelempolitikájának paradigmaváltásait, hogy szem előtt tartjuk a HUMINT alapú képességbővítés lehetőségét.

Felhasznált irodalom:

- BESTA, Shankar: *Japan sets up secret spy agency: WikiLeaks International Business Times*, <http://www.ibtimes.com/japan-sets-secret-spy-agency-wikileaks-268993> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- HYODO Nakao: 外交とインテリジェンス--「国際社会と法」 に関連して [Külpolitika és hírszerzés – A Nemzetközi társadalom és a jog kérdéskörének tükrében] in. 現代法学 14 (2007)
- Igazságügyi Minisztérium: 総務省 [Igazságügyi Minisztérium] (tájékoztató anyag a minisztérium szervezetéről, tevékenységéről) http://www.soumu.go.jp/main_content/000162863.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán Kabinetiroda: 宇宙基本計画工程表 (平成27年度改訂) [Űrprogram Alapjainak Tervezete és Áttekintése, 2015-ös felülvizsgálat], http://www8.cao.go.jp/space/plan/plan2/kaitei_fy27/fy27_kaitei_public_com ment.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)
- Japán Kabinetiroda: 平成 29 年度予算(案) [Költségvetési javaslat a 2017-es évre] http://www.cas.go.jp/jp/yosan/pdf/h29_yosan_gaiyou.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán Kabinetiroda: 部局課名・官職名英訳名称一覧 *Names of Government Organizations and Positions*. <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/name.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán Kabinetiroda: 特定秘密の保護に関する法律 - 説明資料 [A Különleges Titkok megőrzésével kapcsolatos törvény áttekintő ismertetése] <http://www.cas.go.jp/jp/tokuteihimitsu/gaiyou.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán Kommunista Párt: 公安調査庁とは? [Mi is a Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat?] http://www.jcp.or.jp/faq_box/001/991129_faq.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán Külügyminisztérium: 国際情報統括官組織 [Nemzetközi Információs és Elemzői Egyesített Szolgálat Szervezeti felépítése] http://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/sosiki/koku_j.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

- Japán Országgyűlés. Országgyűlési meghallgatás jegyzőkönyve: [2013 December 02-án benyújtott 106. számú kérdés: A Szárazföldi Önvédelmi Erők Vezérkari Támogató Ügyosztály / Hírszerzési Különleges Csoporttal („Betsuhan”) kapcsolatos kérdés jegyzőkönyve]
 平成二十五年十二月二日提出質問第一〇六号:
 陸上幕僚監部運用支援・情報部別班（別班）に関する質問主意書,
http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_shitsumon.nsf/html/shitsumon/a185106.htm (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán Országgyűlés: 第189回国会 予算委員会 第4号 (平成27年2月4日 (水曜日)) [A 189. Országgyűlési Költségvetési Bizottság 4. számú 2015 február 04-i, szerdai ülésének jegyzőkönyve] Japán Országgyűlésének
 (http://www.shugiin.go.jp/internet/index.nsf/html/index.htm) Elektronikus Levéltárából hozzáférve (közvetlen link a jegyzőkönyvhöz: http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_kaiiroku.nsf/html/kaiiroku/001818920150204004.htm) (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japan Times: *Official probed over leak to Russian agent.*
http://www.japantimes.co.jp/news/2008/01/17/national/official-probed-over-leak-to-russian-agent/#.WlotQ_nhDIU%20 (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Japán törvények elektronikus adatbázisa. 情報本部組織規則 [Az Információs Központ törvényi szabályozása], http://law.e-gov.go.jp/cgi-bin/idxselect.cgi?IDX_OPT=1&H_NAME=%8F%EE%95%F1%96%7B%95%94&H_NAME_YOMI=%82%A0&H_NO_GENGO=H&H_NO_YEAR=&H_NO_TYPE=2&H_NO_NO=&H_FILE_NAME=H09F03101000001&H_RYAKU=1&H_CTG=1&H_YOMI_GUN=1&H_CTG_GUN=1%20 (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- JAXA: H-IIA ロケット6号機/情報収集衛星2号機の打上げ失敗について[A #6 H-2A Rakéta/ A #2 Felderítőműhold sikertelen pályára állítása] A Japán Űrügynökség (JAXA) Sajtótájékoztatója,
http://www.jaxa.jp/press/2003/11/20031129_h2af6-sac_j.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- JAXA: 光データ中継衛星の検討状況について [Összefoglaló az optikai műholdakról készült tanulmányról],
http://www.mext.go.jp/b_menu/shingi/gijyutu/gijyutu2/059/shiryo/_icsFiles/afieldfile/2014/10/01/1351678_3.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- JOHNSON-FREESE, Joan – GATLING, Lance: *Security implications of Japan's information gathering satellite (IGS) system.* Intelligence & National Security 19/3 (2004)
- Kabinetfőtisztviselő: 情報と情報保全 [Hírszerzés és Információbiztonság], összefoglaló jelentés az elmúlt évek hírszerzést érintő reformjairól, 2010 május;
<http://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/meeting/seisakukaigi/pdf/14/3-2.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

- Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal: 内閣官房内閣情報調査室 採用案内2016 [Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal – Ismertető és Felvételi tájékoztató kiadvány 2016], http://www.cas.go.jp/jp/saiyou/pdf/panf_2016.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal: 内閣情報調査室 2011 [Általános tájékoztató a Kabinet Hírszerző Kutató Hivatallal kapcsolatban 2011] <http://www.cas.go.jp/jp/saiyou/pdf/panfbassui2011.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal: 我が国の情報機能 [Hazánk Hírszerző képességei], <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/ampobouei2/dai4/siryou1.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Kabinet Műholdas Hírszerző Központ: 内閣衛星情報センターの概要 [A Kabinet Műholdas Hírszerző Központ működése], <http://www.cas.go.jp/jp/gaiyou/jimu/pdf/csice1.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- KANEMOTO, Nozomi. 公安調査庁、5年連続の増員計画 東京五輪へ対テロ強化 [A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat öt éves fejlesztési és bővítési tervete – A terrorelhárítás megerősítése a tokiói olimpiára való felkészülés jegyében] Asahi hírügynökség: <http://www.asahi.com/articles/ASJDR61R7JDRUTIL012.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- KITAOKA, Hajime. 外交とインテリジェンス [Diplomácia és hírszerzés] in. 特集> 戦略的意志決定とインテリジェンス, 研究技術計画 23.1 (2008)
- KOBAYASHI, Yoshiki. *Assessing Reform of the Japanese Intelligence Community*. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence 28.4 (2015) pp. 717-733.
- KOTANI, Ken: *Current Japanese Intelligence Reform*. Oxford Intelligence Group, Nuffield College Research Documents, University of Oxford (2013), <https://www.nuffield.ox.ac.uk/Research/OIG/Documents/kotani1.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- MyNavi munkaközvetítő vállalat: 内閣官房内閣情報調査室 [Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal] <https://job.mynavi.jp/17/pc/search/corp208908/outline.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- NAKANISHI Terumasa: 日本人として知っておきたい外交の授業 [Amit a japánoknak tudni érdemes a külpolitikáról] PHP研究所, Tokió, 2012.
- Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat 公安調査庁とは [A Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat bemutatása] <http://www.moj.go.jp/psia/20130806.shokai.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)

- Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat 公安調査庁紹介 / 沿革 [Kouanchou: A Szervezet története] http://www.moj.go.jp/psia/kouan_shoukai2-3.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat. 内外情勢の回顧と展望 (平成28年 (2016年) 1月) [Bel- és Külföldi fejlemények, visszatekintés az elmúlt évre és várható kilátások, 2016 január] A hivatal honlapjáról hozzáférve: <http://www.moj.go.jp/content/001177471.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat. 最近の内外情勢 2016年12月 [Bel- és külföldi fejlemények 2016 December] <http://www.moj.go.jp/psia/201612naigai.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat. 立入検査実施施設 (平成27年1月から12月実施分) [Helyszíni Nyomozások lebonyolítása az érintett létesítményekben – 2015 január–2015 december] <http://www.moj.go.jp/content/001184142.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- ONUKI Keiko. 国際情報機関の存在意義の考察: 我が国での創設の必要性. [A nemzetközi hírszerző szervezetek jelentősége- Ilyen intézmények szükségessége hazánkban] 麗澤学際ジャーナル 5.1 (1997)
- OROS, Andrew L. *Japan's growing intelligence capability*. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence 15/1. (2001)
- Public Security Intelligence Agency JAPAN. *Annual Report 2011 Review and Prospects of Internal and External Situations (January 2012)* <http://www.moj.go.jp/content/000096470.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Public Security Intelligence Agency JAPAN. *Annual Report 2012 Review and Prospects of Internal and External Situations (January 2013)* <http://www.moj.go.jp/content/000112383.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- RADCLIFFE, William W. *Origins and Current State of Japan's Reconnaissance Satellite Program*. Studies in Intelligence 54.3 (2010)
- ROSEN, Armin. *The Strange Rise and Fall of North Korea's Business Empire in Japan, The Atlantic*, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2012/07/the-strange-rise-and-fall-of-north-koreas-business-empire-in-japan/260373/> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- SANKEI: 朝鮮大学校元幹部逮捕 「スパイ天国・日本」狙い撃ち 北朝鮮の指示役、韓国大統領選でも暗躍 [A Korea Egyetem előző intézményvezetőjének letartóztatása, „Kémek Paradicsoma, Japán” – Az észak-koreai ügynökök a dél-koreai elnökválasztással kapcsolatban is tevékenykedtek] SANKEI Nyusu [Sankei hírügynökség] <http://www.sankei.com/affairs/news/160202/afr1602020050-n1.html> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

- SANKEI: 監視能力の向上期待 情報収集衛星打ち上げ成功 [Javuló kilátások a felderítési képességek terén– Sikeres volt a tervezett Felderítő műhold pályára állítása] SANKEI Nyusu [Sankei hírügynökség] <http://www.sankei.com/life/news/150326/lif1503260021-n1.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- The Asahi Shinbun: *EDITORIAL: Civilian control needed to stop dodgy SDF monitoring of civilians* <http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201602030038.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Védelmi Minisztérium. 防衛省 2016 [Védelmi Minisztérium – (Tájékoztató kiadvány) 2016] http://www.mod.go.jp/j/saiyou/sougou/sougou_jimu/pdf/28_pamphlet.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Védelmi Minisztérium. 防衛省情報本部・2016情報本部職員採用パンフレット [Védelmi Minisztérium, Információs Központ: 2016-os Felvételi Tájékoztató] <http://www.mod.go.jp/dih/bosyu.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- WDIC. 情報収集衛星 [Felderítő Műholdak]. WDIC Japán nyelvű on-line enciklopédia <http://www.wdic.org/w/SCI/%E6%83%85%E5%A0%B1%E5%8F%8E%E9%9B%86%E8%A1%9B%E6%98%9F> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- WEBCATPLUS. Uematsu Shinichi öntéletrajza <http://webcatplus.nii.ac.jp/webcatplus/details/creator/2319393.html> (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- Wikileaks. INR ASSISTANT SECRETARY FORT CONSULTS WITH JAPANESE COUNTERPARTS 2008 October 24 https://wikileaks.org/plusd/cables/08TOKYO2980_a.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 05.)
- WILLIAMS, Brad. *Explaining the Absence of a Japanese Central Intelligence Agency: Alliance Politics, Sectionalism, and Antimilitarism* in. *Journal of East Asian Studies* 13.01 (2013) pp. 137-164.

**A LÉLEKTANI MŰVELETEK SZEREPE A HÍRSZERZÉS
VONATKOZÁSÁBAN**

A hírszerzést/felderítést nem csak azért érdemes és érdekes vizsgálni, mert jellegéből fakadóan rejtett, zárt a nagyközönség számára, hanem számos olyan kis területre bontható le, amelyeket tovább elemezve olyan – napjainkban is meghatározó – cselekvéstípusok fordulhatnak elő, melyek viszonylag kis idő, pénz és energia ráfordítását igénylik, emellett nagy eredményeket érhetünk el velük. Ha valamikor fontos volt a költség–haszon elemzés, hát napjainkban ez fokozottan igaz, amikor a költségek racionalizálása fontos szempont a hadviselésben és a hírszerzésben. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a hírszerzés és felderítés fontosságát, amire márpedig jellemző, hogy ha az egyes államok befolyásukat és érdekeiket érvényesíteni szeretnék, olyan állomány és kapacitás szükséges, amely képes feladatát magas szakmai színvonalon ellátni, ami felkészülést és folyamatos fejlesztést igényel. A nyílt forrású információszerzés (OSINT: a hírszerző tevékenységnek az a módszere, amely elsősorban nyílt, tehát nem titkos, azonban ugyanúgy értékes információt képes megszerezni az Internet, a tömegmédia és különböző kiadványok révén)¹ költséghatékony megoldásai számos esetben képesek kielégíteni a szükséges információigényeket, azonban mindig lesznek olyan helyzetek, ahol az ember, mint információforrás és a hírszerző, mint aki megszerzi az információt, nélkülözhetetlen (HUMINT)². Ez a megoldás ugyan sokkal költségesebb, azonban megbízhatóbb és pontosabb is. Utóbbi módszer költségeinek „lefარagása” csak úgy érhető el, ha olyan módszereket dolgozunk ki és alkalmazunk, amelyeket a felderítő/hírszerző saját erőforrásból, képességeinek köszönhetően tud alkalmazni.

Ezen a ponton válik fontossá maga a kiképzés, amely ugyan zárt képzési rendszerben folyik, a tudományos kutatás viszont hasznos javaslatokkal, észrevételekkel hozzájárulhat a leendő vagy már alkalmazott állomány hatékonyabb tevékenységéhez, ezáltal segítve a döntéshozók munkáját. A lélektani műveletek (PSYOPS³) éppen az a kategória, amelyet, ha egyének esetében alkalmazunk, szintén eredményes lehet. Egy olyan tevékenységről van szó, amelynek fő jellegzetessége, hogy nem fizikai, fegyveres úton történik az érdekek érvényesítése, hanem az ellenség attitűdjének, viselkedésének és érzelmeinek befolyásolása útján. Ez azért bír rendkívüli jelentőséggel, mert a saját erők megóvása sokkalta biztosabb, a veszteség minimalizálható. Első olvasatra talán szokatlan lehet a lélektani műveletek alkalmazása a HUMINT tevékenység során, de talán nem elvetendő ötlet. E képesség alkalmazása elterjedt a civil-katonai együttműködés keretében, de kevésbé a hírszerzés területén. Erre majd egy későbbi részben térek ki

¹ INTelligence: Open Source Intelligence – Historical Document, www.cia.gov, 2010. július 23. (utolsó frissítés: 2013. április 30.) <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/open-source-intelligence.html> (Letöltés ideje: 2017. 04. 06.)

² Human Intelligence – emberi erőforrásokkal történő hírszerzés

³ Psychological Operations – Lélektani/pszichológiai műveletek

részletesebben, hogy hogyan is értem pontosan a lélektani műveletek alkalmazását a hírszerző/felderítő és a célközönség (amely itt egy ember, vagy egy nagyon kis létszámú csoport) között.

Az információs és pszichológiai műveletek elhelyezése, értelmezése

A pszichológiai műveletek vizsgálata – tekintve, hogy a részét képezi – nem végezhető el az információs műveletek céljainak bemutatása nélkül. A széleskörű, minél több forrást alkalmazó információszerzés elengedhetetlen a katonai műveletek során. Mindez azért fontos, hogy a lényeges és meghatározó döntéseket olyan pontos, időszerű és megbízható információk támasszák alá, amelyek előmozdítják az ellenséges erők pusztítását vagy semlegesítését és a saját erők védelmét. Ezen információk ellenőrzése, feldolgozása, és a döntéshozó(k) számára értelmezhetővé tétele hozzájárul az információs fölény kialakításához. Így a minőségi és jelentős információk birtoklása hadműveleti fölényhez vezethet, persze ez nem automatikusan történik, ennek kihasználása és a felelősség már a döntést meghozó személyt terheli.

Az információs fölény kialakítása (többek között) lehetővé teszi, hogy a döntéshozó:

- *többet tudjon a szemben álló félről, mint amit ő tud a saját erőinkről;*
- *eredményesen tudja korlátozni a szemben álló fél vezetési és információs rendszereit, illetve döntési folyamatait, miközben ilyen behatásoktól képes megóvni a saját rendszereinket;*
- *a saját vezetési folyamat gyorsabb legyen, mint a másik fél vezetési folyamata.*

Az információs fölény megszerzése és megtartása az alábbiakat jelenti:

- *az ellenségről, a harctéri környezetről és a saját erőkről szerzett információkkal megteremteni az információs fölény alapját;*
- *kihasználni és megvédeni a saját információs képességeinket;*
- *gyengíteni, lerontani az ellenség információs lehetőségeit.⁴*

A hírszerzés vonatkozásában így megállapítható, hogy ha a „gépezetbe hiba csúszik” és a megszerzett információ pontatlan, az súlyosan érintheti a saját erőket, amely rosszabb esetben emberveszteséggel is járhat.

A lélektani/pszichológiai műveletek NATO definíció szerint: „olyan tervezett pszichológiai/lélektani tevékenység, amely különböző kommunikációs és egyéb módszereket alkalmazva, a kijelölt célközönség érzéseire, viselkedésére és hozzáállására befolyásoló hatással irányul a meghatározott politikai és katonai célok előmozdítása érdekében.”⁵

Általában ha a hírszerzés/felderítés és a pszichológiai műveletek kapcsolatában a sorrendet vizsgáljuk, arra jutunk, hogy a hírszerzés először megszerzi azt az információt, ami alapján a pszichológiai műveleteket végre lehet hajtani. Tehát,

⁴ Dr. HAIG Zsolt mk. ezredes: Az információs műveletek, a SIGINT és az elektronikai hadviselés kapcsolatrendszere; Felderítő Szemle, 2007. február VI. évf. Különszám p. 28. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 05. 26.)

⁵ AJP-3.10.1(A) Allied Joint Doctrine for Psychological Operations p.17.

először a felderítők munkájára van szükség ahhoz, hogy az elérendő cél érdekében végrehajtott művelet megvalósulhasson.⁶

Most és a jövőben is, az aktuális helyzetről adott kép az, ami alapján forgatókönyveket lehet kidolgozni a jövőre vonatkozóan. A főként emberi erőforrásokat alkalmazó „human intelligence” (HUMINT) képes ezt a legeredményesebben biztosítani. Nem túlbonyolítva ennek magyarázatát, a felderítő „itt és most” szerzett információinak közvetítésével derülhet fény a jövőre vonatkozóan az „akkor és ott” helyzetre a célterület és célcsoportról szerzett információkkal, ami a lehető legrelevánsabb mind közül. Ezért a lélektani műveletek végrehajtásához az általánosnál fontosabb kihangsúlyozni a HUMINT szerepét. A célcsoport-elemzés során így nélkülözhetetlenné válik az emberi tevékenység szerepe, amit kizárólag egyéb eszközök segítségével csak felületesen lehetne elvégezni.

Military Information Support Operations (MISO⁷) és a lélektani műveletek

A teljesség igénye nélkül az alábbiakban egy olyan műveleti tevékenységet vizsgálunk, amely nagyon szoros kapcsolatban áll a lélektani műveletekkel, azonban az átfedések és hasonlóságok ellenére egyelőre nem tartom célszerűnek a két fogalmat (MISO és PSYOPS) egyazon értelmezés szerint vizsgálni. A 2011 decemberében az Egyesült Államokban kiadott katonai információs támogató műveletek doktrína (JP 3-13.2 Military Information Support Operations⁸) rövid áttekintésében hasonló meghatározásokkal találkozhatunk, mint a NATO által kiadott AJP-3.10.1(A) Pszichológiai Műveletek Doktrínájában. Mint minden műveleti tevékenységnek, a katonai információs támogató műveletek célja is a politika által meghatározott célok elérésében való közreműködés.

A két definíció közötti markáns különbség abban mutatkozik meg, hogy a JP 3-13.2 nem használja a „psychological” megfogalmazást, míg a NATO doktrínában ez maradéktalanul megvalósul. A két meghatározás alapvetően ugyanazt a célt határozza meg a műveletet végrehajtó szervezet számára, ami nem más, mint a célközönség⁹ percepciójának, viselkedésének, attitűdjének befolyásolása. Ami szintén említésre méltó, hogy a szövetséges doktrína nem tér ki, hogy mit ért célközönség alatt, míg az USA-ban kiadott doktrína egyéneket, csoportokat, szervezeteket és külföldi kormányzatokat jelöl meg esetleges célközönségeként. A hírszerzés/felderítés oldaláról vizsgálva a NATO AJP-3.10.1(A) doktrína kevésbé részletes és pontos. A JP 3-13.2 kiadás szűk két oldalon keresztül részletezi a hírszerzés szerepét a MISO műveletekben. Konkrétan kiemeli, hogy a célcsoport-analízis (target audience analysis) és az értékelés (evaluation) két olyan stádium, amely kulcsszerepet játszik a katonai információs támogató műveletek során. A

⁶ AJP-3.10.1(A) Allied Joint Doctrine for Psychological Operations p.22.

⁷ MISO – Military Information Support Operations, másnéven katonai információs támogató műveletek

⁸ Joint Publication 3-13.2 Military Information Support Operations, USA 2011.

⁹ TA – target audiences, másnéven célcsoport

hibás célcsoport-analízis és a művelet végrehajtása utáni kiértékelés nem megfelelően történő végrehajtása egyaránt fenyegetésként értelmezendő.¹⁰

Egy 2010-es cikkre alapozva¹¹ a PSYOPS fogalom ki-, és a MISO terminológia beiktatása nem teljesen állja meg a helyét, ugyanis a katonai információkkal történő támogatás nem lehet ugyanaz, mint a lélektani műveletekkel való támogatás. Nem tisztem megítélni, hogy melyiknek a használata állja meg jobban a helyét, hiszen a szövetséges doktrína az elsődleges, amit egy magyar katonának figyelembe kell vennie. Azonban mindenképpen érdekes a névváltoztatás, különösen annak fényében, hogy milyen hatást válthat ki az átnevezés. A „pszichológiai műveletek” szóösszetételét olvasva olyan érzése lehet az olvasónak, mintha viselkedését direkt módon szeretnék befolyás alá venni. Ezzel szemben a katonai információk támogató műveletek első olvasatra közel sem ébresztenek olyan ellenszenves érzéseket, amelyekből az olvasó célpontként érezné magát, aki felé a befolyásolás irányul. Így tehát a kevésbé „támadó” jellegű kifejezés előnyösebb megítélésben részesülhet a szakmailag „avatatlanabb” fülekben. Itt mindenekelőtt a percepció van a hangsúly, mert már önmagában ez is a folyamat része lehet.

A lélektani műveletek alkalmazása az elhárító és hírszerző munkában – egy sajátos megközelítés

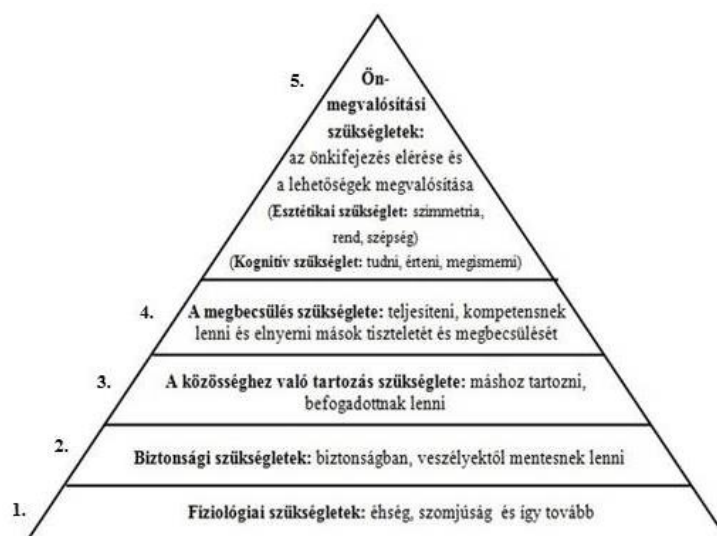
Arról már esett szó, hogy a lélektani műveletek végrehajtásában milyen fontos szerep jut a hírszerzésnek/felderítésnek. Azonban egy olyan alkalmazásra is szeretném felhívni a figyelmet, amely még inkább elébe megy a dolgoknak és már a hírszerző művelet során alkalmazható. Ez nem más, mint a szükségleteken alapuló befolyásolás, tehát a saját érdekből történő manipuláció. E képességgel a HUMINT keretein belül foglalkozom, de fontos kiemelni, hogy a felderítés/hírszerzés más, egyéb kategóriáin belül is, mi több, az élet számos más területén alkalmazható. A köztudatban Maslow-piramisként elhíresült szükséglet-hierarchia-modell az egyik alapja a lélektani műveleteknek, így a manipulációnak is.

Ahhoz, hogy a felderítő katona az előjárói által kért információ birtokába jusson, olyan ismeretekre is szüksége van, amelyek segítségével a forrást (célközönséget) a saját érdekei szerint befolyásolni tudja. Ennek egyik kiváló eszköze lehet az alábbi, Abraham Maslow által kidolgozott piramismodell, amely öt fő szükségletet különböztet meg, amelyek az individuum szempontjából fontosak.¹²

¹⁰ JP 3-13.2 <https://info.publicintelligence.net/JCS-MISO.pdf> p.76 (Letöltés ideje: 2016. 06. 14.)

¹¹ Noah SHACHTMAN: Military Mulls New Name for Psychological Operations: MISO (2010.06.25.) <http://www.wired.com/2010/06/military-mulls-new-name-of-psychological-ops-miso/> (Letöltés ideje: 2016. 06. 16.)

¹² Megjegyzés: Az alá- és fölérendeltségi viszony nagyon meghatározó. Egy hivatásos katona, aki éveken keresztül részesült szigorú kiképzésben, nem feltétlenül hasonlóan vélekedik a saját szükséglet-hierarchiájáról. A kiképzés során tehát az egyes szinteken lévő szükségletek módosulhatnak, így a fenti piramis és az alapmodell elsősorban a civilekre érvényes. Törvényszerűségeket meghatározni ezen a téren így nem lehet.



1. ábra: Abraham Maslow szükséglethierarchiája¹³

A piramisszerű elrendezés azért is szemléletes, mert ezek a szükségletek Maslow szerint egymásra épülnek. A szükségletek között tehát alá-fölrendeltségi viszony áll fenn.¹⁴ Az egyes szintek akkor kerülnek előtérbe (az egyénben aktiválódik az igény az adott szint kielégítésére), amikor az alatta levő szint legalább részlegesen kielégítődik. A lélektani műveletek szempontjából ez azért fontos, mert egyrészt a 3., 4. és 5. szinten már megtalálhatóak olyan igények és szükségletek, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy beteljesítésük révén – manipulációval – a felderítő/hírszerző információhoz jusson. Mindezt figyelembe véve, fontos az adott (cél)személy, kapcsolat vagy informátor pontos kiismerése, mert ezáltal fény derülhet az illető szükségleteire, amelyek által befolyás alá lehet vonni.

Itt elsősorban a lélektani vizsgálatra helyezném a hangsúlyt, hiszen a fiziológiai és biztonsági szükségletek nagyobb valószínűséggel ki vannak már elégítve. (Természetesen egy konfliktusos zónában nemcsak az információ birtokosa, de annak hozzátartozói is veszélyben lehetnek, ami azt jelenti, hogy a biztonság, mint igény és szükséglet sincs biztosan garantálva. Ha ezt a hírszerző felismeri és előteremti a biztonság alapvető feltételeit – például külföldre menekítés – azzal nagy lépést tett az információ megszerzése felé, hiszen az információt birtokló személy „adósa” lesz a saját maga és családja biztonsága megteremtéséért.)

Szükséges némi kitekintést tenni az elhárítói tevékenység területére is. A hagyományos értelemben vett elhárítás és hírszerzés egymás ellenpólusai, eszközrendszerük azonban hasonló, csupán más-más irányban folytatnak

¹³ Dr. ROÓZ József – Dr. HEIDRICH Balázs: Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai, 2013.

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdantanscorm/4_2_1_abraham_maslow_szukseglethierarchia_elmelete_XVlxSjTG3FzXf uFY.html (Letöltés ideje: 2016. 06. 16.)

¹⁴ Dr. MEZŐ Ferenc: Az emberi szükségletekre irányuló lélektani műveletek (PSYOPS) p.4. In: Hadtudomány 2007. március XVII. évf. 1. szám (Vö.: Maslow, 1988. p. 373-374.) http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_15.pdf (Letöltés ideje: 2016. 08. 20.)

titkosszolgálati tevékenységet. A legmarkánsabb különbség abban mutatkozik meg, hogy az elhárítás esetében a prevenció kiemelt jelentőségű, mert alapvetően egy állam alkotmányos rendjének *védelmében* cselekszik. Ebből adódóan a manipuláció, mint eszköz mindkét oldalon szerepel, de fontos megjegyezni a szigorú törvényi keretek által meghatározott korlátokat, amelyeknek érvényesülni kell a műveletek során. Sok esetben van szükség azoknak a személyeknek a felkutatására, akik releváns információval bírhatnak az ellenérdekelt titkosszolgálatok céljait, irányvonalait illetően. Az említett tippszemélyek lojalitása kulcsszerepet játszik.¹⁵ Az elhárításnak olyan eszközöket kell adott esetben alkalmaznia, amelyek révén észrevétlenül fogadtatja el magát és szerzi meg a bizalmat, amin keresztül később eljuthat a kívánt információk megszerzéséhez. Ennek során olyan lélektani vizsgálatoknak kell alávetnie a forrást, ami a személyiségének, vágyainak pontos megismerését eredményezi. Ezek fokozatos beteljesítése segíthet a kitűzött cél elérésében.

Az elhárítás, lévén elsősorban hazai tevékenység ugyan tartalmaz kockázati tényezőket és fontos lehet a fedett jelleg megőrzése, de korántsem veszélyeztet a külföldi lelepleződés szigorú következményeivel. Ez valamilyen szinten kiszélesíti a műveleti és eszközhasználati szabadságot.

A célcsoport-elemzésről röviden

A lélektani műveletek végrehajtásának egyik nélkülözhetetlen eleme a célcsoport-elemzés. Ezen alapszik a művelet végrehajtása, de ami ennél is fontosabb, a siker kivívása. Számos olyan helyzet fordult már elő, hogy a pszichológiai műveletek előkészítése során ebben a fázisban hiányosságok merültek fel. Az apró ábrázolási hibák és egyéb kicsiny jelentőségűnek vélt részletek nagymértékben hozzájárulhatnak a művelet sikertelenségéhez, vagy csak részleges sikeréhez.¹⁶

Az a hírszerző, aki feladatául kapja, hogy a műveleti területen információt gyűjtsön a lélektani műveleteket megelőzően az adott népről, etnikai csoportról, környezetről, célcsoportról, nagymértékben támaszkodhat a társadalomtudományokra és azon belül is különösen az antropológiára, emellett pedig a kulturális hírszerzésre (CULTINT¹⁷). Ahogy már korábban arról szó esett, elsősorban a HUMINT tevékenységen keresztül szeretném bemutatni a hírszerzés szerepét a lélektani műveletek során, azonban szót kell ejteni a nyílt forrású hírszerzés (OSINT) adta lehetőségekről is. Az OSINT műveletek során számos kulcsfontosságú információra tehet szert a hírszerző, többek között az adott térségről, kultúráról szóló kiadványokból, könyvekből vagy épp olyan utazók élménybeszámolóiból, akik eltöltöttek egy bizonyos időt a vizsgált térségben. Ez mind rendkívül hasznos lehet. Azonban a releváns, időszerű és pontos információk megszerzéséhez elengedhetetlen az adott térségben a katonai, gazdasági és diplomáciai jelenlét, ami pedig HUMINT eszközöket és módszereket igényel. Ez hosszú és időigényes munkát követel meg a hírszerzőtől, ami pedig felveti az adott országban a jelenlét

¹⁵ ÁDÁM László: Az elhárítás feladatrendszere, In: Dr. DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2014. p. 130.

¹⁶ Dr. PIX Gábor alezredes: A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata (PhD-értekezés); http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2006/pix_gabor.pdf (Letöltés ideje: 2016. 07. 13.)

¹⁷ Cultural Intelligence – kulturális hírszerzés

időtartalmának hosszát és az érdekek figyelembevételével történő erőforrások ráfordítását a hírszerzésre/felderítésre.

A terepen való tájékozódás, a kapcsolati háló kiépítése, valamint az informátor(ok) megtalálása semmiképpen sem könnyű feladat¹⁸, mégis rendkívül fontos a célcsoport-elemzés során. Ennek alátámasztását egy példával szeretném igazolni. A vietnami háborút lezáró 1973. január 27-én Párizsban aláírt békeszerződés alapján megkezdték az amerikai csapatok kivonását és ezzel egy időben létrehozták Dél-Vietnámban a Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságot¹⁹, amelynek tagjait irániak, indonézok, lengyelek és magyarok alkották. Az 1974-1975-ös időszakban szolgálatot teljesítő magyar tiszti kontingens keretein belül végezte felderítő munkáját az a megközelítőleg fél tucat hírszerző katona is, akinek feladatul szabták a déli katonapolitikai helyzetről szóló információk megszerzését és ezek továbbítását az északi csapatok felé. Egyikük emlékiratában ír arról, hogyan is történt az ottani kapcsolati rendszer kialakítása. Rendkívül nagy hangsúlyt fektettek a beszéd és tárgyalókészség mellett a tartalmi ismeretekre is. Ahhoz, hogy az együttműködés sikeres legyen, „fontos szerepet kapott a pszichológiai tényező, vagyis az a mód, ahogy a célszemélyt megfogtuk, magunkhoz idomítottuk olyképpen, hogy tudását és ismereteit hasznosítani lehessen hosszabb távon is.”²⁰ A lélektani műveletek ilyen módon való alkalmazása olyan kulturális ismereteket is igényel, amelyek nélkül nehéz lett volna a kapcsolatok fenntartása és újabb információforrások szerzése. Az ázsiai kultúra és szellemiség eltér az európai felfogástól. Egyfajta befelé fordulás is jellemzi többek között az ott élő népeket, döntéseiket lassan de rendkívül körültekintően hozzák meg, és tudják, hogy azokat nem szabad siettetni. Az európai gondolkodás ezzel szemben lényegre törő, gyors eredményekre törekvő, amely nem feltétlenül vezet eredményre, ennek pedig ékes példája a vietnámi események végkifejlete. Számos egyéb mellett ezt a hibát is elkövetve az amerikai beavatkozás ezzel nem számolt (másképp a kínai közeledéssel hatalmas előnyt kovácsolt magának a szovjetek elleni harcban).²¹ Nagyon világosan megmutatkozik tehát, hogy szükség van a kulturális hírszerzés eredményeinek felhasználására is.

A pszichológiai/lélektani műveletek morális kérdései

A múlt háborúi és ütközetei között aligha találunk olyat, amelyet sikerült véráldozat nélkül megvívni és ez több mint valószínű, hogy a közeljövőben sem fog változni. Az emberélet értéke egyes régiókban, országokban eltérő lehet, és különösen ott alacsony, ahol napi szinten folyik fegyveres konfliktus. (Mindezek ellenére állítom, hogy az emberi élet felbecsülhetetlen és értéke ezáltal állandó.) A nemzetközi hatalmi rendszer jellegéből adódóan konfliktusokkal telített, ebből pedig egyenesen következik maga a harc, az időről időre történő összecsapások. Ennek okát nem kívánom mélységeiben vizsgálni, a nemzetközi kapcsolatok egy olyan tudományág, amely többek között erre a konfliktusos viszonyrendszerre is keresi a választ.

¹⁸ SZTANKAI Krisztián: A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben In.:Felderítő Szemle 2014. október XIII. évfolyam 3.szám p. 65.

<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-3.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 08. 05.)

¹⁹ ICCS – International Commission of Control and Supervision

²⁰ PRÁCZKI István: Egy magyar hírszerző emlékiratai; Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014. p. 245.

²¹ Uo. p. 269-270.

A lélektani műveletek egy olyan formája a fegyveres küzdelemnek, ahol az egyénnek nem a fizikuma sérül, tehát testi épsége alapesetben és alapvetően sértetlen marad. Ha másként szeretném kifejezni, egy olyan eszköz, mely indirekt módon vezethet el a siker vagy győzelem kivívásához. Ez a kerülőút olykor hosszabb, de rövidebb is lehet. A pszichológiai műveletek során az egyén vagy csoport olyan behatás alá kerül, melynek során az attitűd, a viselkedés és alapvetően a gondolkodásmód változik meg, ráhatás vagy befolyásolás által. Hogy ez most sérülésnek minősül-e vagy sem, arra nem tudok pontos választ adni. Az viszont mindenképpen igaz, hogy a műveletet végrehajtó egység és a célközönség között egy alá-fölérendeltségi viszony áll fenn, legalábbis ez a szándék. Ha az emberáldozatok számának szempontjából vizsgálunk egy háborút vagy fegyveres összecsapást, a lélektani műveletek egy olyan eszköz, mely drasztikus módon lecsökkentheti ezt, tehát humánusabbnak mondható. Azt viszont régóta tudjuk, (amióta létezik a pszichológia) hogy a mentális és lelki problémák is vezethetnek egy emberi élet tönkretételéhez. A lélektani műveletek esetében itt azt kell figyelembe venni, hogy hatásukat tekintve milyen következményekkel járhatnak a közeljövőben. Itt nem azt szeretném állítani, hogy ha valaki alanya egy pszichológiai műveletnek, annak komoly mentális, lelki következményei lesznek. A kérdés az, hogy milyen módon alkalmazzuk, mekkora embertömegben, milyen céllal és mik a várható következmények? Az első világháborúban az európai közhangulatot nagymértékben meghatározta a propaganda, hiszen a nép támogatása elengedhetetlen volt az adott állam vezetői számára. Nem párhuzamot vonva, a terror eszköze - amely napjaink Európáját rendkívüli mértékben érinti – mutatja meg azt, hogy milyen nagy hatással van a félelem az emberek életére és mekkora gazdasági visszaesést eredményezhet például a turizmusban egy elkövetett merénylet. Ez csupán egy példa arra, hogy a terrorizmusnak milyen hatásai vannak, és amelyek egyben nagyon komoly pszichológiai és mentális hatásokat váltanak ki. Csupán azért említem meg ezt, hogy rávilágítsak arra, hogy a félelem mesterséges gerjesztése milyen hatásokat válthat ki a társadalom minden egyes részében, rétegében.

A nemzeti érdekek (nemzetbiztonság) és az állampolgári jogok közötti egyensúly

Számtalanszor felmerült már az a kérdés, miszerint a nemzeti érdek vagy nemzetbiztonság érdeke előrébbvaló-e mint az állampolgárok jogai? Ez a kérdés időről-időre felvetődik, különösen annak fényében, hogy az állam részéről a végrehajtó hatalom valóban megosztott helyzetben van, hiszen hatással lenni azokra az állampolgárokra, akik megválasztották, annak érdekében, hogy a nemzeti érdeket érvényesíteni tudja, (ami többé-kevésbé valószínű, hogy az állampolgárok javát is szolgálja) különösen kényes kérdés. Az érdekek prioritása és a következmények számbavétele után általában a realista nézetek szerint történik meg a cselekvés, tehát a nemzeti (biztonsági) érdekek előnyt élveznek az állampolgárok jogaival szemben. Véleményem szerint is ez a helyes és logikus sorrend.

Vannak azonban olyan esetek is, ahol az egyéni morális értékítélet felülírja az állam *érdekeit*, mert az egyesek szerint már túllépett hatáskörén és az állampolgárok személyiségi jogainak megsértésével gyakorolja hatalmát. Sok volt alkalmazott, hírszerző, egykor fontos beosztást betöltő személy hoz nyilvánosságra olyan információkat, amely bizonyos mértékig „leleplezi” az állam jogellenesnek vélt

tevékenységét, amit ugyanakkor az állam jogosnak ítél meg, feloldhatatlannak látszó ellentmondást létrehozva.

Fontos tehát figyelembe venni a célközönségen végrehajtott lélektani műveletek utóhatásait és következményeit. A siker kivívása, mint elsődleges szempont egy rendkívül fontos eleme a lélektani műveleteknek, mindemellett kiemelt szerepet kell, hogy kapjon a hosszú távú, stratégiai célok kijelölése mellett, a várható, szintén hosszú távú következmények feltérképezése is. Ez nagy segítség lehet abban, hogy a morális kérdésekben is eligazodjunk.

Következtetések

A demokratikus berendezkedésű államok egyik alappillére az emberi jogok és ezek betartatása. A jólét és a fenntartható fejlődés érdekében a háború, mint a konfliktusokra adott válasz, egyre kevésbé tolerált az állampolgárok és a közvélemény oldaláról. A nagyközönség által kevésbé látható nagypolitika és magas szintű döntéshozatal így kénytelen olyan eszközöket alkalmazni, amelyek nem járnak látványos hatásokkal, de a céljaikat képesek elérni. A politikai nyomásgyakorlás, a gazdasági szankció és a propaganda mind olyan eszközök, amelyek által elkerülhető egy fegyveres konfliktus, azonban számos példa akad arra is, amikor ezek a módszerek sikertelennek bizonyulnak.

Ebben az egységes egészben helyezkedik el a pszichológiai hadviselés is, amelyet nem feltétlenül csak a katonai műveletek során, de a civil szférában ugyanúgy alkalmaznak. Legyen szó médiáról, termékeldásról, vagy csak egy politikai álláspont vagy döntés elfogadtatásáról, a lélektani és mentális eszközök alkalmazása elengedhetetlen a siker eléréséhez.

Maga a lélektani műveletek alkalmazása a hírszerzés során csupán egy részét képezi e műveleti képesség alkalmazási területeinek, azonban mégis döntő befolyással lehet az adott helyzetre. Az a tény, hogy létezik alternatív megoldás az erőszak alkalmazására, egyrészt mérsékelni képes a vérontást, másrészt kibővíti a fegyveres eszköztárat. Ennek köszönhetően a konvencionális eszközök és eljárások hatásai csökkenthetőek és egészen új megoldások szülehetnek a kijelölt cél érdekében. Így a lélektani műveletek alkalmazása is hozzájárulhat a hírszerzés tökéletesítéséhez, még akkor is, ha csupán „finomhangolásról” van szó.

Felhasznált irodalom:

- John ARQUILLA: Ethics and Information Warfare In: Zalmay Khalilzad, John P. White, Andy W. Marshall (Szerk.): Strategic Appraisal - The Changing Role of Information in Warfare ISBN: 0-8330-2663-1
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1016/MR1016.chap13.pdf (Letöltés ideje: 2016. 06. 16.)
- BODA Mihály: A katonai etika helye az etikán belül, Társadalom és Honvédelem XIX. évfolyam 2015. 1. szám http://uni-nke.hu/uploads/media_items/tarsadalom-es-honvedelem-xix_-evfolyam-1_-szam.original.pdf (Letöltés ideje: 2016. 07. 15.)
- Dr. DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. ISBN: 978-615-5305-49-8

- Dr. HAIG Zsolt mk. alezredes: Az információs műveletek, a SIGINT és az elektronikai hadviselés kapcsolatrendszere, Felderítő Szemle, VI. évfolyam Különszám 2007. február <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-konferencia.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 08. 20.)
- INTelligence: Open Source Intelligence – www.cia.gov , <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/open-source-intelligence.html> 2010. július 23. (Letöltés ideje: 2013. április 30.)
- Joint Publication 3-13.2 Military Information Support Operations, USA 2011. [http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/JP3-13.2C1\(11\).pdf](http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/JP3-13.2C1(11).pdf) (Letöltés ideje: 2016. 06. 14.)
- Dr. MEZŐ Ferenc: Az emberi szükségletekre irányuló lélektani műveletek (PSYOPS), Hadtudomány 2007. március XVII. évf. 1. szám <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/index.html> (Letöltés ideje: 2016. 08. 20.)
- NATO AJP-3.10.1(A) – Allied Joint Doctrine for Psychological Operations <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 08. 20.)
- Dr. Glen SEGELL: National Security Has Priority over the Rights of Citizens in PSYOP. - (LONDON SECURITY POLICY STUDY Volume 8 Number 2 : July 2013) <http://www.inss.org.il/uploadImages/systemFiles/National%20security%20has%20priority%20over%20the%20rights%20of%20citizens%20in%20PSYOP%20-%20By%20Glen%20Segell%20in%20the%20London%20Security%20Policy%20Study236013512.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 08. 13.)
- PRÁCZKI István: Egy magyar hírszerző emlékiratai; Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014. ISBN: 978-615-5374-04-3
- Dr. PIX Gábor alezredes: A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata (PhD-értekezés); http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2006/pix_gabor.pdf (Letöltés ideje: 2016. 07. 13.)
- Dr. ROÓZ József – Dr. HEIDRICH Balázs: Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai, 2013. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdtan_scom/4_2_1_abraham_maslow_szukseglethierarchia_elmelete_XVIxSjTG3FzXfuFY.html (Letöltés ideje: 2016. 06. 16.)
- RÓZSA Tibor: A befolyásolás művészete, Hadtudományi Szemle 7. évfolyam 2. szám (2014) http://unike.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_2/2014_2_hm_rozsa.pdf (Letöltés ideje: 2016. 07. 13.)
- Noah SHACHTMAN: Military Mulls New Name for Psychological Operations: MISO (2010.06.25.) <https://www.wired.com/2010/06/military-mulls-new-name-of-psychological-ops-miso/> (Letöltés ideje: 2016. 06. 16.)

- SZTANKAI Krisztián százados: Cultural Intelligence (IC/CULTINT) avagy a kulturális antropológia helye és szerepe a hírszerzésben; Hadtudományi Szemle VI. évfolyam 3. szám 2013.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_131-137.pdf (Letöltés ideje: 2016. 08. 05.)
- SZTANKAI Krisztián százados: A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben, Felderítő Szemle XIII. évfolyam 3. szám 2014. október
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-3.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 08. 05.)

KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

AZ ORORSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ – „ÉDESVÍZ NAGYHATALOM”

Bevezetés

A Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Intézete egyetemének¹ kutatócsoportja szakértői anyagot készített, amelyben elemzik az édesvíz globális jelentőségét, az Oroszországi Föderáció várható szerepét és lehetőségeit a világ vízzel való ellátásában és javaslatot tesznek az ország vezetésének az e témákkal kapcsolatos feladatok megoldására.² Korábbi tanulmányunkban azt a kijelentést tettük, hogy az Oroszországi Föderáció „édesvíz nagyhatalom.”³

Tanulmányunkban – elsősorban orosz nyelvű szakirodalom felhasználásával – állításunkat szeretnénk igazolni a Putorana-fennsík és Kamcsatka gazdag vízkészletének bemutatásával. Továbbá bizonyítani kívánjuk, hogy az édesvíz-tartalékok stratégiai tényezők már napjainkban is, és még inkább azok lesznek a jövőben.

A Föld folyami vízkészlete

Az elemzés és az értékelés az Oroszországi Föderáció Állami Hidrológia Intézete 2014. évi tanulmányának rövid összefoglalója alapján készült.⁴

A világ folyóinak édesvízkészlete, a folyók összhozama 42,8 ezer km³/év. Az ebből az óceánokba torkolló vízmennyiség 39,5 ezer km³/év. A különbség abból adódik, hogy nem minden folyó jut el az óceánokba/tengerekbe, valamint a vízfolyamok a medencéjük felső szakaszán a folyam kialakulásával nagyobbak, mint a folyódeltában (tölcsértorkolatban), ennek többek között az ivóvíz és öntözővíz felhasználáson kívül a párolgás az oka a vizsgált területeken. Ebből a szempontból jelentős vízmennyiség-csökkenés figyelhető meg Nílus, az Indus, és a Jangce folyókon.

Az édesvízkészletek elosztása egyenetlen a Földön. A Földünk legtöbb forrással rendelkező kontinense Ázsia (32%), majd Dél-Amerika (28%), Európa (7%), valamint Ausztrália és Óceánia (6%). Az édesvízzel való ellátás viszont legjobb Dél-Amerika területén, míg a legrosszabb az afrikai kontinensen. A népesség szerinti ellátottság Dél-Amerikában és az Óceániai szigetvilágban a legjobb, míg a legkevésbé Európában és Ázsiában biztosított, mert itt lakik a Föld

¹ Московский государственный институт международных отношений MGIMO

² Ресурсы воды и земли в мире
http://mgimo.ru/about/news/inno/243149/?sphrase_id=1634230 (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)

³ KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Konfliktusok forrása – az édesvíz hiánya (kézirat – megjelenés alatt).

⁴ Водные ресурсы
<http://hydrology.ru/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)
http://water-rf.ru/Глоссарий/903/Водные_ресурсы (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)

népességének 73%-a, és az évente megújuló jelentős vízfolyamok nagysága csak 38%.⁵

A területek és a népesség vízellátása lényeges különbséget mutat az egyes földrészekben, régiókban a Föld éghajlati öveiben való elhelyezkedése és az ott élő népesség megoszlását tekintve.

Ázsia két szélsőséges példája Kelet-Szibéria és a Távols-Kelet térségeiben meglévő vízgazdagság/vízhiány, ugyanakkor Közép-Ázsia, Kazahsztán és a Góbi-sivatag jelentős vízhiánya. Ázsiában a legnagyobb vízhozamú folyók a Gangesz és a Brahmaputra, a Jangce, a Jenyiszej, a Léna, a Mekong, az Ob és az Amur. A legnagyobb folyami vízkészlettel (vízhozammal) az Oroszországi Föderáció ázsiai területe rendelkezik (3409 km³/év), ezt követi Kína (2700 km³/év), Indonézia (2080 km³/év), India (2037 km³/év) és Banglades (1390 km³/év). Ázsia terület szerinti vízellátása Bangladesben, Malajziában és Japánban kiemelkedő, míg a népesség vízellátása Malajziában, Kirgizisztánban és Indonéziában a legjobb.

Az észak-amerikai kontinens legjelentősebb folyamai a Mississipp, Mackenzie és a Szent Lőrinc-folyók. A legnagyobb vízkészlettel Kanada (3420 km³/év) és az Egyesült Államok (3048 km³/év) rendelkezik. Észak-Amerika terület szerinti vízellátottsága Costa-Ricában, Hondurasban, míg a népesség vízellátása Kanadában és Costa-Ricában a legjobb.

Földünkön összességében a leggazdagabb, megújuló folyami vízkészlettel rendelkező területek Braziliában (8120 km³/év), Oroszországban (4322 km³/év), Kanadában (3420 km³/év), az Egyesült Államokban (33048 km³/év) és Kínában (3409 km³/év) vannak.

A Föld klímaváltozását vizsgáló kormányok közötti szakértői csoportok véleménye szerint a 21. században várhatóan megváltozik a Föld vízkészletének területi eloszlása, a vízkészletek növekedése az északi félgömb magasabb földrajzi szélességi körei környezetében és Délkelet-Ázsiában valószínű, míg Közép-Ázsiában, Afrika déli részén és Ausztráliában csökkeni fog. Az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) 2016. évi jelentésének egyik fontos következtetése, hogy a 21. században történő klímaváltozás jelentősen befolyásolja a Föld vízkészletének további csökkenését azokon a területeken, ahol jelenleg is vízhiány van.⁶ Sok területen az édesvízkészletek hiánya a létező problémákat kiegészíti a meglévő szűkös vízkészletek feletti rendelkezésben, ellenőrzésben illetve annak megszerzésében. A víz iránti kereslet pedig folyamatosan nő a népesség gyarapodása és az országok gazdasági fejlődésének függvényében.

Földünkön évente körülbelül 6 millió hektárnyi termőföld sivatagosodik el. A világon az egészséges ivóvíz hiánya és az azzal kapcsolatos betegségek miatt naponta hatezren halnak meg. Az emberiség egyre fokozódó mértékben termeli ki a talajvizet, szakértők ennek mennyiségét évi 160 milliárd köbméterre teszik.⁷ Bolygónkon az ipari szennyvizek 95 százaléka tisztítás nélkül kerül a folyókba, tavakba, tengerekbe. Számítások szerint a XXI. század közepére a természetes eredetű ivóvíz a Föld legtöbb vidékén „hiánycikk” lesz, amelyet csak importtal, valamint drága sótalánítási és tisztítási eljárásokkal lehet majd pótolni. A technikai

⁵ Uo.

⁶ Climate Change 2016: Synthesis Report, https://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_synthesis_report.htm (Letöltés ideje: 2017. 01. 12.)

⁷ Uo.

célú (elsősorban öntözésre használt) víz biztosításával még nagyobb problémák lehetnek, illetve már vannak is egyes mezőgazdasági területeken és sűrűn lakott vidékeken, mert értékelések szerint a Földünkön felhasznált édesvíz közel 70 százalékát a mezőgazdaság igényli és használja is fel.

Az Oroszországi Föderáció vízkészlete

2014-ben az oroszországi folyók vízgyűjtő területein a megújuló vízkészletek nagysága 4623 km³, ezt a vízhozamot biztosító folyamok és folyók 95%-ban (4424 km³) az Oroszországi Föderáció területén erednek és csak mintegy 5% (198,3 km³) érkezik a szomszédos országok területéről. A népesség figyelembe vételével az egy főre jutó folyóvíztartalék 30,25 ezer m³/év az ország területén. Ez azt jelenti, hogy az Oroszországi Föderáció „édesvíz nagyhatalom.”

Állításunkat a következőkkel indokoljuk. Az Oroszországi Föderáció Földünk egyik legnagyobb vízkészlettel, víztartalékkal rendelkező országa, amely a felszíni és felszín alatti vízkészletek több mint 20%-át birtokolja. Vízkészletét állandó, évszázadokon keresztül összegyűlt tavak és évente megújuló folyami víztartalékai alkotják. A megújuló vízkészletek nagyságának meghatározására a folyókban, folyamokban egy év alatt lefolyt vízhozamot vesszük alapul. Az ország folyóinak sokévi átlagos vízhozama mintegy 4270 km³/év; ami a világ folyói vízhozamának 10%-a.⁸ Az óriási vízkészlettel rendelkező ország, ahol a vízfelhasználás nem több 3%-nál, a vízelosztás területi egyenetlensége miatt egyes helyeken vízhiánnyal küzd és itt az ivóvíz minősége gyenge (az Oroszországi Föderáció európai területén a vízkészlet 8%-a található, viszont itt él a lakosság jelentős része és ide összpontosul az ipari termelés 80%-a). Az egy főre jutó édesvíz mennyisége 30.200 m³/év.



1. ábra: Az Oroszországi Föderáció földalatti vízkészlete (km³/év)⁹

⁸ Megjegyezzük, a 4270 km³/év adattal az Oroszországi Föderáció a második a világon Brazília után, <http://water-rf.ru/Статистика> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)

⁹ Uo.

Az országot 13 tenger övezi, folyóinak, amelyek többsége nem éri el a 100 km hosszúságot, 60%-a az Északi-Jeges-tengerbe ömlik. Az ország leghosszabb folyói: Léna – 2990 km, Irtisz – 2580 km, Ob – 2490 km, Volga – 1856 km és a Jenyiszej – 1360 km. A legnagyobb vízhozamú folyók: Jenyiszej – 625, Léna – 630, Ob – 404, Amur – 378 és a Volga – 248 km³/év.

Az ország társadalmi és gazdasági fejlődésében a felszíni vízkészletek hasznosításakor a nagy vízhozamú folyók elsőbbséget élveznek. A tavakban lévő vízkészletek a lassú vízcsere miatt az állandó vízkészletekhez tartoznak. Az Oroszországi Föderációban több mint 2,7 millió édes- és sósvízű tó található, amelyeknek vízfelülete 409.000 km². Az édesvízkészlet nagy része az óriás tavakban Bajkál-tó – 31.500 km², Ladoga-tó – 18.300 km², Onyega-tó – 9720 km², Tajmir-tó – 4.560 km² és a Hanka-tó – 4.070 km² található. A 12 legnagyobb édesvízű tóban az összes édesvízkészlet meghaladja a 24.300 km³-t. A tavak vízmennyisége a Kaszpi-tengert nem számítva: Bajkál-tó – 23.615 km³, Ladoga-tó – 838 km³, Onyega-tó – 295 km³, Hanka-tó – 82 km³ és a Lama-tó – 50 km³.

A tavak több mint 90%-a sekélyvízű tározó, az állandó víztartalékuk kb. 2.200–2.400 km³, felszínük nem éri el a 2 km²-t. A mocsarak és az elmocarasodott vízi élőhelyek, területek nagysága az ország területének több mint 8%-át foglalják el. Különböző becslések szerint a mocsarakban összegyűlt víz mintegy 3.000 km³.

Az orosz vízgazdálkodási gyakorlatban, a víztartalékok szempontjából, különös érdekek fűződnek a gleccserekhez és az állandó hótakaróból táplálkozó édesvízkészletekhez, amelyek az erek, patakok és folyók vízhozamát biztosítják. A gleccserek száma 8.000 darab, amelyek vízkészlete 13.600 km³. A számításoknál az Északi-sarkkör „oros”, méretét tekintve 56.130 km³-nyi jégmennyiségét nem veszik figyelembe. Legnagyobb gleccserek: Kamcsatka – 905 km², Kaukázus – 854 km², Altaj – 820 km², Korjaksz – 303 km² és Szuntar-Hajata – 202 km².

Az Oroszországi Föderáció a felszín alatti vízkészletekben is gazdag, amelyek a felszíni vízkészletek mellett az ivóvízellátás alapját alkotják. A természetes, felszín alatti vízkészletek vízhozama mintegy 787,5 km³/év. Az adatokat figyelembe véve összességében megállapíthatjuk, hogy az Oroszországi Föderáció édesvíz nagyhatalom.¹⁰

A Moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Intézete Egyetem kutatócsoportja az édesvizet fontos nemzetbiztonsági tényezőként nevezi meg. Helyi és regionális konfliktusok esetében a vízellátás ellenféllel szemben alkalmazott korlátozása vagy teljes megszüntetése fontos nyomásgyakorló eszköz és állandó konfliktus forrása lehet. Az Oroszországi Föderáció érdekszférájában ennek példaként a közép-ázsiai országok helyzetét kell említeni. Függetlenné vált országokban megszűnt az egységes vízellátási rendszer. A régió országai a szomszéd államok igényeit figyelmen kívül hagyva folytatják vízgazdálkodásukat.¹¹

Oroszországi Föderáció egyike a fejlett világ azon kevés államainak, amelyeknek bőségesen áll rendelkezésükre édesvíz. Szakértői számítások szerint a világ édesvízkészleteinek 20 százaléka az Oroszországi Föderációban található, mindezzel együtt az ország egyes területeit vízhiány sújtja. Az Oroszországi

¹⁰ Az adatok forrása: Водные ресурсы (A vízkészlet), http://water-rf.ru/Вода_России (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)

¹¹ Ресурсы воды и земли в мире, http://mgimo.ru/about/news/inno/243149/?sphrase_id=1634230 (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)

Föderáció 2020-ig érvényes nemzeti biztonsági stratégiája is említi a vízhiányt, mint biztonsági tényezőt.¹²

Oroszország nemzeti érdeke, hogy létrejöhön az édesvíz kereskedelmének nemzetközi rendszere. Ennek első lépéseként fel kell mérni az egyes régiók és országok várható édesvíz-szükségleteit, ezek kielégítésének forrásait, ki kell dolgozni a kereskedelem szabályait, valamint a víz szállításának módjait (csővezetékes, jéghegyek tengeren történő vontatása stb.). Üzleti hasznosításra fel kell ajánlani az orosz tengervíz-sótalanítási technológiákat, beleértve a hajókon elhelyezett, atomreaktorokkal működő sótalánító berendezéseket is.¹³ Tanulmányunk következő részében a Putorana-fennsík gazdag vízkészletét vizsgáljuk meg.

A Putorana-fennsík¹⁴

A Krasnojarszki határterület (Красноярский край) az Oroszországi Föderáció ázsiai területén található, melynek a Putorana-fennsík fontos vízgyűjtő területe. Rendkívül változatos, folyókban és tavakban gazdag vidék.

A Putorana-fennsík a közép-szibériai-felföld észak-nyugati részén elhelyezkedő természetvédelmi terület, amelynek nagysága közel 2,4 millió km². Népsűrűsége igen alacsony: 1 fő/km². A meglévő víztartalék nagysága 39 km³, így a víztartalék csökkenésével nem kell számolni hosszú ideig. A 250 ezer km² területű fennsíkot, az azt átszelő folyók: a Hatanga, a Pjaszina vízgyűjtő területe, délen a Jenyiszej jobb oldali mellékfolyója, az Alsó-Tunguszka, nyugaton a Jenyiszej vízgyűjtő területe határolja. Vízkészlete különleges, a tipikusan hegyi tavak, vízfolyások megszámlálhatatlan gáttal, küszöbvel és vízeséssel, valamint mély árkok, gödrök, hordalékok és édesvízi lerakódások keveréke. A síkvidéki folyószakaszokon az iszapos meder jellemző, mert a vízfolyás az üledéket nem keveri fel és nem viszi magával; mindössze 60 ilyen különleges terület van a földünkön.

A Felföld hegyeinek közepes magassága 900–1200 m. A középhegység bazalt és tufa rétegekből áll, mint egy szendvics, 30-40 réteg alkotja, ami a földtörténeti fejlődés során tektonikai mozgásokkal alakult ki. A hegytetők sajátosan laposak és középhegység-jellegűek, csak ritkán emelkedik ki belőlük egy-egy hegycsúcs. Legmagasabb pontja a Kameny (1701 m), jelentős hegycsúcsok: a Szotku-Ioje (1592 m), a Holokit (1542 m), a Kotuj-hegy (1528 m). E vidékén erednek a Felföld legnagyobb folyói: a Kotuj, a Heta és a Kurejka. A megemlített hegységek egyben vízváltatók is, amelyek magassága minden irányban fokozatosan csökken, a folyóvölgyek sugarasan futnak szét. Az itt eredő legnagyobb folyók: Kurejka (888 km), amely a Jenyiszej mellékfolyója; a Kotuj (1409 km) és a Heta (604 km) folyók a Kamcsatka mellékfolyói, a Hatanga forráságai; a Kocse-Csum (733 km), a Tutoncsana (459 km) és a Vivi (426 km), amelyek az Alsó-Tunguszka mellékfolyói.

A völgyek, szakadékok több száz méter mélyek, néhol a 800-1200 métert is elérik, sok helyen hosszú kanyont alkotnak, hasonlóan az amerikai egyesült államokbeli kolorádói Grand-kanyonhoz.¹⁵

¹² <http://www.scrf.gov.ru/security/docs/document133/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)

¹³ U.o.

¹⁴ Плато Путорана

¹⁵ Плато Путорана - затерянный мир Сибири,

<http://masterok.livejournal.com/2472473.html> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)



1-2. kép: Putorana-fennsík térképe¹⁶

A Putorana-fennsík Közép-Szibéria észak-nyugati területén található, a Dolgan-Nyenyec Autonóm körzetben. A sarkkörtől mindössze 100 km-re található ez a középhegység-jellegű tájegység, mely az 1,7 millió hektáron elterülő Putorana Természetvédelmi Terület része. A területen nincs épített út, csak nagyon kevés turista látogathatja szigorúan ellenőrzött körülmények között. Központi, érintetlen vidéke természetvédelmi terület, melyet 2010-ben felvettek az UNESCO Világörökségi Listájára.¹⁷



3-4. kép: A Putorana-fennsík vízesései

A Putorana-fennsíkot – sok vízesése miatt – a vízesések hazájának is nevezik. A folyókon több mint 1500 vízesés van, a legváltozatosabbak a nehezen megközelíthető keleti tájakon. Ez a táj az Oroszországi Föderáció és talán a Földünk egyik legsűrűbb vízeséses területe. A legnagyobb, 108 m magas vízesést a Kanda-folyón találjuk.

A fennsík megtartotta természeti szépségét és érintetlenségét, hiszen teljes egészében védett az ember természetalkító tevékenységétől.¹⁸

¹⁶ Карта Плато Путорана

¹⁷ Forrás: Карта Плато Путорана. Фото из космоса (Putorana fennsík a kozmoszból), <https://geographyofrussia.com/karta-plato-putorana-foto-iz-kosmosa/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)

¹⁸ Forrás: Плато Путорана - затерянный мир Сибири (Putorana-fennsík – az érintetlen (elveszett) világ Szibériában, <http://masterok.livejournal.com/2472473.html> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)



5-6. kép: A Putorana-fennsík tavai

A Putorana-fennsík területének közel egytizedét tavak foglalják el, számukat 25 ezerre becsülik, jelentős részük kártó. A legjelentősebb tavak vízfelülete meghaladja a 100 km²-t ezek száma jelenleg 18. A folyók néhol keskeny, de hosszú tavakká szélesednek vagy ilyen tavakból erednek. Ezek a megnyúlt alakú, több tíz km hosszú fjordos tavak szintén a Putorana nevezetességei, közülük a leghosszabb 150 km-es, a legnagyobb mélységű mintegy 420 m-es. A tavak mélysége azonban átlagosan a 100-200 m. Ilyen az Ajan-tó, délen a Vivi-tó, vagy a Kurejkán az Anama- és a Gyupkun-tó. A legnagyobb fjordos tavak – mint a Nagy Hantaj-tó (80 km hosszú, legmélyebb pontja 420 m), a Lama (82 km hosszú, legmélyebb pontja legalább 300 m), a Keta (94 km hosszú, legmélyebb pontja 180 m) – a fennsík nyugati peremén jöttek létre, vizüket a hajdani gleccserek végmoréna-sáncái duzzasztották fel. A Putorana-fennsík tavi vízrendszere folyamatosan áramló, átfolyó rendszerű. Az így keletkező tavak ásványisó-tartalma rendkívül alacsony 13-42 mg/l, még a Bajkál-tó 150 mg/l ásványisó-tartalma is alacsonynak számít, foszfát- és foszformentes, a nitrát tartalma csak 0,03-0,4 mg/l, ami jelentéktelen mennyiségnek számít. A gyorsfolyású hömpölygő patakok és folyók jelentős mennyiségű 2-9 mg/l szilíciumot tartalmaznak. Nyáron a Nap radioaktív sugárzásának növekedése következtében a kovamoszatok a szilíciumkoncentrációt csökkentik.

Mivel nincsenek túl magas hegycsúcsok, sem nagyobb gleccserek, a folyók tavaszi árvize viszonylag gyorsan levonul. Kisebb gleccserek csak északkeleten, keleten találhatóak, de összterületük nem jelentős, alig 2,5 km². Nyáron a nagyobb esőzések hirtelen áradásokat indítanak el a folyókon, ezek a Heta és a Kotuj folyók vízszintjét akár 8–10 m-re is megemelik.¹⁹

¹⁹ Putorana Plateau – UNESCO, <https://hague6185.wordpress.com/2014/02/28/putorana-plateau-unesco-heritage-site-3/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)

Név	Hossz, km	Vízgyűjtő terület, km ²	Átlagos vízhozam, m ³ /s	Átlagos évi vízmennyiség, km ³
Jenyiszej	3487	2 580 000	18 600,0	591,0
Angara	1799	1 039 000	4390,0	138,0
Alsó-Tunguszka	2989	473 000	3680,0	116,0
Hatanga	227	364 000	3320,0	105,0
Pjaszina	818	182 000	2600,0	82,0
Köves-Tunguszka	1865	240 000	1750,0	55,0
Kan	629	36 900	286,0	8,92
Mana	475	9320	98,5	3,11
Tuba	119	36 900	771,0	24,50
Oja	254	5300	632,0	1,99
Szida	207	4450	283,0	0,89
Szim	699	31 600	244,0	7,70
Nagy-Pit	415	21 700	238,0	7,51
Kurejka	888	44 700	724,0	22,80

1. táblázat: A Krasznojarszki határterület és a Putorana-fennsík folyói²⁰

A Bajkál-tavat és a Tyeleckoje-tavat leszámítva, itt találhatók Szibéria leghosszabb, legmélyebb állóvizei és legnagyobb édesvízkészletei.²¹

Tanulmányunk következő részében Kamcsatka gazdag vízkészletét vizsgáljuk meg.

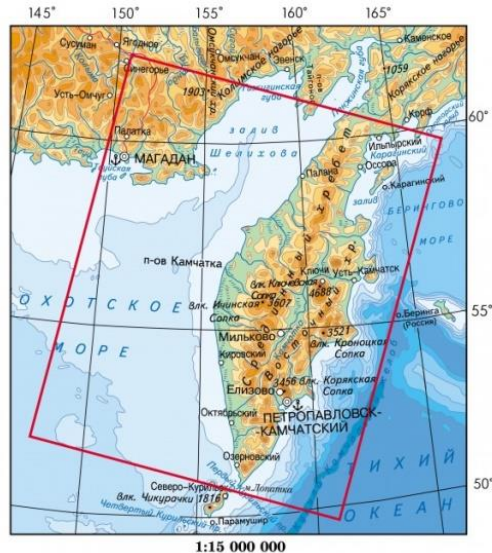
Kamcsatka vízkészlete

Kamcsatka az Oroszországi Föderáció távol-keleti részének határterülete, amelyet a Csendes-óceán két beltengere – nyugatról az Ohotszki-tenger, keletről a Bering-tenger – határolja, keskeny földszoros köti Szibériához, nyugaton a Magadani régióval, északon a Czukcs Autonóm területtel határos. A Pacifikus hegységrendszer tagja, hossza 1250 km, szélessége egyes helyeken eléri a 450 km-t, területe pedig 370 ezer km². (A tanulmány címében vállaltaknak megfelelően mi csak a félszigetet vizsgáljuk.) A félsziget nyugati partvidékén a Nyugat-kamcsatkai-alföld terül el, tengelyében a 900 km hosszú Középső-hegylánc húzódik melynek legmagasabb pontja 3621 m, míg keleti partvidéken a helyenként 120 km széles 600 km hosszú Keleti-hegylánc vonulata található, legmagasabb csúcsa 2485 m. A két jelentős hegyvonulat között a Közép-kamcsatkai-alföld található.

Kamcsatka az ellentétek földje, több különleges természeti képződménynek ad otthont. Ez a terület a vulkánok, a gleccserek, hőforrások, a gejzírek, sebes folyású patakok, tavak és vizesések otthona.

²⁰ Forrás: Красноярский край Регион (Krasznojarszki határkörzet Régió)
<http://hydrology.ru/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)

²¹ Forrás: Плато Путорана – затерянный мир Сибири (Putorana-fennsík – az érintetlen (elveszett) világ Szibériában, <http://masterok.livejournal.com/2472473.html> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)



7. kép: Kamcsatka térképe

Jelenleg 414 gleccser és 160 vulkán található a területén, melyek közül 28 aktív. A félszigeten lévő Kljucsevszkaja Szopka vulkán 4750 m tengerszint feletti magasságával egész Eurázsia legmagasabb vulkánja, kráterének átmérője 15 km. Kamcsatkán az elmúlt 270 évben mintegy 50 óriás vulkánkitörést regisztráltak.

A Kamcsatka hegyvonulatainak fekvése és hegygerince, mint vízválasztó, alapvetően befolyásolja az erek/patakok medreinek irányát, amelyek keresztirányban nyugaton az Ohotszki-tengerbe, keleten a Bering-tengerbe sietnek. Kamcsatkán több mint 14 ezer patak és folyó van, amelyek többsége 10 km-nél rövidebb és csak 105 folyó hossza haladja meg a 100 km-t. Csak a Kamcsatka-folyó az, amely a félsziget tengelyében délről északi irányba folyik, hossza 760 km. A vízgyűjtő területe mintegy 55.900 km², a folyó torkolatánál az átlagos vízhozam 960 m³/s. Kamcsatkán a felszín alatti vízbázis aránya 60%. Az éghajlatváltozás következménye, hogy a gleccserek és a hótakaró az elmúlt 20-25 évben a nyári időszakban erősebben olvadnak, területük 18-20%-kal csökkent, de az így keletkező tiszta édesvíz a talajban a felszín alatti vízbázis-tartalmat növeli.

A klimatikus feltételek következtében kialakuló jégtakaró november végétől májusig kitart. Ahol a hóforrások vize a patakokba, folyókba torkollik, ott azok soha sem fagynak be. Felső folyásánál a Kamcsatka tipikusan hegyi folyó, a középső részen, a Közép-kamcsatkai-alföldön síkvidéki jellegű, a síkság végén keskeny, de mély völgyet vájva fordul keletre, megkerülve a Kljucsevszkaja Szopka vulkán lábát, majd a torkolathoz közelítve széles folyammá alakul.

Kamcsatka területén 100 ezernél több nagy- és kisebb méretű tó található. Kamcsatkán a kráter-, kaldera-, az ártéri-, a lagúna-, a gleccser-, tőzeg-, morénagát-jellegű tavak mindegyike megtalálható. A 24 legjelentősebb tóból három kiemelt figyelmet érdemel.

A tavak közül legnagyobb a Nyerpicsse-tó, amely a Kamcsatka-folyó torkolatánál található, lagúna-jellegű, enyhén sós vizű tó a folyótorkolathoz egy csatornán keresztül kapcsolódik. Felülete 540 km² mélysége 3-14 m között változó, ismert lazac ivóhely.

A következő Kronockij-tó, a Kamcsatka félsziget legnagyobb édesvízi tava a Keleti-hegylánc és a Kronockij, a Krasenyikov, valamint a Schmidt vulkánok által határolt medencében fekszik, a tavat 10 folyó vize táplálja, felülete 240 km².

A tavak közül figyelemre méltó a meleg vizű források által is táplált Kurilszki-tó, amely a Kamcsatka félsziget déli részén található kialudt vulkán kalderában kialakult édesvízi tó, felülete 77,1 km² mélysége 306 m. A Kurilszki-tó a Bajkál-tó után a második legnagyobb édesvízkészlettel rendelkező tava. A tavat az Ohotszki-tengerrel az Ozernaja folyó köti össze. Ismert lazac ívóhely.

A félszigeten található gejzírek a 20. századi geográfiai felfedezések következtében váltak ismertté. Kamcsatkán a legjelentősebb előtálalási helyük a Gejzírek-völgye, területe 7 km². Csésze formájú, amelynek alján a hegyi patakok által vágott gejzír folyó medre alakult ki. A Gejzírek-völgyében a legerősebb és leglátványosabb hőtevékenység a folyó alsó szakaszán a sűrű hőforrások és gejzírek területén van. A hőforrásokból 96-99 fokos víz tör elő. A völgyben 20 óriás gejzír működik, amelyek a vízkészlet 20%-át adják.

Kamcsatka éghajlati viszonyait a beltengerek hatása jelentősen befolyásolja. Az Ohotszki-tengeren júniusban is jégtablák úsznak, amelyek a tenger északi részében keletkeztek. Kamcsatka keleti partjainál a Bering-tengertől származó hideg áramlat jellemző. Ezért Kamcsatka időjárása nyáron is hűvös-hideg, ugyanakkor télen sincs kemény fagy, Petropavlovszkban ritkán van -25° C alatti hőmérséklet. A félsziget nyugati oldalán a tél nagyon kemény hideg. Leginkább kellemes klíma a félsziget belső részében, a folyóvölgyekben, a tengeri szelektől mentes területeken uralkodik.



8-9. kép: Kamcsatkai vízesés és vulkán

A félsziget területi és domborzati adottságainak köszönhetően (Izlandhoz hasonlóan) a tűz és jég birodalmaként is emlegetik. Kamcsatkán szinte nincs nap vulkánkitörés nélkül. Több száz gleccser mellett 160 vulkánja közül 28 működik, és azokból 19 a világörökség részét képezi. A legmagasabb a Kljucsevszkaja Szopka – melynek egy leírás szerint „tökéletes, hihetetlenül gyönyörű kúp alakja van” – a maga 4750 méteres tengerszint feletti magasságával Eurázsia leghatalmasabb aktív tűzhányója.²²

²² Forrás: Вулканы, водопады Петропавловска-Камчатского (Petropavlovszk-Kamcsatka vulkánok és vízesések), <http://www.openarium.ru/Россия/Петропавловск-Камчатский/Вулканы> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)



10-11. kép: Mutnovszki vulkán és gleccser Kamcsatkán

Az UNESCO Világörökségi Listáján szereplő Mutnovszki vulkán a legszebb aktív vulkán Kamcsatkán. A krátertő savas, de édesvíz, télen sem fagy be teljesen. Szinte állandó a vulkáni tevékenység, a gőz- és gázkiáramlás. Csak szervezett túrákkal lehet látogatni.²³

Befejezés

Földünk növekvő népességének élelmezéséhez, ipari háttérének működtetéséhez, egészségügyi, kommunális igényeinek kielégítéséhez egyre több édesvízre van szükség – állítják a szakemberek.²⁴ A vízfelhasználás megnövekedése egyre nagyobb terhet ró az adott társadalom környezetére. Csökken a vízbázisok vízmennyisége, megnő a vízszennyezettség foka, sérülhetnek azok a kényes hidrológiai egyensúlyok, amelyek a víz utánpótlását és megújulását szabályozzák. Más szempontból ez azt jelenti, hogy felértékelődnek a Föld kontinenseinek azon területei, ahol bőven található emberi fogyasztásra alkalmas víz. A tanulmányban igazoltuk, hogy az Oroszországi Föderáció „édesvíz nagyhatalom.”

Az utóbbi évtizedben kialakult vízhiány, illetve a szennyezett víz éhínségéhez, megbetegedésekhez, járványok kialakulásához vezetett és ez a jelenség a jövőben még inkább így lesz. A vízhiány fokozódásával a népesség egy része a vízben gazdagabbnak vélt régiók felé kezd el vándorolni. Az édesvíz hiánya zavart okozhat az érintett országok gazdaságában, fenntartható fejlődésében. Legszélsőségesebb esetben fegyveres konfliktusok alakulhatnak ki, amelyek közvetlen vagy közvetett módon a rendelkezésre álló vízkészletek apadásához köthetőek. A más területekre vagy a városokba vándorolt emberek azonban újabb terheket rónak a befogadó régiók környezetére és tovább növelik annak vízigényét.

Vízhiányos területeken a közös vízbázisok az ellenséges viszonyban lévő országok között fegyveres küzdelmekhez, a békés országok között viták kialakulásához vezethet. A kedvezőbb vízstratégiai pozícióban lévő nemzetek csökkenthetik az átengedett vízmennyiséget és befolyásolhatják azok vízminőségét. Az erősebb katonai potenciállal rendelkező országok kiharcolt vízpolitikai fölényüket a velük függőségi viszonyban álló népek fenyegetésére, befolyásolására, kényszerítésére használhatják fel.

²³ Forrás: Камчатка (ледниковая система) Ледники и снежники (Kamcsatka gleccser-rendszer, gleccserek és hómezők), [http://water-f.ru/Водные_объекты/1452/Камчатка_\(ледниковая_система\)](http://water-f.ru/Водные_объекты/1452/Камчатка_(ледниковая_система)) (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)

²⁴ Красноярский край Регион (Krasznojarszki határkörzet Régió), <http://hydrology.ru/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)

Felhasznált irodalom

- Climate Change 2007: Synthesis Report https://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_synthesis_report.htm (Letöltés ideje: 2017. 01. 12.)
- Водные ресурсы (A vízkészlet) http://water-rf.ru/Вода_России (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)
- Водные ресурсы (A vízkészlet) <http://hydrology.ru/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)
- Вулканы, водопады Петропавловска-Камчатского (Petropavlovsk-Kamcsatka vulkánok és vízesések), <http://www.openarium.ru/Россия/Петропавловск-Камчатский/Вулканы> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)
- Красноярский край Регион (Krasnojarszki határkörzet Régió) <http://hydrology.ru/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)
- Карта Плато Путорана. Фото из космоса (Putorana fennsík térképe. Kép a kozmoszból) <https://geographyofrussia.com/karta-plato-putorana-foto-iz-kosmosa/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)
- Неприступная красота плато Путорана (фото, видео, фильм). Где плато находится на карте (Bevehetetlen szépség Putorana-fennsík (fotó, videó, film). Hol van a fennsík a térképen) <http://webmandry.com/nepristupnaya-krasota-plato-putorana-foto-video-film-gde-plato-nahoditsya-na-karte/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)
- Плато Путорана - затерянный мир Сибири (Putorana-fennsík – az érintetlen (elveszett) világ Szibériában. <http://masterok.livejournal.com/2472473.html> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)
- Putorana Plateau – UNESCO <https://hague6185.wordpress.com/2014/02/28/putorana-plateau-unesco-heritage-site-3/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)
- Путорана озёрная система (Putorana tórendszere) http://water-rf.ru/Глоссарий/903/Водные_ресурсы (Letöltés ideje: 2017. 01. 30.)
- Ресурсы воды и земли в мире (Vízkészlet a Földön) http://mgimo.ru/about/news/inno/243149/?sphrase_id=1634230 2017. 01. 24. (Letöltés ideje: 2017. 01. 24.)

A RADIKÁLIS ISZLÁM TERRORIZMUS SPANYOLORSZÁG ELLENI INFORMÁCIÓS MŰVELETEI

Bevezetés

Az információs technika és technológia hatalmas léptékű fejlődése a hadviselés terén is új lehetőségeket, eljárásokat, képességeket teremtett. Az információs műveletek sajátosságai a hadtudomány relatíve új kutatási területeit képezik. A 21. századra fokozottan jellemző aszimmetrikus hadviselés szereplői között ott találjuk a radikális iszlámot hirdető és alakító terrorszervezeteket. Az internetes felületek a terroristák számára is hatékony és biztonságos lehetőséget nyújtanak eszméik széleskörű terjesztéséhez.¹ Az Iszlám Állam a katonai stratégiájával párhuzamosan és annak célkitűzéseivel összhangban alakítja és alkalmazza globális kommunikációs stratégiáját.²

A hajdani és a radikális iszlám által visszaállítani kívánt egykori kalifátus területén elhelyezkedő Spanyolországban kiemelt figyelem irányul arra, hogy az ország a globális terrorszervezetek pszichológiai hadviselésének folyamatos és közvetlen célpontja.³ A globális terrorizmus jelenségeivel kapcsolatban a spanyol kormány folyamatosan törekszik a biztonságpolitika és az igazságszolgáltatás különböző területeinek módosítására.

A tanulmány célja, hogy a fentiek segítségével áttekintse a radikális iszlám terrorszervezetek Spanyolország elleni lélektani műveleteinek jellemzőit a 2000-es években, illetve a rájuk adott válaszokat.

¹ HAIG Zsolt (2007): Internet terrorizmus. A nemzetközi terrorizmus konferencia kiadványa, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2007. XI. évf. 2. sz., Budapest, p. 84. http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/terror/lekt_Haig_Zsolt.pdf (Letöltés ideje: 2016. 11. 15.)

² SHAMIEH, Luna – SZENES Zoltán (2015): The Propaganda of ISIS/DAESH through the Virtual Space. DATR, 2015; 7 (1), p. 13., http://www.tmmm.tsk.tr/publication/datr/volume10/02-ThePropaganda_of_ISIS_DAESH_through_VirtualSpace.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

³ TORRES Soriano, Manuel R.(2008) : Las menciones a Espana en la propaganda yihadista (v.1). Athena Intelligence, No.10/08, 2008. november, <https://www.upo.es/personal/mrtorsor/PUBLICACIONES/ANALISIS/a10.2008.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 20.) és TORRES Soriano, Manuel R.(2016): La lucha por liderar el yihadismo magrebí aumenta la amenaza sobre España. Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo, 2016.01.25 [online] <http://observatorioterrorismo.com/terrorismo-internacional/la-lucha-por-liderar-el-yihadismo-magrebí-aumenta-la-amenaza-sobre-espana/> (Letöltés ideje: 2016. 10. 14.)

1. A lélektani műveletek jellemzői

Az információs műveletek (INFOOPS⁴) az információs fölény kivívásának és fenntartásának eszközei konfliktushelyzetekben. Az információs hadviselés elemei egymást kiegészítik, szoros műveleti kapcsolatban állnak, szerepet játszanak az információs fölény kivívásában, az információs uralom létrehozásában. Az információs műveletek fizikai (informatikai infrastruktúrák, rendszerek), információs (elektronikus úton megvalósuló információs folyamatok, kommunikáció) és tudati (emberi gondolkodás, értelmezés, véleményalkotás) dimenziókban fejtik ki hatásukat.⁵ Az információs hadviselés elemei, tevékenységi formáit például a katonai megtévesztés, a pszichológiai műveletek, az elektronikai hadviselés, a számítógép-hálózati hadviselés stb.⁶

A pszichológiai – véleményformáló vagy lélektani – műveletek (PSYOPS⁷) célja a hatásgyakorlás az ellenérdekelt fél politikai, gazdasági és civil környezetére. Az elérni kívánt hatásokat jellemzően nem kinetikus eszközökkel, hanem kommunikációs technikák információs térben való alkalmazásával érik el.⁸ Az aszimmetrikus hadviselést alkalmazó terrorszervezetek és csoportok az információtechnológia ún. „soft” típusú módszereit használják propaganda-tevékenységre, a saját vagy az ellenérdekelt fél közvéleményének formálására.⁹

A terrorszervezetek propagandatevékenységének céljai közt szerepel a szólásszabadság és a politikai foglyok helyzetének tárgyalása, vagy annak hangsúlyozása, hogy céljaikat csak erőszak révén érhetik el. Más részről célkitűzésük, hogy az elért eredményeik pozitív színben feltűntetésével igyekeznek megváltoztatni a terroristákról, terrorszervezetekről kialakult negatív képet. Internetes felületeket használnak szimpatizánsaik pénzbeli adományainak gyűjtésére, és olyan személyek felderítésére, toborzására, akik akár terrorcselekmények előkészítésére, elkövetésére is hajlandók lennének. A terrorcselekmények háttérben gyakran megtalálható az internetes radikalizáció jelensége. A robbantásos, öngyilkos merényletek célpontjainak kiválasztását a közvetlen pusztítás mellett meghatározza az a tény, hogy a globális média felnagyítja ezek hatását. Az interneten keresztüli pszichológiai műveletek további módjai az ellenérdekelt lakosság félretájékoztatása, fenyegetése, vagy a félelemkeltés.¹⁰

⁴ Information Operations

⁵ HAIG Zsolt – HAJNAL Béla – KOVÁCS László – MUHA Lajos – SIK Zoltán Nándor (2009): A kritikus információs infrastruktúrák meghatározásának módszertana, ENO Advisory Kft. 2009, pp. 85-88., http://www.cert-hungary.hu/sites/default/files/news/a_kritikus_informacios_infrastrukturak_meghatarozasanak_modszertana.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 17.)

⁶ NATO (2009): Allied Joint Doctrine for Information Operations, AJP-3.10 2009. november, pp. 1-9, 1-10., <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

⁷ Psychological Operations

⁸ RÓZSA Tibor (2014): A befolyásolás művészete, Hadtudományi Szemle, Budapest, 2014. 7. évfolyam 2. szám, pp. 44-45., http://epa.oszk.hu/02400/02463/00023/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_02_044-053.pdf (Letöltés ideje: 2016. 11. 15.)

⁹ HAIG (2007) i.m. p. 82.

¹⁰ Uo. pp. 84-92.

2. A radikális iszlám terrorszervezetek véleményformáló és pszichológiai műveletei

A radikális iszlámon alapuló terrorizmus az 1990-es évektől öltötte fel a jelenleg ismert formáit. A terrorszervezetek közül elsőként az al-Kaida vette igénybe a kibernetet, elsősorban toborzásra, kiképzésre és erőszakos cselekedetei propagálására, videóüzenetei közzétételére; valamint törekedett a széleskörű médiaérdeklődést kiváltó terrorcselekmények elkövetésére.¹¹ Más radikális iszlám terrorszervezetek is használnak online felületeket: a Lashkar-e-Taiba a 2008-ban Mumbaiban elkövetett terrorakciója során például a Google Earth kínálta lehetőségeket és a mobiltelefonokat használta információgyűjtésre és a támadás irányítására. 2013 szeptemberében az al-Sabab a Twitteren félemlítette meg és gúnyolta a vele szembenállókat a nairobi Westgate bevásárlóközpont elleni támadása során.¹²

A 2010-es években létrejött Iszlám Állam fokozatosan átvette az al-Kaida „területeit” földrajzi és ideológiai értelemben is. Az al-Kaida és az Iszlám Állam információs céljai megegyeznek: a Nyugat értékrendszerének megkérdőjelezése, a radikális iszlám és az erőszakos dzsihádek eszméinek népszerűsítése és felhívás az érte folytatott harcra.¹³ A terrorszervezetek vezetői körében ugyanakkor nemzedékváltás következett be, a jelenlegi 30-40 évesek az információs forradalom időszakában szocializálódtak, jól ismerik annak kommunikációs eszközeit és módszereit.

Az Iszlám Állam 2014 júniusától indította el információs műveleteit. Médiastratégiáját internetes és írott sajtómegjelenésekre, online közösségi jelenlétre (közösségi oldalak, videomegosztók, tweetek, blogok) alapozza és erőteljes érzelmeket kiváltó anyagokkal igyekszik befolyást gyakorolni ellenfeleire, támogatóira és a sajtóra.¹⁴ Az Iszlám Állam médiaretorikája a dzsihádek érvrendszerén alapul. A dzsihádek ideológiai illetve politikai célja az egyén kultuszán, az ellentmondásosnak tartott szabadságjogokon és az ember alkotta törvényeken alapuló liberális demokrácia helyett a kalifátus visszaállítása, az iszlám törvénykezés (*saría*) bevezetése. A nyugati országokban élő muszlimok erőszakot eredményező

¹¹ RYAN, Laura (2014): Al-Qaida and ISIS use Twitter Differently. Here's How and Why. Islamic State's online efforts reveal how extreme the group is, even among extremists. National Journal. (2014. október 10.) <http://www.nationaljournal.com/tech/al-qaida-and-isis-use-twitter-differently-here-s-how-and-why-20141009> (Letöltés ideje: 2016. 10. 14.)

¹² FARWELL, James P. (2014): The Media Strategy of the ISIS. Survival, vol. 56(ed. 6)/2014, p. 49., <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396338.2014.985436> (Letöltés ideje: 2016. 10. 17.)

¹³ ABADI, Houda (2016): ISIS Media Strategies: The Role of our Community Leaders. In: A Guide to Preventing Extremist Narratives: Paving the Path to Peace, 2016. március, p. 2., https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/syria-conflict/isis-media-strategies-role-of-muslim-religious-leaders-2015.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

¹⁴ A nyugati újságírók számára nehezen megközelíthető szíriai és iraki területekről egy időben szinte kizárólag az IÁ propagandagépezetén keresztül lehetett médiaiinformációkhoz jutni. (FARWELL (2014) i.m., p. 50.)

radikalizációját is főként ez a cél és erkölcsi elvárás váltja ki. Jellemző továbbá az anyagi jellegű előnyök (lakás, kocsi) kilátásba helyezése.¹⁵

Az Iszlám Állam kommunikációs stratégiája összhangban van a terjeszkedést hirdető katonai stratégiájával. Pszichológiai műveleteinek célja a félelemkeltés, annak hangsúlyozása, hogy műveleti területe bárhová kiterjedhet, harcosait semmi nem korlátozza. Propagandatevékenysége igazolja és dicsőíti az iszlám tanításainak terjesztésére alkalmazott erőszakot.¹⁶ Mindez többek közt az Egyesült Államok és egyes európai országok muszlim polgárai számára is inspirációt jelent.¹⁷ A 2015-ben és 2016-ban Európában elkövetett terrortámadások rámutattak: a nyugati országokban felnőtt, de sikertelen integrációjú generációk egyes tagjai a radikális iszlámban keresnek és találnak identitást.¹⁸

Az Iszlám Állam céltudatosan kiépített és strukturált médiabirodalmának célközönsége a közel-keleti arabok, az Öböl-menti országok vahabita szélsőségei, a Közel-Kelettől távol élő muszlimok. Igyekszik továbbá megszólítani a törekvéseivel szembenállókat is. Becslések szerint az Iszlám Állam bevételei 3,5 %-át költi a médiabirodalma fenntartására.¹⁹

Az Iszlám Állam által működtetett al-Hajat médiaközpont 23 nyelven szólítja meg célközönségét. Több nyelven jelenteti meg a Dabiq magazint, melynek török változata a Konstantiniyye, a francia muzulmán kisebbség számára pedig a Dar-al Islam.²⁰ Külső megjelenését, szerkesztését tekintve a magazin az angol-amerikai újságírás formáit követi. Az al-Furqan médiaintézet korszerű animációs és vágási technikákat használó hivatalos propagandafilmeket készít és forgalmaz. Az Al-Itisam médiaközpont által készített anyagok az erőszakot és a vallási tanításokat mutatják be kiképzéseken, valódi harci cselekményekben készült felvételek és a Koránból vett idézetek összekapcsolása révén.²¹

Az Iszlám Állam weboldalakat is működtet (pl. *Jihad Platform Media, Islamic State Archive*). Itt online társalgást lehet folytatni a weboldal látogatóit érdeklő témákról, megismerhetők a legfrissebb híradások, elemzések. Online kézikönyvek

¹⁵ TOBOSO, Mario (2016): Una aproximación a la contranarrativa yihadista. Análisis GESI, 12/2016 [online] <http://www.seguridadinternacional.es/?q=es/content/una-aproximaci%C3%B3n-la-contranarrativa-yihadista> (Letöltés ideje: 2016. 11. 15.)

¹⁶ SHAMIEH – SZENES (2015) i.m. p. 13.

¹⁷ FARWELL (2014) i.m. p. 50.

¹⁸ KIRÁLY, Zoé Adrienn (2016): A terrorizmus médiainterpretációja és a terrorista szervezetek médiahasználatának változása a digitális korban. Politikatudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Doktori Iskolájának V. konferenciáján, 2016, ISSN 2064-986X, pp. 14-15., <http://www.ajk.elte.hu/file/politanulmanyok2016.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

¹⁹ Uo. p. 18.

²⁰ EL CONFIDENCIAL (2014): Esta es la revista oficial del Estado Islámico... y es increíblemente profesional. El Confidencial, 2014. 09. 13. [online] http://www.elconfidencial.com/mundo/2014-09-13/esta-es-la-revista-oficial-del-estado-islamico-y-es-increiblemente-profesional_191817/ (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.) és CLARION PROJECT (2014): The Islamic State's (ISIS, ISIL) Magazine. The Clarion Project, 2014. 09. 10. [online] <http://www.clarionproject.org/news/islamic-state-isis-isil-propaganda-magazine-dabiq#> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

²¹ SHAMIEH – SZENES (2015) i.m. pp. 11-13.

és videók katonai kiképzést adnak, a robbanószerek és robbanószerkezetek előállításáról és használatáról tájékoztatnak, elolvashatók vagy meghallgathatók a radikális iszlám vezetőinek beszédei, megismerhetők a dzsihád vértanúit és csatáit bemutató dokumentumok, az új tagok toborzását célzó, illetve az erőszak alkalmazását indokoló Korán idézetek stb. Az Iszlám Államhoz köthető internetes blogok (pl. *The State of the Islamic Caliphate*, *The Islamic State Blog*) és titkosított interaktív internetes felületek is.²²

Az erőszakos vagy terrorizmussal kapcsolatos tartalmakra vonatkozó kizárási és felfüggesztési gyakorlat²³ ellenére a közösségi médiában, így a Facebookon is található több, az Iszlám Államhoz köthető zárt vagy nyilvános csoport, oldal. (1. ábra)



1. ábra: Az Iszlám Állam zászlaja egy Facebook-profil borítóképén.²⁴

A Twitteren szintén érzékelhető az Iszlám Államot támogatók, a magukat a kalifátus katonáinak vagy vezetőinek valló felhasználók tevékenysége az Iszlám Állam működésének eredményeiről hírt adó twitek, valamint toborzó tartalmú üzeneteket, médiahíreket, illetve kiképzési és vallási témákat tesznek közzé, a külföldi harcosok személyes élménybeszámolóikban osztják meg tapasztalataikat a szíriai és iraki küzdelmekről, és látják el tanácsokkal a harcokba bekapcsolódni kívánókat. (2. ábra) Online követők száma esetenként több százezer.²⁵

²² Uo. pp. 11-15.

²³ FACEBOOK (2016): Partnering to Help Curb Spread of Online Terrorist Content. Facebook-közlemény, 2016. 12. 05., <http://newsroom.fb.com/news/2016/12/partnering-to-help-curb-spread-of-online-terrorist-content/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

²⁴ MIRROR (2016): Social networks branded 'recruitment platforms' for terrorists in damning Parliament report. Mirror, 2016. 08. 25., <http://www.mirror.co.uk/tech/social-networks-branded-recruitment-platforms-8703728> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

²⁵ SHAMIEH – SZENES (2015) i.m. pp. 16-23.



2. ábra: Az Iszlám Állam zászlaja egy Twitter-profil borítóképén.
A felhasználó neve: „Nagy az Isten”.²⁶

A katonai offenzívák során megszállt területek saját Twitter-fiókján és Facebook-oldalán regionális híradások olvashatók-láthatók. A blokkolások a Youtube videó-megosztóról sem tudják kizárni az Iszlám Állam által feltöltött toborzó, félelmet keltő vagy éppen a megszállt területek biztonságos és szervezett életét bemutató videókat.²⁷

3. Az al-Kaida és az Iszlám Állam propagandatevékenysége Spanyolország ellen

A radikális iszlám Spanyolországra vonatkozó pszichológiai műveleteinek három fő motívuma van: részvétele a terrorellenes nemzetközi katonai missziókban, elhelyezkedése a hajdani al-Andalusz területén és a két észak-afrikai enklávé, Ceuta és Melilla muszlim vallású, de spanyol állampolgárságú lakóinak „felszabadítása”.²⁸ A radikális iszlám követőinek fórumain és közösségi médiájában a kalifátus egykori és visszaállítandó területéről terjesztett térképen Spanyolország egész területét bejelölték. (3. ábra)

²⁶ SHAHEEN, Joseph A. E.(2015): Network of Terror. How Daesh Uses Adaptive Social Networks to Spread Its Message. NATO STRATCOM COE, 2015. november, p. 20., <http://www.stratcomcoe.org/network-terror-how-daesh-uses-adaptive-social-networks-spread-its-message> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

²⁷ SHAMIEH – SZENES (2015) i.m. pp. 23-27.

²⁸ TORRES Soriano, Manuel R.(2016): La lucha por liderar el yihadismo magrebí aumenta la amenaza sobre España. Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo, 2016.01.25 [online] <http://observatorioterrorismo.com/terrorismo-internacional/la-lucha-por-liderar-el-yihadismo-magrebi-aumenta-la-amenaza-sobre-espana/> (Letöltés ideje: 2016. 10. 14.)

spanyolországi általános választásokat annak érdekében, hogy a spanyol kormány kivonja csapatait Irakból”.³³

A későbbiek során a terrrorszervezetek az afganisztáni spanyol katonai jelenléttel indokolták az ismétlődő fenyegetéseket, mint ahogy a Tehrik e Taliban Pakistan (TTP) szóvivője tette a barcelonai metró ellen 2008-ban tervezett, de megücsített terrortámadással kapcsolatban.³⁴ A fenyegetések az iszlám ellenségének nevezik Spanyolországot azért is, mert a kormányzat megnövelte a terrorellenes küzdelemben résztvevő spanyol rendőrök létszámát, a terrorizmus elleni stratégiák kidolgozására nemzetközi konferenciát rendeztek, az al-Kaidához tartozása miatt börtönbüntetésre ítélték az al-Dzsazira egyik újságíróját, vagy spanyol lapokban megjelentették a vitatott Mohamed-ábrázolásokat.³⁵

Külön csoportot alkotnak azok a fenyegetések, amelyek a 2004. március 11-i madridi terrortámadást használják föl (pl. iszlám harcosok készek azt megismételni, amennyiben a nyugati/európai országok nem teljesítik a követeléseiket és nem vonják ki csapataikat Irakból.) Paradox módon az elkövető al-Kaida nem használta föl közvetlenül propagandájában a maga szempontjából sikeres merényletet.³⁶ A madridi terrortámadás utólagos propagandaértékét az adta a radikális iszlám számára, hogy elkövetői befolyást gyakoroltak egy nyugati ország politikai berendezkedésére és arra kényszerítették, hogy kivonja csapatait az Irak elleni nemzetközi koalícióból.

A dzsihadista propaganda Ceuta és Melilla városát, az ott élő muszlimok jogán, az iszlám közösséghez (*umma*) tartozónak tekinti, a keresztény és a nyugati jelenlét – a „megszállásuk” – megszüntetését tűzi ki célul. A két észak-afrikai enklávé más esetekben a Nyugattal engedékeny észak-afrikai muszlim államokkal szembeni bírálatok megfogalmazására használják, elsősorban az Iszlám Magreb al-Kaidája szervezet.³⁷ Az al-Andalusz témája és Ceuta–Melilla városállamok propagandaértéke azért jelentős, mert a területi követelések alapján a nyugat-európai országok közül Spanyolországgal (és Portugáliával) szemben a radikális iszlám igazságosnak és jogosnak tüntetheti fel az erőszakos fellépést a saját hívei előtt.

Az elmúlt másfél évtizedben a Spanyolországra vonatkozó dzsihadista propaganda-megnyilvánulások száma évente alapvetően változatlan volt. Nagyobb kiugrás 2004-ben mutatkozott a madridi terrortámadás kapcsán, majd 2007-2008-ban az al-Andalusz említésekben. Utóbbit magyarázza, hogy erre az időszakra esik az al-Kaida egyik afrikai „fiókszervezetének”, az Iszlám Magreb al-Kaidájának a zászlóbontása. Az Iszlám Állam médiatévékenységének kibontakozását követően 2015-től minden téma, de kiváltképp az al-Andalusz visszafoglalását sürgető megnyilvánulások erőteljes emelkedése figyelhető meg. 2015-ben 23 alkalommal tettek említést Spanyolországról és/vagy al-Andaluszról. 2016 első félévében az

³³ TORRES (2008.) i.m. p. 5.

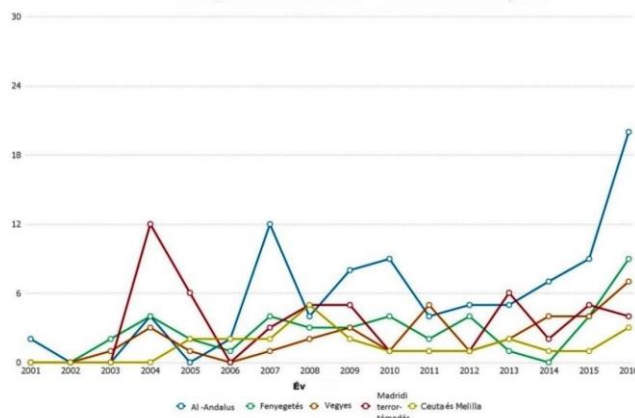
³⁴ Interjú Maulvi Omarral, a TTP szóvivőjével egy 2008 augusztusában közzétett videóban. http://elpais.com/diario/2008/09/18/opinion/1221688812_850215.html (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

³⁵ TORRES (2008.) i.m. p. 6.

³⁶ Uo. p. 7.

³⁷ Uo. pp. 7-8.

Iszlám Állam szöveges, videó, grafikus és propagandaanyagaiban a Spanyolországra vonatkozó utalások száma 33 volt. (4. ábra)



4. ábra: Spanyolország említése a radikális iszlám propagandában.

A jellemző témák alakulása 2001 – 2016 között.

A GESI (2016) képeinek felhasználásával³⁸ fordította és szerkesztette a szerző.

Fokozatosan növekszik spanyol nyelvű kommunikációk száma, ezek a Magreb-Szahel-térségben (Marokkó, Tunézia, Mauritánia, Líbia) élő muszlimokat szólítják föl spanyol állampolgárságú személyek elleni támadásokra, „bármilyen rendelkezésükre álló módon”. 2016 szeptemberében jelent meg az Iszlám Állam első olyan propagandafilmje, ahol al-Andalusz visszafoglalása kapcsán a granadai Al-Alhambra műemlék épületszoport (al-Andalusz utolsó kormányzati székhelyének) légifelvétele jelent meg. Az év során a radikális iszlám propagandatevékenység több spanyol várost, települést, térséget is megnevezett visszahódítandó területként.³⁹

Az Iszlám Állam Spanyolországot érintő propagandatevékenységének erősödése azzal magyarázható, hogy közel-keleti visszaszorulása miatt a terrorszervezet Észak-Afrikában igyekszik teret nyerni. Ehhez támogatókat és szimpatizánsokat kell szereznie, elsősorban a térségben sikerrel tevékenykedő Az Iszlám Magreb Al-Kaidája szervezet kárára, ezért lélektani műveleteinek egyik része a szervezet tevékenységének bírálata, másik része pedig a témáinak átvétele, újrarahangolása. Nem zárható ki, hogy a versengésben a cselekvést előnyben részesítő Iszlám Állam előbb-utóbb Spanyolország biztonságát közvetlenül érintő tevékenységbe kezd.⁴⁰

³⁸ GESI (2016): Referencias a España en la propaganda yihadista. fig.“Evolución de temas por años”. Grupo de Estudios en Seguridad Nacional, [online] <http://www.seguridadinternacional.es/?q=es/content/referencias-esp%C3%A1%C3%B1a-en-la-propaganda-yihadista> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

³⁹ EL PAÍS (2016.09): Un vídeo del Estado Islamico para adoctrinar niños muestra al Alhambra. El País, 2016. 09. 07.[online] http://politica.elpais.com/politica/2016/09/07/actualidad/1473250872_456404.html (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

⁴⁰ TORRES (2016.) i.m.

A fenyegetések mellett az iszlám terrrorszervezetek toborzó tevékenységét is végeznék a Spanyolországban élő muszlimok körében. 2016 januárjáig 139 spanyol állampolgárságú vagy tartózkodási engedéllyel rendelkező személy távozott az Iszlám Állam által ellenőrzött területekre és 29 spanyolországi illetőségű muszlim esett el a szíriai harcokban.⁴¹

A terrorellenes bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozások alapján megismert adatok rámutatnak, hogy a 2013-2016 között az Iszlám Állammal kapcsolatos bűncselekményekért letartóztatottak 53%-a online és offline információk, 18%-uk pedig online források alapján radikalizálódott. Az online radikalizáció közösségi oldalakhoz (a válaszadók 61%-a esetében), blogokhoz és fórumokhoz (52%), továbbá közvetlen üzenetváltásra alkalmas felületekhez (18%) is kötődik. A közösségi oldalak közül kiemelkedik a Facebook (91%), míg a Youtube és a Twitter 30-30% körüli befolyást gyakorolt.⁴²

4. A spanyol kormányzat válaszlépései a Spanyolországot érintő radikális iszlám propagandára

Az elmúlt évekre jellemző, az előbbieken bemutatott tendenciák jelentette kihívásokra a spanyol biztonságpolitika több területen is válaszlépésekre kényszerült.

A 2004. madridi terrortámadást követően megemelték a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok terrorellhárító részlegeinek létszámát és költségvetését.⁴³ Létrehozták a Nemzeti Terrorellenes Koordinációs Központot (*Centro Nacional de Coordinación Antiterrorista – CNCA*, jelenlegi neve: *Centro de Inteligencia contra el Terrorismo y el Crimen Organizado – CITCO*). 2005-ben érvénybe lépett a Terrorellenes Megelőzési és Védekezési Terv.

A büntetőkönyv többszöri módosítása⁴⁴ bűncselekménynek nyilvánította a terrorista csoportba toborzást és a terrrorszervezethez tartozást, a terrorista célú

⁴¹ EL PAÍS (2016.01): Sube la lista de yihadistas residentes en España muertos en Siria. El País, 2016. 01. 31.[online]
http://politica.elpais.com/politica/2016/01/30/actualidad/1454153841_291421.html
(Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

⁴² REINARES, Fernando – GARCÍA-CALVO, Carola (2016): Estado Islámico en España. Real Instituto Elcano, Madrid, 2016. p. 38., 42.,
<http://www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/libros/Informe-Estado-Islamico-Espana.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 11. 13.)

⁴³ 2016 júliusában a katonai és polgári hírszerzést és elhárítást is magában foglaló Nemzeti Hírszerzési Központ (Centro Nacional de Inteligencia – CNI) költségvetését 60 millió EUR-val növelték a terrorellenes fellépéshez és a kibervédelemhez szükséges technológiai fejlesztésekre és új infrastruktúrák kialakítására. A nemzetbiztonsági szolgálat 3500 fős létszámát 2020-ig 500 fővel, elsősorban matematikusokkal, informatikusokkal, telekommunikációs mérnökökkel bővítik. Forrás: LIBERTAD DIGITAL (2016): El Gobierno da 60 millones más al CNI para comprar tecnología contra el yihadismo. Libertad Digital, 2016.07.22. [online]
<http://www.libertaddigital.com/espana/2016-07-22/el-gobierno-da-60-millones-mas-al-cni-para-comprar-tecnologia-contra-el-yihadismo-1276579039/> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

⁴⁴ Ley Orgánica 5/2010 és Ley Orgánica 2/2015

katonai és robbantással, robbanószerekkel, biológiai-kémiai fegyverekkel kapcsolatos kiképzést, illetve az ilyen irányultságú önképzést, külön tényállásként kezelve az ugyanilyen célokból elkövetett internetes cselekményeket. Megemelték a terrorizmus népszerűsítéséért és a terrorcselekmények áldozatainak valóságosságát megkérdőjelező vagy lekicsinylő magatartásért kiszabható büntetéseket. Szankcionálják továbbá a terrorizmussal kapcsolatba hozható bűncselekményekre nyilvánosan terjesztett felszólítást vagy utasítást, valamint a szándékosan vagy gondatlanságból elkövetett terrorfinanszírozást is. Egyértelmű definíciót kapott a magányos elkövető és a külföldi terrorista harcos.⁴⁵

Bővítették a terrorcselekmények irányultságának körét: az alkotmányos rend megdöntése mellé bekerült a politikai, gazdasági és szociális intézményrendszer működésének megakadályozása vagy meggyengítése, a közhatalom valamely cselekvésre vagy valamely cselekvéstől való tartózkodásra kényszerítése, nemzetközi szervezet működésének gyengítése, vagy a lakosságban félelem kiváltása. Az informatikai bűncselekmények terrorcselekményeknek minősülnek minden olyan esetben, ha a felsorolt célokkal követik el őket. Ugyancsak terrorcselekménynek számítanak egyes közrend elleni vétségek, vagy a katonai felkelés, amennyiben terrorista, vagy terrorszervezet követi el ezeket. Hasonlóképpen terrorcselekményként határozzák meg a terrorszervezet ellenőrzése alatt álló külföldi területre utazást vagy ottani letelepedést, amennyiben annak a célja kiképzésen való részvétel vagy terrorszervezettel együttműködés.⁴⁶ A bűnvádi perrendtartási törvény bevezeti az egyre gyakrabban szükségessé váló on-line nyomozások kapcsán a „virtuális” fedett ügynök fogalmát.

2015 elején lépett életbe az erőszakos radikalizáció elleni harc nemzeti stratégiai terve,⁴⁷ ami három cselekvési területként Spanyolországot, a külföldet és a kiberteret jelöli meg a megelőzés, az ellenőrzés és a fellépés számára. Az állampolgárok számára négy eszközt hoztak létre, melyekkel az általuk érzékelt esetleges radikalizációt jelezhetik: az Állítsuk meg a szélsőségeket elnevezésű honlapot,⁴⁸ egy e-mail címet, egy ingyenesen, 0-24 órában hívható telefonszámot és egy mobiltelefonos applikációt.

A 2013. évi spanyol nemzeti biztonsági stratégiával összhangban 2015-ben elfogadták a Nemzeti biztonsági törvényt,⁴⁹ ami az ország történelmében először a decentralizált, háromszintű közigazgatás egészét bevonja a nemzeti biztonsággal kapcsolatos feladatokba. A törvény a nemzeti biztonság három pilléréként kezeli a honvédelmet, a közbiztonságot és a külföldre irányuló tevékenységet, illetve számba veszi a Spanyolországot érintő új kihívásokat, valamint ezek alapján aktualizálja védelmi megelőzési és cselekvési stratégiáit.

⁴⁵ PÉREZ Ventura, Óscar (2014): Diez años del 11-M: la amenaza presente del terrorismo yihadista en España. Grupo de Estudios Estratégicos, 2014. 03.11 [online] <http://www.gees.org/articulos/diez-anos-del-11-m-la-amenaza-presente-del-terrorismo-yihadista-en-espana> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

⁴⁶ PONTE, María (2015): La reforma de los delitos de terrorismo mediante la Ley Orgánica 2/2015. GESI, 2015 .04. 15., pp. 2-3., 5-8., <http://www.ugr.es/~gesi/analisis/11-2015.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

⁴⁷ Plan Estratégico Nacional de Lucha contra la Radicalización Violenta

⁴⁸ Stop Radicalismos

⁴⁹ Ley 36/2015, de 28 de septiembre, de Seguridad Nacional.

Következtetések

A 21. század jelentős biztonsági kihívása Spanyolország számára is a radikális iszlámon alapuló terrorizmus. Az ország, elsősorban történelmi okok miatt, közvetlenül megjelenik a terrorszervezetek lélektani műveleteinek célkeresztjében. A dzsihád Spanyolországot a hitetlenek által elfoglalt iszlám földnek tekinti, ahol a muszlimok szent kötelességként jelöli meg a középkori kalifátus visszaállítását.

A globális terrorizmus jelenlétét jelzi a terrorista bűncselekményekkel gyanúsított és vád alá helyezett személyek évről-évre növekvő száma is, ebben a vonatkozásban Spanyolország 2015-ben Európa második legérintettebb országának számított az EUROPOL éves terrorizmus jelentése alapján.⁵⁰ A spanyol terrorellhárító szervek által 2015-2016-ban végrehajtott letartóztatások rámutattak arra, hogy radikális muszlimok Spanyolország területén végrehajtható terrortámadásokra készülnek. A radikális iszlám hatékonyan használja az online média közösségi és más formáit véleményformáló műveleteire, hiszen felderítésük technikailag korlátozott, illetve nincsenek egységes jogi keretek és gyakorlat a tiltott tartalmak törlésére, vagy az illegális tevékenységet folytató felhasználók kizárására. A közösségi média globális, a különböző felhasználási célokhoz rugalmasan alkalmazható hálózata eredményessé és olcsóvá teszi a terrorszervezetek számára a tájékoztatás, a propaganda, a radikalizáció, a toborzás vagy a kiképzés folyamatait.

Spanyol nyelvű propagandatevékenysége megerősítésével az Iszlám Államnak Európán és Észak-Afrikán túlmutató célja a Latin-Amerikában élő muszlimok megszólítása. Szakértők valószínűsítik, hogy az Iszlám Állam médiafelületein hamarosan megindulnak a spanyol nyelvű adások. A spanyolországi muszlim közösséget érintő radikális iszlám tevékenységre hatással bíró tényező, hogy ez a közösség az össznépességhez képest nem annyira jelentős,⁵¹ mint más nyugat-európai országokban; és körükben a felnőttkorúak többsége elsőgenerációs bevándorló, akiknek az integrációja egyelőre sikeresebbnek mondható, mint más államokban.

A spanyolországi terrorellenes intézmény- és intézkedésrendszer kiépítését és hatékonyságának növelését 2004-től az Egyesült Államokkal folytatott szoros és folyamatos együttműködésben végzik. A terrorizmus különféle aspektusaival foglalkozó spanyol intézményekben és szervezetekben a napjainkra az erőszakos

⁵⁰ European Union Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2016, Forrás: EUROPOL (2016): European Union Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2016, Europol, 2016 [online] https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 15.)

⁵¹ A 46,6 milliós lakosból a muszlimok száma csaknem 2 millió (kb. 4%). (A Spanyolországi Muszlim Közösségek Egyesülete - Unión de Comunidades Islámicas de España (UCIDE) – által végzett demográfiai felmérés adatai alapján). 60%-uk tartózkodási vagy munkavállalási engedéllyel (illetve illegálisan) él Spanyolországban, 40%-uk spanyol állampolgársággal rendelkezik. Forrás: UCIDE (2017): Estudio demográfico de la población musulmana. Explotación estadística del censo de ciudadanos musulmanes en España referido a fecha 31/12/2016. Unión de Comunidades Islámicas de España, UCIDE, 2017. [online] p. 7, 14., <http://observatorio.hispanomuslim.es/estademograf.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

fellépést feladó baszk szeparatizmus elleni fellépéstől gyökeresen eltérő gondolkodásmód, szervezeti kultúra, munkamódszerek alakultak ki. A radikális iszlám információs műveletei elleni fellépésük hatékonyságának növelése érdekében a terrorelhárítás szervei meghatározták középtávú céljaikat és a spanyol kormány az állami költségvetésben forrásokat különített el ezek megvalósítására.

Az egyes európai országok – történelmi, földrajzi, politikai, gazdasági stb. helyzetük alapján – különböző jellegű és eltérő mértékű kihívásokkal szembesülnek a radikális iszlám információs műveletei kapcsán, de a kihívások és velük kapcsolatos nemzeti tapasztalatok, a rájuk adott nemzeti válaszok ismerete segíti a biztonsági gondolkodás irányainak általános érvényű meghatározását is. A növekvő és alkalmanként integrációs nehézségekkel küzdő muszlim közösségeknek otthont adó és a közel-keleti és afrikai válságokból, többségükben muszlim vallású menekülöket befogadó Európa számára a következő évtizedekben is létfontosságú lesz a radikális iszlám véleményformáló és lélektani műveleteinek alapos ismerete. A téma legkülönbözőbb aspektusainak alapos vizsgálatával a tudományos diskurzus támogatni tudja a nemzeti kormányok és az Európai Unió biztonságot érintő döntéshozatalát.

Felhasznált irodalom:

- ABADI, Houda (2016): ISIS Media Strategies: The Role of our Community Leaders. In: A Guide to Preventing Extremist Narratives: Paving the Path to Peace, 2016. március, https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/syria-conflict/isis-media-strategies-role-of-muslim-religious-leaders-2015.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- CLARION PROJECT (2014): The Islamic State's (ISIS, ISIL) Magazine. The Clarion Project, 2014. 09. 10. <http://www.clarionproject.org/news/islamic-state-isis-isil-propaganda-magazine-dabiq#> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- EL CONFIDENCIAL (2014): Esta es la revista oficial del Estado Islámico... y es increíblemente profesional. El Confidencial, 2014. 09. 13. http://www.elconfidencial.com/mundo/2014-09-13/esta-es-la-revista-oficial-del-estado-islamico-y-es-increiblemente-profesional_191817/ (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- EL PAÍS (2016.09): Un vídeo del Estado Islamico para adoctrinar niños muestra al Alhambra. El País, 2016. 09. 07. http://politica.elpais.com/politica/2016/09/07/actualidad/1473250872_456404.html (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- EL PAÍS (2016.01): Sube la lista de yihadistas residentes en España muertos en Siria. El País, 2016. 01. 31. http://politica.elpais.com/politica/2016/01/30/actualidad/1454153841_291421.html (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

- EUROPOL (2016): European Union Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2016, Europol, 2016
https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 15.)
- FACEBOOK (2016): Partnering to Help Curb Spread of Online Terrorist Content. Facebook-közlemény, 2016. 12. 05.,
<http://newsroom.fb.com/news/2016/12/partnering-to-help-curb-spread-of-online-terrorist-content/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)
- FARWELL, James P. (2014): The Media Strategy of the ISIS. Survival, vol. 56(ed. 6)/2014, pp. 49–55.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396338.2014.985436> (Letöltés ideje: 2016. 10. 17.)
- GESI (2016): Referencias a España en la propaganda yihadista. fig.“Evolución de temas por años”. Grupo de Estudios en Seguridad Nacional, [online]
<http://www.seguridadinternacional.es/?q=es/content/referencias-espa%C3%B1-en-la-propaganda-yihadista> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- HAIG Zsolt (2007): Internet terrorizmus. A nemzetközi terrorizmus konferencia kiadványa, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2007. XI. évf. 2. sz., Budapest, pp. 81-93.,
http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/terror/lekt_Haig_Zsolt.pdf (Letöltés ideje: 2016. 11. 15.)
- HAIG Zsolt – HAJNAL Béla – KOVÁCS László – MUHA Lajos – SIK Zoltán Nándor (2009): A kritikus információs infrastruktúrák meghatározásának módszertana, ENO Advisory Kft. 2009, http://www.certhungary.hu/sites/default/files/news/a_kritikus_informacios_infrastrukturak_meghatarozasanak_modszertana.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 17.)
- KIRÁLY, Zoé Adrienn (2016): A terrorizmus médiainterpretációja és a terrorista szervezetek médiahasználatának változása a digitális korban. Politikatudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Doktori Iskoláinak V. konferenciáján, 2016, ISSN 2064-986X, pp. 12-20., <http://www.ajk.elte.hu/file/politanulmanyok2016.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- LA INFORMACIÓN (2016): ¿Está España verdaderamente amenazada por el terrorismo yihadista? La Información, 2016. 03.26.
http://www.lainformacion.com/disturbios-conflictos-y-guerra/terrorismo/Espana-verdaderamente-amenazada-terrorismo-yihadista_0_902010343.html (Letöltés ideje: 2016. 12. 14.)
- Ley 36/2015, de 28 de septiembre, de Seguridad Nacional. Boletín Oficial del Estado (Hivatalos Állami Közlöny), 2015
https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-10389 (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

- LIBERTAD DIGITAL (2016): El Gobierno da 60 millones más al CNI para comprar tecnología contra el yihadismo. Libertad Digital, 2016.07.22. <http://www.libertaddigital.com/espana/2016-07-22/el-gobierno-da-60-millones-mas-al-cni-para-comprar-tecnologia-contra-el-yihadismo-1276579039/> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- MIRROR (2016): Social networks branded 'recruitment platforms' for terrorists in damning Parliament report. Mirror, 2016. 08. 25., <http://www.mirror.co.uk/tech/social-networks-branded-recruitment-platforms-8703728> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)
- NATO (2009): Allied Joint Doctrine for Information Operations, AJP-3.10 2009. november, <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- PÉREZ Ventura, Óscar (2014): Diez años del 11-M: la amenaza presente del terrorismo yihadista en España. Grupo de Estudios Estratégicos, 2014. 03.11 [online] <http://www.gees.org/articulos/diez-anos-del-11-m-la-amenaza-presente-del-terrorismo-yihadista-en-espana> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- Plan estratégico nacional de lucha contra la radicalización violenta. Gobierno de España, Ministerio del Interior (Spanyolország kormánya, Belügyminisztérium), 2015 http://www.interior.gob.es/documents/10180/3066463/CM_mir_PEN-LCRV.pdf/b57166c1-aaaf-4c0d-84c7-b69bda6246f5 (Letöltés ideje: 2016. 10. 15.)
- PONTE, María (2015): La reforma de los delitos de terrorismo mediante la Ley Orgánica 2/2015. GESI, 2015 .04. 15., <http://www.ugr.es/~gesi/analisis/11-2015.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- REINARES, Fernando – GARCÍA-CALVO, Carola (2016): Estado Islámico en España. Real Instituto Elcano, Madrid, 2016. <http://www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/libros/Informe-Estado-Islamico-Espana.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 11. 13.)
- RÓZSA Tibor (2014): A befolyásolás művészete, Hadtudományi Szemle, Budapest, 2014. 7. évfolyam 2. szám, pp. 44-53. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00023/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_02_044-053.pdf (Letöltés ideje: 2016. 11. 15.)
- RYAN, Laura (2014): Al-Qaida and ISIS use Twitter Differently. Here's How and Why. Islamic State's online efforts reveal how extreme the group is, even among extremists. National Journal. (2014. október 10.) <http://www.nationaljournal.com/tech/al-qaida-and-isis-use-twitter-differently-here-s-how-and-why-20141009> (Letöltés ideje: 2016. 10. 14.)
- SHAHEEN, Joseph A. E.(2015): Network of Terror. How Daesh Uses Adaptive Social Networks to Spread Its Message. NATO STRATCOM COE, 2015. november, <http://www.stratcomcoe.org/network-terror-how-daesh-uses-adaptive-social-networks-spread-its-message> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

- SHAMIEH, Luna – SZENES Zoltán (2015): The Propaganda of ISIS/DAESH through the Virtual Space. DATR, 2015; 7 (1), pp. 7-31.
http://www.tmmm.tsk.tr/publication/datr/volume10/02-ThePropaganda_of_ISIS_DAESH_through_VirtualSpace.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- TORRES Soriano, Manuel R.(2008) : Las menciones a Espana en la propaganda yihadista (v.1). Athena Intelligence, No.10/08, 2008. november,
<https://www.upo.es/personal/mrtorsor/PUBLICACIONES/ANALISIS/a10.2008.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 20.)
- TORRES Soriano, Manuel R.(2016): La lucha por liderar el yihadismo magrebi aumenta la amenaza sobre España. Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo, 2016.01.25 [online]
<http://observatorioterrorismo.com/terrorismo-internacional/la-lucha-por-liderar-el-yihadismo-magrebi-aumenta-la-amenaza-sobre-espana/> (Letöltés ideje: 2016. 10. 14.)
- TOBOSO, Mario (2016): Una aproximación a la contranarrativa yihadista. Análisis GESI, 12/2016 [online]
<http://www.seguridadinternacional.es/?q=es/content/una-aproximaci%C3%B3n-la-contranarrativa-yihadista> (Letöltés ideje: 2016. 11. 15.)
- Stop radicalismos. Gobierno de España, Ministerio del Interior (Spanyolország kormánya, Belügyminisztérium), 2015. <https://stop-radicalismos.ses.mir.es/> (Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- UCIDE (2017): Estudio demográfico de la población musulmana. Explotación estadística del censo de ciudadanos musulmanes en España referido a fecha 31/12/2016. Unión de Comunidades Islámicas de España, UCIDE, 2017.
<http://observatorio.hispanomuslim.es/estademograf.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 01. 11.)

DR. DOBÁK IMRE

TÖMEGES MIGRÁCIÓ A MOBILKOMMUNIKÁCIÓ TÜKRÉBEN

Napjaink Európája migránsok tömegeivel szembesül. Mindezen népességmozgások háttérében azonban tagadhatatlanul jelen vannak korunk mobilkommunikációs eszközei, a fejlődő telekommunikációs és informatikai alkalmazások, vagy akár a széles körben használt közösségi oldalak. Jelen tanulmányon¹ túlmutatva, a témakör összetettségére, az információ- és kommunikációtechnológia (a továbbiakban: ICT²) migrációs folyamatokhoz kapcsolódó szerepére az elmúlt években több tanulmány és médiatudósítás is felhívta a figyelmet. Mindezekből visszatükröződik, hogy korunk migrációs folyamatai során az információk globális méretű elérésének, távoli térségek társadalmi, politikai, gazdasági viszonyai megismerésének kiemelt jelentősége van, amelyek nem nélkülözhetik a különböző infokommunikációs megoldásokat. A világ ICT szektora hatalmas ütemben fejlődik, amely dinamikáját tekintve, kiindulópontként az ITU³ statisztikai adatait érdemes megnézni.

- 2015-ben már több mint 7 milliárd mobiltelefon-előfizetés és 3,2 milliárd internethasználó volt Földünkön⁴, és számuk 2016-ra tovább emelkedett⁵. Utóbbi, interfelhasználókra vonatkozó számadat esetében 15 év alatt nyolcszoros növekedésnek lehettünk tanúi (2000-ben mégcsak 400 millió, 2015-ben már 3,2 milliárd felhasználó). A 2015 májusi adatok alapján úgy becsülték, hogy 2015 végére a fejlődő országok háztartásainak 34 %-a, a fejlett országok háztartásainak 80 %-a rendelkezik majd internet hozzáféréssel. A 2016-os adatok jelzik emellett azonban azt is, hogy a világ népességének több mint a fele nem használja az internetet. Mindez jól mutatja a világ ezirányú megosztottságát is, hiszen a világhálót legkisebb

¹ A tanulmány a szerző 2015-ben a Kommunikáció 2015. nemzetközi konferencia (NKE) kapcsán angol nyelven megjelent tanulmányának (DOBÁK Imre: Mobile communication and migration – Some research aspects of the issue, p. 27-37. In. FEKETE Károly (szerk.): Kommunikáció 2015, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., 2015. ISBN 978-615-5527-55-5), átdolgozott, magyar nyelvű változata.

² ICT – Information and Communications Technology

³ ITU – International Telecommunication Union – Nemzetközi Távközlési Szövetség (Az ENSZ információ- és kommunikációtechnológiával / ICT foglalkozó intézménye)

⁴ ICT Facts & Figures, Brahima Sanou, Director of the ITU Telecommunication Development Bureau, ICT Data and Statistics Division, Geneva, May 2015, Telecommunication Development Bureau International Telecommunication Union, <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2015.pdf>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 28.)

⁵ ICT Facts & Figures, Telecommunication Development Bureau International Telecommunication Union, <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2016.pdf>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 28.)

számban főként az afrikai kontinensen élők használják. Amíg a világ fejlett területein már a hétköznapiak nélkülözhetetlen részének tekinthetők az ICT megoldások, addig Afrikában még mindig csak öt emberből egy használja naponta az internetet, és a mobilhálózatok penetrációjának üteme is jelentősen elmarad a fejlett világtól.

Egy 2009-ben publikált ENSZ kutatási tanulmány⁶ részletesen foglalkozik a kommunikációs technológiák és a migráció közötti kapcsolatokkal, annak jelentőségével. A globalizáció, a technikai és infrastrukturális fejlődés kapcsán ráirányítja a figyelmet arra, hogy a legnagyobb online közösségek (az ITU 2009-es adatai szerint) Ázsia és Kína térségében formálódtak, de napjaink vonatkozó statisztikáit megnézve is hasonló megállapításokat tehetünk. Az európai irányultságú migrációt jelenleg kibocsátó területek esetében is azt láthatjuk, hogy folyamatosan épül ki a szükséges infokommunikációs infrastruktúra, és egyre többen (pl. Afrikában) kapcsolódnak az internetre⁷, illetve jutnak hozzá a mobiltelefonos képességeihez. A fejlődés sajátossága azonban, hogy számos régióban a vezetékes kommunikáció széles körű elterjedése egyszerűen kimaradt a fejlődési folyamatból, és a lakosság tagjai szinte rögtön a mobiltelefon rendszerekkel, esetleg a világháló is elérő információs képességekkel találkoznak. Az ICT fejlődésére, néhány, a migráció folyamatában különböző szerepkörben érintett ország statisztikai adataival⁸ érdemes rávilágítani.

- Az egyik ilyen mutató az internethasználók %-os aránya, amelyet tekintve különböző mértékű fejlődést figyelhetünk meg az elmúlt tíz évben. Amíg például 2004-ben Szíriában a lakosság 4,32 %-a használta az internetet, addig ez az arány 2014-re elérte a 28,09 %-ot (2015-ben pedig 29,98%). Hasonló emelkedést láthatunk például Törökországban, ahol az említett időszakban 14,58 %-ról 53,74 %-ra, Nigériában, ahol 1,29 %-ról 47,44 %-ra (2014-ben még csak 42,68%), valamint Líbiában, ahol 3,53 %-ról 19,02 %-ra nőtt az internethasználók aránya. Ezzel szemben Afganisztánban még mindig csak minden 12. ember (a lakosság 8,26 %-a), vagy akár Irakban minden 6. ember (a lakosság 17,22 %-a) használja az internetet. Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy Németországban ez az arány 2014-ben 87,59 % volt.⁹
- Számottevő fejlődés látható a mobiltelefon-használat terjedése kapcsán, hiszen 2014-ben például Afganisztánban közel 75 db, Szíriában közel 71 db, Irakban és Törökországban közel 95 db, Jordániában közel 148 db, Líbiában pedig 161 db előfizetés jutott átlagosan 100 lakosra¹⁰.

⁶ Jean-Yves HAMEL: Information and Communication Technologies and Migration United Nations Development Programme, August 2009 Human Development Research Paper 2009/39, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2009_39.pdf, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

⁷ Joris SCHAPENDONK: Turbulent Trajectories: African Migrants on Their Way to the European Union, *Societies* 2012, 2(2), 27-41; doi:10.3390/soc2020027 Article, 17 April 2012. (Letöltés ideje: 2015. 09. 10.)

⁸ <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/wtid.aspx>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 27.)

⁹ Uo.

¹⁰ A 2015-ös teljes mobiltelefon előfizetői számok: Afganisztán 19 709038, Szíria 14 312271, Irak 33 559000, Törökország 73 639261, Jordánia 13 797968, Líbia 9 918000,

(Összehasonlításként: Magyarországon 2014-ben 118, Németországban 120 előfizetés jutott 100 lakosra.). A valósághoz hozzátartozik az is, hogy egyes túlnépesedett országokban az arányok mögött tízmilliós mobiltelefon előfizetési számok (pl. Nigériában közel 139 millió, Pakisztánban közel 136 millió, Bangladesben több mint 120 milliós előfizetési számok) jelennek meg.¹¹ Mindezek jelzik, hogy a mobilkommunikáció, annak előnyei (pl. vezeték nélküli süllyedése, a hozzáférési/előfizetési kör növekedése, képességeinek gyors fejlődése) révén alapvető, személyi kommunikációs megoldásokká és a mindennapi élet részévé váltak.

Mivel hiteles adatok a jelenlegi európai irányú migráció valós összetételéről nem állnak rendelkezésre, kiinduló adatként érdemes lehet az egyes, jelentősebb migrációt kibocsátó területek ICT fejlettségének adatait is áttekinteni. Erre az ún. IDI¹² indexe szolgálhat, amely komplexen jelzi egy-egy ország ICT fejlettségét, és amelynek összetételében szerepet kapnak az ICT-hez való hozzáférés, illetve rendelkezésre állás, az ICT használat, és az ICT képességek elemei (ICT access, ICT use, ICT skills) is.¹³

- A 166-os IDI index listán, amelynek első helyén Németország áll, Magyarország 2012-2013-ban a 46., Törökország a 68., Szíria a 112., Afganisztán pedig a 155. helyen szerepelt.
- Amíg a lista első harmadában alapvetően a gazdaságilag fejlett országokat találjuk, a lista utolsó harmadát már főként az afrikai és fejlődő ázsiai országok alkotják. Az afrikai kontinens IDI indexe a legalacsonyabbnak tekinthető, annak ellenére is, hogy a mobilhálózatok kiépülése és használata folyamatosan emelkedik. Ugyanitt jelentős lemaradás figyelhető meg az internet elérése terén is, így például 2013 végén a háztartások kevesebb, mint 10%-a rendelkezett otthoni interneteléréssel (a fejlődő országokban ez az átlag 28%).
- Az arab államoknál a fejlettség terén erőteljes megosztottság figyelhető meg. A tehetősebb országokkal (Bahrein, Egyesült Arab Emírátságok, Katar, Szaúd-Arábia és Omán) szemben jelen vannak a régióban a fejletlenebb, konfliktusokkal terhelt országok (pl. Szíria, Jemen) is. A mobilhálózatok penetrációja általánosan magasnak (100% és fölöttinek) tekinthető, Szíriában azonban mindez csak 56 % volt 2013-ban. Vélhetően a költséghatékonyságra való törekvés miatt magasnak tekintendő az ún. prepaid kártyás és a multi SIM használók aránya is, a vezeték nélküli telefonok aránya azonban rendkívül alacsony, 9 %-os a régióban.¹⁴

Magyarország 11 785806, Németország 96 360000, forrás: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 27.)

¹¹ Uo.

¹² IDI - ICT Development Index - Információ- és kommunikációtechnológia „fejlettségi” mutató

¹³ Measuring the Information Society Report 2014, ITU - International Telecommunication Union, Geneva, https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/mis2014/MIS2014_without_Annex_4.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

¹⁴ Measuring the Information Society Report 2014, ITU - International Telecommunication

Másfajta megközelítésben az ICT-re erőteljesen jellemző konvergencia korát éljük, ahol a különböző infokommunikációs technológiák összeolvadásának, esetenként új technológiák megjelenésének lehetünk tanúi. Ennek fényében a mobilkommunikációban már értelemszerűen jelen van az internet vezeték nélküli elérése, valamint az erre épülő különböző médiatartalmak, illetve közösségi oldalak alkalmazásának igénye. A mobiltelefonokra (gondoljunk az okostelefonokra) így a migráció esetében is egyrészt *személyes kommunikációs megoldásra*, másrészt, mint a világhálót elérő, széles tömegek irányába információcserét biztosító *közösségi kommunikációs megoldásra* kell tekintenünk.

A mobilkommunikáció migrációs folyamatokban betöltött szerepét vizsgálva rendkívül összetett kérdéskörrel találjuk magunkat szembe. Általánosan megfogalmazható, hogy az elmúlt években Európát érintő súlyos migrációs nyomás résztvevőinek összetételét tekintve túlnyomórészt a fiatalabb, mobilizációra képes generáció tagjait láthatjuk, akik más oldalról fogékonyabbnak is a fejlődő technikai megoldások iránt. („Az ún. Y és Z generáció tagjai [...] élen járnak az új kommunikációs lehetőségek használatában [...] számukra sokkal fontosabbak az internet alapú kommunikációs lehetőségek, azok használatát játsszi könnyedséggel sajátítják el, a kibővített funkciókat természetesen és teljeskörűen használják”¹⁵). Számukra az ICT megoldások – különös tekintettel az internet / okostelefonok használatára – a fejlettebb világról szóló, bárki számára elérhető információk révén, migrációs szempontból mintegy húzó tényezőként (ún. pull faktorként) jelenhetnek meg. Segítségükkel, migrációs szándék esetén mintegy „támogató” információkat kaphatnak a célterületként megfogalmazódó térségek viszonyairól, a migrációs irányok megválasztásáról, vagy akár felület lehet az embercsempészekkel¹⁶ való „személytelen” kapcsolatfelvételhez. A számukra ismeretlen földrajzi térségben való mozgás, a térképeken történő útvonaltervezés, vagy akár a nyelvi akadályok leküzdése (pl. fordítóprogram) nélkülözhetetlenné teszi a mobilkommunikációs eszközök használatát. Még az elmaradottabb térségekben (pl. Afrika) is boltok és árusok sokasága kínálja a különböző típusú mobiltelefonokat, kitérve az ezeken keresztül elérhető információk és lehetőségek körét (pl. üzleti, politikai, társadalmi, egészségügyi, oktatási kapcsolatokat)¹⁷.

A 2015-ben délről érkező, tömeges migráció tetőzésének időszakában számos médiatudósítás jelent meg, amelyek a mobiltelefonok nélkülözhetlenségére hívták fel a figyelmet a vándorlás során.

Union, Geneva Switzerland, ISBN 978-92-61-15291-8

¹⁵ Dr. DOBÁK Imre – KOVÁCS Zoltán: Új technológiák hatása a hírszerzésre, In. A nemzetbiztonság általános elmélete 2014. NKE, p. 217.

¹⁶ A mobiltelefonok, mint az embercsempészet során előszeretettel használt kommunikációs eszköz alkalmazására az Egyesült Államokba irányuló migráció kapcsán is több tanulmány felhívta a figyelmet. A gyakran határonként változó embercsempészekkel való kapcsolatfelvétel kiemelt eszköze, amely szinte személytelenül biztosíthatja a kezdeti kapcsolatfelvételt. Gyakori jellemző a laptopok, mobiltelefonok, SIM kártyák tömegei a letartóztatott embercsempész csoportoknál, hiszen ezek – a tárgyban áttekintett EUROPOL közlemények szerint is – alapvető technikai eszközként vannak jelen a határokon átnyúló illegális tevékenységek során.

¹⁷ Julia PFAFF (University of Bayreuth, Germany): A mobile phone: mobility, materiality and everyday Swahili trading practices, 2010 <http://cgj.sagepub.com>, p. 344 (Letöltés ideje: 2015. 09. 15.)

- Ezek között említhető a „21st-Century Migrant's Checklist: Water, Shelter, Smartphone” című, a The New York Times 2015 augusztusában megjelent írása, rávilágítva, hogy az úton lévők mobileszközeinek töltése, az információk elérésének lehetősége szinte az alapszükségletek irányába mutató igényként van jelen.
- Médiatudósítások beszámoltak róla, hogy migránsok a számukra legfőbb információs csatornává váló mobiltelefonjaikkal gyakran a helyszínen lévő médiatábokhoz, televíziós gépjárművekhez fordulnak segítségért, hogy az ott lévő generátorokról tölthessék fel mobiltelefonjaikat. De előfordul az is, hogy a szállításukba bekapcsolódó fuvarozók a szivargyújtójukról való töltést szolgáltatásként árulják. Más esetekben a karitatív szervezetek biztosítanak a telefonok töltéséhez szükséges csatlakozókat, vagy ingyenes vezeték nélküli internet elérést.
- A mobiltelefonok használata kapcsán a közvetlen életveszély elkerülésére is láthatunk példákat. Főként az Afrikából északra irányuló migrációs útvonalon elterjedt megoldás, hogy a Földközi-tengeren hajókkal átkelő migránsok mobileszközeik segítségével jelzik az olasz parti őrségnek vészhelyzetüket¹⁸, remélve hogy kimentésüket követően az EU területére szállítják őket. Gyakran már maguk az embercsempészek mobiltelefonnal ellátva küldik vízre a migránsokat, eligazítva őket, hogy a nyílt tengerről indítsanak segélyhívást az érintett határvédelmi szervek felé. Arra is volt példa, hogy Nagy-Britanniába hűtőkocsiban átkelni szándékozó migránsok életét is a mobiltelefon mentette meg, azzal, hogy egyikük mobiltelefonján segítséget kért a rendőrségtől, akik csak a GPS adatok alapján tudták helyüket megállapítani¹⁹. Fenti példák a mobiltelefonok (és a rajtuk keresztül elérhető információk) „nélkülözhetetlenségét” támasztják alá a migrációs folyamat során.

Egy magyar kutatás eredményét közlétező tanulmány (*Pap–Nagy–Végh–Léphaft 2013*)²⁰ is – a balkáni útvonal kapcsán – megfogalmazza, hogy „az illegális migrációban részt vevő személyek túlnyomó többsége használja a mobiltelefonokat vagy az internetet a migrációhoz, és sokan használnak elektromos pénztranszfer-szolgáltatásokat”²¹, valamint ezek használata az információszerzés, a sorstársakkal és csoportokkal való kommunikáció, az egzisztenciális (pl. pénzátutalás-fogadás), esetleg segély jellegű tevékenységek köré csoportosítható.

¹⁸ Mia De GRAAF: Gang that charged illegal immigrants £4,000 for 'guaranteed arrival in UK' is arrested by French border police, 21 December 2013
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2527498/People-smuggling-gang-charged-illegal-immigrants-4-000-guaranteed-arrival-UK-cracked-French-border-police.html>
 (Letöltés ideje: 2017. 01. 28.)

¹⁹ Uo.

²⁰ PAP Norbert – NAGY Janka Teodóra – VÉGH Andor – LÉPHAFT Áron: A magyarországi muszlim migránsok az információs társadalomban. Infonia, Információs Társadalom folyóirat – XIII. évfolyam 3-4. szám,
http://epa.oszk.hu/01900/01963/00042/pdf/EPA01963_informacios_tarsadalom_2013_3_4.pdf, Tanulmány, pp 59-77., (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

²¹ Uo. p. 71.

A mobiltelefonok „hagyományos” célú használata mellett fontos megemlíteni a különböző közösségi oldalak és alkalmazások szerepét, amelyek szélesebb körű információ-megosztást tesznek lehetővé, használatuk pedig a több országon is áthaladó mozgás során a magas mobiltelefonköltségek elkerülését is segíthetik²². A közösségi oldalakon megjelenő információk közvetlenül befolyásolhatják a migrációs irányokat és nagyobb tömegek mozgására (vagy akár annak befolyásolására) is hatással lehetnek. A megjelenő információk, azok valóságtartalma miatt azonban számos félreértést, illetve veszélyt hordozhatnak magukra az illegális migránsokra nézve is. A szervezettebb embercsempészek, tevékenységük gyakran nyílt hirdetése mentén alkalmazzák az internet közösségi oldalainak széleskörű lehetőségeit, de ezen keresztül kerülhet sor például kapcsolatfelvételre az embercsempész, illetve a migráns között is.²³ A közösségi oldalak személyes profilja pedig mintegy személyi okmány helyettesítőként, közvetve hozzájárulhat az adott személy identitásának megállapításához is. Médiaforrások világítottak rá²⁴, hogy Szíriában fegyveresek az érintett személyt profiljának bemutatására kényszeríthetik, ezáltal teljesebb képet kapva személyéről, és hovatarozásáról. Ezidáig talán kevés jelentőséget tulajdonítottak a mobiltelefonokon, mint „adathordozókon” Európába érkező adatoknak, fényképeknek. Az otthonukat, korábbi életüket hátrahagyók számára azonban az „okostelefonok” sajátos lehetőséget teremhetnek, hogy korábbi életük „egy részét” digitális formában vigyék magukkal. Ezek között – az elmúlt évek konfliktusokkal terhelt időszakait tekintve – minden bizonnyal fellelhetőek olyan információk is, amelyek nyilvánosságra kerülése (pl. a fegyveres konfliktusok eseményei kapcsán) befolyásolhatják az adott események, vagy akár egyes személyek utólagos megítélését.

Említést kell tenni a közösségi oldalak szociális kapcsolatokhoz fűződő jelentőségéről is a migráció folyamatában. Ezek alkalmazásán keresztül lehetőség nyílik arra, hogy értesítsék családjukat megérkezésükről, helyzetükről, valamint segítheti őket más irányú kapcsolatok felvételénél is. Az ICT lehetővé teszi a migránsok számára a térből adódó korlátok leküzdését (*Ros–González–Marine–Sow 2007*) és a fejlett kommunikációs technikai eszközök kapcsolattartást biztosítanak az otthonmaradottakkal (*Tarrósy 2014 idézi De Haas-t, 2012*)²⁵. Alonso – Oiarzabal 2010-ben közzétett tanulmánya²⁶ is kitér arra, hogy a bevándorlók nagy gondot fordítanak a mobiltelefonok szerepére (gyakran pl. két eszközzel rendelkeznek), amely egyfajta kapocsként értelmezhető tulajdonosa és a fejlett világ között. A

²² Rob PRICE: Google Maps is putting Europe's human-traffickers out of business, *Business Insider.uk*, <http://uk.businessinsider.com/refugee-crisis-how-syrian-migrants-use-smartphones-avoid-traffickers-2015-9#ixzz3IMkYiLHb> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

²³ Patrick KINGSLEY: People smugglers using Facebook to lure migrants into 'Italy trips', 8 May 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/may/08/people-smugglers-using-facebook-to-lure-migrants-into-italy-trips>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

²⁴ A 21st-Century Migrant's Checklist: Water, Shelter, Smartphone, *New York Times*, August 24, 2015

²⁵ TARRÓSY István: Elméleti megfontolások a nemzetközi migrációs tendenciák megértéséhez In: TARRÓSY István – GLIED Viktor – VÖRÖS Zoltán (szerk.): *Migrációs tendenciák napjainkban*, Pécs 2014, IDResearch Kft./Publikon Kiadó, ISBN: 978-615-5457-34-0, p. 16.

²⁶ Andoni ALONSO – Pedro J. OIARZABAL: *Diasporas in the new media age*, Identity, Politics, and Community, University of Nevada Press 2010, ISBN 978-0-87417-815-9, (Letöltés ideje: 2015. 09. 10.)

mobilkommunikációs eszközök használatának kiemelt szerepe később, a vándorlás célterületét elérve is megmarad, hiszen a migránsok egy számukra korábban ismeretlen földrajzi területen és közegben találják magukat, ahol közvetlenül jelennek meg a nyelvi akadályok. A korszerű technológiai eszközök ennek során kaphatnak kiemelt szerepet például a kezdeti helykeresés, alkalmazkodás, vagy akár az integrálási szándék mentén. Mint A. Ros – E. González – A. Marín – P. Sow 2007-ben publikált tanulmánya²⁷ megállapítja, a technológiák mindig is fontos szerepet játszottak a migráció történetében. Mindezen kapcsolat azonban az utóbbi években erősebb lett, mint valaha. Ma, a bevándorlóknak technológiai eszközöket kell használniuk utazásukhoz, kapcsolatban maradásukhoz, pénzküldésükhöz, vagy akár hogy információkat kapjanak a befogadó és küldő társadalmakról. Arra a kérdésre, hogy hogyan képesek az elmaradottabb térségekből érkezők a befogadó országokra jellemző modern kommunikációs eszközöket használni, a már említett tanulmányból kaphatjuk meg a választ. A szükség, amely az otthon maradókkal való kapcsolattartásukhoz (műholdas televízióadások elérése, pénzküldési szolgáltatások), illetve a szükséges információk eléréséhez (internethasználat) kötődik. Ugyanez a fejlett technológiák iránti igény egyre inkább megfigyelhető a kibocsátó területeken is, hiszen a már elvándorolt rokonokkal való kapcsolattartás itt is megköveteli a korszerű (gyors, költséghatékony) infokommunikációs eszközök használatát.

A mobiltelefonok migrációs folyamatokhoz kapcsolódó alkalmazására az állam oldaláról is találhattunk példákat az elmúlt években. Ilyen sajátos felhasználási területként említhető:

- az Egyesült Államok korábbi kormánya által indított, az ún. nem dokumentált migránsok számára is nyitva álló, ingyenes mobiltelefonok és forgalmazási díjak biztosítására irányuló program („Lifeline Assistance” program). A FreeGovernmentCellPhones.net 2013-as tájékoztatója szerint a mobiltelefon szolgáltatók bevonásával megvalósuló program egyik fő célja, a bevándorlók kapcsolattartásának elősegítése (pl. munkahelyek, egészségügy, családi kapcsolatok terén)²⁸. A 2013-as tájékoztató szerint a programban való részvételhez jogosultságot egyes kormányzati támogatási programokhoz való csatlakozással lehet szerezni.²⁹

²⁷ Adela ROS – Elisabeth GONZÁLEZ, Antoni MARÍN, Papa SOW: Migration and information flows: a new lens for the study of contemporary international migration IN3, Internet Interdisciplinary Institute, http://www.uoc.edu/in3/dt/eng/ros_gonzalez_marin_sow.pdf, <http://in3wps.uoc.edu/index.php/in3-working-paper-series/article/view/n7-ros-gonzalez-marín-sow/n7-ros-gonzalez-marín-sow>, (Letöltés ideje: 2015. 09. 10.)

²⁸ A 2008-as 823 millió USD-os kiadása 2012-re több mint 2,2 milliárd USD-rá nőtte ki magát segítve ezzel 15-20 millió embert. (Forrás: FreeGovernmentCellPhones.net) (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

²⁹ The undocumented immigrant’s guide to free government cell phones, 2013, (FreeGovernmentCellPhones.net) <http://www.freegovernmentcellphones.net/undocumented-immigrants-guide-to-free-government-cell-phones.pdf>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

- *A különböző táborokban élő szíriai menekültek segélyszervezetek által történő elérése során is felmerül a mobiltelefonok szerepe.³⁰ A konfliktusok kapcsán már 2013-ban napvilágot látott, hogy az UNHCR Jordániában a menekülteknek egyedi tervezésű mobiltelefon SIM-kártyákat adna, amelyekkel keresztül kulcsfontosságú információkat kaphatnak a táborokban élők.³¹ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) a 2015. szeptemberi hírek szerint több tízezer SIM kártyát és mobiltelefonok töltésére alkalmas napelemes eszközt osztott szét szíriai menekülteknek Jordániában.³² Olaszország esetében a déli irányú, Olaszországot érintő migráció kapcsán egyes esetekben szintén a hatóságok biztosítottak mobilkészülékeket a migránsoknak.³³*

A tömeges migráció és a mobilkommunikáció témakörében érdekességként érdemes néhány gondolatot felvetni a metaadatként megjelenő, adathalmazokhoz kötődő tudományos kutatási irányokról is. A mobilhasználat adatai értelem szerűen megjelennek az egyes szolgáltatók rendszereiben, amelyek névtelen tömeges halmazát tekintve, azok térben és időben akár egyfajta lenyomatát képezhetik a nagyobb földrajzi távolságokat elérő migrációnak. Az adatok, népességmozgások vizsgálata céljából történő tudományos kutatás nem újkeletű, elvei, módszerei a mobilkommunikációs rendszerek megjelenésével párhuzamosan formálódtak. A tárgykörben fellelhető szerteágazó kutatások egyik irányát egy 2015 júliusában publikált tanulmányból (*Williams–Thomas–Dunbar–Eagle–Dobra/2015*) ismerhetjük meg³⁴ részletesebben. A szolgáltatók rendszereiben megjelenő különböző, pl. számlázási, forgalmazási adatok felhasználására épülő vizsgálatok alap gondolata, hogy ezen adatok mintegy személytelenül jelezhetnek nagyobb térségeken (pl. Afrika) belül adott tömeges népességmozgásokat.

A vizsgálatot azonban számos elem nehezítheti: így például

- (a gyakran nemzetközi államhatárokon átvetető migráció kapcsán) az adatokhoz való hozzáférés kérdése,
- a mobilkommunikáció rohamos penetrációja,

³⁰ Blog: Communicating with Persons of Concern in the Syrian Refugee Response, CDAC Network, Communicating with disaster affected communities, 1. Apr. 2014., <http://www.cdacnetwork.org/i/?map=blog-communicating-persons-concern-syrian-refugee-response> (Letöltés ideje: 2015. 09. 25.)

³¹ Syrian humanitarian aid in the technology age, Publisher: Daily Star, 18/11/2012 UNHCR Refugees daily, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5&date=2013-11-19&cat=Syria> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

³² For Syrian Refugees Smartphones Are More Important Than Food? Here Is The Answer, September 17th, 2015, by Vandita, <http://anonhq.com/for-syrian-refugees-smartphones-are-more-important-than-food/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

³³ Nicholas FARRELL: Welcome to Italy: this is what a real immigration crisis looks like, 20 June 2015, The Spectator, <http://www.spectator.co.uk/features/9560982/the-invasion-of-italy/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

³⁴ WILLIAMS Nathalie E. – THOMAS Timothy A. – DUNBAR Matthew, EAGLE Nathan – DOBRA Adrian: Measures of Human Mobility Using Mobile Phone Records Enhanced with GIS Data. July 20, 2015 <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0133630> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

- a hálózat infrastrukturális fejlettsége, vagy éppen más országokban annak elmaradottsága,
- a lakosság, illetve a migránsok körében az eszközhasználat aránya,
- az különböző mérési módszerek összehasonlítását lehetővé tevő mérési standardok nincsenek.

Mindezek az adatok összevetésének alapvető problémáját jelenthetik és eredményként főként becslésekre adnak lehetőséget. A témakör kutatása napjainkban is folyik, de jelenleg általánosan elfogadott, a különböző módszerek összehasonlítását lehetővé tevő mérési standardok nem alakultak ki. Jelentősége sokrétű, így – mint az említett tanulmány is felhívja rá a figyelmet – természeti katasztrófák (gondoljunk például áradásokra, árvizekre, földrengésekre, vagy akár más ipari katasztrófákra), különböző vészhelyzetek, fegyveres konfliktusok népességmozgásokat befolyásoló hatásainak tanulmányozása során.³⁵

Más kutatások is rávilágítanak arra, hogy a mobilhálózatok egyes adatai mint információforrások alkalmasak az emberi mobilitás, csoportmozgások kutatására, hiszen az időbeliséget és térbeliséget is felölelő adathalmazok értékes következtetések levonására lehetnek alkalmasak. A humán mobilitást jellemző modelleket számos területen már alkalmazzák³⁶, így például forgalom előrejelzések vagy akár a turisztika terén. Mint Margus Tiru és Rein Ahas megállapítja³⁷, a tudományos kutatás számára a mobiladatok pozitív eleme: az adatgyűjtés sebessége, az adatok digitális formátuma, a minták nagysága, valamint hogy gyorsan terjednek; hátránya viszont, hogy nem látható a használat mögötti pontos motiváció és a kapcsolatok.

Összefoglalásként elmondható, hogy a migráció jelensége mentén sajátos elemként vannak jelen a különböző ICT eszközök és megoldások. Ezek alapvető okai között a vándorláshoz szükséges információgyűjtést, a kapcsolatok fenntartását, valamint a célterületen történő boldogulást kereshetjük. A mobilkommunikáció interdiszciplináris tudományterületi kutatásainál megtalálhatóak azok a viszonylag új területek, amelyek például a népességmozgások vizsgálatára irányulnak. A digitális világ növekvő szerepe során a rendszerekben „visszamaradó” digitális jelek minden bizonnyal értékes, egyes humán tevékenységek személytelen elemzését is lehetővé tehetik. Mindezek kutatási irányai sokrétűek, amelyek között vélhetően az

³⁵ Uo.

³⁶ A témakörben bővebben lásd: Corina IOVAN – Ana-Maria OLTEANU-RAIMOND – Thomas COURONNÉ – Zbigniew SMOREDA: Moving and Calling: Mobile Phone Data Quality Measurements and Spatiotemporal Uncertainty in Human Mobility Studies., In. Danny Vanderbroucke-Bénédicte Bucher-Joep Crompvoets (ed): Geographic Information Science at the heart of Europe, Springer 2013.
http://www.academia.edu/3668675/Moving_and_Calling_Mobile_Phone_Data_Quality_Measurements_and_Spatiotemporal_Uncertainty_in_Human_Mobility_Studies, (Letöltés ideje: 2015. 09. 28.)

³⁷ Margus TIRU – Rein AHAS: Passive Anonymous Mobile Positioning Data for Tourism Statistics, <http://www.congress.is/11thtourismstatisticsforum/papers/Session3.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 01. 15.)

Európát érintő migrációs hullám összefüggéseinek későbbi vizsgálata is megjelenik. A kutatók a jövőben többek között olyan kérdésekre kereshetik a választ, hogy

- Hogyan segítik az ICT a migrációs folyamatokat?
- Az ICT használat segítheti-e előrejelezni a migrációs folyamatokat?
- Hogyan hat a fejlett világ ICT környezete a migránsokra?
- Hogyan segíthetik az ICT eszközök a migránsok kapcsolattartását otthon maradt családtagjaikkal?
- Milyen szerepe lehet az ICT-nak az Európába érkező migránsok integrációjában?

Felhasznált irodalom:

- Adela ROS – Elisabeth GONZÁLEZ – Antoni MARÍN – Papa SOW: Migration and information flows: a new lens for the study of contemporary international migration IN3, Internet Interdisciplinary Institute, http://www.uoc.edu/in3/dt/eng/ros_gonzalez_marin_sow.pdf, <http://in3wps.uoc.edu/index.php/in3-working-paper-series/article/view/n7-ros-gonzalez-marin-sow/n7-ros-gonzalez-marin-sow>, (Letöltés ideje: 2015. 09. 10.)
- Andoni ALONSO – Pedro J. Oiarzabal Diasporas in the new media age, Identity, Politics, and Community, University of Nevada Press 2010, ISBN 978-0-87417-815-9, (Letöltés ideje: 2015. 09. 10.)
- DE HAAS, Hein: Migráció és fejlődés elméleti megközelítésben. 2012. In. Tarrósy, István – Glied, Viktor – Keserű, Dávid (eds.): Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között. 2. kiadás. Publikon Kiadó, Pécs. pp. 53–84.
- Jean-Yves HAMEL: Information and Communication Technologies and Migration United Nations Development Programme, August 2009 Human Development Research Paper 2009/39, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)
- Joris SCHAPENDONK: Turbulent Trajectories: African Migrants on Their Way to the European Union, Societies 2012, 2(2), 27-41; doi:10.3390/soc2020027 Article, 17 April 2012, (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)
- Mia DE GRAAF: Gang that charged illegal immigrants £4,000 for 'guaranteed arrival in UK' is arrested by French border police, 21 December 2013 <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2527498/People-smuggling-gang-charged-illegal-immigrants-4-000-guaranteed-arrival-UK-cracked-French-border-police.html> (Letöltés ideje: 2017. 01. 28.)
- Nicholas FARRELL: Welcome to Italy: this is what a real immigration crisis looks like, 20 June 2015, The Spectator, <http://www.spectator.co.uk/features/9560982/the-invasion-of-italy/>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)

- PAP Norbert – NAGY Janka Teodóra – VÉGH Andor – LÉPHAFT Áron: A magyarországi muszlim migránsok az információs társadalomban. Infonia, Információs Társadalom folyóirat, XIII. évfolyam 3-4. szám, http://www.infonia.hu/infotars/arch_2013_34.html, Tanulmány, pp- 69-77, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)
- Patrick KINGSLEY: People smugglers using Facebook to lure migrants into 'Italy trips', 8 May 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/may/08/people-smugglers-using-facebook-to-lure-migrants-into-italy-trips>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)
- Syrian humanitarian aid in the technology age, Publisher: Daily Star, 18/11/2012 UNHCR Refugees daily, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5&date=2013-11-19&cat=Syria>, (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)
- Rob PRICE: Google Maps is putting Europe's human-traffickers out of business, Business Insider.uk, <http://uk.businessinsider.com/refugee-crisis-how-syrian-migrants-use-smartphones-avoid-traffickers-2015-9#ixzz3lMkYiLHb> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)
- TARRÓSY István: Elméleti megfontolások a nemzetközi migrációs tendenciák megértéséhez In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): Migrációs tendenciák napjainkban, Pécs 2014, IDResearch Kft. / Publikon Kiadó, ISBN: 978-615-5457-34-0, p. 16.
- WILLIAMS Nathalie E. – THOMAS Timothy A. – DUNBAR Matthew, EAGLE Nathan – DOBRA Adrian: Measures of Human Mobility Using Mobile Phone Records Enhanced with GIS Data. July 20, 2015 <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0133630> (Letöltés ideje: 2017. 01. 20.)
- Margus TIRU, Rein AHAS: Passive Anonymous Mobile Positioning Data for Tourism Statistics <http://www.congress.is/11thtourismstatisticsforum/papers/Session3.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 01. 15.)

DR. MAGYAR ISTVÁN

**A NORVÉG RENDŐRSÉGI BIZTONSÁGI SZOLGÁLAT 2017. ÉVI
KOCKÁZATELEMZÉSE**

Bevezető

Norvégiában négy nemzetbiztonsági szolgálat működik. A *Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat* (Norwegian Police Security Service – PST) mellett, a *Norvég Hírszerző Szolgálat* (Norwegian Intelligence Service – NIS), a *Norvég Nemzeti Biztonsági Hatóság* (Norwegian National Security Authority – NSM), valamint a *Védelmi Biztonsági Ügynökség* (Defence Security Agency – FSA) lát el nemzetbiztonsági feladatokat.



1. ábra. A PST emblémája¹

A Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat az ország belső biztonságáért felel. A rendőrség hagyományos rendeltetésű erői mellett, különleges rendőrségi szolgálatként működik. Az igazságügyi miniszter számára terjeszti fel jelentéseit. Rendeltetése: az ország biztonságát fenyegető veszélyekkel kapcsolatos információk gyűjtése, elemzése, valamint ellenintézkedések foganatosítása. Fő felelősségi köre a bűnesetek megelőzése és kivizsgálása. Ennek érdekében, különböző bűnüldözési módszereket és eljárásokat alkalmaz. Fő tevékenységi területei: információk gyűjtése a nemzetbiztonságra veszélyt jelentő személyekről, csoportokról; különböző értékelések, kockázatelemzések készítése; ügyek kivizsgálása, műveleti ellenintézkedések foganatosítása; tanácsadás szakmai kérdésekben.²

¹ <http://www.pst.politiet.no/> (Letöltés ideje: 2017. 03. 01.)

² <http://www.ennir.be/norway/norwegian-intelligence-and-security-landscape> (Letöltés ideje: 2017. 03. 01.)

A Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat 2017. Évi Kockázatelemzése³ a szervezet felelősségi körébe tartozó veszélyeket és kockázatokat vázolja fel egy éves időszakra előre tekintve. A nyílt minősítésű, 22 oldal terjedelmű, több forrás és nemzetbiztonsági szolgálat információin alapuló dokumentumot (amely elsősorban a közvélemény tájékoztatását szolgálja) 2017. február 8-án tették közzé a szervezet honlapján. A Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálaton kívül, a NIS, az NSM, valamint a *Polgári Védelmi és Szükséghelyzet Tervezési Igazgatóság* (Directorate for Civil Protection and Emergency Planning) készít még éves kockázatelemzést.⁴

A Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat kockázatelemzése az alábbi veszélytényezőkkel számol:

- a.) Külföldi államok hírszerzői aktivitása.
- b.) Politikai motivációjú erőszakformák:
 - iszlám szélsőségesesség;
 - jobboldali szélsőségesesség;
 - baloldali szélsőségesesség.
- c.) Állami és politikai vezetők elleni támadások.

1. A dokumentumban szereplő veszélyek, kockázatok és kihívások bemutatása

1.1. Külföldi államok hírszerzői aktivitása⁵

Az államok által folytatott hírszerzés kulcsfontosságú eszköz az egyes országok politikai, gazdasági és biztonságpolitikai érdekérvényesítésének támogatásában. Számos ország érdekelt abban, hogy hírszerzést folytasson Norvégiában. Norvégia és a norvég érdekek érvényesítése szempontjából, e téren, a legnagyobb veszélyt Oroszország jelenti. Emellett, számos más országnak is érdekében áll Norvégia érdekérvényesítési folyamatainak akadályozása.

A külföldi hírszerző szervezetek fő célpontjait a védelmi szektor, a közbiztonság területe, a politikai döntéshozatali folyamatok, valamint a kritikus infrastruktúra létesítményei képezik. Új célterületnek tekinthetők az ország korszerű technológiát alkalmazó létesítményei, valamint külföldi rezsimek ellenzékéhez tartozó, Norvégiában élő személyek.

Norvégia – szövetségi (NATO) elkötelezettsége, valamint fontos hadászati elhelyezkedése (az ország északi régiója és az Északi-sarkvidék térsége stratégiai jelentősége) miatt – a külföldi hírszerzői aktivitás fő célpontja. A NATO és Oroszország közötti feszültségből adódóan, Oroszország információk megszerzésére törekszik Norvégia védelmi létesítményeiről, a fegyveres erők képességeiről, állományáról, különösen azon régió esetében, ahol a két ország határos egymással.

³ Annual Threat Assessment 2017, Norwegian Police Security Service
http://www.pst.no/media/82645/pst_trusselvurd-2017_eng_web.pdf; (Letöltés ideje: 2017. 02. 28.)

⁴ Uo. p. 2.

⁵ Uo. pp. 7–10.

Ezen kívül a külföldi hírszerzői aktivitás kiterjed a NATO és Norvégia közös haditengerészeti és szárazföldi gyakorlataira, valamint a norvég hírszerzői létesítményekre is.

A külföldi hírszerző szervezetek kiemelt fontosságú célpontjai azon politikai döntéshozók (és a környezetükbe tartozó személyek), akiken keresztül információk szerezhetők az ország politikai álláspontjáról különböző fontos kérdéseket illetően. További céljuk a döntéshozók véleményének befolyásolása, például Norvégia Oroszországgal és Kínával meglévő kétoldalú politikai kapcsolatainak alakítását illetően.

Az ország kritikus infrastruktúrájához tartozó létesítmények (energiaszolgáltatók, kommunikációs hálózatok) ugyancsak célpontjai a külföldi hírszerző szolgálatoknak. Az elektromos hálózati rendszerek elleni szabotázsakciók nemcsak Norvégia, hanem az északi országok és Európa más térségei áramellátásának biztonságát is befolyásolják. Ugyancsak veszélyt jelent a kommunikációs hálózatokba történő idegen behatolás és károkozás (pl. adatmódosítások végrehajtása) is.

Norvégia korszerű technológiát alkalmazó védelmi és ipari létesítményei (kiemelten a kőolajipar és a tengeri hajózási szektor) ugyancsak veszélyeztetettek. Az idegen behatolás célja az adott ország védelmi képességeinek és gazdaságának fejlesztéséhez szükséges információk megszerzése.

Egyes külföldi országok (pl. Irán) titkosszolgálatának célja az ország aktuális politikáját kritizáló, vagy a hatalmon lévő erők ellenzékéhez tartozó személyek és csoportok azonosítása Norvégiában, továbbá ezeknek a személyeknek és csoportoknak aktív befolyásolása (nyomás alá helyezése és kényszerítése) tevékenységük beszüntetésére, vagy aktivitásuk mérséklése érdekében.

Az utóbbi években számos külföldi titkosszolgálat fordított jelentős összegeket Norvégia elleni digitális kémkedési kapacitásai kifejlesztésére. Kínai és orosz hatóságokhoz kapcsolható szereplők megkíséreltek behatolni különböző kereskedelmi és más (pl. alapvető nemzeti érdekeket megjelenítő) szervezetek számítógépes rendszereibe. A fejlett számítógépes hálózatok elleni támadások a jövőben is folytatódni fognak. Célpontjai állami intézmények, információs technológia (IT) szolgáltatók és beszállítók, valamint a kritikus infrastruktúrához tartozó objektumok lehetnek.

Számos ország működtet hírszerzőket Norvégiában. Többségük diplomáciai fedésben, nagykövetségek, vagy konzulátusok munkatársaként dolgozik. Emellett, több ország utaztat be Norvégia területére hírszerzőket kereskedelmi, vállalati, vagy kutatóintézeti delegációk tagjaként. A hírszerző szervezetek – források felkutatására, tanulmányozásra (személyes adatok megszerzésére), toborzásra és kapcsolatépítésre – széleskörűen használják a digitális világ és a közösségi média által nyújtott lehetőségeket is. Kapcsolatfelvételt követően a szolgálatok feladatokat szabnak forrásaiknak és továbbfejlesztik az együttműködést velük.

Számos, Norvégiában aktív külföldi titkosszolgálat forrásokat telepít a számára fontos intézményekbe, vagy ott dolgozó, az adott országhoz lojális alkalmazottakat

nyer meg céljaira. Különösen érdekesek számukra azok a személyek, akik érzékeny információkhoz férnek hozzá. A személyek megközelítésénél a fenyegetést (pl. családtagokon keresztül) és a nyomásgyakorlás más eszközeit is alkalmazhatják. A beszervezett személyeknek általában a szervezetek belső számítógépes rendszereibe történő behatást és károkozást szabják feladatul. Ez a tevékenység jelentős mértékű károkozással járhat.

A Norvégiában tevékenykedő külföldi titkosszolgálatoknak további célja az ország politikai döntéshozatali folyamatainak befolyásolása, esetenként döntések érvényesítésének megakadályozása. Tevékenységük során nem riadnak vissza valótlanságot tartalmazó dokumentumok és információk nyilvánosságra hozatalától, az interneten megjelenő hírek meghamisításától sem. Ez a fajta tevékenység kampány méreteket is ölthet és valószínűleg 2017-ben is folytatódni fog.

A PST egyik fő feladata annak megakadályozása, hogy külföldi titkosszolgálatok korszerű fegyverrendszerek, vagy tömegpusztító fegyverek előállításához szükséges, exporttilalom alá eső, alapanyagokat és alkatrészeket szerezzenek be Norvégiában. Az érvényben lévő exportkorlátozások ellenére, több (elsősorban ázsiai és közel-keleti ország)⁶ kísérli meg (fedett módszerekkel) ilyen jellegű termékek beszerzését Norvégiában és más európai országokban katonai programjaihoz.

1.2. Politikai motivációjú erőszakformák

a.) Iszlám szélsőségség⁷

Norvégia és a norvég érdekek elleni legnagyobb terrorfenyegetést 2017-ben az Iszlám Állam,⁸ valamint az al-Kaida terrorszervezetek jelentik. Mindkét szervezet lehetséges, de nem elsőrendű célpontnak tekinti az országot. A szervezetek erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy meggyőzzenek személyeket terrorakciók végrehajtására nyugati országokban és ezzel követőket toborozzanak Norvégiában. Terrortámadás Norvégiában 2017-ben bekövetkezhet. Ez azért is lehetséges, mert az ISIL felszólította szimpatizánsait, hogy önállóan (a szervezet felső vezetésének tájékoztatása és engedélye nélkül) is kezdeményezzenek akciókat. Ez a stratégia a jövőben is folytatódni fog. Egy terrortámadás legvalószínűbb forgatókönyvét egy nyugati ország ellen, az ISIL és az al-Kaida által inspirált, kézi fegyverekkel végrehajtott, alacsony védettségű (vagy védelemmel nem rendelkező) célpontok elleni támadás képezi.

A norvég többnemzetiségű közösség radikalizálódott tagjai terrorakciók potenciális elkövetői. Ezek a személyek általában férfiak, alacsony iskolai végzettségűek, sok esetben munkanélküliek. Többségük bűnözői háttérrel rendelkezik.

⁶ Elsősorban Irán és Észak-Korea.

⁷ Annual Threat Assessment 2017. pp. 13–15.

⁸ Islamic State of Iraq and the Levant – ISIL

A Norvégia számára veszélyt jelentő iszlám szélsőségesek sokoldalú ellenségképpel rendelkeznek. Többségük az ISIL és az al-Kaida támogatójaként kész harcolni a muzulmánok és az iszlám vallás ellenségeivel szemben. Üdvözlük az ISIL Szíriában és Irakban végrehajtott, valamint a nyugat-európai országok elleni akcióit. Támogatják az iszlám szélsőségesek által Szomáliában, Csecsenföldön és Afganisztánban indított támadásokat is. Az iszlám szélsőségesek részvételével történő fegyveres konfliktusok nagymértékben elősegítik az iszlám vallásuk radikalizálódását. Ezt a folyamatot elmélyíthetik a muzulmánok és az iszlám vallás elleni támadások, lejárató kampányok is.

Az újonnan radikalizálódott egyének száma Norvégiában 2017-ben is alacsony szinten marad (2014 óta folyamatosan csökken). Ez annak is köszönhető, hogy a délkelet-norvégiai radikalizálódott csoportok az elmúlt években felszámolásra kerültek. A fentiek ellenére a homogén etnikai csoportokon belüli radikalizálódási folyamat továbbra is folytatódik. Személyek meggyőzésére az internetet is felhasználják. Ilyen jellegű tevékenység a norvég büntetés-végrehajtási intézményekben is gyakori.

Az Európába irányuló migráció az elkövetkező években növeli a terrorveszélyt. Norvégiában a legnagyobb kockázatot a menedékkérők, a menekültek és az illegális bevándorlók csoportjai jelentik, akik között számos, iszlám szélsőséges szervezettel szimpatizáló személy is található. A tapasztalatok ugyanakkor azt is mutatják, hogy nincs szükségszerű kapcsolat az anyaországban iszlám szélsőséges nézeteket valló és a külföldön terrorakciókat elkövető személyek között. Az utóbbi időben az is bebizonyosodott, hogy a menekültekkel olyan személyek érkeztek Európába, akiknek feladata erőszakos cselekmények elkövetése volt. Mivel Norvégia nem tartozik az ISIL és az al-Kaida elsődleges célpontjai közé, kicsi a valószínűsége annak, hogy 2017-ben (önállóan, vagy menekült csoportok tagjaként) iszlám szélsőségeket küldjenek az országba erőszakos cselekmények elkövetésére.

Valószínű, hogy 2017-ben kevés olyan személy hagyja el Norvégiát, aki az ISIL által önhatalmúan kikiáltott kalifátusokhoz (pl. Szíriában) akar csatlakozni (számuk 2015-től folyamatos csökkenést mutat). 2017 elején kb. 40 norvég kapcsolattal rendelkező személy tartózkodott az ISIL által ellenőrzött területeken. Iszlám szélsőségesek térségbe utazási szándékát jelentős mértékben csökkenti a norvégiai radikalizálódási folyamat felszámolása, az európai országok által bevezetett utazási szigorítások, valamint az is, hogy csökkent a vonzereje az iraki és szíriai szélsőséges csoportokhoz történő csatlakozásnak.

2016-ban kevés Szíriában harcoló személy tért vissza Norvégiába. Számuk 2017-ben kis mértékben növekedhet. Ezek a személyek harci tapasztalattal rendelkeznek és könnyen rábírhatók erőszakos cselekmények elkövetésére. Hazatérésüket az ISIL-re nehezedő katonai nyomás gyorsíthatja.

b.) Jobboldali szélsőségesség⁹

A jobboldali nézetek egyik fő jellemzője a bevándorlásellenesség. Gyakran összeesküvés-elméleteken alapul, arra a nézetre építve, hogy a migráció és az iszlám

⁹ Annual Threat Assessment 2017. pp. 17–18.

vallás veszélyt jelent a norvég társadalomra, annak kultúrájára és életére. A bevándorlással kapcsolatos vitákat egyesek a jobboldali szélsőséges nézetek megerősítésére használják fel. Ezen nézetekkel azonosulók – a bevándorlás megelőzésére – erős nemzeti szocialista állam létrehozását látják lehetséges megoldásnak. A fenti álláspontot képviselők a kormányt, a politikai pártokat és a közjogi méltóságokat teszik felelőssé azért, hogy elmulasztották a szükséges ellenlépések megtételét a bevándorlás visszaszorítására.

Valószínűtlen, hogy 2017-ben, jobboldali szélsőséges erők terrortámadást hajtsanak végre Norvégiában. A terror, mint a kitűzött politikai célok elérésének egyik eszköze, kevésbé támogatott elképzelés a jobboldali nézeteket vallók körében. Néhányan közülük ugyanakkor hajlandóak részt venni akár erőszakos cselekményekben is. Ha ilyen eseményre 2017-ben sor is kerülne Norvégiában, azt valószínűleg egyének, vagy kisebb csoportok, saját elgondolásaik alapján hajtanák végre, így megelőzésük nehézségekbe ütközne. A jobboldali szélsőséges erők támadásai gyűlölet-bűncselekmények, így célpontjai valószínűleg a menekültkérvők befogadását végző központok lennének.

2016-ban, norvég kapcsolattal rendelkező európai szélsőjobboldali csoportok számos demonstrációk tartottak, melyek során összeütközésbe kerültek a rendőrséggel és nézetrendszerük ellenzőivel. Ilyen jellegű összeütközésre 2017-ben Norvégiában is sor kerülhet.

A norvég szélsőjobboldali szervezetek kevésbé szervezett, laza hálózat részeként működnek. Aktivitásuk elsősorban magányos aktivistáikkal – interneten tartott – kapcsolatokra épül. Néhány kisebb csoportjuk azonban jobban szervezett és vezetett, képes újabb aktivisták toborzására. Nézeteik népszerűsítésére alapvetően hirdetések, plakátok kihelyezésével, rövid (interneten közzétett) üzenetek eljuttatásával valósul meg. Erre irányuló aktivitásuk az elmúlt évben nőtt. A szélsőjobboldali szervezetek hazai és nemzetközi (elsősorban európai, azon belül is főként svédországi) partnereket keresnek eszméik terjesztéséhez, népszerűsítéséhez, továbbá a tagtoborzáshoz. A szélsőjobboldali nézetek terjedése továbbra is aggodalomra ad okot a norvég nemzetbiztonsági szervezetek számára.

c.) Baloldali szélsőségesség¹⁰

Valószínűtlen, hogy 2017-ben a baloldali szélsőséges nézeteket valló szereplők terrortámadást indítsanak norvég érdekeltségek ellen. A fenti eszmerendszerrel azonosuló személyeket és csoportokat különböző célok és okok motiválják. Fő jellegzetességük: szembenállás a jobboldali szélsőséges nézetekkel és azok képviselőivel. Tevékenységük demonstrációkban, különböző rendezvények szervezésében nyilvánul meg. Az elkövetkező egy évben – közös cél és erős vezetés hiányában – nem kell számítani arra, hogy a baloldali szélsőségesség növekedni fog és szervezettebb formákat ölt. A mozgalom demonstrációi ugyanakkor alkalmasak lehetnek a közrend megzavarására 2017-ben is.

¹⁰ Uo. p. 19.

1.3. Állami és politikai vezetők elleni támadások¹¹

A kormánytagok, politikusok és parlamenti képviselők (érzékeny politikai ügyek, viták kapcsán) gyakran célpontjai személyes biztonságukat érintő különböző fenyegetéseknek. A PST hatáskörébe tartozó ilyen jellegű ügyek száma az elmúlt 10 évben nem növekedett. Ezzel 2017-ben sem kell számolni.

A fenyegetések általában zaklatásban és a szóban forgó személyek lejáratásában öltenek testet. Az elkövetők motivációja ideológiai, politikai vagy vallási indíttatású lehet. Így például a menekültjoghoz, vagy a migráció kérdéséhez kapcsolódhat. Sok esetben nem célja a fizikai bántalmazás. A 2017. évi általános választásokat megelőzően, és annak során az ilyen jellegű cselekmények száma növekedhet. A királyi család, a legfelsőbb bíróság tagjai, vagy a Norvégiában működő külföldi diplomáciai képviseletek munkatársai elleni atrocitásokkal a választási időszakban nem kell számolni.

A politikusok, a kormánytagok és a parlamenti képviselők ugyanakkor továbbra is külföldi hírszerző szervezetek célszemélyei. Személyesen, vagy számítógépes hálózaton keresztül történő megközelítésükkel a titkosszolgálatok érzékeny (minősített) információk megszerzésére, valamint döntéseik befolyásolására törekednek. Célterületeik: a védelmi szféra, a külügyek, a közbiztonság és a kutatás-fejlesztés területe, valamint Norvégia északi régiója. A célszemélyek körébe a fent említett személyek családtagjai és tanácsadói is beletartoznak.

2. A Kockázatelemzés főbb megállapításai¹²

a.) 2017-ben a nagy károkozásra képes külföldi hírszerző szolgálatok tevékenysége jelentős veszélyt jelent Norvégiára és a norvég érdekekre. Fő célpontjait a védelmi szektor, a közbiztonság területe, a politikai döntéshozatali folyamatok, valamint a kritikus infrastruktúra létesítményei képezik. A külföldi hírszerző szervezetek – tevékenységük során – hagyományos módszereket, valamint korszerű számítógépes hálózati műveleteket egyaránt alkalmaznak.

b.) Norvégia számára a legnagyobb terrorista veszélyt továbbra is az iszlám szélsőségesek jelentik. Bár Norvégia nem tartozik a terrorizmus által legjobban fenyegetett európai országok közé, az ország ellen 2017-ben lehetséges¹³ terrortámadás indítása.

c.) Az iszlám szélsőséges tanokkal azonosuló újabb egyének száma továbbra is alacsony szinten marad. Valószínű, hogy 2017-ben csak néhányuk hagyja el az országot annak érdekében, hogy az Iszlám Állam fegyvereseihez csatlakozzon.

d.) Valószínűtlen, hogy 2017-ben jobboldali szélsőségesek terrortámadást hajtsanak végre Norvégiában. Az ilyen jellegű szervezetek tagjai kevésbé koordinált és szervezett, laza hálózatokban tevékenykednek. Aggodalomra ad okot ugyanakkor, hogy a csoportok egyes tagjai nagyobb, korszerűbb, magasabb aktivitású szervezetek létrehozására törekednek.

¹¹ Uo. p. 21.

¹² Uo. p. 4.

¹³ Possible = about as likely as not., Uo. p. 22.

e.) Valószínűtlen az is, hogy 2017-ben, baloldali szélsőségesek terrortámadást indítsanak norvég érdekeltségek ellen.

f.) A 2017. évi általános választások időszakában az állami vezetők és a magas rangú politikusok elleni provokációk száma – a korábbi választásokhoz hasonlóan – valószínűleg növekedni fog. Az ilyen jellegű fenyegetéseket a PST az elmúlt 10 évben kezelni tudta, így ezen a téren 2017-ben sem várható változás.

3. Értékelés

A NATO-tag Norvégia biztonságos ország, geostratégiai elhelyezkedése kedvező. Az országot délről, nyugatról és északról tenger határolja, szárazföldi kapcsolata csak keleten, a semleges státuszú Svédországgal és Finnországgal, valamint (a sarkvidéki térségben, 196 km hosszon) az Oroszországi Föderációval van.

A Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat az ország belső biztonságáért felel. 2017. évi kockázatelemzése tükrözi az ország geopolitikai helyzetét, Norvégia belbiztonságát fenyegető veszélyeket, kockázatokat és kihívásokat. A szolgálat kockázatelemzése legfőbb veszélynek a külföldi titkosszolgálatok Norvégia és a norvég érdekek elleni tevékenységét tekinti. Ennek kapcsán két országot (Oroszországot és Kínát) említ név szerint. A dokumentum – a külföldi hírszerző szervezetek „hagyományos” norvégiai tevékenységi formái mellett – kiemeli a számítógépes rendszerekbe történő behatolást és károkozást, valamint a magas technológiai színvonalat képviselő infrastruktúra elleni kémkedést.

A politikai motivációjú erőszakformák ismertetésénél a dokumentum részletesen foglalkozik az iszlám alapú terrorizmussal, annak bel- és külföldi támogatóival, belpolitikai hatásaival (a migrációval). A kockázatelemzés nem zárja ki annak lehetőségét, hogy terrorista szervezetek (elsősorban az ISIL és az al-Kaida) 2017-ben terrortámadást hajtsanak végre Norvégiában. A jobb- és baloldali szélsőséges erők részéről ugyanakkor ilyen jellegű támadással nem számol. A dokumentum értékelése szerint – annak ellenére, hogy az országban 2017-ben általános választásokat tartanak – norvég közjogi méltóságok és fontos politikai szereplők elleni, nagyobb méretű támadással nem kell számolni, veszélyeztetettségük jelentős mértékben nem fog növekedni.

Összességében megállapítható, hogy a Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat által készített kockázatelemzés reális képet ad egy észak-európai régióban elhelyezkedő NATO-tagállam belbiztonsági helyzetét veszélyeztető tényezőkről. A dokumentum nyílt minőségű, fogalmazásmódja közérthető, néhol kiegészítő magyarázatokat is tartalmaz. Ennek fő oka, hogy a kockázatelemzés elsősorban a közvélemény tájékoztatását szolgálja. A dokumentum szemléletesen demonstrálja a szervezet nyitottságát is.

Felhasznált irodalom:

- Annual Threat Assessment 2017, Norwegian Police Security Service
http://www.pst.no/media/82645/pst_trusselvurd-2017_eng_web.pdf; (Letöltés ideje: 2017. 02. 28.)
- <http://www.pst.politiet.no/> (Letöltés ideje: 2017. 03. 01.)
- <http://www.ennir.be/norway/norwegian-intelligence-and-security-landscape>
(Letöltés ideje: 2017. 03. 01.)

DR. SALLA ORSOLYA

EURÓPAI TERRORIZMUS: VISSZASZEREZHETŐ-E AZ ELVESZETT BIZTONSÁG

Bevezetés

Az Európai Unió tagállamainak 2015-ben és 2016-ban meg kellett tapasztalniuk, hogy egy gondosan megtervezett terrortámadás milyen erővel képes hatni az adott térségben élők társadalmi-, gazdasági- és politikai moráljára egyaránt. A legjelentősebb terrorfenyegetettséggel járó hátrányokkal főképp Franciaországnak¹ volt kénytelen megbirkózni. E tagállamot sújtó, nagyszámú polgári áldozattal járó, alaposan megtervezett és véghezvitt terrortámadások közlekeleti kapcsolatrendszerrel rendelkező és az EU-ban élő (született vagy nevelkedett) radikalizálódott fanatikus vallási kisebbség által realizált cselekmények voltak. Ezen a ponton azonban fontos leszögezni, hogy napjainkban a különböző médiumokban legtöbbet emlegetett Közel-Kelet országaihoz köthető terrorista cselekmények mozgatórugójának középpontjában, bár kétségtelen, hogy első helyen kell említenünk, de nem csak a féktelen vallási fundamentalizmus állt.

A támadások kiváltó szándékát tekintve politikai-, gazdasági-, etnikai-, faji-, pszichológiai alapok is motívumként szolgáltak az elkövetőknek. A támadások fókuszában a politikai-történelmi okból kialakult, közös kultúrával és hagyományokkal rendelkező, vallási tekintetben meglehetősen egységes, földrajzilag jól körülhatárolható, egyetlen gazdasági övezetet alkotó Európa közössége állt. A biztonság terén Európában és környezetében tapasztalt események és kihívások nyomán, illetve a tagállamok és a polgárok tartós biztonságára

¹ „2015. január 7-9. – A Charlie Hebdo satirikus újság párizsi székházában egy algériai származású, az al-Kaidával kapcsolatban álló testvérpár 12 embert lőtt agyon. Január 8-án egy mali származású harmadik iszlamista terrorista Párizsban lelőtt egy fegyvertelen rendőrmőt, másnap egy kóser kiskereskedésben négy embert ölt meg. Mindhárom terroristával 9-én végeztek a kommandósok. 2015. június 26. – Egy dzsihadista szervezetekkel kapcsolatban álló, marokkói származású férfi egy Lyonhoz közeli vegyi üzemben lefejezte a munkáltatóját, és megpróbálta felrobbantani a telepen tárolt gázpalackokat, a támadásban ketten megsérültek. 2015. november 13. – Párizsban hét helyszínen, éttermeknél, koncertteremben és a nemzeti stadion közelében követték el összehangolt terrortámadást, a 130 halálos áldozat közül több mint húsz külföldi volt. A 2004-es madridi merénylet óta legsúlyosabb európai terrortámadásért az Iszlám Állam dzsihadista szervezet vállalta a felelősséget. A merénylők, második generációs francia, illetve belga állampolgárok végeztek magukkal, vagy a kommandósok lőtték le őket. 2016. június 13. – A Párizstól mintegy ötven kilométerre fekvő Magnanville településen egy iszlamista férfi meggyilkolta a helyi rendőrpáncsnokot és annak feleségét. Az elkövető nem sokkal korábban fogadott hűséget az Iszlám Állam vezetőjének.” <http://mno.hu/kulfold/gyakran-sujtja-a-terror-franciaorszagot-1352056> (Letöltés ideje: 2016. 09. 16.)

vonatkozó igénye alapján a terrorizmushoz kapcsolódó cselekmények megelőzése, megakadályozása és üldözése kiemelt jelentőséggel bír.

Nemcsak azért mert az Európai Unió a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló belső akadályok, határok nélküli térséget kíván biztosítani a polgárai számára, hanem azért is, mert egy esetleges széttagozottság sérülékennyé teszi Európát, amit a terroristák és más bűnözői csoportok is teljes mértékben kihasználnak. Mindezt a közelmúlt támadásai is megmutatták. Ezért mielőbb meg kell szüntetni a kontinens stabilitását veszélyeztető állapotot. A közös elkötelezettséget most már tettekre kell váltani az egységes EU közbiztonságának jövőbeli sorsa érdekében.²

Az EU közösségi törekvései a terrorizmus elleni harcban

Az Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrorakciók mindenütt napirendre tűzték a terrorizmus elleni küzdelemben – még, ha egymástól elkülönülten is – egy új, globális biztonságpolitika kialakításának igényét. Rendkívül kínosan érintett ugyanis néhány európai országot (köztük például Németországot), hogy a terrorista elkövetők néhány tagja az ő államukban készült fel a támadásokra.³ Éppen ezért, már ez a támadássorozat is alátámasztotta, bizonyította, hogy a különböző nemzetállamok és azok különféle biztonsági szolgálatainak tevékenységét jobban össze kellene hangolni.

Az európai kontinens sebezhetőségére rávilágító kíméletlen brutalitással végrehajtott madridi támadások⁴ viszont egy egészen új dimenziót adtak a terrorizmus elleni harcnak, hiszen az uniós igazságszolgáltatás nem rendelkezett megfelelő jogszabályi háttérrel a nemzetközi terrorizmus elleni jogi fellépéshez, miközben a terror már az Európa közösségét is fojtogató véres valósággá vált.⁵

Így az EU a 2004-es madridi terrormerényletet követően meghirdette azt az anti-terrorista akcióprogramot, melynek keretében az EU területén bevezetni kívánta a tulajdonosok biometria adatait is tartalmazó új utazási okmányokat. De bejelentették az internet átfogóbb titkosszolgálati és rendőri monitorozását, amivel egyidejűleg hozzákezdtek a felderítésre és megelőzésre szolgáló eszközök büntetőjogi alkalmazásának lehetőségeiről szóló tervezet kidolgozásához. Az így megszerzett bűnügyi információk tárolására alkalmas központ létrehozásának elgondolását is ekkor fogalmazták meg.⁶

² Dimitrosz AVRAMOPULOSZ, a migrációs ügyekért, az uniós belügyekért és az uniós polgárokért felelős biztos. (Brussels, 2016. április 20.)

³ TOMOLYA János mk. alezredes: Az Európai Unió és a terrorizmus elleni harc, p. 21., <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Tomolya.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

⁴ A madridi terrortámadások 2004. március 11-én reggel 7 óra 40 perckor kezdődtek, majd néhány perces időközökkel tíz pokolgépet robbantottak a spanyol főváros pályaudvarain, köztük a rendkívül forgalmas Atocha főpályaudvaron. A merényleteknek 192 halálos áldozata és 1421 sebesültje volt. A merényletek elkövetését március 14-én az al-Kaida terrorszervezet vállalta magára.

⁵ TOMOLYA i.m. p. 21.

⁶ CZUKOR József: Nemzetközi terrorizmus és a megelőző állam. Egyenlítő 2007/9. szám p. 8.

A tagállamok szintjén azonban továbbra is távol maradt az a koncepció, mely ténylegesen összekapcsolta volna a terrorizmus elleni harchoz szükséges nemzeti képességeket és eszközöket a tételesen megfogalmazott célkitűzésekkel. Mivel az EU nem tudott a nemzetállamok számára egységes jövőképet állítani a cél eléréséhez, ezért az Unió elképzelések – megjegyzem teljesen érthető okból – nem az elvárt mértékben realizálódtak.

A 2013. évi Eurobarométer-felmérés szerint a polgárok egyre jobban aggódtak a biztonságuk miatt. A felmérés adatainak eredménye továbbá arra is utalt, hogy 33%-ról 49%-ra emelkedett azon személyek aránya, akik szerint a terrorizmus az EU fő biztonsági kihívása lett.⁷

Jóllehet az EU-ban a tagállamok területi biztonsága elsődlegesen saját hatóságai felelőssége körébe tartozik, Európa térségének biztonsága közösségi érdek. Az Európát ért terrorcselekmények márpedig az egyik legsúlyosabb megsértését jelentik az emberi méltóság, a szolidaritás, valamint a szabadság és egyenlőség elveinek, melyek Európában eddig elért egyetemes értékeinkhez tartoznak. Egyúttal súlyos támadás az európai közrend alapelemével, a demokrácia elvével és a jogállamiság eszméjével szemben is, amely nézeteken az Európai Unió alapul.

Kétségtelen ezért, hogy az Unió nemzeti tagállamait érintő efféle fenyegetésekre történő reagálás érdekében újfajta, kollektív és legitim megközelítésre, vagyis közös uniós szintű állásfoglalásra és merőben új összefüggésekben történő gondolkodásra van szükség. Olyan komplex szabályozásra, melyben az Unió ésszerűen és koherensen meghatározza a terrorizmus elleni küzdelem keretelveit, valamint az azzal összefüggő jelenségek elleni fellépés pontos szabályait, a szükséges eszközöket, és azt a nélkülözhetetlen infrastruktúrát, mely európai szinten teremti meg a tagállamok bűnüldöző, polgári felderítő és katonai szervei, illetve egyéb nemzeti hatóságai között a hatékony közreműködés mellett szükséges együttműködést.

Az Európai Tanács ezért már 2014 júniusában felszólította a Bizottságot, hogy vizsgálja felül az EU 2010. évi belső biztonsági stratégiáját, és 2015 közepéig végezze el annak frissítését. Az Európai Parlament 2014. december 17-i állásfoglalásában azt is kérte, hogy az új stratégia előrettekintő legyen és a külföldi harcosok, a kiberbiztonság, a szervezett bűnözés, a pénzmosás és a korrupció kezelésére olyan, az egész Unióra kiterjedő átfogó megközelítést alkalmazzon, amelynek révén könnyen igazodhat az eseményekhez.⁸

Azért tehát, hogy az EU a biztonság erősítése érdekében fokozni tudja a közösségi erőfeszítéseket a terrorizmus elleni küzdelemben, az Európai Bizottság 2015–2020 közötti időszakra vonatkozó nagy ívű elképzeléseiről szóló szándékait 2015. április 28-án az Európai biztonsági stratégia⁹ keretében tárta a nyilvánosság elé. A stratégia felvázolta azokat a konkrét eszközöket és intézkedéseket, amelyeket e közös munka során a biztonságról való gondoskodás és a legsürgetőbb

⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4865_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 28.)

⁸ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4865_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 28.)

⁹ Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikáját 2003 óta az európai biztonsági stratégia határozza meg.

fenyegetések¹⁰ minél eredményesebb kezelése céljából elengedhetetlen az EU-nak, illetve tagállamainak alkalmazni.

Remélve, hogy ezek az intézkedések lehetővé teszik a gyenge pontok valós időben történő azonosítását, hogy azokat gyorsan orvosolhassák, valamint hogy Európa tagállamai együtt még eredményesebbek legyenek az olyan válsághelyzetek hatékony kezelése terén, mint a terrorizmus általi fenyegetettség. A stratégia középpontjában ezért a kapacitások erősítése és a terrorista fenyegetettség elleni közös küzdelem érdekében szükséges összefogás áll az alábbi kihívásokra figyelemmel.

Az Európát érintő menekülthullám a szíriai és a közép-afrikai helyzet fokozódásával párhuzamosan 2013 szeptembere körül vette kezdetét. 2014-ben az EU már 626.710 menekültkérelmet regisztrált, majd ez a szám 2015-ben 900 ezerre nőtt.¹¹ Az ilyen mértékben gyarapodó „emberáradat” miatt a külső schengeni határok szakadatlan ostrom alatt álltak. Ez a helyzet azonban még tovább fokozódott, amikor az Unió határait biztosító tagállamoknak 2014 végén és 2015 elején szembesülniük kellett a napi szinten megjelenő embertömeggel és a több ezer menekültkérelemmel. Az összehangoltnak hitt – mára már tudva levően lomha – európai szabályozás addigra kézzelfoghatóan is megdőlt. Az európai unió által megalkotott menekültügyi rendszer alapkövét jelentő dublini rendeletre tekintettel az úgynevezett Eurodac¹² rendszerben a tagállamok nem voltak képesek teljesíteni a jogszabályban meghatározottakat. Az így kialakult válság egyszeriben tárta fel az uniós előírások betartásának biztosítását célzó és a meglévő mechanizmusok terén fennálló egyértelmű gyenge pontokat, illetőleg hiányosságokat. A tagállamok ugyanis nem tudták teljesíteni a kizárólagos felelősségükbe tartozó, a határon átkelő személyek ujjlenyomatainak rögzítését és a központi adatbázisba való továbbítását. Ez a körülmény pedig jelentősen megkönnyítette a migrációt, hisz – érdemi ellenőrzés nélkül – számtalan mennyiségű ember áramolhatott be illegálisan Európába, megkönnyítve ezzel a radikális személyek bejutását és mozgását az EU belső határok nélküli területén. Ennek egyik egyenes következményeként az EU régió biztonsági szintje nagymértékben lecsökkent.¹³

¹⁰ Terrorizmus, szervezett bűnözés és a számítástechnikai bűnözés.

¹¹ NÓGRÁDI György: Nemzetvédelem szögesdróttal – A migrációs válság és magyar vonatkozásai. Felderítő Szemle, XV. évfolyam I. szám, p. 7.

¹² Az Eurodac adatbázist a 2725/2000/EK tanácsi rendelettel (2000. december 11.) hozták létre. A rendelet a menedékjogot kérő személyek, valamint meghatározott kategóriába tartozó illegális bevándorlók ujjnyomatainak levételére és összehasonlítására szolgáló rendszer létrehozásáról rendelkezik. Az Eurodac rendszer lehetővé teszi az Európai Unió tagállamai számára a menedékjogot kérő személyek, valamint az Unió külső határainak jogellenes átlépése miatt letartóztatott személyek azonosságának megállapítását. Az ujjnyomatok összehasonlításával a tagállamok meg tudják állapítani, hogy az EU egyik tagállamában illegálisan tartózkodó menedékjogot kérő külföldi állampolgár kért-e korábban menedékjogot egy másik uniós tagállamban, illetve hogy jogellenesen lépett-e be az Unió területére. Az Eurodac rendszer az adatalanyok három lehetséges körét határozza meg: menedékkérőt (14 éves kortól), illegális határátlépőt és a tagállam területén illegálisan tartózkodó személyt.

¹³ NÓGRÁDI i.m. pp. 6-7.

Az illegálisan érkezők, illetve a menekültstátusz-kérelmekkel visszaélni szándékozókkal szemben megpróbálták határozottan fellépni a tagországok¹⁴, fenntartva az illegálisan érkezők kriminalizációját, ám kikényszerítés hiányában a szabályoknak nem volt számottevő visszatartó ereje.

Emiatt számtalan kérdés merült fel a Schengeni Megállapodás kapcsán is. Külön kiemelésre került továbbá, hogy a tagállamok hatóságainak közösen kell fokozott figyelmet fordítaniuk a visszatérő külföldi terrorista harcosokra és a konfliktusövezetekbe utazott személyek jelentette fenyegetettség kezelésére. Európa külső határainak igazgatásáért ezért közösen kell felelősséget vállalniuk.

Ez a törekvés viszont csak akkor járhat eredménnyel, ha a nemzeti határellenőrzési hatóságok meg tudják akadályozni az ellenőrizetlenül beáramló illegális bevándorlók bejutását a schengeni külső határoknál. Bár a mai napig nincs konkrét bizonyíték arra, hogy az utazó terroristák rendszeresen használják az Európába való észrevétlen beáramlásra a menekülthullámot. A november 13-án elkövetett párizsi támadás-sorozat kapcsán azonban azonosítottak két támadót, akik a Szíriából érkező nagy menekültáradattal együtt Görögországnál léptek be az EU területére.¹⁵

Az Uniónak ezért egyszerre kellett az Európai Határügynökség (*Frontex*) operatív kapacitásainak növelésével¹⁶ és az integrált európai határőrizeti és parti őrség felállításának szükségességével is foglalkoznia.¹⁷ A probléma mielőbbi megoldására a Bizottság kidolgozott egy új, Európai Határ- és Parti Őrség létrehozásáról szóló javaslatot.¹⁸ Az új határőrrendszert a Frontex határügynökség helyére kívánták létrehozni, mivel az ügynökséget számos területen kritika érte néhány sikertelen tevékenysége miatt.

Ezáltal technikailag is teljesíthető lenne, hogy az EU külső határait biztosító tagállamoknak, amelyek határait – a menekültek és migránsok beáramlása vagy egyéb ok miatt – nagy nyomás nehezedik, azonnal bevethető és támogató csoportokat küldjenek segítségül, kiemelt szerepet vállalva akár a migránsok visszatelepítésében is. Természetesen az adott tagállam döntésének végrehajtójaként. Az ügynökség felépítését ezért úgy kívánják kialakítani, hogy gyorsan jusson felszereléshez és ezáltal hatékony legyen, és legalább 1500 főt számláló különböző tagállamokból származó határőrt legyen képes majd bevetni.

A tagállamok továbbra is maguk kezelnék a külső határaikat a mindennapokban, azonban a Bizottság végrehajtási határozatot fogadhat el annak meghatározására, ha

¹⁴ Lásd Görögország, Magyarország; Németország (a büntetőjogi szankciórendszer módosítása, a rendőrség állományának megerősítése) vagy Ausztria, ahol a menekültkérdés normalizálására öt pontból álló programcsomagot készítettek.

¹⁵ A 2016-os európai terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról szóló EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) jelentés p. 7., [file:///C:/Users/Otthon/Downloads/europol_tesat_2016%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Otthon/Downloads/europol_tesat_2016%20(2).pdf) (Letöltés ideje: 2016. 10. 17.)

¹⁶ Jean-Claude JUNCKER bizottsági elnök politikai iránymutatása. Az unió helyzetét értékelő beszéde. (2015. szeptember 9.) p. 11., https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines_en.pdf (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

¹⁷ Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. On radicalisation. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

¹⁸ Az Európai Határ- és Parti Őrség létrehozása Európa külső határainak védelme céljából (Strasbourg, 2015. december 15.) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6327_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 18.)

egy helyzet a külső határ egy adott szakaszán azonnali, európai szintű cselekvést igényel. Lehetővé válna ezáltal a Frontex számára a tagállamban történő fellépés és az Európai Határ- és Partis Órség csapatainak bevetése is annak biztosítása érdekében. Így például, amikor a külső határ valamely szakaszára nagy nyomás nehezedik a helyszínen, akkor is uniós szintű intézkedésre kerülne sor, ha az érintett tagállam nem képes vagy nem hajlandó meghozni a szükséges intézkedéseket.¹⁹

A Bizottság ezzel egyidejűleg átdolgozta az intelligens határokról szóló határregisztrációs Belépési/Kilépési rendszerre (EES) vonatkozó javaslatot is.²⁰ Ezzel az „intelligens” határregisztrációs rendszerrel szeretnék felváltani a jelenlegi rendszert (útlevélek kézi bélyegzésével szemben) ami azon túl, hogy időigényes, nem nyújtja a magasabb elvárásokhoz támasztott megbízhatóságot. Az EES-rendszer ugyanis úgy lenne képes a (schengeni) külső határellenőrzést és határellenőrzési eljárásokat jelentős mértékben megerősíteni, egyidejűleg felgyorsítani, hogy ténylegesen növelni kellene a határország létszámát. Azonban nem csak arról van szó, hogy az EES-rendszer a jövőben át fogja venni a jelenleg működő rendszer helyét, hanem egyéb továbbfejlesztett funkciókat is biztosítani fog. A rendszer regisztrálja majd a nem uniós polgárok nevét, úti okmányának típusát, biometria (ujjnyomat, digitális arckép, stb.) adatokat, dátumot és a schengeni térségbe belépés, illetve kilépés helyét is.²¹ A műszaki változtatásokat és javaslatok elfogadását éppen ezért véglegesíteni kívánják 2016 végéig ahhoz, hogy az EES-rendszer minél korábban működőképes legyen a szükséges tesztek követően.

Igazodva ezekhez az igényekhez, már 2015-ben elvégezték a jogi és műszaki fejlesztéseket a Schengeni Információs Rendszeren (SIS).²² Ezáltal a SIS már jobban megfelel a megnövekedett valós idejű ellenőrzésekre és kommunikációra, valamint az elvárt bűnüldözési célokra is, mint például az automatizált ujjnyomat keresés.²³ Ehhez viszont arra volt szükség, hogy elhárítsák a fennálló adatbiztonság és adatvédelem kérdéskörébe tartozó jogi akadályokat, annak érdekében, hogy a bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó, illetve terrorizmust elhárító szervek arcképelemző tevékenységét is igénybe tudjanak venni személyazonosság ellenőrzése, valamint ismeretlen személy azonosítása érdekében. Fontos adatbiztonsági kérdés ugyanis az adatmozgással járó és az adatmozgással nem járó műveletek kapcsán az illetéktelen hozzáférések megakadályozása. Ez egyébiránt az adatvédelem területén is kiemelt jelentőséggel bír. Arról nem is szólva, hogy a biometrikus, vagyis a személyek mérhető és azonosítását lehetővé tevő testi tulajdonságait tartalmazó adatoknál az sem mindegy, hogy milyen

¹⁹ Uo.

²⁰ Stronger and Smarter Borders in the EU: Commission proposes to establish an Entry-Exit System. (Brussels, 2016. április 6.) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1247_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

²¹ EU 2016/399 as regards the use of the Entry/Exit System. (Brussels, 2016. április 6.) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0196> (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

²² Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. On border management. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

²³ A rendszert 2017 közepére kívánják bevezetni. Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. Action plan on Schengen Information System and foreign terrorist fighters' movements and proposal for a revision of the Schengen Information System. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

nyilvántartásokban szerepelnek, kik férhetnek hozzájuk, milyen meghatározott esetekben és mennyi ideig kezelhetik őket. Ezeknek a rendszereknek az üzemeltetésére ezért csak magas technikai színvonal és szigorú uniós adatvédelmi szabályok alkalmazása mellett lehet csak lehetőség.²⁴

Mindemellett azért, hogy a tagállamok teljes körű információval rendelkezzenek a terroristák és más személyek befelé és kifelé irányuló utazásait illetően, és hogy más nemzeti hatóságok ne essenek el a megszerzett adatokból kinyerhető információktól, a beszerzett adatokat a Schengeni Információs Rendszeren és a Terrorizmus Elleni Küzdelem Európai Központján keresztül valamennyi nemzetállamnak meg kell osztaniuk egymással és az uniós ügynökségekkel is.

Ilyen jellegű proaktív információcserét kíván az Unió megvalósítani a komoly veszélyt jelentő radikalizálódott személyek tekintetében is.

Számtalanszor érte már bírálat az európai országokat, amiért nem voltak képesek megfelelően beintegrálni az újonnan érkezett bevándorlókat.

Ezzel összefüggésben Bernard Lewis²⁵ a következőket mondta a The Jerusalem Post nevű izraeli napilapnak: *„Az iszlám rövid időn belül meghatározó hatalommá válhat Európában, mert a kontinens, a politikai korrektség nevében, lemondott kulturális és vallási dominanciájáról. Közel járunk ahhoz, hogy a muzulmánok átvegyék az uralmat Európa fölött (...) A kérdés helyes feltevése úgy szól, hogy egy iszlamizált Európa vagy egy europánizált iszlám jön-e létre. Az iszlám növekvő befolyása Európában különösen azért aggasztó, mert megfigyelhető, hogy az iszlám-világ egyre nagyobb mértékben támogatja a szélsőséges és terrorista csoportokat”*²⁶

A régmúlt és a jelen fennálló „öröksége” nyomán a tagállamok nemzeti hatóságai is számtalanszor szembe kerülnek a bevándorlókkal vagy annak leszármazottaival, ami nagymértékben táplálja az iszlámnak azt a változatát, amit Olivier Roy francia kutató „globalizált iszlámnak”²⁷ nevez. A dzsihádisták szervezetek, így ma már kívülről éppúgy körülveszik Európát, mint ahogyan belülről is teljesen behálózzák. A II. világháború utáni Európa újjáépítésére és az életbevágóan fontos EU gazdasági növekedés fenntartására – főleg nyugatabbra – beáramlott, illetve letelepedett vendégmunkások leszármazottai között egyre erősebben terjeszkedik a radikális iszlám szemlélet. A radikalizálódott személyek nagy része másod- és harmadgenerációs arab, illetve muzulmán hitre tért európai fiatal. Ekképpen a börtönök lakóitól az átalakított imatermek hívó közösségéig bárholnan előkerülhet

²⁴ EU 2016/399 as regards the use of the Entry/Exit System

²⁵ Bernard LEWIS: idős, gazdag tapasztalatokkal rendelkező, nemzetközi híró brit történész professzor, Közel-Kelet- és iszlám-szakértő, aki pl. így jellemzi Európa jelenlegi helyzetét: „Európa az arab Nyugat, a 'Maghreb' része lesz. Migrációs és demográfiai adatok erre utalnak. Az európaiak későn házasodnak, s csak kevés gyerekük van, vagy egy sincs. Ezzel szemben itt van az erős moszlim beáramlás: Németországba a törököké, Franciaországba az araboké, Angliába a pakisztániaké. A muzulmánok korán házasodnak és sok gyerekük van. – A jelenlegi tendenciák alapján ítélve Európa népességének többsége legkésőbb a XXI. század végére muzulmán lesz.” LIPTAY Lothar: Az iszlám korunkbeli európai inváziója. <http://www.refteologia.sk/likei.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 17.)

²⁶ Uo.

²⁷ A nyugati dominancia miatti militáns iszlám harag, a vallási ébredés által túlfűtött antiimperializmus.

olyan személy, aki önként kíván csatlakozni a Nyugat elleni dzsihadhoz.²⁸ Akár úgy is, hogy útra kel a közel-keleti térségekbe.

A 2016-os európai terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról szóló EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT)²⁹ jelentése szerint a terrorista szervezethez csatlakozási céllal (például Szíriába vagy Irakba) utazók számottevő része nő. Ezek a nők a kiutazást követően terrorista katonák feleségei lesznek, vagy ha már a kiutazás előtt online rendszeren keresztül összeházasodtak egy harccsal, akkor gyermeket szülni mennek az adott térségbe. Ezeknek a szülőknek a gyermekei lesznek a következő generáció külföldi terrorista harcosai, ami további biztonsági fenyegetést jelenthet az Unió tagállamainak a jövőben. Ráadásul a fegyverek használatára is kiképezik a nőket, azonban nagy valószínűség szerint nem vesznek részt aktívan a harcban. Ugyanakkor a terrorista csoportok készen állhatnak arra, hogy a nőket öngyilkos merénylőként használják fel. A nők szerepe ezért bármikor változhat a jövőben.

Tekintettel arra, hogy az európai polgárok radikalizálódása – Európában hétköznapi realitás, mint veszélyforrás – így kiemelten fontos feladatnak tekinti az Unió a terrorszervezetek általi beszervezés és a radikalizálódás megelőzését is. A terrorista csoportok az elmúlt támadások alkalmával számtalanszor megmutatták, hogy képesek alkalmazni és összehangolni a fejlett internetes és az új kommunikációs technológiákat mind a támadások, mind az önálló propaganda terjesztésére. Az internet és a közösségi média pedig különösen kedvező lehetőségeket nyújt a terrorista csoportok térnyerésére az EU-ban.³⁰

A tagállamoknak ezért meg kell akadályozniuk a terrorista propaganda és gyűlöletbeszéd terjesztését is. A már radikalizálódott személyek számára pedig biztosítani kell a deradikalizálódást célzó programok elérését.

E témában értelemszerűen elsődleges célként a szélsőséges terrorista csoportok által elhelyezett tartalmak teljes eltávolítására indult törekvés. Azonban már az is jelentős siker lenne, ha csökkenteni vagy legalább korlátozni tudnák az online terrorista tartalmakat és azok megközelíthetőségét az interneten. Éppen ezért a munka már elkezdődött különböző internetes cégekkel és egyéb internetes szereplőkkel együtt azért, hogy javítani tudjanak ennek a folyamatnak a sebességén és mennyiségén, megakadályozva az eltávolított anyagok újrafelhasználását, illetőleg feltöltését más szervereken keresztül.³¹

²⁸ Robert S. LEIKEN: Európa dühös Muszlimjai. Beszélő Online. 2005. augusztus, 10. Évfolyam, 8. szám. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/europa-duehos-muszlimjai> (Letöltés ideje: 2016. 10. 15.)

²⁹ Az Europol által készített TE-SAT jelentés egy olyan nem minősített dokumentum, melyet 2007-től – éves rendszerességgel – egy adott évre vonatkozóan adnak ki. A jelentés a terrorizmus EU-ban tapasztalható változásairól és jelenségeiről bűnüldözési szempontok alapján tájékoztatja az Európai Parlamentet és a Tanácsot. A TE-SAT jelentés jórészt azokra a terrortámadásokkal, terroristatevékenységgel kapcsolatos nyomozásokat érintő adatokra épül, melyeket uniós és a nem uniós országok, valamint egyéb partnerszervezetek (ld. Eurojust) szolgáltatnak.

³⁰ Directive of the European Parliament and of the council on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/ 475/JHA on combating terrorism. p. 3., http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-security/legislative-documents/docs/20151202_directive_on_combatting_terrorism_en.pdf (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

³¹ Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. European Border and Coast Guard (Brussels, 2016. április 20.) [http://europa.eu/rapid/press-](http://europa.eu/rapid/press-128)

„Európa polgárai elvárják, hogy az Európai Unió segítse a bűnözés elleni küzdelmet. Szembe kell néznünk ezzel a kihívással, miközben teljes mértékben tiszteletben tartjuk a nemzeti parlamentek döntő szerepét a büntetőjog területén”, jelentette ki Viviane Reding, a jogérvényesülésért felelős uniós biztos, aki azt is hozzá tette, hogy *„A Lisszaboni Szerződés eszközöket kínál számunkra, hogy kiegyensúlyozottan kezeljük a büntetőjoggal kapcsolatos kihívásokat, a szabadság és a biztonság alapvető jogaival összhangban.”*³²

Általános cél tehát, hogy az Unió hatékonyabban tudja fel venni a küzdelmet a fokozatosan nemzetközibb méreteket öltő és egyre kifinomultabb eszközöket alkalmazó különböző bűnözési formákkal szemben. Vagyis a bűnözéssel szembeni küzdelem nem csak a terrorizmus elleni harc miatt kiemelt jelentőségű terület.

Bár az EU a büntetőjog területén már több mint egy évtizede hoz intézkedéseket, ettől függetlenül a büntetőjog relatíve új területnek mondható uniós szinten. Európa állampolgárai ezzel szemben elvárják, hogy különböző bűnözői csoportok, köztük a terrorista cselekmények elkövetői és azok segítői ne tűnhessenek el a tagállamok országhatárait átlépve, és ne használhassák ki a nemzeti jogrendszerek között fennálló büntetőjogi különbségeket. A szabályozás hiányából vagy a (tudományos) szakmai konszenzus hiányából eredő problémák felszámolása, illetve hatékony megoldása az Unió feladata. Ezért az EU büntetőjogi intézkedései megállapíthatják, hogy mely cselekmény elkövetése mely esetben tekintendő pönalizált bűncselekménynek a nemzeti jogszabályokban Unió-szerte.

Lényeges emiatt egy olyan egyértelmű európai büntetőpolitika kialakítása, amely alapján az Unió meghatározza a terrorizmussal kapcsolatos büntetőjogi eszközök szükséges alkalmazását a hatékonyabb tagállami végrehajtás érdekében. A terrorizmussal együtt járó cselekmények esetében ez eredményes, arányos és visszatartó erejű alapvető eszköz lehet a potenciális elkövetők elrettentésére és a jövőbeli bűncselekmények megelőzésére.

Ez okból megfogalmazták, hogy az Európai Parlamentnek és Tanácsnak a terroristák és támogatóik szankcionálásának régóta halogatott jogi kérdéseiben minél hamarabb megállapodásra kellene jutniuk. A kérdéskörök tisztázása révén ugyanis fokozottan büntethetővé válnának a terrorizmushoz köthető bűncselekmények. A korábbi jogszabályok sajnálatos módon koherens politikai alapok nélkül kerültek kidolgozásra, amiből eredően nem mindig sikerült azokat hatékonyan érvényesíteni. Miután a társadalomra különösen nagy veszélyt jelentő és a külvilágban is megjelenő szándékos bűncselekményről van szó, az Unió e körben kifejthető tevékenységek előkészületi büntetendőségének is kiemelt figyelmet kíván fordítani. Főképp, hogy a terrorista elkövetőkkel és segítőkkel szemben kialakítani kívánt büntetőjogi politika egységes és koherens megközelítésének szükségessége ezt kiemelten is igényli az Unió tagállamok területén. Az EU ezért bejelentette, hogy lépéseket kíván tenni ebben a kérdésben.

A fenyegetés jellege alapján a tagállamok mindegyikében büntetni rendelt cselekmények lesznek a jövőben például a terrorista kiképzésben való részvétel,

release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

³² 2011. szeptember 20. Európai Bizottság – Sajtóközlemény. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1049_hu.htm?locale=FR (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

terrorizmus céljából külföldre utazás vagy ennek megkísérlése, terrorista utaztatásának szervezése és elősegítése, a számukra történő lakhatás, valamint anyagiak és más eszközök terén számukra nyújtott támogatások.

Annak érdekében, hogy a fenyegetések elemzése és a terrorizmus elleni operatív tervek kidolgozása során igénybe vehető bűnüldözési „hírszerzési” adatbázis létrejöhessen, a Bizottság szerint azonnal hozzá kell látni a Terrorizmus Elleni Küzdelem Európai Központ megerősítéséhez. Ahhoz ugyanis, hogy a központ képes legyen a közös műveleti tervezésre, a terrorizmus és a radikalizálódás jelentette fenyegetettség értékelésére és a bűnüldözési hírszerzési információk koordinálására, ez a megerősítés elengedhetetlen. Az információcsere javítása érdekében ezért össze kívánják kapcsolni a nemzeti és európai eszközöket, vagyis valamennyi rendelkezésre álló eszközt, illetve adatbázist. Ilyenek lehetnek például DNS-profilok, újjnyomat adatok, gépjármű-nyilvántartási adatok, az elveszett vagy ellopott úti okmányok tagállami adatbázisai, stb.

A terroristák tűzfegyverekhez és robbanóanyaghoz való hozzáféréseinek megakadályozása érdekében számos irányelv felülvizsgálata is időszerűvé vált. A Párizsban végrehajtott terrortámadás volt az első olyan alkalom, hogy a dzsihádistá terroristák együttesen használtak lőfegyvereket és a testükre erősített improvizált robbanóeszközöket.³³

Különösképp azért, hogy korlátozni tudjanak néhány erősebb típusú félautomata fegyvert és azokat is, amelyek könnyen átalakíthatók automata fegyveré. Ugyanigy a lőfegyverek hatástalanítására vonatkozó közös szabályok is átdolgozást kívánnak, amely így már jobban fogja biztosítani, hogy a hatástalanított lőfegyvereket visszafordíthatatlanul alkalmatlanná tegyék a használatra. Mindemellert fokozni szükséges az információcsere a tagállamok és az EU ügynökségei között is a nyomkövethetőség és a lőfegyverek jelölési szabályait illetően. De a robbanóanyag-perkurzorok forgalmazásának és felhasználásának szabályozásával kapcsolatos rendelet³⁴ tekintetében is számos tagállami hiányosság mutatkozik.³⁵ A robbanóanyagok gyártása, tárolása és értékesítése már jelenleg is szigorúan szabályozott. Azonban számos esetben előfordult, hogy robbanóanyagokat tároló telepre törtek be ismeretlen elkövetők, ahonnan különböző robbanóanyagokat tulajdonítottak el. Az egyik ilyen esetben a bányászati cég alkalmazottja képes volt több mint 500 kg robbanóanyagot és 150 elektromos gyutacsot ellopni, amiket a fekete piacon próbált értékesíteni a későbbiekben.³⁶ A terroristák így továbbra is – még, ha közvetett formában is –, de hozzáférhetnek a kereskedelmi forgalomban kapható robbanóanyagokhoz, valamint olyan prekurzorokhoz, amely összetevők robbanószer-gyártáshoz szükségesek.

Ezért a jövőben a tagállamoknak az országhatárakon belül található kritikus infrastruktúrák és a polgárok védelmére, mi több, egyéb összefüggő biztonsági kockázatokra is jobban fel kell készülniük. Ennek érdekében minden tagállamban a

³³ TE-SAT (2016) p. 12.

³⁴ Az Európa Parlament és a Tanács 98/2013/EU rendelete (2013. január 15.)

³⁵ Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. On firearms and explosive precursors. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

³⁶ TE-SAT (2016) p. 13.

sérülékenységet megelőző intézkedéseket kíván az EU kialakítani a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai program (EPCIP)³⁷ keretében, folyamatosan fejlesztve azt a legújabb technikai megoldások alkalmazásával. Ezzel kapcsolatban említeni szükséges, hogy már eddig is több mint 100 létfontosságú infrastruktúra védelmére vonatkozó „kézikönyv” került kidolgozásra és lefordításra az Unió hivatalos nyelveire, köztük az EU repülőtereinek védelmének megerősítésére szolgáló üzemeltetési biztonsági javaslat.

Hasonló iránymutatások, útmutatások kidolgozása szükséges azonban minden olyan infrastruktúra és célterület (akár rendezvények vagy középületek) védelmére vonatkozóan, mely támadás fókuszába kerülhet, mint például metró, vasút, közlekedési csomópontok, stadionok, bevásárlóközpontok, stb. A kritikus infrastruktúrák védelmére vonatkozó közösségi megközelítés kidolgozása és végrehajtása során tekintettel kell lenni továbbá az ágazati jellegzetességeket és az ágazat szabályzó hatályos közösségi, nemzeti és regionális szinten már meglévő valamennyi rendelkezésre is. Figyelmet fordítva a kritikus infrastruktúrák tulajdonosai vagy üzemeltetői között már esetlegesen létrejött, kétoldalú segítségnyújtási megállapodásokra is.³⁸ A nemzeti szakértők így kidolgozott ajánlásai által bevezetett üzemeltetési biztonsági intézkedések nyilvánvalóan hozzájárulhatnak a veszélyeztetett infrastruktúrák védelméhez. Az ilyenformán minimalizált kockázatok pedig jóval biztonságosabb üzemeltetést tesznek majd lehetővé a tagállamok hatóságainak.³⁹ Mindezekkel együtt az Unió külön is ösztönözni kívánja a védelmi iparkutatási tevékenységét és innovatív biztonsági megoldásokat, melyekre külön pénzügyi forrást kíván nyújtani.

Kiemelten kívánnak foglalkozni a jövőben a terroristák pénzeszközeinek a felszámolásával is. *"Nekünk el kell vágnunk azokat az erőforrásokat, amiket a terroristák arra használnak, hogy végrehajtsák a szörnyű bűneiket. Azáltal, hogy észleljük és megszakítjuk a terroristahálózatok finanszírozását, képesek leszünk csökkenteni, hogy online utálatot és félelmet terjesszenek és, hogy a terroristák fegyvereket és robbanóanyagokat vegyenek, behozzák őket és támadásokat terveljenek ki. (...)"* nyilatkozta Frans Timmermans az Európai Bizottság alelnöke a közelmúltban.⁴⁰

³⁷ Communication from the Commission of 12 December 2006 on a European Programme for Critical Infrastructure Protection [COM(2006) 786 final – Official Journal C 126 of 7.6.2007]. (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

³⁸ A Tanács 2008/114/EK Irányelve. „2004 júniusában az Európai Tanács egy, a kritikus infrastruktúrák védelmére vonatkozó átfogó stratégia elkészítését kérte. Ezt követően a Bizottság 2004. október 20-án közleményt fogadott el „A létfontosságú infrastruktúrák védelme a terrorizmus elleni küzdelemben” címmel, amely javaslatokat tett arra vonatkozóan, hogyan lehetne az európai megelőzést, felkészültséget és reagálást javítani a kritikus infrastruktúrákat érintő terrortámadások tekintetében.” <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32008L0114> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

³⁹ Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. Development and dissemination of guidance on soft target protection and critical infrastructure. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

⁴⁰ Frans TIMMERMANS: First Vice-President of the European Commission (Strasbourg, 2016. 02. 02.)

Ez okból tehát komoly előrelépéseket kívánnak tenni a terrorfinanszírozás- gyanús pénzügyi tranzakciók, adománygyűjtések, pénzmosási tevékenységek minél előbbi azonosítása és megszakítása érdekében. A Bizottság ezért számos intézkedést jelentett be, hogy elvágják a terroristákat a bevételi forrásaiktól és a pénzügyi tevékenységeken keresztül képesek legyenek azonosítani őket. Valamennyi megfogalmazott intézkedés tagállami végrehajtására 2017 végéig határozták meg.

A nemzeti határokon átnyúló terrorizmussal szemben nemzetközi, többoldalú és átfogó fellépésre van szükség. Ezért az EU a külpolitikai vonatkozású biztonságá terén nagyobb koherenciát szeretne megvalósítani a külső fellépések során.

Mario Monti volt olasz miniszterelnök, korábban az Európai Unió belső piacáért, később versenypolitikájáért felelős biztosa szerint, „(...), a régi és az új tagállamok egyaránt meg vannak győződve arról, hogy érdekükben áll az Európai Unió megszilárdítása és fejlődése. Eredményeket azonban e téren is csak folyamatos erőfeszítések árán lehet elérni. Az elkövetkező 50 évben az EU fejlődése szempontjából számomra két terület tűnik kiemelkedően fontosnak. Az egyik egy olyan közös külpolitika kialakítása, amely lehetővé teszi az Unió számára, hogy nemzetközi kérdésekben képviselje álláspontját és érvényesítse érdekeit. A másik a védelem területe: az Európai Uniónak, amennyiben azt szeretné, hogy komolyan vegyék, fel kell szerelkeznie a védelméhez nélkülözhetetlen eszközökkel. Ezen a két területen – melyek csakúgy, mint a monetáris unió kialakítása, elsősorban a tagállamok szuverenitását érintik – kizárólag az elkötelezett politikai szándék és folyamatos erőfeszítések vezethetnek jelentős eredményekhez.”⁴¹

Ahhoz azonban, hogy az EU ezekben az ügyekben fenntartsa a lendületet, terrorizmusellenes partnerséget kellene kezdeményeznie a Földközi-tenger körüli és számos közel-keleti országgal egyaránt. Mindez különösen fontos lenne az Európát sújtó terrorizmus, a külső határok mentén és attól távolabb kialakult zűrzavar megoldásának javára. Az Unió azonban eredménytelenül fejezte ki azt a szándékát, hogy lépéseket tegyen és megvalósítsa az építő jellegű politikai kezdeményezéseket e területen. Hiszen a közelmúlt politikai eseményei alapján már mindenki számára látható, hogy nem a legmegfelelőbb irányba mozdult el a munka ahhoz, hogy a külpolitika javítandó elemeinek sorát rendezzék.

Az Európai Unió a tagállamaival és az uniós intézményeivel együttvéve gyakorta vontatottan, vagy nem kiegyensúlyozottan kezeli a politikai nehézségeket. Ekképpen nem meglepő, ha az EU külpolitikai párbeszéde lassan halad, aminek eredményeként egyre inkább látótávolságon kívülre kerül a valóságtól. Az Uniónak első gyakorlati megnyilvánulásaként ezért sokkal egybehangoltabb, állandóan fenntartott és rugalmasabb kezdeményezésekre volna szüksége. Olyanokra, melyek nem csak politikai, gazdasági, diplomáciai, valamint jogi segítséget nyújtanak a külpolitikai partnereknek, hanem minden egyéb felmerülő és szükséges együttműködést is.

Kézzelfogható, hogy az Európát ért támadások a terrorizmus elleni harcot az Unió napirendjének elejére helyezték. Az Unió a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fenntartását és fejlesztését tűzte célként maga elé. Ettől fogva a tagállamok nem csak egyénileg, de még egységükben is

⁴¹ Gondolatok Európa múltjáról és jövőjéről – ahogyan a hajdani biztosok látják. http://europa.eu/50/news/interview/070608_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 08.)

megingathatatlan elkötelezettséget mutattak az iránt, hogy szerepet vállaljanak a terrorizmus elleni harcban. Európának ezért rendkívül rövid idő alatt kellett jelentős utat megtennie, hogy lehetőségeihez és eszközeihez mérten minden szempontból fel tudjon lépni a biztonságát veszélyeztető fenyegetéssel szemben.

A stratégia vezérelveiben megfogalmazottak nagy részében már elvégezték az elvárt célkitűzéseket, mellyel fontos előrelépést tettek a legfontosabb szempontok megerősítése és végrehajtása során. Az EU által megújítani kívánt belső biztonság koherens megvalósítása érdekében elfogadásra került a tűzfegyverekről és robbanószerekről szóló cselekvési terv⁴² és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem megerősítésére irányuló cselekvési terv.⁴³ Mi több, a tagállamok a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő sarkalatos törvények szükséges módosításáról⁴⁴ is rendelkeztek az érintett témakörök vonatkozásában. Így Magyarországon is kiegészítésre kerültek a Büntető Törvénykönyvben a terrorizmussal kapcsolatos pönalizált magatartások, a Schengeni Információs Rendszer második generációja keretében történő információcseréről szóló módosítások, a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozások adatszolgáltatásával kapcsolatos változtatások és a hatástalanított tűzfegyverek végleges működésképtelenségét biztosító hatástalanítási előírásokra és technikákra vonatkozó közös iránymutatások végrehajtásához szükséges azok nemzeti jogszabályba történő deklarálása is. De kihirdetésre került például az arcképelemzési nyilvántartásról és az arcképelemző rendszerről szóló törvény is.⁴⁵

Egyúttal 2016. október 6-án – nem egészen egy évvel az első bizottsági javaslat után – hivatalosan is megkezdte működését az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség. *Dimitrisz Avramopoulos*, a migrációs ügyekért, az uniós belügyekért és az uniós polgárságért felelős biztos a következőket nyilatkozta: „*A mai nap mérföldkő az európai határigazgatás történetében. Az egyes tagállamok külső uniós határai ezentúl valamennyiünk külső határai lesznek – jogi és operatív szempontból egyaránt. Nem egészen egy év alatt olyan teljes körű európai határ- és partiőrség-rendszert hoztunk létre, amely valóra váltja a tagállamok és az Unió közötti közös felelősség és szolidaritás elveit. Éppen ez az az európai válasz, amelyre a 21. század biztonsági és migrációs kihívásainak kezeléséhez szükségünk van.*”⁴⁶

Azt gondolom, ezek után senki nem állíthatja az Unióval, vagy tagállamaival kapcsolatban, hogy nem vesznek tudomást a terrorizmus reális fenyegetéséről. Az

⁴² EU action plan against illicit trafficking in and use of firearms and explosives. (Brussels, 2015. december 12 vagy 02.) https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/legislative-documents/docs/20151202_communication_firearms_and_the_security_of_the_eu_en.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 30.)

⁴³ Commission presents Action Plan to strengthen the fight against terrorist financing. (Strasbourg, 2016. február 2.) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-202_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 30.)

⁴⁴ Magyarország a 2016. évi LXIX. törvény, mely 2016. 07. 18-án lépett hatályba.

⁴⁵ Magyarország a 2015. évi CLXXXVIII. törvény, mely 2016. 07. 17-én lépett hatályba.

⁴⁶ Európai Bizottság – Sajtóközlemény (Kapitan ANDREEVO, 2016. október 6.) Európa külső határainak biztosítása: működésbe lépett az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3281_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 18.)

EU nagyon világosan – még ha viszonylag általánosságban is, de – megfogalmazott egy olyan stratégiát a terrorizmus elleni harcban, melyben kifejtette, hogy minden lehetséges módon megvédi Európa területét, határait, lakosságát és infrastruktúráját. Ennek eléréséhez pedig a tagállamokkal együttesen kíván fellépni mindaddig, ameddig a küzdelem szükséges a terrorizmus valamennyi formája ellen.

Felhasznált irodalom:

- CZUKOR József: Nemzetközi terrorizmus és a megelőző állam. Egyenlítő 2007/9. szám p. 8.
- Jean-Claude JUNCKER bizottsági elnök politikai iránymutatása. Az unió helyzetét értékelő beszéde. (2015. szeptember 9.) p. 11., https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines_en.pdf (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Robert S. LEIKEN: Európa dühös Muszlimjai. Beszélő Online. 2005. augusztus, 10. Évfolyam, 8. Szám. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/europa-duehos-muszlimjai> (Letöltés ideje: 2016. 10. 15.)
- LIPTAY Lothar: Az iszlám korunkbeli európai inváziója. <http://www.refteologia.sk/llikei.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 17.)
- NÓGRÁDI György: Nemzetvédelem szögesdróttal – A migrációs válság és magyar vonatkozásai. Felderítő Szemle, XV. évfolyam I. szám, p. 7.
- Frans TIMMERMANS: First Vice-President of the European Commission (Strasbourg, 2016. 02. 02.)
- TOMOLYA János mk. alezredes: Az Európai Unió és a terrorizmus elleni harc, p. 21., <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Tomolya.pdf> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- <http://mno.hu/kulfold/gyakran-sujtja-a-terror-franciaorszagot-1352056> (Letöltés ideje: 2016. 09. 16.)
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4865_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 28.)
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4865_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 28.)
- A 2016-os európai terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról szóló EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) jelentés p. 7., file:///C:/Users/Otthon/Downloads/europol_tesat_2016%20(2).pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 17.)
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6327_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 18.)

- EU 2016/399 as regards the use of the Entry/Exit System. (Brussels, 2016. április 6.) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0196> (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Directive of the European Parliament and of the council on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/ 475/JHA on combating terrorism. p. 3., http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-security/legislative-documents/docs/20151202_directive_on_combatting_terrorism_en.pdf (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. On radicalisation. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. On border management. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. Action plan on Schengen Information System and foreign terrorist fighters' movements and proposal for a revision of the Schengen Information System. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. European Border and Coast Guard (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- Implementation of the European Agenda on Security: Questions and Answers. Development and dissemination of guidance on soft target protection and critical infrastructure. (Brussels, 2016. április 20.) http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1495_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- 2011. szeptember 20. Európai Bizottság – Sajtóközlemény. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1049_hu.h Communication from the Commission of 12 December 2006 on a European Programme for Critical Infrastructure Protection [COM(2006) 786 final – Official Journal C 126 of 7.6.2007]. (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)[tm?locale=FR](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0114) (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)
- A Tanács 2008/114/EK Irányelve. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32008L0114> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- Gondolatok Európa múltjáról és jövőjéről – ahogyan a hajdani biztosok látják. http://europa.eu/50/news/interview/070608_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 08.)

- EU action plan against illicit trafficking in and use of firearms and explosives. (Brussels, 2015. december 12 vagy 02.) https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/legislative-documents/docs/20151202_communication_firearms_and_the_security_of_the_eu_en.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 30.)
- Commission presents Action Plan to strengthen the fight against terrorist financing. (Strasbourg, 2016. február 2.) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-202_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 30.)
- Európai Bizottság – Sajtóközlemény (Kapitan ANDREEVO, 2016. október 6.) Európa külső határainak biztosítása: működésbe lépett az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3281_hu.htm (Letöltés ideje: 2016. 10. 18.)
- Stronger and Smarter Borders in the EU: Commission proposes to establish an Entry-Exit System. (Brussels, 2016. április 6.) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1247_en.htm (Letöltés ideje: 2016. 09. 30.)

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMÁNAK VÉDELMI FELKÉSZÍTÉSE 2016-BAN

Bevezetés

Az elmúlt néhány esztendő biztonsági kihívásai – az Európai Unió irányába tartó menekültáradat, terrortámadások – a magyar Kormányt a védelmi igazgatás átértékelésére sarkallta. A 2015-ös, valamint 2016-os évek jelentős jogszabályi változásokat eredményeztek, amelyekkel párhuzamosan olyan gyakorlati intézkedések láttak napvilágot, mint a déli határon húzódó ideiglenes határzár felállítása, a központi közigazgatási intézmények védelmi felkészítése¹, valamint a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének átalakítására irányuló kezdeményezés.

Jelen tanulmány a minisztériumok védelmi felkészítésére koncentrál, azon belül is kifejezetten az Emberi Erőforrások Minisztériumára. A vizsgált minisztérium azért érdemel kiemelt figyelmet, mivel számos, a nemzet számára stratégiai szakpolitikák felügyeletéért felel, amely kihatással bír a jelen és jövő magyar társadalom milyenségére. Itt elsősorban az egészségügygel, család- és ifjúságügygel, oktatással, szociális ügyekkel és társadalmi felzárkózással kapcsolatos szakterületekre kell gondolni, amelyeket a kultúra, sport, valamint az egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős szakterületek egészítenek ki².

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezetendő intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 21. § (1) bekezdés e) pontja értelmében a Kormány meghatározza és összehangolja a miniszterek és a központi államigazgatási szervek, valamint a honvédelemben közreműködő egyéb szervek feladatait. Ennek részletesebb kibontására született a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről szóló 1221/2016. (V.2) Korm. határozat, amely a minisztériumok 2016. évi védelmi felkészítését, valamint 2017. év elejére a védelmi felkészítés gyakorlati megvalósulásának összesítését írja elő. A tanulmány a fent hivatkozott Korm. határozat 1. számú melléklete alapján vizsgálja meg az Emberi Erőforrások Minisztériumának védelmi felkészítését a továbbiakban.

¹ Bővebben lásd: TÓTH Zoltán Balázs: A minisztériumok védelmi felkészítése, Nemzetbiztonsági Szemle, 4. évfolyam 1. szám. Forrás: http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2016-1.original.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

² A téma szempontjából kevésbé releváns a nemzetközi ügyekért, valamint az Európai Unió fejlesztéspolitikáért felelős szakterület. Forrás: Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 33/2014. (IX. 16.) EMMI utasítás. Forrás: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=171642.327800 (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

Védelmi felkészítés

1. Nemzeti Intézkedési Rendszer felülvizsgálatával és végrehajtásával kapcsolatos feladatok

A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről szóló 278/2011. (XII. 20.) Korm. rendelet értelmében a Nemzeti Intézkedési Rendszer (a továbbiakban: NIR) biztosítja a NATO által elrendelt válságkezelési intézkedések bevezetésének és végrehajtásának nemzeti szintű koordinációját. A NIR célja a NATO válságreakálási intézkedések bevezetésével, módosításával, illetve visszavonásával kapcsolatos döntések előkészítése, valamint a döntések végrehajtásához szükséges eljárási rend kialakítása³. A Nemzeti Intézkedések Gyűjtemények kiadása révén biztosítja a válságreakálási feladatokra történő felkészülést és a feladatok végrehajtását segítő minta-intézkedések rendelkezésre állását.

Az emberi erőforrások miniszterének feladatkörét érintő ágazatai honvédelmi feladatokról szóló 66/2013. (IX. 23.) EMMI rendelet 12. §-ában⁴ foglaltak értelmében az egészségügyi ágazat vonatkozásában megtörtént a Nemzeti Intézkedési Gyűjtemény felülvizsgálata. Az egészségügyi területről a NIR közreműködő szerveit az Országos Tisztifőorvosi Hivatal, a megyei kormányhivatalok vezetői, illetve a fekvőbeteg-szakellátást végző egészségügyi szolgáltatók jelentették.

2. Polgári-katonai rendvédelmi együttműködés feladatai

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma széles spektrumú szakterületeinek köszönhetően számos, évek óta működő hálózatokkal, kapcsolatrendszerekkel bír. Ide lehet sorolni az egyházakat, a nemzetiségi önkormányzatokat, a civil szférát, a szociális és egészségügyi ellátásban részes intézményeket, oktatási intézményeket, stb. Ennélfogva a védelmi felkészítés során egy már jól működő, a teljes országot, valamint a társadalom számos rétegét átszövő kommunikációs csatornák állnak rendelkezésre, és szükség esetén ezek segítségével további erőforrások (például önkéntesek bevonása, ingatlanok, járművek) mozgósíthatók.

3. A védelmi felkészítés feladatai

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma vonatkozásában a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről szóló 1552/2015. (VIII. 7.) Korm. határozat⁵ értelmében 2015-ben került bevezetésre a védelmi referensi rendszer helyettes államtitkárságok szintjén, valamint a háttérintézményekben. A rendszer erőssége, hogy az adott szakterületen dolgozó kollégák végzik a védelmi felkészítéssel kapcsolatos feladatokat, ezáltal

³ A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről szóló 278/2011. (XII. 20.) Korm. rendelet 4. § (1) és (2) bekezdés. Forrás: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140179.269293 (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

⁴ A rendeletet 2017. január 1-jével hatályon kívül helyezték.

⁵ A jogszabály már nem hatályos, a 1221/2016. (V. 2.) Korm. határozat váltotta fel. Forrás: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=195270.321311 (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

pontos képet kapnak a döntéshozók a szervezeti egységek erősségeiről, kapacitásairól.

Válságkezelési gyakorlatokkal, rendezvényekkel összefüggő feladatok

A NATO 2010-ben megtartott lisszaboni csúcstalálkozója átírta a szövetség stratégiai koncepcióját⁶. Az átfogó megközelítés beemelése lehetővé teszi a védelmi felkészítés, a válságkezelés, illetve egy esetleges katonai konfliktus ideje alatt a katonai és polgári képességek együttes alkalmazását, ennél fogva a szövetség vagy az adott állam hatékonyabban tudja felhasználni erőforrásait.

A NATO 2016. évi válságkezelési gyakorlata (*Crisis Management Exercise 16 – CMX 16*) hasonlóképpen az átfogó megközelítés jegyében zajlott fiktív hibrid háborús fenyegetésekre reagálva⁷. Az egészségügyi szakterületnek a gyakorlatok ideje alatt kiemelt jelentősége van, az egészségügyi intézményrendszer és szolgáltatás hiánya konfliktus esetén akár hosszú évtizedekre kiható társadalmi problémákat eredményezhet (ez számos polgárháborús országnál napjainkban is jelentkezik, elég Szíriára, Líbiára vagy a kettészakadt Szudánra gondolni).

Éppen ezért a járó és fekvőbetegek ellátására szakosodott intézményeket, az Országos Mentőszolgálatot, az Egészségügyi Készletgazdálkodási Intézetet, a Magyar Honvédség Egészségügyi Központot kiemelten kell kezelni, amelyek működéséhez többek között a honvédelmi igazgatásban részes központi intézmények, területi és helyi védelmi bizottságok, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, és a Magyar Honvédség nyújt támogatást.

4. A védelmi igazgatás tervrendszerének kialakításával kapcsolatos feladatok

Az emberi erőforrások miniszterének feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 66/2013. (IX. 23.) EMMI rendelet a 2016. évben felülvizsgálatra került. A 2017. január 1-jétől hatályos 49/2016. (XII. 28.) EMMI rendelet több szakterületre bontva részletezi a miniszter védelmi felkészítéssel kapcsolatos feladatait, melyek az alábbiak szerint csoportosíthatók⁸:

Egészségügyi ágazat honvédelmi feladatai:

- A katasztrófavédelmi szerv vezetője, valamint a miniszter felkérésére az országos tisztifőorvos az irányítása alá tartozó országos intézetek bevonásával oktató és tájékoztató anyagokat készít. Különleges jogrendi időszakban, valamint fegyveres összeütközések időszakában a védelmi feladatokkal

⁶ Lisbon Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, NATO, 2010. 10. 20.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

⁷ http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_128783.htm (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

⁸ Az emberi erőforrások miniszterének feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 49/2016. (XII. 28.) EMMI rendelet 14-33. §.

http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=199614.333011 (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

összefüggésben a polgári védelmi szervezetek és polgári védelmi ismereteket oktatók felkészítésében is segédkeznek.

Továbbá a kormányhivatalok vezetői miniszteri utasításra szükséggyógyintézeteket telepíthetnek és határozatukban annak működtetésére egészségügyi szolgáltatókat kötelezhetnek. Védelmi felkészítés időszakában a kormányhivatalok vezetői tervet készítenek a szükséggyógyintézetek telepítésére, míg azok felállítása után szükség esetén kezdeményezhetik polgári védelmi szervek alkalmazását, valamint kijárási tilalom bevezetésénél a személyzet mentesítését és jogkörének meghatározását.

Az állami egészségügyi tartalék kezeléséért felelős szerv adatszolgáltatást biztosít a miniszter részére a szükséggyógyintézeti felszerelések szállítási adottságairól, útmutatót készít a Mobil Orvosi Segélyhely és a Mobil Szükségkórház telepítéséhez, egyben meghatározza a további szükséggyógyintézetek kialakításának forrásigényét.

Kulturális ágazat honvédelmi feladatai:

- A védett kulturális javakat a közgyűjteményeknek megyénként szükséges katalogizálni, valamint azok védelmére tervet kidolgozni. A kulturális javakat kettő csoportra lehet szétbontani: amelyeket helyben lehet megvédeni (épületek, műemlékek, stb.) és szállítható javak. A tervezés során gondoskodni kell a mozgósítható javak csomagolási, szállítási és tárolási feltételeiről. A pótolhatatlan és kiemelt jelentőségű védett javak esetében lehetőség van arra, hogy védett gyűjtőhelyen tárolják őket szükség esetén, és minden esetben úgy kell tervezni a szállítást, hogy 24 órán belül biztonságos helyre kerüljön. A megyei hatókörű városi múzeumok javasolják a fővárosi és megyei védelmi bizottságok számára a biztonságos gyűjtőhelyeket, egyben átadnak minden rendszerezett információt a kulturális javak szállítási igényeivel kapcsolatosan.

Köznevelési és felsőoktatási ágazat honvédelmi feladatai:

- A két szakterületet érdemes összevonni, hiszen a különleges jogrendi időszakra történő felkészülés hasonlóan érinti az oktatási intézményeket, a képzések megvalósítását⁹, valamint a nélkülözhetetlen informatikai rendszerek biztosítását és az adattárolást.

Szociális és sport ágazat honvédelmi feladatai:

- A szociális igazgatási és ellátási rendszer működtetése a nyugdíjbiztosítási jogszerezéssel és családtámogatási ellátásokkal kapcsolatos adatok védelmét, valamint esedékes ellátások folyósítását takarja. Az adatbiztonság olyannyira kiemelt figyelmet kap, hogy egyszeri és folyamatos többletforrás tervezhető be vele kapcsolatosan. Továbbá a kormányhivatalokkal, adóhatósággal és egyéb szervekkel fenntartott informatikai kapcsolatok személyi és tárgyi feltételei élveznek fokozott védelmet, amely magában foglalja a kibertámadásokra való felkészülést, és a kapcsolatot biztosító eszközök sérülése esetén a kiváltásokra megfelelő módszereket.

⁹ Természetesen a képzés jellegéből fakadóan eltérő elemekre kell figyelemmel lenni. Köznevelési ágazat esetén: nevelési év, tanítási év, köznevelési felvételi eljárás, érettségi és szakmai vizsga, valamint szakképzések. Felsőoktatási ágazat esetén: felsőfokú felvételi eljárás, képzési félévek, szorgalmi- és vizsgaidőszak, vizsgák; különleges jogrendi időszakban akár gyorsított képzéseket is elrendelhetnek.

A sport ágazat a vizsgált jogszabályban meglehetősen szűkszavúan fogalmaz, a felkészülés érdekében előkészített jogszabálytervezetnek a sportlétesítmények speciális működésére, valamint az üzemeltetők adatszolgáltatási kötelezettségére vonatkozó intézkedéseket szükséges tartalmaznia.

5. A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 359/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet alapján az ágazatok által honvédelmi érdekből létfontosságúnak beazonosított vagy jelölt rendszerrel, rendszerellemmel kapcsolatos feladatok végrehajtása

Nem meglepő módon ismételten az egészségügyi ágazatot érinti a feladat. 2015. szeptember 16-án lépett hatályba az egészségügyi létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 246/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet¹⁰, amellyel az Emberi Erőforrások Minisztériuma eleget tett a kijelöléssel kapcsolatos jogalkotási feladatainak.

Nemzeti létfontosságú rendszernek minősül:

- legalább 400 ágygal rendelkező fekvőbeteg-ellátó intézmény, amely területi ellátási kötelezettségébe tartozók létszáma meghaladja a 1,5 millió főt;
- az Állami Egészségügyi Tartalék tekintetében az a nyilvántartási rendszer, amely kiesése legalább 24 óráig lehetetlenné teszi a normális ellátást, vagy helyreállítása legalább 48 órát igénybe vesz;
- az országos vér- és transzfúziológiai készletek nyilvántartása, valamint a tároláshoz és véradáshoz szükséges infrastruktúraelemek, amennyiben ezek sérülése 3 vagy több napos fennakadást váltana ki az ellátásban;
- a közepes vagy magas biztonsági szintű mikrobiológiai és egyéb biológiai anyagokat vizsgáló laboratóriumok;
- az egészségbiztosítás azon informatikai rendszerei, amelyek helyreállítására sérülés esetén legalább 48 órát kell ráfordítani, valamint
- azon gyógyszer-nagykereskedelmi tevékenységet végző vállalatok, amelyek forgalmazási tevékenységének fennakadása ellátási nehézségeket eredményezne.

Nemzetközi vonatkozású egészségügyi intézkedések

A határokon áttekintő súlyos egészségügyi veszélyekről szóló 1082/2013/EU európai parlamenti és tanácsi határozat célja a hatékony válaszadást segítő kapacitások, struktúrák, a különböző eredetű súlyos egészségügyi veszélyek egységes jogszabályi kereteinek felállítása¹¹. A határozat immáron tartalmazza az Egészségügyi Biztonsági Bizottság felállítását, amely a tervezés és válsághelyzet-koordináció, kockázatbecslés és az információcsere elősegítése fórumaként végzi munkáját. A Bizottság 2016-ban nagyjából heti rendszerességgel tartott audio konferenciát, amelyeken európai szintű egészségügyi biztonsági kérdéseket, a Zika

¹⁰ http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=177564.329900 (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

¹¹ http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/preparedness_response/docs/decision_serious_crossborder_threats_22102013_hu.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

vírus terjedését, oltóanyag beszerzését, valamint Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályok felülvizsgálatát vitatták meg¹².

A fenti hivatkozott határozat 5. cikke a járványokra való felkészülés kapcsán rendelkezik a közös oltóanyag beszerzésének lehetőségeiről. Az Európai Bizottság határozata alapján 15 állam – köztük Magyarország – aláírta az egészségügyi ellenintézkedések beszerzésére irányuló közös közbeszerzési megállapodást, amely 2014. november 26-án lépett hatályba. Az oltóanyagok rendelkezésre állásának fontosságát két közelmúltbeli esemény szemlélteti. Egyfelől a szíriai polgárháború következtében a szír lakosság jelentős része egészségügyi alapellátás nélkül maradt, és 2013-ban az Egészségügyi Világszervezet (WHO) a térségben 2,2 millió gyermeket oltott be gyermekbénulás ellen, ezzel gátat szabva a vírus terjedésének¹³. Másfelől Nyugat-Afrikában 2014 márciusában ismét felütötte fejét az Ebola, amely terjedését szigorú karanténok felállításával, és egyelőre még csak tesztelési fázisban lévő oltóanyaggal tudták megfékezni¹⁴.

Kitekintés

A védelmi felkészítés aspektusai a felmerülő biztonsági kockázatok hatására folyamatosan változik, mint ahogy Magyarországnak és az Európai Uniónak is változó nemzetközi környezetben kell helytállnia. Magyarország adott keretek között, az euroatlanti szövetségi rendszer és az Európai Unió tagjaként¹⁵ lát neki a védelmi felkészítésnek, valamint biztonsági stratégiájának kialakításához egy multipolarizálódó világban.

A döntéshozóknak törekedni kell a kor fenyegetettségeivel egyenértékű védelmi mechanizmusok kiépítésére, amely kockázatok komplex jellegük okán átfogó szemléletet követelnek.

A XXI. század során következő éveiben, évtizedeiben az európai integrációnak olyan biztonsági kihívásokra kell reagálni, mint a közel-keleti és afrikai népességrobbanás és a vele együtt járó migráció, terrorizmus és fegyveres konfliktusok, szervezett bűnözés és fegyverkereskedelem erősödése a bukott országokban, éghajlati változások, kibertámadások, az uniós államok demográfiai átalakulása stb.

Az államok kölcsönös függősége a gazdasági-társadalmi és egyéb lehetőségeken túl kiszolgáltatottságot is eredményez, hiszen olyan hatások kivédésére is fel kell készülni, amire az adott országnak egyáltalán nincs, vagy csekély rálátása és ráhatása van. A védelmi-biztonsági célú szorosabb együttműködés ezt segíthet áthidalni, ugyanakkor a XX. században létrehozott intézmények – IMF, Világbank,

¹² Az ülések kivonatai az alábbi hivatkozáson érhetők el:

http://ec.europa.eu/health/preparedness_response/risk_management/hsc_en (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

¹³ WHO: Over 23 million children to be vaccinated in mass polio immunization campaign across Middle East, World Health Organisation Media Centre <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/polio-vaccination-20131209/en/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

¹⁴ <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs103/en/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

¹⁵ A potenciális veszélyforrások azonosításánál és felkészülés kapcsán Magyarország számára kiindulópont a NATO Stratégiai Konceptiójában, a Lisszaboni Szerződésben, valamint az Európai Unió Globális Stratégiájában foglaltak.

ENSZ, NATO, Európa Tanács, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet – hosszabb adaptálódási képessége a gyors reakálás ellen hat.

Felhasznált irodalom:

Internetes hivatkozások:

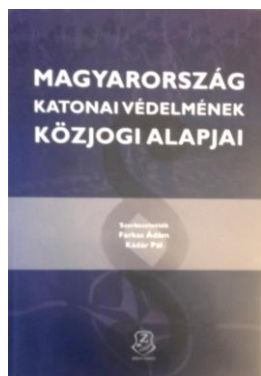
- Lisbon Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, NATO, 2010. 10. 20. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)
- TÓTH Zoltán Balázs: A minisztériumok védelmi felkészítése, Nemzetbiztonsági Szemle, 4. évfolyam 1. szám. Forrás: http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2016-1.original.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)
- WHO: Over 23 million children to be vaccinated in mass polio immunization campaign across Middle East, World Health Organisation Media Centre
- <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/polio-vaccination-20131209/en/> (Letöltés ideje: 2017. 01. 05.)

Felhasznált jogszabályok:

- A határokon áterjedő súlyos egészségügyi veszélyekről szóló 1082/2013/EU európai parlamenti és tanácsi határozat
- A védelmi felkészítés egyes kérdéseiről szóló 1552/2015. (VIII. 7.) Korm. határozat
- Az egészségügyi létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 246/2015. (XII. 2.) Korm. rendelet
- Az emberi erőforrások miniszterének feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 49/2016. (XII. 28.) EMMI rendelet
- Az emberi erőforrások miniszterének feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 66/2013. (IX. 23.) EMMI rendelet
- Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 33/2014. (IX. 16.) EMMI utasítás
- A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről szóló 278/2011. (XII. 20.) Korm. rendelet

PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ

RECENZÍÓ
MAGYARORSZÁG KATONAI VÉDELMEINEK KÖZJOGI ALAPJAI¹



„Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai” címmel jelent meg e tanulmánykötet a Zrínyi Kiadó gondozásában, dr. Kádár Pál dandártábornok úr és dr. Farkas Ádám főhadnagy úr szerkesztői munkája eredményeképpen. A könyv szerkezetileg nem a szokványos tanulmánykötetek rendszerét követi, hanem álláspontom szerint ennél több; egyfajta átmenetet képez a tanulmánykötet, monográfia és többszerzős tankönyv kategóriája között. Egészen biztos vagyok benne, hogy ez a munka a témával foglalkozó szakemberek és érdeklődő olvasók mellett a katonai és a nemzetbiztonsági felsőoktatásban is felhasználható lesz, ha nem is kifejezetten egy adott tárgy tankönyveként, de ajánlott vagy kötelező irodalomként mindenképpen.

A tanulmánykötet logikusan felépített láncolatot alkot, és tankönyvszerű a szerkezeti felépítése annak ellenére, hogy tizenkét szerző munkájának eredményeképpen jött létre. Nem pusztán leíró jelleggel ismerteti meg az olvasót hazánk katonai védelmének közjogi alapjaival, hanem alapos elemzéseket tartalmaz, helyenként pedig de lege ferenda javaslatokat és értékeléseket is, ezáltal elmondható, hogy valamennyi tanulmány önálló tudományos munkaként is megállná a helyét bármelyik tudományos szakfolyóiratban. Ahogy a szerkesztők fogalmaznak: „A kötet a történeti, elméleti alapoktól a szervezeti, igazgatási vezetési-irányítási, valamint nemzetközi jogi kérdéseken át egészen a különleges jogrend szabályozásáig terjedően tekinti át egy-egy tanulmányban azokat a főbb alterületeket, amelyekre a honvédelem közjogi alapjai megrajzolhatók. Ennek megfelelően rendkívül sokrétű az az ismeretanyag, amelyet a jelen tanulmánykötetben a szerzők közreadnak annak érdekében, hogy úgy az érdeklődő olvasók, mint a jogász, igazgatási, illetve katonai szakértő közösség számára haszonnal forgatható eredményt produkáljanak.”²

A könyv definiálja azt a jogterületet, amelyet szinte monografikus jelleggel mutat be. A honvédelmi alkotmány és alkotmányosság, majd alatta a védelmi jog, mint legtagabb kategória után a honvédelmi jog és a katonai jog is kirajzolódik a kötet olvasása során. Kétezer évvel ezelőtt Ulpianus, a híres római jogász osztotta fel két nagy részre a jogot: a *ius publicum* (közjog) és a *ius privatum* (magánjog) területét különböztetve meg ezzel. Nyilvánvaló, hogy a védelmi jog ezek közül a közjog részének tekintendő. Magyarország összes jogi karán jelenleg úgy tanítják,

¹ A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült.

² Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai (Szerk.: Farkas Ádám – Kádár Pál) Zrínyi Kiadó Budapest, 2016. p. 10.

hogy a honvédelmi igazgatás a közigazgatási jog különös részének egyik eleme. Ez természetesen igaz is. Ha azonban valaki végigolvassa a Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai című tanulmánykötetet, akkor be fogja látni, hogy a védelmi jog, és azon belül a honvédelmi jog és a katonai jog nem pusztán a közigazgatási jog része, hanem önálló jogterület, hiszen jóval tágabb kategória a honvédelmi igazgatásnál.

A könyv szerkezeti felépítése logikus sorrendet követ. Az első tanulmány (Farkas Ádám munkája) a témakörnek a történeti gyökereit is bemutatva bevezetést nyújt Magyarország katonai védelmének alkotmányos alapvonalaiba. A történeti bevezető tanulmány a reformkortól indítja a téma bemutatását és eljut egészen a rendszerváltás időszakáig. Az 1945-1989 közötti időszak, amely a Magyar Néphadsereg közjogi szabályozásának a bemutatása, azonban hiányzik a tanulmányból. Ez természetesen indokolható azzal, hogy a szerző egyébként sem teljes történeti bemutatást szeretett volna nyújtani, hanem csak az általa a téma szempontjából legfontosabbnak vélt történeti előzményeket mutatja be. A tanulmány végén a szerző helyesen mutat rá, hogy az 1989-ben kialakított szisztéma mára túlhaladottá vált. *„Ezt bizonyítja az is, hogy Ukrajnában újra a klasszikus háború réme és a kiújult hidegháborús hangulat fenyegeti Európát, miközben a nemzetközi terrorizmus az Iszlám állammal soha nem látott módon megújult és megerősödött, és a kibertérből érkező támadások is húsba maró valósággá váltak, nem beszélve arról, hogy hazánk éppen a migrációs kihívás ostroma alatt áll Európa külső határaként.”*³ A szerző által említett három problémakör sajnálatos módon nagyon aktuális: a hibrid hadviselés Ukrajnában és a kibertérből érkező támadások egymással összekapcsolódó problémakörként jelentkeztek Magyarország szempontjából, és a migrációs válság elmélyülésében is lehet szerepük a jövőben.

A következő tanulmány, amelyet társszerzőként Farkas Ádám és Till Szabolcs Péter írtak, a könyv alkotmányos bevezető fejezete. A tanulmánykötet logikus szerkezeti felépítése itt is megmutatkozik, egy jogi szakkönyv vagy tankönyv a történeti rész után vagy jogforrástani vagy alkotmányjogi kérdésekkel szokott folytatódni. Ráadásul a nemzetközi összehasonlítás sem marad el: a honvédelmi alkotmány és a honvédelmi alkotmányosság alapvonásainak a bemutatásakor angol és amerikai példákat is hoznak. Külön érénye a tanulmánynak az az 58-59. oldalon található táblázat, amely az Alaptörvény és a honvédelmi törvény rendelkezéseit veti össze. Helyesen mutatnak rá a szerzők, hogy a honvédelmi alkotmány (az Alaptörvény honvédelemre vonatkozó rendelkezéseinek összessége) tágabb értelemben az alkotmányos szabályokat kibontó alacsonyabb szintű (törvényi) rendelkezések összességét is szükségképpen tartalmazza.

A harmadik tanulmány Magyarország katonai védelmének szervezetéről és szabályozásáról szól. A szerzők, Till Szabolcs Péter és Zséli János azzal indítanak, hogy *„Magyarország katonai védelmének formai szabályozása a differenciáltság és koncentrálttság jegyeit párhuzamosan hordozza: míg a rendszerváltás óta kihirdetett három honvédelmi törvény – címe szerint – egyre szélesebb szabályozási tartalmat érintett, a szabályozás alapvető megosztottsága az alkotmányos és a kétharmados/sarkalatos törvényi szint között kimutatható.”*⁴ A tanulmány a honvédség jogállása és feladatai mellett az irányítását és vezetését is bemutatja, de kitér a honvédség szervezetére és személyi állományára is. Nem pusztán leíró

³ Farkas Ádám – Kádár Pál (Szerk.) i.m. p. 36.

⁴ Uo. p. 72.

jelleggel tananyagszerű ismeretanyagot, de ehhez kapcsolódóan alapos elemzéseket is tartalmaz. Emiatt ez a tanulmány is kiválóan használható lesz a jövőben az oktatásban is.

Kenedli Tamás, Kis-Benedek József és Szabó Károly kollégáim tanulmánya a negyedik a sorban, amely egy speciális témakör, a katonai felderítés és elhárítás evolúciójával, szervezetével és feladatköreivel foglalkozik. A 2012. január 1-jén létrejött KNBSZ jelenleg a katonai hírszerzés és elhárítás egységes szervezeti kerete hazánkban. Az erre vonatkozó nyílt jogi szabályozás ismerete nélkül Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai nem ismerhetők meg kellő mértékben. A szerzők a nemzetbiztonsági törvény elemzésén túlmenően a jelenlegi magyar katonai hírszerzés és elhárítás szervezetrendszerét, feladatait és intézménytörténetét is elemzik. Külön fejezetet szentelnek az integráció időszakának a bemutatására, amely – mint a legtöbb szervezeti integráció – nem teljesen konfliktusmentesen zajlott le.⁵ Ezt követi az integrált szervezetrendszer felépítésének az ismertetése. Kérdésként csupán az merülhet fel, hogy a téma részleges önállóságára figyelemmel érdemes lett volna-e a jelen tanulmány helyett egy külön könyvben (vagy tanulmánykötetben) megírni a katonai hírszerzés és elhárítás közjogi alapjait, vagy ez a témakör inkább ebben a kötetben helyezhető el tematikailag helyesen. Álláspontom szerint egyértelműen ez utóbbi az igaz. Magyarország katonai védelmének közjogi szabályozásán belül helyezném el én is a katonai hírszerzésre és elhárításra vonatkozó jogszabályanyagot, nem pedig elkülönítve. Nem tagadva ezzel persze azt sem, hogy sok szempontból sajátos, részben önálló szabályozási tárgy és módszere van ez utóbbinak is. Mint ahogy álláspontom szerint a nemzetbiztonságra vonatkozó tudományos ismeretek rendszere sem választható ketté élesen polgári és katonai területre. Az ezzel kapcsolatos gyakorlati tevékenység persze több vonatkozásban szétválik, de véleményem szerint a tudományos ismeretanyag tekintetében több az egyezés, mint a bizonyítottan kimutatható különbség.

A kötetben található ötödik tanulmány Vanyur Tibor munkája. Ez a fejezet a katonai igazgatás magyarországi rendszeréről szól. A téma egyértelműen a közigazgatási jog különös részébe tartozó joganyagot elemzi történeti áttekintéssel, főként a jelenlegi állapot bemutatására helyezve a hangsúlyt. Ez a tanulmány is kiválóan alkalmazható lesz a hazai katonai oktatásban.

A Lakatos László és Varga Attila Ferenc szerzőpáros által írt tanulmány a hatodik a sorban. A téma a magyar honvédelmi igazgatás, amellyel az ezt megelőző tanulmányban kifejtett témát folytatják a szerzők. Ez a tanulmány is közigazgatási jogi kérdéseket elemez, és ezt is nagyfokú precizitás és részletesség jellemzi. Témája és tartalma alapján talán megfontolandó lett volna, hogy a honvédelmi igazgatásra vonatkozó két tanulmány közül ez legyen a kötetben előbb (vagyis az az ötödik tanulmány a könyvben), pusztán amiatt, hogy itt található meg azok a fogalom-meghatározások (például a honvédelmi igazgatás tartalma), amelyek miatt célszerűbb lenne e tanulmány olvasásával bevezetni az olvasót a honvédelmi igazgatás témakörébe. Ez azonban természetesen nem zavaró amiatt, hogy nem tankönyvfejezetekről, hanem önálló tanulmányokról van szó, amelyeket egymástól függetlenül is lehet olvasni és ismereteket gyűjteni belőlük.

⁵ Erre is utal a tanulmány végén a szerzők azon óvatos megállapítása, miszerint a „hírszerző és elhárító feladatokat egységes szervezetbe foglaló KNBSZ esetében számos okból igazolható az integráció során kitűzött célok sikeres megvalósítása, ugyanakkor mindez komoly szervezeti működési, szervezési és együttműködési kiigazítási feladatok elvégzését jelenti a mai napig.” (Farkas Ádám – Kádár Pál (Szerk.) i.m. p. 126.)

Kádár Pál tanulmánya a hetedik a sorban. Témája a Magyar Honvédség irányításának és felső szintű vezetésének kortárs rendszere és aktuális kihívásai. A tanulmány az irányítás és vezetés fogalmának az elhatárolásával kezdődik. A pécsi jogi karon Iváncsics Imre tanszékvezető egyetemi docens, a kar volt dékánja is rengeteget foglalkozott ezzel a kérdéssel előadásában és tanulmányaiban. Neki nagyon röviden és leegyszerűsítve az volt az álláspontja, hogy egy szervezet esetében az irányítás mindig kívülről jön (ilyen például a miniszter), a vezetés pedig a szervezeten belül található (ilyen például a főigazgató vagy a vezérkari főnök). Kádár Pál az irányítást két szerv közötti hatalmi viszonyként definiálja, a vezetéset pedig a szervezeten belül megvalósuló tevékenységként. Hasonló végeredményre jut tehát, mint a témát közigazgatási jogi szempontból kutató pécsi jogtudós. A szerző a parancs és a belső szabályozó tevékenység tartalmát is kibontja. Talán a legértékesebb része a tanulmánynak a Magyar Honvédség irányításával kapcsolatos fejezet, amelyben a szerző a Honvédelmi Minisztérium ezzel kapcsolatos feladatait és tevékenységeit elemzi és mutatja be. Jól érzékelhető a tanulmány szinte minden egyes mondatán, hogy annak szerzője nemcsak kutatja az erre vonatkozó ismeretanyagot, hanem gyakorlati szakemberként, a Honvédelmi Minisztériumban dolgozó vezetőként belülről is látja az aktuális kihívásokat és a jövőbeli trendeket.

Hegedűs Zoltán és Végh Károly tanulmánya a kötetben a nyolcadik, amely a Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásának jogi aspektusai és alapkérdései témakört járja körül. Magyarország katonai védelmének közjogi szabályozása nem mutatható be a maga teljességében anélkül, hogy elhelyeznénk abban a nemzetközi jogi viszonyrendszerben, amely megadja hazánk katonai védelmének jelenlegi kereteit. 18 év telt el hazánk NATO-csatlakozása óta, ez már megfelelő időtávlatot is nyújt ahhoz, hogy részben az elmúlt majd két évtized, részben a jelenlegi helyzet és a jövőbeli kihívások legfontosabb sarokpontjait bemutassuk és elemezzük. Erre vállalkozik a szerzők tanulmánya és kiváló színvonalon megoldja a kitűzött feladatot.

Végül, de nem utolsósorban a kötet két szerkesztőjének, Farkas Ádámnak és Kádár Pálnak a tanulmánya zárja a könyvet. A záró fejezet témája a különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai. Ennek a fejezetnek különös aktualitást ad az is, hogy az elmúlt néhány év sajnálatos eseményei, az Európára nehezedő migrációs nyomás és az ezzel legalább részben kapcsolatban álló, megnövekedett mértékű terrorveszély, valamint az eddig realizálódott terrortámadások nyomán az EU tagállamai kénytelenek voltak, illetve lesznek a legmagasabb szintű jogi szabályozás körében is reagálni az új kihívásokra. Nagyon részletes történeti, jogtörténeti bevezető után a szerzők ezekkel a legaktuálisabb, a kötet megjelenésének évében is zajló jogalkotási kérdésekkel is foglalkoztak.

Összességében elmondható, hogy a Zrínyi Kiadó gondozásában 2016-ban megjelent, Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai (Szerkesztette: Farkas Ádám és Kádár Pál) című tanulmánykötet érdekes és hasznos olvasmány mindazon jogász és nem jogász végzettségű szakemberek, egyetemi hallgatók és érdeklődők számára, akik erről a témáról, a magyar közjog ezen speciális területéről átfogó képet szeretnének kapni.

E SZÁMUNK TARTALMA

DR UJHÁZI LÓRÁND

AZ UKRÁN NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK MŰKÖDÉSI KERETE

A volt szocialista közép-kelet európai országokhoz képest az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok demokratizálódása lassabban ment, és ahogy sokan megjegyzik, az nem is történt meg teljesen. Ennek részben a pártállami struktúra és a személyi állomány, részben a gyorsan változó biztonsági kihívás volt az oka. Az éppen regnáló ukrán vezetés ambivalens NATO és EU integrációs törekvése, illetve Oroszországhoz való viszonya gyorsan változó feladatszabást támasztott a szolgálatokkal szemben. A volt ukrán szovjet tagköztársaság helyi KGB szervezetéből lassan épült ki a külföldi, a belföldi, polgári és katonai hírszerzés és elhárítás. Az SBU, mint utódszervezet ma is a legjelentősebb nemzetbiztonsági szolgálat. Nem ment ellenállás nélkül, de végül kiépült a külügyi és a katonai hírszerzés és elhárítás is, saját szabályozó rendszerrel. Bár a jogszabály-együttesek és az ellenőrző rendszer kiépítésében a nyugati demokráciákat vették alapul, de gyakorlatban nem mindig sikerül megvalósítani a célkitűzéseket. Vitatják a szolgálatok politikamentességét, effektív ellenőrző rendszerét, illetve, hogy a feladatvégrehajtás alatt az emberi jogokat tiszteletben tartják és az alapjogokat csak valóban indokolt esetben korlátozzák. A tanulmány az ukrán nemzetbiztonsági szolgálatok rendszerét, működését ellenőrzését, jogi szabályozóit mutatja be a változó biztonsági környezetben.

Kulcsszavak: Ukrajna, nemzetbiztonság, nemzetbiztonsági szolgálatok, szovjet utódállamok, nemzetbiztonsági kihívások

CONTENTS

LÓRÁND UJHÁZI DR.

OPERATIONAL FRAMEWORK OF THE NATIONAL SECURITY SERVICES OF UKRAINE

The democratisation of the national security services in Ukraine was a much slower process than in other post-socialist Central-Eastern countries. Furthermore, according to many experts this process has not yet been completed like in other former socialist countries. The causes for this discrepancy include the survival of some elements of the pre-democratic institutional framework and the quickly changing security challenges. In addition, the quickly changing views of various Ukrainian governments about NATO and EU integration or about the appropriate relationship with Russia led to quickly changing tasks being set for the national security services.

The foreign, internal, civilian and military intelligence and security services of the former Ukrainian Soviet Socialist Republic were slowly built up on the foundation of local KGB structures. The SBU, which was created by the transformation of the Ukrainian KGB, is still the most powerful national security service in the country. The various governments had to defeat resistance during the creation of other foreign and military intelligence/security services with their own independent regulations which made the process longer than necessary.

Although the legislation and the control systems governing the new services were set up using western, democratic examples but the practice does not always follow theory. Some experts question whether these services are politically neutral, whether their control systems are effective and whether they respect human rights during their operations and only violate basic rights if it is unavoidable.

This paper describes the structures, control systems, legal rules regulating the work of the Ukrainian national security services and some of their operations in a quickly changing security environment.

Keywords: Ukraine, national security, national security services, former Soviet Union, security challenges

BABOS SÁNDOR

A PÉNZHAMISÍTÁS NEMZETBIZTONSÁGI VONATKOZÁSAI

Prof. Dr. Gál István László és dr. Tóth Dávid *A pénzhamisítás gazdaságbiztonsági kockázatai* címen megjelent cikke részletesen foglalkozik a témakör alapjainak tisztázásával, történeti áttekintést ad a pénzhamisítás elleni küzdelem kialakulásáról és nemzetközi kitekintést is nyújt az intézményesített és nem intézményesített ellenintézkedések tekintetében.

A hivatkozott cikk ugyanakkor vitaindítónak is tekinthető, mivel a pénzhamisítás gazdaságbiztonsági kockázatai nem értelmezhetők a nemzeti (állami) és nemzetbiztonsági érdekek vizsgálata nélkül, hiszen a gazdaságbiztonság a nemzetbiztonsági tevékenység kifejtésének egyik fő iránya.

Jelen írás célja tehát annak megfogalmazása, hogy a vitaindító cikkben megjelenítettek milyen kölcsönhatásban állnak a nemzetbiztonsági érdekekkel, mi az a szint, amely esetében már nemzetbiztonsági kockázatról beszélhetünk. A szerző megkísérel egyúttal arra is választ adni, hogy a pénzhamisítás, mint eszközrendszer a hadtudományok rendszerében hogyan illeszkedhet bele többek között a hibrid hadviselés eljárásrendjébe.

Kulcsszavak: pénzhamisítás, gazdaságbiztonság, hibrid hadviselés

BARTÓK ANDRÁS

JAPÁN HÍRSZERZŐ SZOLGÁLATAI – A PACIFISTA DOKTRÍNÁBÓL FAKADÓ PROBLÉMÁK ÉS FEJLŐDÉSI LEHETŐSÉGEK

Japán óvatos tapogatózása egy aktívabb globális politikai szerepkör irányába fontos kérdése az elmúlt néhány év kelet-ázsiai viszonyainak. A fegyveres erők alkalmazási kereteinek bővítése, az alkotmánymódosítás felvetődése jelentős visszhangra talált a szakirodalomban. Kevésbé feltárt kérdéskör azonban, hogy Japán milyen sajátosságokkal rendelkezik a nemzetbiztonsági szolgálatok terén. Jelen tanulmányban a szigetország hírszerzésben érintett három szervezetének (a Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal, a Nemzetbiztonsági Hírszerző Szakszolgálat, illetve a Japán Védelmi Minisztérium Információs Központjának) bemutatásával szeretnék átfogó képet adni a szigetország hírszerzési képességeiről.

Leginkább szembetűnő jellegzetesség, hogy a szigetország a fegyveres erők alkalmazásában kialakított gyakorlathoz némileg hasonló önkorlátozást tart fenn a hírszerzési képességek terén is, ugyanis nem rendelkezik külföldi, titkos információszerzésre szakosodott emberi erő-alapú képességekkel (HUMINT). Azonban, a három szervezet áttekintése alapján megállapítható, hogy a képességbővítés nem példanélküli Japán mai nemzetbiztonsági rendszerében, valamint az is, hogy a politikai döntéshozói oldalról egyre nyíltabban mutatkozik hajlandóság ennek megváltoztatására.

Kulcsszavak: Japán, Kabinet Hírszerző és Kutatóhivatal, Kabinet Műholdas Hírszerző Központ, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Védelmi Minisztérium Információs Központja

SÁNDOR BABOS

NATIONAL SECURITY ASPECTS OF COUNTERFEITING

The article – The Economic Security Risks of Counterfeiting – written by Prof. Dr. László István Gál and dr. David Tóth details the basics of the subject, it gives a historical overview of the evolution of the fight against counterfeiting and also provides the institutionalised and non-institutionalised international countermeasures.

The article referred to, however, can also be regarded as an open debate as the economic security risks of counterfeiting cannot be interpreted without understanding the national (state) and national security interests, as economic security is part of the national security activities.

This article therefore aims to formulate a keynote topic, how the facts stated in the article interact with the security interest of a nation, what is the level where one can talk about a national security risk. The author also attempts to answer how counterfeiting as a tool can be integrated into the system of military sciences, including the rules of procedure of hybrid warfare.

Keywords: counterfeiting, economic security, hybrid warfare

ANDRÁS BARTÓK

INTELLIGENCE AGENCIES OF JAPAN – PROBLEMS ARISING FROM THE PACIFIST DOCTRINE AND THE PATHS OF DEVELOPMENT

Japan's significance as a possible global actor in South-East Asia has been recently highlighted by the modest but steady reconfiguring of its security policy posture. Increasing military capabilities and the easing of legal self-restraint have generated ample discussion regarding the future prospects of Japan's regional and global influence. Much less articulated are the characteristics of the Japanese security services. This paper aims to present an outline of this process through a look at the three intelligence organizations, the Cabinet Intelligence and Research Office, the Public Security Intelligence Agency and the Information Headquarters of the Ministry of Defense.

The most distinctive aspect of Japan's self-restraint in the intelligence sector is the absence of clandestine human foreign intelligence gathering capabilities (HUMINT). Nevertheless, an examination of the three intelligence services and their evolution shows that in recent years the endeavours of Japan to increase intelligence capacities is not unheard of, and an increased willingness to additional reforms in terms of HUMINT development has emerged in recent political discourse.

Keywords: Japan, Cabinet Intelligence and Research Office, Cabinet Satellite Intelligence Centre, Public Security Intelligence Agency, Ministry of Defense Information Headquarters

DALLOS BENCE

A LÉLEKTANI MŰVELETEK SZEREPE A HÍRSZERZÉS VONATKOZÁSÁBAN

A tanulmány tárgyát tekintve a lélektani/pszichológiai műveletek szerepét és fontosságát vizsgálja harcászati szinten, a hírszerzésben/felderítésben betöltött esetleges szerepét bemutatva. A fő fogalmak és terminológiák bemutatását követően arra szeretnék rávilágítani, hogy hol és miért alkalmazzák, valamint milyen szerep juthat a lélektani műveleteknek a hírszerzésben, illetve hogyan lehet felhasználni ezt a képességet az információgyűjtő tevékenység során. Továbbá említésre kerül a hírszerző és az informátor közötti kapcsolat és a lélektani műveleti képességek alkalmazása ennek során. A tanulmány célja a tudományos alapokon nyugvó ismeretterjesztés és a lélektani műveletek felhasználásának módozatai.

Kulcsszavak: lélektani műveletek, hírszerzés, felderítés, civil-katonai kapcsolatok, célcsoport-elemzés

KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

AZ ORORSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ – „ÉDESVÍZ NAGYHATALOM”

Földünk növekvő népességének élelmezéséhez, ipari háttérének működtetéséhez, egészségügyi, kommunális igényeinek kielégítéséhez egyre több édesvízre van. A vízfelhasználás megnövekedése egyre nagyobb terhet ró az adott társadalom környezetére. Csökken a vízbázisok vízmennyisége, megnő a vízszennyezettség foka, sérülhetnek azok a kényes hidrológiai egyensúlyok, amelyek a víz utánpótlását és megújulását szabályozzák. Más szempontból ez azt jelenti, hogy felértékelődnek a Föld kontinenseinek azon területei, ahol bőven található emberi fogyasztásra alkalmas víz. A tanulmányban igazoltuk, hogy az Oroszországi Föderáció „édesvíz nagyhatalom.”

Kulcsszavak: vízhiány, folyók és tavak vízhozama, Putorana-fennsík, Kamcsatka, gleccserek, vízgazdálkodás

BENCE DALLOS

THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL OPERATIONS IN INTELLIGENCE ACTIVITIES

This study examines the role and significance of psychological operations on tactical level, introducing its place in intelligence. After the presentation of the main concepts and terminology, the study highlights where and why PSYOPS is employed and what kind of role it has in intelligence operations and how this ability can be used during information gathering activities. Furthermore, the relationship between the intelligence officer and the target (audience) is discussed. The aim of this study is to transfer knowledge based on scientific information and to highlight the alternative utilization methods of PSYOPS.

Keywords: intelligence, information gathering, psychological operations, nonviolent operations.

GÁBOR KOÓS – GYÖRGY SZTERNÁK, PROF. DR.

THE RUSSIAN FEDERATION – IS A “FRESH WATER SUPERPOWER”

To feed and operate the industrial background and to satisfy the health, community needs of the growing population of Earth, a growing number of municipal fresh water is needed. The increase in water consumption places an enormous burden on the environment of a given society. The amount of water aquifers decreases and the degree of water pollution increases. The delicate hydrological balances that regulate the procedure of water supply and renewal are violated. In other terms, this means that the continents of the Earth, which are rich in water supply suitable for human consumption, increase in value. The study has confirmed that the Russian Federation is a "freshwater superpower."

Keywords: water shortage, water discharge in rivers and lakes, Putorana plateau, Kamchatka, glaciers, water management

MAROSI ZSUZSANNA

A RADIKÁLIS ISZLÁM TERRORIZMUS SPANYOLORSZÁG ELLENI INFORMÁCIÓS MŰVELETEI

A tanulmány bemutatja, hogy az elmúlt másfél évtizedben az iszlám terrorszervezetek hogyan használták föl az információs technológia vívmányait saját céljaikra. A témáról szóló szakirodalom és elsődleges források segítségével áttekinti a globális terrorizmus aszimmetrikus hadviselése egyik szegmensének, a véleményformáló műveleteknek a jellemzőit az al-Kaida és az Iszlám Állam gyakorlatában. Végül elsődleges dokumentumok, adatok, híradások alapján megvizsgálja a radikális iszlám Spanyolországot érintő tevékenységét és az arra adott kormányzati válaszokat.

Kulcsszavak: információs művelet, aszimmetrikus hadviselés, radikális iszlám terrorizmus, al-Kaida, Iszlám Állam, al-Andalusz

DR. DOBÁK IMRE

TÖMEGES MIGRÁCIÓ A MOBILKÖZLEMÉNYKÖZLETKÉZSÉG TÜKRÉBEN

Napjaink Európája migránsok tömegeivel szembesül. Mindezen népességmozgások háttérében azonban tagadhatatlanul jelen vannak korunk mobilkommunikációs eszközei, a fejlődő telekommunikációs és informatikai alkalmazások, vagy akár a széles körben használt közösségi oldalak. A tanulmány az összetett jelenség vizsgálatára kívánja a figyelmet felhívni.

Kulcsszavak: mobilkommunikáció, migráció

ZSUZSANNA MAROSI

**INFORMATION OPERATIONS OF THE RADICAL ISLAMIC
TERRORISM AGAINST SPAIN**

The article reveals how the Islamic terrorist organizations have been using the achievements of information technology for their own purposes over the last 15 years. With the help of research literature and primary sources it also overviews one segment of the asymmetric warfare of global terrorism: the characteristics of psychological operations in the practice of al-Qaeda and Islamic State. Finally, based on primary documents, data and news it examines the activity of radical Islam against Spain and the respective government responses.

Keywords: information operation, asymmetric warfare, radical Islam terrorism, al-Qaeda, Islamic State/Daesh, al-Andalus

IMRE DOBÁK DR.

MASS MIGRATION IN THE VIEW OF MOBILE COMMUNICATION

Nowadays, Europe is facing mass migration. Mobile communication equipment, developing communication and IT applications, and even the widely used social networking sites undeniably have been in the background of all these movements. The study would like to draw attention to the examination of this complex phenomenon.

Keywords: mobile communication, migration

DR. MAGYAR ISTVÁN

A NORVÉG RENDŐRSÉGI BIZTONSÁGI SZOLGÁLAT 2017. ÉVI KOCKÁZATELEMZÉSE

A cikk a Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat (Norwegian Police Security Service – PST) 2017. évi kockázatelemzését mutatja be. Az elemzés azokkal a veszélyekkel, kockázatokkal és kihívásokkal foglalkozik, amelyek 2017-ben az országra és biztonsági érdekeire hatást gyakorolhatnak. A dokumentum részleteiben három fő veszélytényezőt mutat be. Foglalkozik a külföldi hírszerző szolgálatok tevékenységével, a politikai motivációjú erőszakformákkal (iszlám, jobb- és baloldali szélsőségesesség), valamint a közszereplők (állami és politikai vezetők) veszélyeztetettségével. A kockázatelemzés nyílt minősítésű dokumentum, de minősített adatokon és információkon alapul. A dokumentum a közvélemény tájékoztatását szolgálja, a szervezet internetes honlapján is megtalálható. A dokumentum végén a szerző röviden értékeli a kockázatelemzés főbb megállapításait.

Kulcsszavak: Norvég Rendőrségi Biztonsági Szolgálat, éves kockázatelemzés, külföldi hírszerző szolgálatok tevékenysége, politikai motivációjú erőszakformák, iszlám szélsőségesesség, jobboldali szélsőségesesség, baloldali szélsőségesesség, közszereplők veszélyeztetettsége.

DR. SALLA ORSOLYA

EURÓPAI TERRORIZMUS: VISSZASZEREZHETŐ-E AZ ELVESZETT BIZTONSÁG?

Az Európai Unió tagállamai számára az elmúlt pár év igazi kihívást jelentett, amikor is azzal kellett szembesülniük, hogy az előre megtervezett terrortámadások milyen hatással lehetnek a területén élő emberek számára. Ezek a hatások általában a szociális, gazdasági és politikai területeken jelentkeztek, azonban a Közel-Kelet terrorista akcióinak a motiváló alapja nem csupán a féktelen vallási fundamentalizmus volt. Ezen túlmenően politikai, gazdasági, etnikai, faji és pszichológiai háttér is megalapozta a tevékenységüket. A jövőben a cél elsődlegesen a megelőzés, azonban a terrorista cselekmények visszatartása, vagy az azokkal való küzdelem is alapvető törekvés kell, hogy legyen.

Kulcsszavak: terrorizmus, Európai Unió, motiváció, Közel-Kelet, megelőzés

ISTVÁN MAGYAR DR.

THE RISK ASSESSMENT – 2017 OF THE NORWEGIAN POLICE SECURITY SERVICE

The article introduces the Risk Assessment 2017 document of the Norwegian Police Security Service (PST). The assessment deals with those threats, risks and challenges which may affect Norway and the country's security interests in 2017. The document introduces three main security challenges. It assesses the possible threats of foreign intelligence activity, the politically motivated violence (extreme Islamism, right-wing extremism, left-wing extremism), and the threats against dignitaries. The risk assessment is an unclassified document based on classified information and data. It was written for the public. The document can be read online on the website of the PST. At the end of the article the author evaluates the main points of the risk assessment.

Keywords: Norwegian Police Security Service, annual risk assessment, foreign intelligence activity, politically motivated violence, extreme Islamism, right-wing extremism, left-wing extremism, threats against dignitaries.

ORSOLYA SALLA DR.

EUROPEAN TERRORISM: CAN WE WIN BACK THE LOST SAFETY?

In the recent past the Member States of the European Union had some experience about how a planned terror attack can influence the people who live onsite. This has usually social, economic and political effects simultaneously. We have to note that the motivation behind terrorist activity in the Middle East is not restrained only to religious traditionalism. The intention of the attacks has political, economic, ethnical, racial and psychological background. Europe was constantly in the focus of the attacks. This is why our future objective should be prevention, however preventing or fighting terrorist activities must also be our primary intention.

Keywords: terrorism, European Union, motivation, Middle East, prevention

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS

**AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMÁNAK VÉDELMI
FELKÉSZÍTÉSE 2016-BAN**

Az elmúlt évek biztonsági kihívásai arra ösztönözték a magyar kormányzatot, hogy többek között a helyi és központi közigazgatási intézmények is kivegyék részüket a védelmi felkészítésből. Az új szabályozás eredményeképpen az intézmények szükség esetén gyors és összpontosított reagálásra képesek, amely képesség a biztonságpolitika célok folyamatos újraértékelésével továbbfejleszthető.

Kulcsszavak: biztonságpolitika, védelmi felkészítés, Emberi Erőforrások Minisztériuma

ZOLTÁN BALÁZS TÓTH

DEFENSE PREPARATION OF THE MINISTRY OF HUMAN CAPACITIES IN 2016.

Security challenges of recent years have encouraged the Hungarian Government to prepare local and central public administrative institutions for defense tasks. As a result, the public administrative institutions, have been made able to act, if necessary, promptly and properly. This capability can be constantly developed in case of re-evaluation of the national security goals.

Keywords: national security, defense task, Ministry of Human Capacities

SZERZŐINK

Babos Sándor	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Bartók András	NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Dallos Bence	NKE hallgatója
Dr. Dobák Imre	NKE NBI Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi docens
Prof. Dr. Gál István László	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék egyetemi tanár, tanszékvezető
Koós Gábor	nyá. alezredes
Dr. Magyar István	nyá. dandártábornok, Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szekció vezetője
Marosi Zsuzsanna	Miniszterelnökség, Nemzetbiztonsági Iroda, főosztályvezető-helyettes, irodavezető
Dr. Salla Orsolya	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, doktorandusz
Prof. Dr. Szternák György	nyá. ezredes, CSc, NKE egyetemi tanár
Tóth Zoltán Balázs	Emberi Erőforrások Minisztériuma Civil Kapcsolatok és Társadalmi Konzultáció Főosztálya fejlesztési referens
Dr. Ujházi Lóránd	PhD, az NKE HHK tudományos főmunkatársa

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Prof. Dr. Gál István László	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék egyetemi tanár
Dr. Fürjes János	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanársegéd, a KNBSZ munkatársa
Háry Szabolcs	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kaiser Ferenc	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanszékvezető
Dr. Kenedli Tamás	alezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék és a KNBSZ munkatársa
Dr. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, PhD, NKE, c. egyetemi tanár
Dr. habil. Lakatos László	nyá. vezérőrnagy, PhD, NKE, c. egyetemi tanár
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Dr. Póti László	PhD, Külügyi és Külgazdasági Intézet vezető kutató
Dr. habil. Resperger István	ezredes, PhD, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, igazgató
Dr. Sabjanics István	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára	ezredes, NKE Katonai Vezetőképző Intézet, Műveleti Támogató Tanszék, Katonaföldrajzi és Tereptan Szakcsoport, egyetemi tanár
Szabó Károly	ezredes, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék és a KNBSZ munkatársa
Tóth Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa

Dr. Tömösváry Zsigmond

nyá. dandártábornok, PhD, c. egyetemi
docens, Felderítők Társasága Egyesület
elnöke

Dr. Vida Csaba

alezredes, PhD, NKE NBI
Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék és a
KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területetkémáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail címen. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelenítésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben³⁸¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.

³⁸¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.

J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.

PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),

Global Trend 2020: Mapping the Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.³⁸²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*

BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.

KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436

Global Trend 2020: Mapping the Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

³⁸² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.